നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

നേത്തിപ്പകരണപാളി

൧. സങ്ഗഹവാരോ

യം ലോകോ പൂജയതേ, സലോകപാലോ സദാ നമസ്സതി ച;
തസ്സേത സാസനവരം, വിദൂഹി ഞേയ്യം നരവരസ്സ.

ദ്വാദസ പദാനി സുത്തം, തം സബ്ബം ബ്യഞ്ജനഞ്ച അത്ഥോ ച;
തം വിഞ്ഞേയ്യം ഉഭയം, കോ അത്ഥോ ബ്യഞ്ജനം കതമം.

സോളസഹാരാ നേത്തി [നേത്തീ (ക॰)], പഞ്ചനയാ സാസനസ്സ പരിയേട്ഠി;
അട്ഠാരസമൂലപദാ, മഹകച്ചാനേന [മഹാകച്ചാനേന (സീ॰)] നിദ്ദിട്ഠാ.

ഹാരാ ബ്യഞ്ജനവിചയോ, സുത്തസ്സ നയാ തയോ ച സുത്തത്ഥോ;
ഉഭയം പരിഗ്ഗഹീതം, വുച്ചതി സുത്തം യഥാസുത്തം.

യാ ചേവ ദേസനാ യഞ്ച, ദേസിതം ഉഭയമേവ വിഞ്ഞേയ്യം;
തത്രായമാനുപുബ്ബീ, നവവിധസുത്തന്തപരിയേട്ഠീതി.

സങ്ഗഹവാരോ.

൨. ഉദ്ദേസവാരോ

൧. തത്ഥ കതമേ സോളസ ഹാരാ? ദേസനാ വിചയോ യുത്തി പദട്ഠാനോ ലക്ഖണോ ചതുബ്യൂഹോ ആവട്ടോ വിഭത്തി പരിവത്തനോ വേവചനോ പഞ്ഞത്തി ഓതരണോ സോധനോ അധിട്ഠാനോ പരിക്ഖാരോ സമാരോപനോ ഇതി.

തസ്സാനുഗീതി

ദേസനാ വിചയോ യുത്തി, പദട്ഠാനോ ച ലക്ഖണോ;
ചതുബ്യൂഹോ ച ആവട്ടോ, വിഭത്തി പരിവത്തനോ.

വേവചനോ ച പഞ്ഞത്തി, ഓതരണോ ച സോധനോ;
അധിട്ഠാനോ പരിക്ഖാരോ, സമാരോപനോ സോളസോ [സോളസ (സീ॰)].

ഏതേ സോളസ ഹാരാ, പകിത്തിതാ അത്ഥതോ അസംകിണ്ണാ;
ഏതേസഞ്ചേവ ഭവതി, വിത്ഥാരതയാ നയവിഭത്തീതി.

൨. തത്ഥ കതമേ പഞ്ച നയാ? നന്ദിയാവട്ടോ തിപുക്ഖലോ സീഹവിക്കീളിതോ ദിസാലോചനോ അങ്കുസോ ഇതി.

തസ്സാനുഗീതി

പഠമോ നന്ദിയാവട്ടോ, ദുതിയോ ച തിപുക്ഖലോ;
സീഹവിക്കീളിതോ നാമ, തതിയോ നയലഞ്ജകോ [നയലഞ്ഛകോ (സീ॰)].

ദിസാലോചനമാഹംസു , ചതുത്ഥം നയമുത്തമം;
പഞ്ചമോ അങ്കുസോ നാമ, സബ്ബേ പഞ്ച നയാ ഗതാതി.

൩. തത്ഥ കതമാനി അട്ഠാരസ മൂലപദാനി? നവ പദാനി കുസലാനി നവ പദാനി അകുസലാനി. തത്ഥ കതമാനി നവ പദാനി അകുസലാനി, തണ്ഹാ അവിജ്ജാ ലോഭോ ദോസോ മോഹോ സുഭസഞ്ഞാ സുഖസഞ്ഞാ നിച്ചസഞ്ഞാ അത്തസഞ്ഞാതി, ഇമാനി നവ പദാനി അകുസലാനി, യത്ഥ സബ്ബോ അകുസലപക്ഖോ സങ്ഗഹം സമോസരണം ഗച്ഛതി.

തത്ഥ കതമാനി നവ പദാനി കുസലാനി? സമഥോ വിപസ്സനാ അലോഭോ അദോസോ അമോഹോ അസുഭസഞ്ഞാ ദുക്ഖസഞ്ഞാ അനിച്ചസഞ്ഞാ അനത്തസഞ്ഞാതി, ഇമാനി നവ പദാനി കുസലാനി, യത്ഥ സബ്ബോ കുസലപക്ഖോ സങ്ഗഹം സമോസരണം ഗച്ഛതി.

തത്രിദം ഉദ്ദാനം

തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാപി ച, ലോഭോ ദോസോ തഥേവ മോഹോ ച;
ചതുരോ ച വിപല്ലാസാ, കിലേസഭൂമീ നവ പദാനി.

സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച, കുസലാനി ച യാനി തീണി മൂലാനി;
ചതുരോ സതിപട്ഠാനാ, ഇന്ദ്രിയഭൂമീ നവ പദാനി.

നവഹി ച പദേഹി കുസലാ, നവഹി ച യുജ്ജന്തി അകുസലപക്ഖാ;
ഏതേ ഖോ മൂലപദാ, ഭവന്തി അട്ഠാരസ പദാനീതി.

ഉദ്ദേസവാരോ.

൩. നിദ്ദേസവാരോ

൪. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ നേത്തി കിത്തിതാ.

ഹാരസങ്ഖേപോ

൧. അസ്സാദാദീനവതാ , നിസ്സരണമ്പി ച ഫലം ഉപായോ ച;
ആണത്തീ ച ഭഗവതോ, യോഗീനം **ദേസനാഹാരോ**.

൨. യം പുച്ഛിതഞ്ച വിസ്സജ്ജിതഞ്ച, സുത്തസ്സ യാ ച അനുഗീതി;
സുത്തസ്സ യോ പവിചയോ, ഹാരോ **വിചയോ**തി നിദ്ദിട്ഠോ.

൩. സബ്ബേസം ഹാരാനം, യാ ഭൂമീ യോ ച ഗോചരോ തേസം;
യുത്തായുത്തപരിക്ഖാ, ഹാരോ **യുത്തീ**തി നിദ്ദിട്ഠോ.

൪. ധമ്മം ദേസേതി ജിനോ, തസ്സ ച ധമ്മസ്സ യം പദട്ഠാനം;
ഇതി യാവ സബ്ബധമ്മാ, ഏസോ ഹാരോ **പദട്ഠാനോ**.

൫. വുത്തമ്ഹി ഏകധമ്മേ, യേ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണാ കേചി;
വുത്താ ഭവന്തി സബ്ബേ, സോ ഹാരോ **ലക്ഖണോ** നാമ.

൬. നേരുത്തമധിപ്പായോ, ബ്യഞ്ജനമഥ ദേസനാനിദാനഞ്ച;
പുബ്ബാപരാനുസന്ധീ, ഏസോ ഹാരോ **ചതുബ്യൂഹോ**.

൭. ഏകമ്ഹി പദട്ഠാനേ, പരിയേസതി സേസകം പദട്ഠാനം;
ആവട്ടതി പടിപക്ഖേ, **ആവട്ടോ** നാമ സോ ഹാരോ.

൮. ധമ്മഞ്ച പദട്ഠാനം, ഭൂമിഞ്ച വിഭജ്ജതേ അയം ഹാരോ;
സാധാരണേ അസാധാരണേ ച നേയ്യോ **വിഭത്തീ**തി.

൯. കുസലാകുസലേ ധമ്മേ, നിദ്ദിട്ഠേ ഭാവിതേ പഹീനേ ച;
പരിവത്തതി പടിപക്ഖേ, ഹാരോ **പരിവത്തനോ** നാമ.

൧൦. വേവചനാനി ബഹൂനി തു, സുത്തേ വുത്താനി ഏകധമ്മസ്സ;
യോ ജാനാതി സുത്തവിദൂ, **വേവചനോ** നാമ സോ ഹാരോ.

൧൧. ഏകം ഭഗവാ ധമ്മം, പണ്ണത്തീഹി വിവിധാഹി ദേസേതി;
സോ ആകാരോ ഞേയ്യോ, **പണ്ണത്തീ** നാമ ഹാരോതി.

൧൨. യോ ച പടിച്ചുപ്പാദോ, ഇന്ദ്രിയഖന്ധാ ച ധാതു ആയതനാ;
ഏതേഹി ഓതരതി യോ, **ഓതരണോ** നാമ സോ ഹാരോ.

൧൩. വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി പഞ്ഹേ, ഗാഥായം പുച്ഛിതായമാരബ്ഭ;
സുദ്ധാസുദ്ധപരിക്ഖാ, ഹാരോ സോ **സോധനോ** നാമ.

൧൪. ഏകത്തതായ ധമ്മാ, യേപി ച വേമത്തതായ നിദ്ദിട്ഠാ;
തേന വികപ്പയിതബ്ബാ, ഏസോ ഹാരോ **അധിട്ഠാനോ**.

൧൫. യേ ധമ്മാ യം ധമ്മം, ജനയന്തിപ്പച്ചയാ പരമ്പരതോ;
ഹേതുമവകഡ്ഢയിത്വാ, ഏസോ ഹാരോ **പരിക്ഖാരോ**.

൧൬. യേ ധമ്മാ യം മൂലാ, യേ ചേകത്ഥാ പകാസിതാ മുനിനാ;
തേ സമരോപയിതബ്ബാ, ഏസ **സമാരോപനോ** ഹാരോ.

നയസങ്ഖേപോ

൧൭. തണ്ഹഞ്ച അവിജ്ജമ്പി ച, സമഥേന വിപസ്സനാ യോ നേതി;
സച്ചേഹി യോജയിത്വാ, അയം നയോ **നന്ദിയാവട്ടോ**.

൧൮. യോ അകുസലേ സമൂലേഹി, നേതി കുസലേ ച കുസലമൂലേഹി;
ഭൂതം തഥം അവിതഥം, **തിപുക്ഖലം** തം നയം ആഹു.

൧൯. യോ നേതി വിപല്ലാസേഹി, കിലേസേ ഇന്ദ്രിയേഹി സദ്ധമ്മേ;
ഏതം നയം നയവിദൂ, **സീഹവിക്കീളിതം** ആഹു.

൨൦. വേയ്യാകരണേസു ഹി യേ, കുസലാകുസലാ തഹിം തഹിം വുത്താ;
മനസാ വോലോകയതേ, തം ഖു **ദിസാലോചനം** ആഹു.

൨൧. ഓലോകേത്വാ ദിസലോചനേന, ഉക്ഖിപിയ യം സമാനേതി;
സബ്ബേ കുസലാകുസലേ, അയം നയോ **അങ്കുസോ** നാമ.

൨൨. സോളസ ഹാരാ പഠമം, ദിസലോചനതോ [ദിസലോചനേന (ക॰)] ദിസാ വിലോകേത്വാ;
സങ്ഖിപിയ അങ്കുസേന ഹി, നയേഹി തീഹി നിദ്ദിസേ സുത്തം.

ദ്വാദസപദ

൨൩. അക്ഖരം പദം ബ്യഞ്ജനം, നിരുത്തി തഥേവ നിദ്ദേസോ;
ആകാരഛട്ഠവചനം, ഏത്താവ ബ്യഞ്ജനം സബ്ബം.

൨൪. സങ്കാസനാ പകാസനാ, വിവരണാ വിഭജനുത്താനീകമ്മപഞ്ഞത്തി;
ഏതേഹി ഛഹി പദേഹി, അത്ഥോ കമ്മഞ്ച നിദ്ദിട്ഠം.

൨൫. തീണി ച നയാ അനൂനാ, അത്ഥസ്സ ച ഛപ്പദാനി ഗണിതാനി;
നവഹി പദേഹി ഭഗവതോ, വചനസ്സത്ഥോ സമായുത്തോ.

൨൬. അത്ഥസ്സ നവപ്പദാനി, ബ്യഞ്ജനപരിയേട്ഠിയാ ചതുബ്ബീസ;
ഉഭയം സങ്കലയിത്വാ [സങ്ഖേപയതോ (ക॰)], തേത്തിംസാ ഏത്തികാ നേത്തീതി.

നിദ്ദേസവാരോ.

՛. പടിനിദ്ദേസവാരോ

൧. ദേസനാഹാരവിഭങ്ഗോ

൫. തത്ഥ കതമോ ദേസനാഹാരോ? "അസ്സാദാദീനവതാ"തി ഗാഥാ അയം ദേസനാഹാരോ. കിം ദേസയതി? അസ്സാദം ആദീനവം നിസ്സരണം ഫലം ഉപായം ആണത്തിം. ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേസ്സാമീതി.

തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ?

"കാമം [കാമമാദികാ ഇമാ ഛ ഗാഥാ സു॰ നി॰ ൭൭൨ പസ്സിതബ്ബാ]
കാമയമാനസ്സ, തസ്സ ചേതം സമിജ്ഝതി;
അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതി, ലദ്ധാ മച്ചോ യദിച്ഛതീ"തി.

അയം അസ്സാദോ.

തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ?

"തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സ, ഛന്ദജാതസ്സ ജന്തുനോ;
തേ കാമാ പരിഹായന്തി, സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതീ"തി.

അയം ആദീനവോ.

തത്ഥ കതമം നിസ്സരണം?

"യോ കാമേ പരിവജ്ജേതി, സപ്പസ്സേവ പദാ സിരോ;
സോമം വിസത്തികം ലോകേ, സതോ സമതിവത്തതീ"തി.

ഇദം നിസ്സരണം.

തത്ഥ കതമോ അസ്സാദോ?

"ഖേത്തം വത്ഥും ഹിരഞ്ഞം വാ, ഗവാസ്സം ദാസപോരിസം;
ഥിയോ ബന്ധൂ പുഥൂ കാമേ, യോ നരോ അനുഗിജ്ഝതീ"തി.

അയം അസ്സാദോ.

തത്ഥ കതമോ ആദീനവോ?

"അബലാ നം ബലീയന്തി, മദ്ദന്തേ നം പരിസ്സയാ;
തതോ നം ദുക്ഖമന്വേതി, നാവം ഭിന്നമിവോദക"ന്തി.

അയം ആദീനവോ.

തത്ഥ കതമം നിസ്സരണം?

“തസ്മാ ജന്തു സദാ സതോ, കാമാനി പരിവജ്ജയേ;
തേ പഹായ തരേ ഓഘം, നാവം സിത്വാവ പാരഗൂ”തി.

ഇദം നിസ്സരണം.

തത്ഥ കതമം ഫലം?

“ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിം, ഛത്തം മഹന്തം യഥ വസ്സകാലേ;
ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ”തി.

ഇദം ഫലം.

തത്ഥ കതമോ ഉപായോ?

“സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ”തി...പേ॰...
“സബ്ബേ സങ്ഖാരാ [പസ്സ ധ॰ പ॰ ൨൭൮] ദുക്ഖാ”തി...പേ॰...
“സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ”തി, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി;
അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ, ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ”തി.

അയം ഉപായോ.

തത്ഥ കതമാ ആണത്തി?

“ചക്ഖുമാ [പസ്സ ഉദാ॰ ൪൩] വിസമാനീവ, വിജ്ജമാനേ പരക്കമേ;
പണ്ഡിതോ ജീവലോകസ്മിം, പാപാനി പരിവജ്ജയേ”തി.

അയം ആണത്തി.

““സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സു,
മോഘരാജാ’തി ആണത്തി, ‘സദാ സതോ’തി ഉപായോ;
‘അത്താനുദിട്ഠിം ഊഹച്ച [ഉഹച്ച (ക॰) പസ്സ സു॰ നി॰ ൧൧൨൫], ഏവം
മച്ചുതരോ സിയാ’”.

ഇദം ഫലം.

൩. തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിസ്സരണം ദേസയതി, വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ദേസയതി, നേയ്യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അസ്സാദഞ്ച ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ദേസയതി.

തത്ഥ ചതസ്സോ പടിപദാ, ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ. തണ്ഹാചരിതോ മന്ദോ സതിന്ദ്രിയേന ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി സതിപട്ഠാനേഹി നിസ്സയേഹി. തണ്ഹാചരിതോ ഉദത്തോ [ഉദത്ഥോ (സീ॰) ഉ + ആ + ദാ + ത] സമാധിന്ദ്രിയേന ദുക്ഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി ഝാനേഹി നിസ്സയേഹി. ദിട്ഠിചരിതോ മന്ദോ വീരിയിന്ദ്രിയേന സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി സമ്മപ്പധാനേഹി നിസ്സയേഹി. ദിട്ഠിചരിതോ ഉദത്തോ പഞ്ഞിന്ദ്രിയേന സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി സച്ചേഹി നിസ്സയേഹി.

ഉഭോ തണ്ഹാചരിതാ സമഥപുബ്ബങ്ഗമായ വിപസ്സനാ നിയ്യന്തി രാഗവിരാഗായ ചേതോവിമുത്തിയാ. ഉഭോ ദിട്ഠിചരിതാ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമേ സമഥേന നിയ്യന്തി അവിജ്ജാവിരാഗായ പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ.

തത്ഥ യേ സമഥപുബ്ബങ്ഗമാഹി പടിപദാഹി നിയ്യന്തി, തേ നന്ദിയാവട്ടേന നയേന ഹാതബ്ബാ, യേ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമാഹി പടിപദാഹി നിയ്യന്തി, തേ സീഹവിക്കീളിതേന നയേന ഹാതബ്ബാ.

൭. സ്വായം ഹാരോ കത്ഥ സമ്ഭവതി, യസ്സ സത്ഥാ വാ ധമ്മം ദേസയതി അഞ്ഞതരോ വാ ഗരുട്ഠാനീയോ സബ്രഹ്മചാരീ, സോ തം ധമ്മം സുത്വാ സദ്ധം പടിലഭതി. തത്ഥ യാ വീമംസാ ഉസ്സാഹനാ തുലനാ ഉപപരിക്ഖാ, അയം സുതമയീ പഞ്ഞാ. തഥാ സുതേന നിസ്സയേന യാ വീമംസാ തുലനാ ഉപപരിക്ഖാ മനസാനുപേക്ഖണാ, അയം ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ. ഇമാഹി ദ്വീഹി പഞ്ഞാഹി മനസികാരസമ്പയുത്തസ്സ യം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി ദസ്സനഭൂമിയം വാ ഭാവനാഭൂമിയം വാ, അയം ഭാവനാമയീ പഞ്ഞാ.

൮. പരതോഘോസാ സുതമയീ പഞ്ഞാ. പച്ചത്തസമുട്ഠിതാ യോനിസോ മനസികാരാ ചിന്താമയീ പഞ്ഞാ. യം പരതോ ച ഘോസേന പച്ചത്തസമുട്ഠിതേന ച യോനിസോമനസികാരേന ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, അയം ഭാവനാമയീ പഞ്ഞാ. യസ്സ ഇമാ ദ്വേ പഞ്ഞാ അത്ഥി സുതമയീ ചിന്താമയീ ച, അയം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ. യസ്സ സുതമയീ പഞ്ഞാ അത്ഥി, ചിന്താമയീ നത്ഥി, അയം വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ [വിപച്ചിതഞ്ഞൂ (സീ॰)]. യസ്സ നേവ സുതമയീ പഞ്ഞാ അത്ഥി ന ചിന്താമയീ, അയം നേയ്യോ.

൯. സായം ധമ്മദേസനാ കിം ദേസയതി? ചത്താരി സച്ചാനി ദുക്ഖം സമുദയം നിരോധം മഗ്ഗം. ആദീനവോ ച ഫലഞ്ച ദുക്ഖം, അസ്സാദോ സമുദയോ, നിസ്സരണം നിരോധോ, ഉപായോ ആണത്തി ച മഗ്ഗോ. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. ഇദം ധമ്മചക്കം.

യഥാഹ ഭഗവാ - ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി മേ, ഭിക്ഖവേ, ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തിതം അപ്പടിവത്തിയം സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാ കേനചി വാ ലോകസ്മിം, സബ്ബം ധമ്മചക്കം.

തത്ഥ അപരിമാണാ പദാ, അപരിമാണാ അക്ഖരാ, അപരിമാണാ ബ്യഞ്ജനാ, അപരിമാണാ ആകാരാ നേരുത്താ നിദ്ദേസാ. ഏതസ്സേവ അത്ഥസ്സ സങ്കാസനാ പകാസനാ വിവരണാ വിഭജനാ ഉത്താനീകമ്മം [ഉത്താനികമ്മം (ക॰)] പഞ്ഞത്തി, ഇതിപിദം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം.

''അയം ദുക്ഖസമുദയോ''തി മേ, ഭിക്ഖവേ, ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തിതം...പേ॰... ''അയം ദുക്ഖനിരോധോ''തി മേ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... ''അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ''തി മേ, ഭിക്ഖവേ, ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തിതം അപ്പടിവത്തിയം സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാ കേനചി വാ ലോകസ്മിം.

തത്ഥ അപരിമാണാ പദാ, അപരിമാണാ അക്ഖരാ, അപരിമാണാ ബ്യഞ്ജനാ, അപരിമാണാ ആകാരാ നേരുത്താ നിദ്ദേസാ. ഏതസ്സേവ അത്ഥസ്സ സങ്കാസനാ പകാസനാ വിവരണാ വിഭജനാ ഉത്താനീകമ്മം പഞ്ഞത്തി ഇതിപിദം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ അരിയസച്ചം.

തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതി, പദേഹി പകാസേതി, ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരതി, ആകാരേഹി വിഭജതി, നിരുത്തീഹി ഉത്താനീകരോതി [ഉത്താനിം കരോതി (ക॰)], നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞപേതി. തത്ഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി ച പദേഹി ച ഉഗ്ഘടേതി [ഉഗ്ഘാടേതി (സീ॰)], ബ്യഞ്ജനേഹി ച ആകാരേഹി ച വിപഞ്ചയതി, നിരുത്തീഹി ച നിദ്ദേസേഹി ച വിത്ഥാരേതി. തത്ഥ ഉഗ്ഘടനാ [ഉഗ്ഘാടനാ (സീ॰)] ആദി, വിപഞ്ചനാ മജ്ഝേ, വിത്ഥാരണാ പരിയോസാനം. സോയം ധമ്മവിനയോ ഉഗ്ഘടീയന്തോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂപുഗ്ഗലം വിനേതി, തേന നം ആഹു "ആദികല്യാണോ"തി. വിപഞ്ചീയന്തോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂപുഗ്ഗലം വിനേതി, തേന നം ആഹു "മജ്ഝേകല്യാണോ"തി. വിത്ഥാരീയന്തോ നേയ്യം പുഗ്ഗലം വിനേതി, തേന നം ആഹു "പരിയോസാനകല്യാണോ"തി.

൬൦. തത്ഥ ഛപ്പദാനി അത്ഥോ സങ്കാസനാ പകാസനാ വിവരണാ വിഭജനാ ഉത്താനീകമ്മം പഞ്ഞത്തി, ഇമാനി ഛപ്പദാനി അത്ഥോ. ഛപ്പദാനി ബ്യഞ്ജനം അക്ഖരം പദം ബ്യഞ്ജനം ആകാരോ നിരുത്തി നിദ്ദേസോ, ഇമാനി ഛപ്പദാനി ബ്യഞ്ജനം. തേനാഹ ഭഗവാ "ധമ്മം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമി ആദികല്യാണം മജ്ഝേകല്യാണം പരിയോസാനകല്യാണം സാത്ഥം സബ്യഞ്ജന"ന്തി.

കേവലന്തി ലോകുത്തരം, ന മിസ്സം ലോകിയേഹി ധമ്മേഹി. **പരിപുണ്ണ**ന്തി പരിപൂരം അനൂനം അനതിരേകം. **പരിസുദ്ധ**ന്തി നിമ്മലം സബ്ബമലാപഗതം പരിയോദാതം ഉപട്ഠിതം സബ്ബവിസേസാനം, ഇദം വുച്ചതി തഥാഗതപദംഇതിപി തഥാഗതനിസേവിതംഇതിപി തഥാഗതാരഞ്ജിതംഇതിപി, അതോചേതം ബ്രഹ്മചരിയം പഞ്ഞായതി. തേനാഹ ഭഗവാ "കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേസ്സാമീ"തി.

കേസം അയം ധമ്മദേസനാ, യോഗീനം. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ -

"അസ്സാദാദീനവതാ, നിസ്സരണമ്പി ച ഫലം ഉപായോ ച;
ആണത്തീ ച ഭഗവതോ, യോഗീനം ദേസനാഹാരോ"തി.

നിയുത്തോ ദേസനാഹാരോ.

൨. വിചയഹാരവിഭങ്ഗോ

൬൧. തത്ഥ കതമോ വിചയോ ഹാരോ? "യം പുച്ഛിതഞ്ച വിസ്സജ്ജിതഞ്ചാ"തി ഗാഥാ, അയം വിചയോ ഹാരോ.

കിം വിചിനതി? പദം വിചിനതി, പഞ്ഹം വിചിനതി, വിസജ്ജനം [വിസ്സജ്ജനം (സീ॰ ക॰)] വിചിനതി, പുബ്ബാപരം വിചിനതി, അസ്സാദം വിചിനതി,

ആദീനവം വിചിനതി, നിസ്സരണം വിചിനതി, ഫലം വിചിനതി, ഉപായം വിചിനതി, ആണത്തിം വിചിനതി, അനുഗീതിം വിചിനതി, സബ്ബേ നവ സുത്തന്തേ വിചിനതി. യഥാ കിം ഭവേ, യഥാ ആയസ്മാ അജിതോ പാരായനേ ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛതി -

> “കേനസ്സു [പസ്സ സു॰ നി॰ ൧൦൩൨] നിവുതോ ലോകോ, [ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ,]
> കേനസ്സു നപ്പകാസതി;
> കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസി, കിം സു തസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി.

ഇമാനി ചത്താരി പദാനി പുച്ഛിതാനി, സോ ഏകോ പഞ്ഹോ. കസ്മാ? ഏകവത്ഥു പരിഗ്ഗഹാ, ഏവഞ്ഹി ആഹ “കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”തി ലോകാധിട്ഠാനം പുച്ഛതി, “കേനസ്സു നപ്പകാസതീ”തി ലോകസ്സ അപ്പകാസനം പുച്ഛതി, “കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീ”തി ലോകസ്സ അഭിലേപനം പുച്ഛതി, “കിംസു തസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി തസ്സേവ ലോകസ്സ മഹാഭയം പുച്ഛതി. ലോകോ തിവിധോ കിലേസലോകോ ഭവലോകോ ഇന്ദ്രിയലോകോ.

തത്ഥ വിസജ്ജനാ -

> “അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ, [അജിതാതി ഭഗവാ,]
> വിവിച്ഛാ [വേവിച്ഛാ (സു॰ നി॰ ൧൦൩൩)] പമാദാ നപ്പകാസതി;
> ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമി, ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ”ന്തി.

ഇമാനി ചത്താരി പദാനി ഇമേഹി ചതൂഹി പദേഹി വിസജ്ജിതാനി പഠമം പഠമേന, ദുതിയം ദുതിയേന, തതിയം തതിയേന, ചതുത്ഥം ചതുത്ഥേന.

“കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ”തി പഞ്ഹേ “അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ”തി വിസജ്ജനാ. നീവരണേഹി നിവുതോ ലോകോ, അവിജ്ജാനീവരണാ ഹി സബ്ബേ സത്താ. യഥാഹ ഭഗവാ “സബ്ബസത്താനം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബപാണാനം സബ്ബഭൂതാനം പരിയായതോ ഏകമേവ നീവരണം വദാമി യദിദം അവിജ്ജാ, അവിജ്ജാനീവരണാ ഹി സബ്ബേ സത്താ. സബ്ബസോവ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജായ നിരോധാ ചാഗാ പടിനിസ്സഗ്ഗാ നത്ഥി സത്താനം നീവരണന്തി വദാമീ”തി. തേന ച പഠമസ്സ പദസ്സ വിസജ്ജനാ യുത്താ.

“കേനസ്സു നപ്പകാസതീ”തി പഞ്ഹേ “വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീ”തി വിസജ്ജനാ. യോ പുഗ്ഗലോ നീവരണേഹി നിവുതോ, സോ വിവിച്ഛതി. വിവിച്ഛാ നാമ വുച്ചതി വിചികിച്ഛാ. സോ വിചികിച്ഛന്തോ നാഭിസദ്ദഹതി, ന അഭിസദ്ദഹന്തോ വീരിയം നാരഭതി അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ കുസലാനം ധമ്മാനം സച്ഛികിരിയായ. സോ ഇധപ്പമാദമനുയുത്തോ വിഹരതി പമത്തോ, സുക്കേ ധമ്മേ ന ഉപ്പാദിയതി, തസ്സ തേ അനുപ്പാദിയമാനാ നപ്പകാസന്തി, യഥാഹ ഭഗവാ -

> “ദൂരേ സന്തോ പകാസന്തി [പകാസേന്തി ധ॰ പ॰ ൩൦൪], ഹിമവന്തോവ പബ്ബതോ;

അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി, രത്തിം ഖിത്താ [രത്തി ഖിത്താ (സീ॰), പസ്സ ധ॰ പ॰ ന॰൪] യഥാ സരാ;
തേ ഗുണേഹി പകാസന്തി, കിത്തിയാ ച യസേന ചാ''തി.

തേന ച ദുതിയസ്സ പദസ്സ വിസജ്ജനാ യുത്താ.

''കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീ''തി പഞ്ഹേ ''ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമീ''തി വിസജ്ജനാ. ജപ്പാ നാമ വുച്ചതി തണ്ഹാ. സാ കഥം അഭിലിമ്പതി? യഥാഹ ഭഗവാ -

''രത്തോ അത്ഥം ന ജാനാതി, രത്തോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
അന്ധന്തമം [അന്ധതമം (ക॰)] തദാ ഹോതി, യം രാഗോ സഹതേ നര''ന്തി.

സായം തണ്ഹാ ആസത്തിബഹുലസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ''ഏവം അഭിജപ്പാ''തി കരിത്വാ തത്ഥ ലോകോ അഭിലിത്തോ നാമ ഭവതി, തേന ച തതിയസ്സ പദസ്സ വിസജ്ജനാ യുത്താ.

''കിം സു തസ്സ മഹബ്ഭയ''ന്തി പഞ്ഹേ ''ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ''ന്തി വിസജ്ജനാ. ദുവിധം ദുക്ഖം - കായികഞ്ച ചേതസികഞ്ച. യം കായികം ഇദം ദുക്ഖം, യം ചേതസികം ഇദം ദോമനസ്സം. സബ്ബേ സത്താ ഹി ദുക്ഖസ്സ ഉബ്ബിജ്ജന്തി, നത്ഥി ഭയം ദുക്ഖേന സമസമം, കുതോ വാ പന തസ്സ ഉത്തരിതരം? തിസ്സോ ദുക്ഖതാ - ദുക്ഖദുക്ഖതാ സങ്ഖാരദുക്ഖതാ വിപരിണാമദുക്ഖതാ. തത്ഥ ലോകോ ഓധസോ കദാചി കരഹചി ദുക്ഖദുക്ഖതായ മുച്ചതി. തഥാ വിപരിണാമദുക്ഖതായ. തം കിസ്സ ഹേതു? ഹോന്തി ലോകേ അപ്പാബാധാപി ദീഘായുകാപി. സങ്ഖാരദുക്ഖതായ പന ലോകോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ മുച്ചതി, തസ്മാ സങ്ഖാരദുക്ഖതാ ദുക്ഖം ലോകസ്സാതി കത്വാ ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയന്തി. തേന ച ചതുത്ഥസ്സ പദസ്സ വിസജ്ജനാ യുത്താ. തേനാഹ ഭഗവാ ''അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ''തി.

സവന്തി സബ്ബധി സോതാ, [ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ,]
സോതാനം കിം നിവാരണം;
സോതാനം സംവരം ബ്രൂഹി, കേന സോതാ പിധിയരേ [പിഥീയരേ (സീ॰), പിധിയ്യരേ (ക॰), പസ്സ സു॰ നി॰ ൧൦൪൦].

ഇമാനി ചത്താരി പദാനി പുച്ഛിതാനി. തേ ദ്വേ പഞ്ഹാ. കസ്മാ? ഇമേഹി ബഹുാധിവചനേന പുച്ഛിതാ. ഏവം സമാപന്നസ്സ ലോകസ്സ ഏവം സംകിലിട്ഠസ്സ കിം ലോകസ്സ വോദാനം വുട്ഠാനമിതി, ഏവഞ്ഹി ആഹ.

സവന്തി സബ്ബധി സോതാതി. അസമാഹിതസ്സ സവന്തി അഭിജ്ഝാബ്യാപാദപ്പമാദബഹുലസ്സ. തത്ഥ യാ അഭിജ്ഝാ അയം ലോഭോ അകുസലമൂലം, യോ ബ്യാപാദോ അയം ദോസോ അകുസലമൂലം, യോ പമാദോ അയം മോഹോ അകുസലമൂലം. തസ്സേവം അസമാഹിതസ്സ ഛസു ആയതനേസു തണ്ഹാ സവന്തി രൂപതണ്ഹാ സദ്ദതണ്ഹാ ഗന്ധതണ്ഹാ രസതണ്ഹാ ഫോട്ഠബ്ബതണ്ഹാ ധമ്മതണ്ഹാ, യഥാഹ ഭഗവാ -

“സവതീ”തി ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഛന്നേതം അജ്ഝത്തികാനം ആയതനാനം അധിവചനം. ചക്ഖു സവതി മനാപികേസു രൂപേസു, അമനാപികേസു [അമനാപിയേസു (ക॰)] പടിഹഞ്ഞതീതി. സോതം...പേ॰... ഘാനം... ജിവ്ഹാ... കായോ... മനോ സവതി മനാപികേസു ധമ്മേസു അമനാപികേസു പടിഹഞ്ഞതീതി. ഇതി സബ്ബാ ച സവതി, സബ്ബഥാ ച സവതി. തേനാഹ ‘‘സവന്തി സബ്ബധി സോതാ’’തി.

‘‘സോതാനം കിം നിവാരണ’’ന്തി പരിയുട്ഠാനവിഘാതം പുച്ഛതി, ഇദം വോദാനം. ‘‘സോതാനം സംവരം ബ്രൂഹി, കേന സോതാ പിധീയരേ’’തി അനുസയസമുഗ്ഘാതം പുച്ഛതി, ഇദം വുട്ഠാനം.

തത്ഥ വിസജ്ജനാ -

‘‘യാനി സോതാനി ലോകസ്മിം, [അജിതാതി ഭഗവാ,]
സതി തേസം നിവാരണം;
സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ’’തി.

കായഗതായ സതിയാ ഭാവിതായ ബഹുലീകതായ ചക്ഖു നാവിഞ്ഛതി മനാപികേസു രൂപേസു, അമനാപികേസു ന പടിഹഞ്ഞതി, സോതം...പേ॰... ഘാനം... ജിവ്ഹാ... കായോ... മനോ നാവിഞ്ഛതി മനാപികേസു ധമ്മേസു, അമനാപികേസു ന പടിഹഞ്ഞതി. കേന കാരണേന? സംവുതനിവാരിതത്താ ഇന്ദ്രിയാനം . കേന തേ സംവുതനിവാരിതാ? സതിആരക്ഖേന. തേനാഹ ഭഗവാ - ‘‘സതി തേസം നിവാരണ’’ന്തി.

പഞ്ഞായ അനുസയാ പഹീയന്തി, അനുസയേസു പഹീനേസു പരിയുട്ഠാനാ പഹീയന്തി. കിസ്സ [തസ്സ (സീ॰)], അനുസയസ്സ പഹീനത്താ? തം യഥാ ഖന്ധവന്തസ്സ രുക്ഖസ്സ അനവസേസമൂലുദ്ധരണേ കതേ പുപ്ഫഫലപല്ലവങ്കുരസന്തതി സമുച്ഛിന്നാ ഭവതി. ഏവം അനുസയേസു പഹീനേസു പരിയുട്ഠാനസന്തതി സമുച്ഛിന്നാ ഭവതി പിദഹിതാ പടിച്ഛന്നാ. കേന? പഞ്ഞായ. തേനാഹ ഭഗവാ ‘‘പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ’’തി.

‘‘പഞ്ഞാ ചേവ സതി ച, [ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ,]
നാമരൂപഞ്ച മാരിസ;
ഏതം മേ പുട്ഠോ പബ്രൂഹി, കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ’’തി.

‘‘യമേതം പഞ്ഹം അപുച്ഛി [മം പുച്ഛി (ക॰), പസ്സ സു॰ നി॰ ൧൦൮൭],
അജിത തം വദാമി തേ;
യത്ഥ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, അസേസം ഉപരുജ്ഝതി;
വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന, ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ’’തി.

അയം പഞ്ഹേ [പഞ്ഹോ (സീ॰ ക॰) നേത്തിവിഭാവനീ പസ്സിതബ്ബാ] അനുസന്ധിം പുച്ഛതി. അനുസന്ധിം പുച്ഛന്തോ കിം പുച്ഛതി? അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനധാതും. തീണി ച സച്ചാനി സങ്ഖതാനി നിരോധധമ്മാനി ദുക്ഖം സമുദയോ മഗ്ഗോ, നിരോധോ അസങ്ഖതോ. തത്ഥ സമുദയോ ദ്വീസു ഭൂമീസു പഹീയതി ദസ്സനഭൂമിയാ ച ഭാവനാഭൂമിയാ ച. ദസ്സനേന തീണി സംയോജനാനി പഹീയന്തി സക്കായദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ സീലബ്ബതപരാമാസോ,

ഭാവനായ സത്ത സംയോജനാനി പഹീയന്തി കാമച്ഛന്ദോ ബ്യാപാദോ രൂപരാഗോ അരൂപരാഗോ മാനോ ഉദ്ധച്ചം അവിജ്ജാവസേസാ [അവിജ്ജാ ച നിരവസേസാ (സീ॰ ക॰)]. തേധാതുകേ ഇമാനി ദസ സംയോജനാനി പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി പഞ്ചുദ്ധമ്ഭാഗിയാനി.

൫൨. തത്ഥ തീണി സംയോജനാനി സക്കായദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ സീലബ്ബതപരാമാസോ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം അധിട്ഠായ നിരുജ്ഝന്തി. സത്ത സംയോജനാനി കാമച്ഛന്ദോ ബ്യാപാദോ രൂപരാഗോ അരൂപരാഗോ മാനോ ഉദ്ധച്ചം അവിജ്ജാവസേസാ അഞ്ഞിന്ദ്രിയം അധിട്ഠായ നിരുജ്ഝന്തി. യം പന ഏവം ജാനാതി ''ഖീണാ മേ ജാതീ''തി, ഇദം ഖയേ ഞാണം. ''നാപരം ഇത്ഥത്തായാ''തി പജാനാതി, ഇദം അനുപ്പാദേ ഞാണം. ഇമാനി ദ്വേ ഞാണാനി അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം. തത്ഥ യഞ്ച അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം യഞ്ച അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ഇമാനി അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണന്തസ്സ നിരുജ്ഝന്തി, തത്ഥ യഞ്ച ഖയേ ഞാണം യഞ്ച അനുപ്പാദേ ഞാണം, ഇമാനി ദ്വേ ഞാണാനി ഏകപഞ്ഞാ.

അപി ച ആരമ്മണസങ്കേതേന ദ്വേ നാമാനി ലബ്ഭന്തി, ''ഖീണാ മേ ജാതീ''തി പജാനന്തസ്സ ഖയേ ഞാണന്തി നാമം ലഭതി, ''നാപരം ഇത്ഥത്തായാ''തി പജാനന്തസ്സ അനുപ്പാദേ ഞാണന്തി നാമം ലഭതി. സാ പജാനനട്ഠേന പഞ്ഞാ, യഥാദിട്ഠം അപിലാപനട്ഠേന സതി.

൫൩. തത്ഥ യേ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ, ഇദം നാമരൂപം. തത്ഥ യേ ഫസ്സപഞ്ചമകാ ധമ്മാ, ഇദം നാമം. യാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി രൂപാനി, ഇദം രൂപം. തദുഭയം നാമരൂപം വിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം തസ്സ നിരോധം ഭഗവന്തം പുച്ഛന്തോ ആയസ്മാ അജിതോ പാരായനേ ഏവമാഹ -

''പഞ്ഞാ ചേവ സതി ച, നാമരൂപഞ്ച മാരിസ;
ഏതം മേ പുട്ഠോ പബ്രൂഹി, കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ''തി.

തത്ഥ സതി ച പഞ്ഞാ ച ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനി, സതി ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി സതിന്ദ്രിയഞ്ച സമാധിന്ദ്രിയഞ്ച, പഞ്ഞാ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി പഞ്ഞിന്ദ്രിയഞ്ച വീരിയിന്ദ്രിയഞ്ച. യാ ഇമേസു ചതൂസു ഇന്ദ്രിയേസു സദ്ദഹനാ ഓകപ്പനാ, ഇദം സദ്ധിന്ദ്രിയം. തത്ഥ യാ സദ്ധാധിപതേയ്യാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, അയം ഛന്ദസമാധി. സമാഹിതേ ചിത്തേ കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതായ പടിസങ്ഖാനബലേന വാ ഭാവനാബലേന വാ, ഇദം പഹാനം. തത്ഥ യേ അസ്സാസപസ്സാസാ വിതക്കവിചാരാ സഞ്ഞാവേദയിതാ സരസങ്കപ്പാ, ഇമേ സങ്ഖാരാ. ഇതി പുരിമകോ ച ഛന്ദസമാധി, കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതായ ച പഹാനം ഇമേ ച സങ്ഖാരാ, തദുഭയം ഛന്ദസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിം. തത്ഥ യാ വീരിയാധിപതേയ്യാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, അയം വീരിയസമാധി...പേ॰... തത്ഥ യാ ചിത്താധിപതേയ്യാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, അയം ചിത്തസമാധി...പേ॰... തത്ഥ യാ വീമംസാധിപതേയ്യാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, അയം വീമംസാസമാധി. സമാഹിതേ ചിത്തേ കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതായ പടിസങ്ഖാനബലേന വാ ഭാവനാബലേന വാ, ഇദം പഹാനം. തത്ഥ യേ അസ്സാസപസ്സാസാ വിതക്കവിചാരാ സഞ്ഞാവേദയിതാ സരസങ്കപ്പാ, ഇമേ സങ്ഖാരാ. ഇതി പുരിമകോ ച വീമംസാസമാധി, കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതായ ച

പഹാനം ഇമേ ച സങ്ഖാരാ, തദുഭയം വീമംസാസമാധിപ്പധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിതം വിരാഗനിസ്സിതം നിരോധനിസ്സിതം വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിം.

൧൮. സബ്ബോ സമാധി ഞാണമൂലകോ ഞാണപുബ്ബങ്ഗമോ ഞാണാനുപരിവത്തി.

യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാ, യഥാ പച്ഛാ തഥാ പുരേ;
യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തിം [രത്തി (ക॰) അയം ഗാഥാ ഥേരഗാ॰ ൯൨൭ ദിസ്സതി], യഥാ രത്തിം തഥാ ദിവാ.

ഇതി വിവടേന ചേതസാ അപരിയോനദ്ധേന സപ്പഭാസം ചിത്തം ഭാവേതി. പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി കുസലാനി ചിത്തസഹഭൂനി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ ഉപ്പജ്ജന്തി, ചിത്തേ നിരുജ്ഝമാനേ നിരുജ്ഝന്തി. നാമരൂപഞ്ച വിഞ്ഞാണഹേതുകം വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നിബ്ബത്തം, തസ്സ മഗ്ഗേന ഹേതു ഉപച്ഛിന്നോ, വിഞ്ഞാണം അനാഹാരം അനഭിനന്ദിതം അപ്പടിസന്ധികം തം നിരുജ്ഝതി. നാമരൂപമപി അഹേതു അപ്പച്ചയം പുനബ്ഭവം ന നിബ്ബത്തയതി [നിബ്ബത്തിയതി (ക॰)]. ഏവം വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധാ പഞ്ഞാ ച സതി ച നാമരൂപഞ്ച നിരുജ്ഝതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

''യമേതം പഞ്ഹം അപുച്ഛി, അജിത തം വദാമി തേ;
യത്ഥ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, അസേസം ഉപരുജ്ഝതി;
വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന, ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ''തി.

''യേ ച [അയം ഗാഥാ സു॰ നി॰ ൧൦൪൪ അഞ്ഞഥാ ദിസ്സതി]
സങ്ഖാതധമ്മാസേ, [ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ]
യേ ച സേക്ഖാ പുഥൂ ഇധ;
തേസം മേ നിപകോ ഇരിയം, പുട്ഠോ പബ്രൂഹി മാരിസാ''തി.

൧൯. ഇമാനി തീണി പദാനി പുച്ഛിതാനി, തേ തയോ പഞ്ഹാ. കിസ്സ? സേഖാസേഖവിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമപ്പഹാനയോഗേന, ഏവഞ്ഹി ആഹ. ''യേ ച സങ്ഖാതധമ്മാസേ''തി അരഹത്തം പുച്ഛതി, ''യേ ച സേഖാ പുഥൂ ഇധാ''തി സേഖം പുച്ഛതി, ''തേസം മേ നിപകോ ഇരിയം, പുട്ഠോ പബ്രൂഹി മാരിസാ''തി വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം പഹാനം പുച്ഛതി.

തത്ഥ വിസജ്ജനാ -

''കാമേസു നാഭിഗിജ്ഝേയ്യ, [അജിതാതി ഭഗവാ]
മനസാനാവിലോ സിയാ;
കുസലോ സബ്ബധമ്മാനം, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ''തി.

ഭഗവതോ സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തി, സബ്ബം വചീകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തി, സബ്ബം മനോകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തി. അതീതേ അംസേ അപ്പടിഹതഞാണദസ്സനം, അനാഗതേ അംസേ അപ്പടിഹതഞാണദസ്സനം, പച്ചുപ്പന്നേ അംസേ അപ്പടിഹതഞാണദസ്സനം.

കോ ച ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതോ? യം അനിച്ഛേ ദുക്ഖേ അനത്തനി ച അഞ്ഞാണം അദസ്സനം, അയം ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതോ. യഥാ ഇധ പുരിസോ താരകരൂപാനി പസ്സേയ്യ, നോ ച ഗണനസങ്കേതേന ജാനേയ്യ, അയം ഞാണദസ്സനസ്സ പടിഘാതോ.

ഭഗവതോ പന അപ്പടിഹതഞാണദസ്സനം, അനാവരണഞാണദസ്സനാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ. തത്ഥ സേഖേന ദ്വീസു ധമ്മേസു ചിത്തം രക്ഖിതബ്ബം ഗേധാ ച രജനീയേസു ധമ്മേസു, ദോസാ ച പരിയുട്ഠാനീയേസു. തത്ഥ യാ ഇച്ഛാ മുച്ഛാ പത്ഥനാ പിയായനാ കീളനാ, തം ഭഗവാ നിവാരേന്തോ ഏവമാഹ "കാമേസു നാഭിഗിജ്ഝേയ്യാ"തി.

"മനസാനാവിലോ സിയാ"തി പരിയുട്ഠാനവിഘാതം ആഹ. തഥാ ഹി സേഖോ അഭിഗിജ്ഝന്തോ അസമുപ്പന്നഞ്ച കിലേസം ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നഞ്ച കിലേസം ഫാതിം കരോതി. യോ പന അനാവിലസങ്കപ്പോ അനഭിഗിജ്ഝന്തോ വായമതി, സോ അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി. സോ ഉപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി. സോ അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പാദായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി. സോ ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഠിതിയാ അസമ്മോസായ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി.

൧൩. കതമേ [കതമേ ച (അട്ഠ॰)] അനുപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ? കാമവിതക്കോ ബ്യാപാദവിതക്കോ വിഹിംസാവിതക്കോ, ഇമേ അനുപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ. കതമേ ഉപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ? അനുസയാ അകുസലമൂലാനി, ഇമേ ഉപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ. കതമേ അനുപ്പന്നാ കുസലാ ധമ്മാ? യാനി സോതാപന്നസ്സ ഇന്ദ്രിയാനി, ഇമേ അനുപ്പന്നാ കുസലാ ധമ്മാ. കതമേ ഉപ്പന്നാ കുസലാ ധമ്മാ? യാനി അട്ഠമകസ്സ ഇന്ദ്രിയാനി, ഇമേ ഉപ്പന്നാ കുസലാ ധമ്മാ.

യേന കാമവിതക്കം വാരേതി, ഇദം സതിന്ദ്രിയം. യേന ബ്യാപാദവിതക്കം വാരേതി, ഇദം സമാധിന്ദ്രിയം. യേന വിഹിംസാവിതക്കം വാരേതി, ഇദം വീരിയിന്ദ്രിയം.

യേന ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതി നാധിവാസേതി, ഇദം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം. യാ ഇമേസു ചതൂസു ഇന്ദ്രിയേസു സദ്ദഹനാ ഓകപ്പനാ, ഇദം സദ്ധിന്ദ്രിയം.

തത്ഥ സദ്ധിന്ദ്രിയം കത്ഥ ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസു. വീരിയിന്ദ്രിയം കത്ഥ ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസു. സതിന്ദ്രിയം കത്ഥ ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു. സമാധിന്ദ്രിയം കത്ഥ ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു ഝാനേസു. പഞ്ഞിന്ദ്രിയം കത്ഥ ദട്ഠബ്ബം? ചതൂസു അരിയസച്ചേസു. ഏവം സേഖോ സബ്ബേഹി കുസലേഹി ധമ്മേഹി അപ്പമത്തോ വുത്തോ ഭഗവതാ അനാവിലതായ മനസാ. തേനാഹ ഭഗവാ "മനസാനാവിലോസിയാ"തി.

൧൭. ‘‘കുസലോ സബ്ബധമ്മാന’’ന്തി ലോകോ നാമ തിവിധോ കിലേസലോകോ ഭവലോകോ ഇന്ദ്രിയലോകോ. തത്ഥ കിലേസലോകേന ഭവലോകോ സമുദാഗച്ഛതി, സോ ഇന്ദ്രിയാനി നിബ്ബത്തേതി, ഇന്ദ്രിയേസു ഭാവിയമാനേസു നേയ്യസ്സ പരിഞ്ഞാ ഭവതി. സാ ദുവിധേന ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ ദസ്സനപരിഞ്ഞായ ച ഭാവനാപരിഞ്ഞായ ച. യദാ ഹി സേഖോ ഞേയ്യം പരിജാനാതി, തദാ നിബ്ബിദാസഹഗതേഹി സഞ്ഞാമനസികാരേഹി നേയ്യം പരിഞ്ഞാതം ഭവതി. തസ്സ ദ്വേ ധമ്മാ കോസല്ലം ഗച്ഛന്തി - ദസ്സനകോസല്ലഞ്ച ഭാവനാകോസല്ലഞ്ച.

തം ഞാണം പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബംഃ അഭിഞ്ഞാ പരിഞ്ഞാ പഹാനം ഭാവനാ സച്ഛികിരിയാ. തത്ഥ കതമാ അഭിഞ്ഞാ? യം ധമ്മാനം സലക്ഖണേ ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ ച അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ച, അയം അഭിഞ്ഞാ.

തത്ഥ കതമാ പരിഞ്ഞാ? ഏവം അഭിജാനിത്വാ യാ പരിജാനനാ ‘‘ഇദം കുസലം, ഇദം അകുസലം, ഇദം സാവജ്ജം, ഇദം അനവജ്ജം, ഇദം കണ്ഹം, ഇദം സുക്കം, ഇദം സേവിതബ്ബം, ഇദം ന സേവിതബ്ബം, ഇമേ ധമ്മാ ഏവംഗഹിതാ, ഇദം ഫലം നിബ്ബത്തേന്തി [നിബ്ബത്താപേന്തി (ക॰)], തേസം ഏവംഗഹിതാനം അയം അത്ഥോ’’തി, അയം പരിഞ്ഞാ.

ഏവം പരിജാനിത്വാ തയോ ധമ്മാ അവസിട്ഠാ ഭവന്തി പഹാതബ്ബാ ഭാവേതബ്ബാ സച്ഛികാതബ്ബാ ച. തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ പഹാതബ്ബാ? യേ അകുസലാ. തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ ഭാവേതബ്ബാ? യേ കുസലാ. തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ സച്ഛികാതബ്ബാ? യം അസങ്ഖതം. യോ ഏവം ജാനാതി അയം വുച്ചതി അത്ഥകുസലോ ധമ്മകുസലോ കല്യാണതാകുസലോ ഫലതാകുസലോ, ആയകുസലോ അപായകുസലോ ഉപായകുസലോ മഹതാ കോസല്ലേന സമന്നാഗതോതി, തേനാഹ ഭഗവാ ‘‘കുസലോ സബ്ബധമ്മാന’’ന്തി.

‘‘സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ’’തി തേന ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ ആലോകിതേ വിലോകിതേ സമിഞ്ജിതേ [സമ്മിഞ്ജിതേ (സീ॰)] പസാരിതേ സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ അസിതേ പീതേ ഖായിതേ സായിതേ ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേ ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ സുത്തേ ജാഗരിതേ ഭാസിതേ തുണ്ഹിഭാവേ സതേന സമ്പജാനേന വിഹാതബ്ബം. ഇമാ ദ്വേ ചരിയാ അനുഞ്ഞാതാ ഭഗവതാ ഏകാ വിസുദ്ധാനം, ഏകാ വിസുജ്ഝന്താനം. കേ വിസുദ്ധാ? അരഹന്തോ. കേ വിസുജ്ഝന്താ? സേക്ഖാ. കതകിച്ചാനി ഹി അരഹതോ ഇന്ദ്രിയാനി. യം ബോജ്ഝം, തം ചതുബ്ബിധം ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞാഭിസമയേന സമുദയസ്സ പഹാനാഭിസമയേന മഗ്ഗസ്സ ഭാവനാഭിസമയേന നിരോധസ്സ സച്ഛികിരിയാഭിസമയേന, ഇദം ചതുബ്ബിധം ബോജ്ഝം യോ ഏവം ജാനാതി, അയം വുച്ചതി സതോ അഭിക്കമതി സതോ പടിക്കമതി ഖയാ രാഗസ്സ ഖയാ ദോസസ്സ ഖയാ മോഹസ്സ. തേനാഹ ഭഗവാ ‘‘സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ’’തി, തേനാഹ -

‘‘കാമേസു നാഭിഗിജ്ഝേയ്യ, [അജിതാതി ഭഗവാ]
മനസാനാവിലോ സിയാ;
കുസലോ സബ്ബധമ്മാനം, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ’’തി.

ഏവം പുച്ഛിതബ്ബം, ഏവം വിസജ്ജിതബ്ബം. സുത്തസ്സ ച അനുഗീതി അത്ഥതോ ച ബ്യഞ്ജനതോ ച സമാനേതബ്ബാ [സമാനയിതബ്ബാ (സീ॰ ക॰)].

അത്ഥാപഗതം ഹി ബ്യഞ്ജനം സമ്ഫപ്പലാപം ഭവതി. ദുന്നിക്ഖിത്തസ്സ പദബ്യഞ്ജനസ്സ അത്ഥോപി ദുന്നയോ ഭവതി, തസ്മാ അത്ഥബ്യഞ്ജനൂപേതം സങ്ഗായിതബ്ബം. സുത്തഞ്ച പവിചിനിതബ്ബം. കിം ഇദം സുത്തം ആഹച്ച വചനം അനുസന്ധിവചനം നീതത്ഥം നേയ്യത്ഥം സംകിലേസഭാഗിയം നിബ്ബേധഭാഗിയം അസേക്ഖഭാഗിയം? കുഹിം ഇമസ്സ സുത്തസ്സ സബ്ബാനി സച്ചാനി പസ്സിതബ്ബാനി, ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേതി? ഏവം സുത്തം പവിചേതബ്ബം. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ - "യം പുച്ഛിതഞ്ച വിസ്സജ്ജിതഞ്ച, സുത്തസ്സ യാ ച അനുഗീതീ"തി.

നിയുത്തോ വിചയോ ഹാരോ.

൩. യുത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ

൧൮. തത്ഥ കതമോ യുത്തിഹാരോ? "സബ്ബേസം ഹാരാന"ന്തി, അയം യുത്തിഹാരോ. കിം യോജയതി [യോജേതി (സീ॰)]? ചത്താരോ മഹാപദേസാ ബുദ്ധാപദേസോ സങ്ഘാപദേസോ സമ്ബഹുലത്ഥേരാപദേസോ [സമ്പഹുല... (ക॰)] ഏകത്ഥേരാപദേസോ. ഇമേ ചത്താരോ മഹാപദേസാ, താനി പദബ്യഞ്ജനാനി സുത്തേ ഓതാരയിതബ്ബാനി, വിനയേ സന്ദസ്സയിതബ്ബാനി, ധമ്മതായം ഉപനിക്ഖിപിതബ്ബാനി.

കതമസ്മിം സുത്തേ ഓതാരയിതബ്ബാനി? ചതൂസു അരിയസച്ചേസു. കതമസ്മിം വിനയേ സന്ദസ്സയിതബ്ബാനി? രാഗവിനയേ ദോസവിനയേ മോഹവിനയേ. കതമിസ്സം [കതമിയം (സീ॰)] ധമ്മതായം ഉപനിക്ഖിപിതബ്ബാനി? പടിച്ചസമുപ്പാദേ. യദി ചതൂസു അരിയസച്ചേസു അവതരതി, കിലേസവിനയേ സന്ദിസ്സതി , ധമ്മതഞ്ച ന വിലോമേതി, ഏവം ആസവേ ന ജനേതി. ചതൂഹി മഹാപദേസേഹി യം യം യുജ്ജതി, യേന യേന യുജ്ജതി, യഥാ യഥാ യുജ്ജതി, തം തം ഗഹേതബ്ബം.

൧൯. പഞ്ഹം പുച്ഛിതേന കതി പദാനി പഞ്ഹേതി പദസോ പരിയോഗാഹിതബ്ബം വിചേതബ്ബം? യദി സബ്ബാനി പദാനി ഏകം അത്ഥം അഭിവദന്തി, ഏകോ പഞ്ഹോ. അഥ ചത്താരി പദാനി ഏകം അത്ഥം അഭിവദന്തി, ഏകോ പഞ്ഹോ. അഥ തീണി പദാനി ഏകം അത്ഥം അഭിവദന്തി, ഏകോ പഞ്ഹോ. അഥ ദ്വേ പദാനി ഏകം അത്ഥം അഭിവദന്തി, ഏകോ പഞ്ഹോ. അഥ ഏകം പദം ഏകം അത്ഥം അഭിവദതി, ഏകോ പഞ്ഹോ. തം ഉപപരിക്ഖമാനേന അഞ്ഞാതബ്ബം കിം ഇമേ ധമ്മാ നാനത്ഥാ നാനാബ്യഞ്ജനാ, ഉദാഹു ഇമേസം ധമ്മാനം ഏകോ അത്ഥോ ബ്യഞ്ജനമേവ നാനന്തി. യഥാ കിം ഭവേ? യഥാ സാ ദേവതാ ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛതി.

"കേനസ്സുബ്ഭാഹതോ [പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൬൬] ലോകോ, കേനസ്സു പരിവാരിതോ;
കേന സല്ലേന ഓതിണ്ണോ, കിസ്സ ധൂപായിതോ സദാ"തി.

ഇമാനി ചത്താരി പദാനി പുച്ഛിതാനി. തേ തയോ പഞ്ഹാ കഥം ഞായതി? ഭഗവാ ഹി ദേവതായ വിസജ്ജേതി.

‘‘മച്ചുനാബ്ഭാഹതോ [മച്ചുനബ്ഭാഹതോ (ക॰) ഥേരഗാ॰ ൪൪൮; സം॰ നി॰ ൧.൬൬ പസ്സിതബ്ബം] ലോകോ, ജരായ പരിവാരിതോ;
തണ്ഹാസല്ലേന ഓതിണ്ണോ, ഇച്ഛാധൂപായിതോ സദാ’’തി.

൨൦. തത്ഥ ജരാ ച മരണഞ്ച ഇമാനി ദ്വേ സങ്ഖതസ്സ സങ്ഖതലക്ഖണാനി. ജരായം ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം, മരണം വയോ. തത്ഥ ജരായ ച മരണസ്സ ച അത്ഥതോ നാനത്തം. കേന കാരണേന, ഗബ്ഭഗതാപി ഹി മീയന്തി, ന ച തേ ജിണ്ണാ ഭവന്തി. അത്ഥി ച ദേവാനം മരണം, ന ച തേസം സരീരാനി ജീരന്തി. സക്കതേവ ജരായ പടികമ്മം കാതും, ന പന സക്കതേ മരണസ്സ പടികമ്മം കാതും അഞ്ഞത്രേവ ഇദ്ധിമന്താനം ഇദ്ധിവിസയാ. യം പനാഹ തണ്ഹാസല്ലേന ഓതിണ്ണോതി ദിസ്സന്തി വീതരാഗാ ജീരന്താപി മീയന്താപി. യദി ച യഥാ ജരാമരണം, ഏവം തണ്ഹാപി സിയാ. ഏവം സന്തേ സബ്ബേ യോബ്ബനട്ഠാപി വിഗതതണ്ഹാ സിയും. യഥാ ച തണ്ഹാ ദുക്ഖസ്സ സമുദയോ, ഏവം ജരാമരണമ്പി സിയാ ദുക്ഖസ്സ സമുദയോ, ന ച സിയാ തണ്ഹാ ദുക്ഖസ്സ സമുദയോ, ന ഹി ജരാമരണം ദുക്ഖസ്സ സമുദയോ, തണ്ഹാ ദുക്ഖസ്സ സമുദയോ. യഥാ ച തണ്ഹാ മഗ്ഗവജ്ഝാ, ഏവം ജരാമരണമ്പി സിയാ മഗ്ഗവജ്ഝം. ഇമായ യുത്തിയാ അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി കാരണേഹി ഗവേസിതബ്ബം. യദി ച സന്ദിസ്സതി യുത്തിസമാരൂള്ഹം അത്ഥതോ ച അഞ്ഞത്തം, ബ്യഞ്ജനതോപി ഗവേസിതബ്ബം.

സല്ലോതി വാ ധൂപായനന്തി വാ ഇമേസം ധമ്മാനം അത്ഥതോ ഏകത്തം. ന ഹി യുജ്ജതി ഇച്ഛായ ച തണ്ഹായ ച അത്ഥതോ അഞ്ഞത്തം. തണ്ഹായ അധിപ്പായേ അപരിപൂരമാനേ നവസു ആഘാതവത്ഥൂസു കോധോ ച ഉപനാഹോ ച ഉപ്പജ്ജതി. ഇമായ യുത്തിയാ ജരായ ച മരണസ്സ ച തണ്ഹായ ച അത്ഥതോ അഞ്ഞത്തം.

യം പനിദം ഭഗവതാ ദ്വീഹി നാമേഹി അഭിലപിതം ഇച്ഛാതിപി തണ്ഹാതിപി, ഇദം ഭഗവതാ ബാഹിരാനം വത്ഥൂനം ആരമ്മണവസേന ദ്വീഹി നാമേഹി അഭിലപിതം ഇച്ഛാതിപി തണ്ഹാതിപി, സബ്ബാ ഹി തണ്ഹാ അജ്ഝോസാനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണാ. യഥാ സബ്ബോ അഗ്ഗി ഉണ്ഹത്തലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണോ, അപി ച ഉപാദാനവസേന അഞ്ഞമഞ്ഞാനി നാമാനി ലഭതി, കട്ഠഗ്ഗീതിപി തിണഗ്ഗീതിപി സകലികഗ്ഗീതിപി ഗോമയഗ്ഗീതിപി ഥുസഗ്ഗീതിപി സങ്കാരഗ്ഗീതിപി, സബ്ബോ ഹി അഗ്ഗി ഉണ്ഹത്തലക്ഖണോവ. ഏവം സബ്ബാ തണ്ഹാ അജ്ഝോസാനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണാ , അപി തു ആരമ്മണഉപാദാനവസേന അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി നാമേഹി അഭിലപിതാ ഇച്ഛാഇതിപി തണ്ഹാഇതിപി സല്ലോഇതിപി ധൂപായനാഇതിപി സരിതാഇതിപി വിസത്തികാഇതിപി സിനേഹോഇതിപി കിലമഥോഇതിപി ലതാഇതിപി മഞ്ഞനാഇതിപി ബന്ധോഇതിപി ആസാഇതിപി പിപാസാഇതിപി അഭിനന്ദനാഇതിപി, ഇതി സബ്ബാ തണ്ഹാ അജ്ഝോസാനലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണാ. യഥാ ച വേവചനേ വുത്താ.

‘‘ആസാ ച പിഹാ അഭിനന്ദനാ ച, അനേകധാതൂസു സരാ പതിട്ഠിതാ;
അഞ്ഞാണമൂലപ്പഭവാ പജപ്പിതാ, സബ്ബാ മയാ ബ്യന്തികതാ സമൂലകാ’’തി [സമൂലികാ (സീ॰)].

തണ്ഹായേതം വേവചനം. യഥാഹ ഭഗവാ - രൂപേ തിസ്സ അവിഗതരാഗസ്സ അവിഗതച്ഛന്ദസ്സ അവിഗതപേമസ്സ അവിഗതപിപാസസ്സ അവിഗതപരിളാഹസ്സ. ഏവം വേദനായ സഞ്ഞായ സങ്ഖാരേസു വിഞ്ഞാണേ അവിഗതരാഗസ്സ അവിഗതച്ഛന്ദസ്സ അവിഗതപേമസ്സ അവിഗതപിപാസസ്സ അവിഗതപരിളാഹസ്സ സബ്ബം സുത്തം വിത്ഥാരേതബ്ബം. തണ്ഹായേതം വേവചനം. ഏവം യുജ്ജതി.

൨൧. സബ്ബോ ദുക്ഖൂപചാരോ കാമതണ്ഹാസങ്ഖാരമൂലകോ, ന പന യുജ്ജതി സബ്ബോ നിബ്ബിദൂപചാരോ കാമതണ്ഹാപരിക്ഖാരമൂലകോ. ഇമായ യുത്തിയാ അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി കാരണേഹി ഗവേസിതബ്ബം.

യഥാ ഹി [യഥാഹ (സീ॰)] ഭഗവാ രാഗചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അസുഭം ദേസയതി, ദോസചരിതസ്സ ഭഗവാ പുഗ്ഗലസ്സ മേത്തം ദേസയതി. മോഹചരിതസ്സ ഭഗവാ പുഗ്ഗലസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദം ദേസയതി. യദി ഹി ഭഗവാ രാഗചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മേത്തം ചേതോവിമുത്തിം ദേസേയ്യ. സുഖം വാ പടിപദം ദന്ധാഭിഞ്ഞം സുഖം വാ പടിപദം ഖിപ്പാഭിഞ്ഞം വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം വാ പഹാനം ദേസേയ്യ, ന യുജ്ജതി ദേസനാ. ഏവം യം കിഞ്ചി രാഗസ്സ അനുലോമപ്പഹാനം ദോസസ്സ അനുലോമപ്പഹാനം മോഹസ്സ അനുലോമപ്പഹാനം. സബ്ബം തം വിചയേന ഹാരേന വിചിനിത്വാ യുത്തിഹാരേന യോജേതബ്ബം. യാവതികാ ഞാണസ്സ ഭൂമി.

മേത്താവിഹാരിസ്സ സതോ ബ്യാപാദോ ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ബ്യാപാദോ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. കരുണാവിഹാരിസ്സ സതോ വിഹേസാ ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിഹേസാ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. മുദിതാ വിഹാരിസ്സ സതോ അരതി ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, അരതി പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. ഉപേക്ഖാവിഹാരിസ്സ സതോ രാഗോ ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, രാഗോ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. അനിമിത്തവിഹാരിസ്സ സതോ നിമിത്താനുസാരീ തേന തേനേവ വിഞ്ഞാണം പവത്തതീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ , നിമിത്തം പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. അസ്മീതി വിഗതം അയമഹമസ്മീതി ന സമനുപസ്സാമി. അഥ ച പന മേ കിസ്മീതി കഥസ്മീതി വിചികിച്ഛാ കഥംകഥാസല്ലം ചിത്തം പരിയാദായ ഠസ്സതീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിചികിച്ഛാ കഥംകഥാസല്ലം പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതീതി യുജ്ജതി ദേസനാ.

യഥാ വാ പന പഠമം ഝാനം സമാപന്നസ്സ സതോ കാമരാഗബ്യാപാദാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. വിതക്കസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. ദുതിയം ഝാനം സമാപന്നസ്സ സതോ വിതക്കവിചാരസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. ഉപേക്ഖാസുഖസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. തതിയം ഝാനം സമാപന്നസ്സ സതോ പീതിസുഖസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ,

ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. ചതുത്ഥം ഝാനം സമാപന്നസ്സ സതോ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ . ആകാസാനഞ്ചായതനസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ.

ആകാസാനഞ്ചായതനം സമാപന്നസ്സ സതോ രൂപസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമാപന്നസ്സ സതോ ആകാസാനഞ്ചായതനസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമാപന്നസ്സ സതോ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമാപന്നസ്സ സതോ സഞ്ഞൂപചാരാ വിസേസായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, ഹാനായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസഹഗതാ വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ ഹാനായ സംവത്തന്തീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, വിസേസായ സംവത്തന്തീതി യുജ്ജതി ദേസനാ. കല്ലതാപരിചിതം ചിത്തം ന ച അഭിനീഹാരം ഖമതീതി ന യുജ്ജതി ദേസനാ, കല്ലതാപരിചിതം ചിത്തം അഥ ച അഭിനീഹാരം ഖമതീതി യുജ്ജതി ദേസനാ.

ഏവം സബ്ബേ നവസുത്തന്താ യഥാധമ്മം യഥാവിനയം യഥാസത്ഥുസാസനം സബ്ബതോ വിചയേന ഹാരേന വിചിനിത്വാ യുത്തിഹാരേന യോജേതബ്ബാതി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ "സബ്ബേസം ഹാരാനം യാ ഭൂമി യോ ച ഗോചരോ തേസ"ന്തി.

നിയുത്തോ യുത്തി ഹാരോ.

൪. പദട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ

൨൨. തത്ഥ കതമോ പദട്ഠാനോ ഹാരോ? "ധമ്മം ദേസേതി ജിനോ"തി, അയം പദട്ഠാനോ ഹാരോ. കിം ദേസേതി? സബ്ബധമ്മയാഥാവഅസമ്പടിവേധലക്ഖണാ അവിജ്ജാ, തസ്സാ വിപല്ലാസാ പദട്ഠാനം. അജ്ഝോസാനലക്ഖണാ തണ്ഹാ, തസ്സാ പിയരൂപം സാതരൂപം പദട്ഠാനം. പത്ഥനലക്ഖണോ ലോഭോ, തസ്സ അദിന്നാദാനം പദട്ഠാനം. വണ്ണസണ്ഠാനബ്യഞ്ജനഗ്ഗഹണലക്ഖണാ സുഭസഞ്ഞാ, തസ്സാ ഇന്ദ്രിയാ സംവരോ പദട്ഠാനം. സാസവഫസ്സഉപഗമനലക്ഖണാ സുഖസഞ്ഞാ, തസ്സാ

അസ്സാദോ പദട്ഠാനം. സങ്ഖതലക്ഖണാനം ധമ്മാനം അസമനുപസ്സനലക്ഖണാ നിച്ചസഞ്ഞാ, തസ്സാ വിഞ്ഞാണം പദട്ഠാനം.
അനിച്ചസഞ്ഞാദുക്ഖസഞ്ഞാഅസമനുപസ്സനലക്ഖണാ അത്തസഞ്ഞാ, തസ്സാ നാമകായോ പദട്ഠാനം. സബ്ബധമ്മസമ്പടിവേധലക്ഖണാ വിജ്ജാ, തസ്സാ സബ്ബം നേയ്യം പദട്ഠാനം. ചിത്തവിക്ഖേപപടിസംഹരണലക്ഖണോ സമഥോ, തസ്സ അസുഭാ പദട്ഠാനം. ഇച്ഛാവചരപടിസംഹരണലക്ഖണോ അലോഭോ, തസ്സ അദിന്നാദാനാ വേരമണീ [വേരമണി (ക॰)] പദട്ഠാനം. അബ്യാപജ്ജലക്ഖണോ അദോസോ, തസ്സ പാണാതിപാതാ വേരമണീ പദട്ഠാനം.
വത്ഥുഅവിപ്പടിപത്തിലക്ഖണോ [വത്ഥുഅവിപ്പടിപാദാനലക്ഖണോ (സീ॰ ക॰)] അമോഹോ, തസ്സ സമ്മാപടിപത്തി പദട്ഠാനം.
വിനീലകവിപുബ്ബകഗഹണലക്ഖണാ അസുഭസഞ്ഞാ, തസ്സാ നിബ്ബിദാ പദട്ഠാനം. സാസവഫസ്സപരിജാനനലക്ഖണാ ദുക്ഖസഞ്ഞാ, തസ്സാ വേദനാ പദട്ഠാനം. സങ്ഖതലക്ഖണാനം ധമ്മാനം സമനുപസ്സനലക്ഖണാ അനിച്ചസഞ്ഞാ , തസ്സാ ഉപ്പാദവയാ പദട്ഠാനം. സബ്ബധമ്മഅഭിനിവേസലക്ഖണാ അനത്തസഞ്ഞാ, തസ്സാ ധമ്മസഞ്ഞാ പദട്ഠാനം.

പഞ്ച കാമഗുണാ കാമരാഗസ്സ പദട്ഠാനം, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി രൂപീനി രൂപരാഗസ്സ പദട്ഠാനം, ഛട്ഠായതനം ഭവരാഗസ്സ പദട്ഠാനം, നിബ്ബത്തഭവാനുപസ്സിതാ പഞ്ചന്നം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം പദട്ഠാനം, പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണദസ്സനസ്സ പദട്ഠാനം. ഓകപ്പനലക്ഖണാ സദ്ധാ അധിമുത്തിപച്ചുപട്ഠാനാ ച, അനാവിലലക്ഖണോ പസാദോ സമ്പസീദനപച്ചുപട്ഠാനോ ച. അഭിപത്ഥിയനലക്ഖണാ സദ്ധാ, തസ്സാ അവേച്ചപസാദോ പദട്ഠാനം. അനാവിലലക്ഖണോ പസാദോ, തസ്സ സദ്ധാ പദട്ഠാനം. ആരമ്ഭലക്ഖണം വീരിയം, തസ്സ സമ്മപ്പധാനം പദട്ഠാനം. അപിലാപനലക്ഖണാ സതി, തസ്സാ സതിപട്ഠാനം പദട്ഠാനം. ഏകഗ്ഗലക്ഖണോ സമാധി, തസ്സ ഝാനാനി പദട്ഠാനം. പജാനനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ, തസ്സാ സച്ചാനി പദട്ഠാനം.

അപരോ നയോ, അസ്സാദമനസികാരലക്ഖണോ അയോനിസോമനസികാരോ, തസ്സ അവിജ്ജാ പദട്ഠാനം. സച്ചസമ്മോഹനലക്ഖണാ അവിജ്ജാ, സാ സങ്ഖാരാനം പദട്ഠാനം. പുനബ്ഭവവിരോഹണലക്ഖണാ സങ്ഖാരാ, തേ [തം (ക॰)] വിഞ്ഞാണസ്സ പദട്ഠാനം. ഓപപച്ചയികനിബ്ബത്തിലക്ഖണം വിഞ്ഞാണം, തം നാമരൂപസ്സ പദട്ഠാനം. നാമകായരൂപകായസങ്ഘാതലക്ഖണം നാമരൂപം, തം ഛളായതനസ്സ പദട്ഠാനം. ഇന്ദ്രിയവവത്ഥാനലക്ഖണം ഛളായതനം, തം ഫസ്സസ്സ പദട്ഠാനം. ചക്ഖുരൂപവിഞ്ഞാണസന്നിപാതലക്ഖണോ ഫസ്സോ, സോ വേദനായ പദട്ഠാനം. ഇട്ഠാനിട്ഠഅനുഭവനലക്ഖണാ വേദനാ, സാ തണ്ഹായ പദട്ഠാനം. അജ്ഝോസാനലക്ഖണാ തണ്ഹാ, സാ ഉപാദാനസ്സ പദട്ഠാനം. ഓപപച്ചയികം ഉപാദാനം, തം ഭവസ്സ പദട്ഠാനം.
നാമകായരൂപകായസമ്ഭവനലക്ഖണോ ഭവോ, സോ ജാതിയാ പദട്ഠാനം.
ഖന്ധപാതുഭവനലക്ഖണാ ജാതി, സാ ജരായ പദട്ഠാനം.
ഉപധിപരിപാകലക്ഖണാ ജരാ, സാ മരണസ്സ പദട്ഠാനം.
ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദലക്ഖണം മരണം, തം സോകസ്സ പദട്ഠാനം.
ഉസ്സുക്കകാരകോ സോകോ, സോ പരിദേവസ്സ പദട്ഠാനം . ലാലപ്പകാരകോ പരിദേവോ, സോ ദുക്ഖസ്സ പദട്ഠാനം. കായസംപീളനം ദുക്ഖം, തം ദോമനസ്സസ്സ പദട്ഠാനം. ചിത്തസംപീളനം ദോമനസ്സം, തം ഉപായാസസ്സ

പദട്ഠാനം. ഓദഹനകാരകോ ഉപായാസോ, സോ ഭവസ്സ പദട്ഠാനം. ഇമാനി ഭവങ്ഗാനി യദാ സമഗ്ഗാനി നിബ്ബത്താനി ഭവന്തി സോ ഭവോ, തം സംസാരസ്സ പദട്ഠാനം. നിയ്യാനികലക്ഖണോ മഗ്ഗോ, സോ നിരോധസ്സ പദട്ഠാനം.

തിത്ഥഞ്ഞുതാ പീതഞ്ഞുതായ പദട്ഠാനം, പീതഞ്ഞുതാ പത്തഞ്ഞുതായ [മത്തഞ്ഞുതായ (സീ॰ ക॰)] പദട്ഠാനം, പത്തഞ്ഞുതാ അത്തഞ്ഞുതായ പദട്ഠാനം, അത്തഞ്ഞുതാ പുബ്ബേകതപുഞ്ഞതായ പദട്ഠാനം, പുബ്ബേകതപുഞ്ഞതാ പതിരൂപദേസവാസസ്സ പദട്ഠാനം, പതിരൂപദേസവാസോ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയസ്സ പദട്ഠാനം, സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ അത്തസമ്മാപണിധാനസ്സ പദട്ഠാനം, അത്തസമ്മാപണിധാനം സീലാനം പദട്ഠാനം, സീലാനി അവിപ്പടിസാരസ്സ പദട്ഠാനം, അവിപ്പടിസാരോ പാമോജ്ജസ്സ പദട്ഠാനം, പാമോജ്ജം പീതിയാ പദട്ഠാനം, പീതി പസ്സദ്ധിയാ പദട്ഠാനം, പസ്സദ്ധി സുഖസ്സ പദട്ഠാനം, സുഖം സമാധിസ്സ പദട്ഠാനം, സമാധി യഥാഭൂതഞാണദസ്സനസ്സ പദട്ഠാനം, യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം നിബ്ബിദായ പദട്ഠാനം, നിബ്ബിദാ വിരാഗസ്സ പദട്ഠാനം, വിരാഗോ വിമുത്തിയാ പദട്ഠാനം. വിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനസ്സ പദട്ഠാനം. ഏവം യോ കോചി ഉപനിസ്സയോ യോ കോചി പച്ചയോ, സബ്ബോ സോ പദട്ഠാനം. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ ''ധമ്മം ദേസേതി ജിനോ''തി.

നിയുത്തോ പദട്ഠാനോ ഹാരോ.

൭. ലക്ഖണഹാരവിഭങ്ഗോ

൨൩. തത്ഥ കതമോ ലക്ഖണോ ഹാരോ? ''വുത്തമ്ഹി ഏകധമ്മേ''തി, അയം ലക്ഖണോ ഹാരോ. കിം ലക്ഖയതി? യേ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണാ, തേസം ധമ്മാനം ഏകസ്മിം ധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ ധമ്മാ വുത്താ ഭവന്തി. യഥാ കിം ഭവേ? യഥാഹ ഭഗവാ -

''ചക്ഖും , ഭിക്ഖവേ, അനവട്ഠിതം ഇത്തരം പരിത്തം പഭങ്ഗു പരതോ ദുക്ഖം ബ്യസനം ചലനം [ചലം (സീ॰)] കുക്കുളം സങ്ഖാരം [സസങ്ഖാരം (ക॰)] വധകം അമിത്തമജ്ഝേ. ഇമസ്മിം ചക്ഖുസ്മിം വുത്തേ അവസിട്ഠാനി അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി വുത്താനി ഭവന്തി. കേന കാരണേന? സബ്ബാനി ഹി ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി വധകട്ഠേന ഏകലക്ഖണാനി. യഥാ ചാഹ ഭഗവാ -

''അതീതേ , രാധ, രൂപേ അനപേക്ഖോ ഹോഹി, അനാഗതം രൂപം മാ അഭിനന്ദി [അഭിനന്ദ (ക॰)], പച്ചുപ്പന്നസ്സ രൂപസ്സ നിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ ചാഗായ പടിനിസ്സഗ്ഗായ പടിപജ്ജ. ഇമസ്മിം രൂപക്ഖന്ധേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ ഖന്ധാ വുത്താ ഭവന്തി. കേന കാരണേന? സബ്ബേ ഹി പഞ്ചക്ഖന്ധാ യമകോവാദസുത്തേ [പസ്സ സം॰ നി॰ ൩.൮൫] വധകട്ഠേന ഏകലക്ഖണാ വുത്താ. യഥാ ചാഹ ഭഗവാ -

> ''യേസഞ്ച [പസ്സ ധ॰ പ॰ ൨൯൩] സുസമാരദ്ധാ, നിച്ചം കായഗതാസതി;
> അകിച്ചം തേ ന സേവന്തി, കിച്ചേ സാതച്ചകാരിനോ''.

ഇതി കായഗതായ സതിയാ വുത്തായ വുത്താ ഭവന്തി വേദനാഗതാ സതി ചിത്തഗതാ ധമ്മഗതാ ച. തഥാ യം കിഞ്ചി ദിട്ഠം വാ സുതം വാ മുതം വാതി വുത്തേ വുത്തം ഭവതി വിഞ്ഞാതം. യഥാ ചാഹ ഭഗവാ -

തസ്മാതിഹ ത്വം ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരാഹി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം. ''ആതാപീ''തി വീരിയിന്ദ്രിയം, **"സമ്പജാനോ"**തി പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, **"സതിമാ"**തി സതിന്ദ്രിയം, **"വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ"**ന്തി സമാധിന്ദ്രിയം, ഏവം കായേ കായാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. കേന കാരണേന, ഏകലക്ഖണത്താ ചതുന്നം ഇന്ദ്രിയാനം.

൨൪. ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു ഭാവിയമാനേസു ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസു ഭാവിയമാനേസു ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിയമാനേസു പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, ചതൂസു ഇദ്ധിപാദേസു ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, പഞ്ചസു ഇന്ദ്രിയേസു ഭാവിയമാനേസു പഞ്ച ബലാനി ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, പഞ്ചസു ബലേസു ഭാവിയമാനേസു സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, സത്തസു ബോജ്ഝങ്ഗേസു ഭാവിയമാനേസു അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, സബ്ബേവ [സബ്ബേ ച (സീ॰ ക॰)] ബോധങ്ഗമാ ധമ്മാ ബോധിപക്ഖിയാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി . കേന കാരണേന, സബ്ബേ ഹി ബോധങ്ഗമാ ബോധിപക്ഖിയാ നേയ്യാനികലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണാ, തേ ഏകലക്ഖണത്താ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി.

ഏവം അകുസലാപി ധമ്മാ ഏകലക്ഖണത്താ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി. ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു ഭാവിയമാനേസു വിപല്ലാസാ പഹീയന്തി, ആഹാരാ ചസ്സ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തി, ഉപാദാനേഹി അനുപാദാനോ ഭവതി, യോഗേഹി ച വിസംയുത്തോ ഭവതി, ഗന്ഥേഹി ച വിപ്പയുത്തോ ഭവതി, ആസവേഹി ച അനാസവോ ഭവതി, ഓഘേഹി ച നിത്ഥിണ്ണോ ഭവതി, സല്ലേഹി ച വിസല്ലോ ഭവതി, വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ ചസ്സ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തി, അഗതിഗമനേഹി ന അഗതിം ഗച്ഛതി, ഏവം അകുസലാപി ധമ്മാ ഏകലക്ഖണത്താ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി.

യത്ഥ വാ പന രൂപിന്ദ്രിയം ദേസിതം, ദേസിതാ തത്ഥേവ രൂപധാതു രൂപക്ഖന്ധോ രൂപഞ്ചായതനം. യത്ഥ വാ പന സുഖാ വേദനാ ദേസിതാ, ദേസിതം തത്ഥ സുഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ദുക്ഖസമുദയോ ച അരിയസച്ചം. യത്ഥ വാ പന ദുക്ഖാ വേദനാ ദേസിതാ, ദേസിതം തത്ഥ ദുക്ഖിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ദുക്ഖഞ്ച അരിയസച്ചം. യത്ഥ വാ പന അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ ദേസിതാ, ദേസിതം തത്ഥ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം സബ്ബോ ച പടിച്ചസമുപ്പാദോ. കേന കാരണേന, അദുക്ഖമസുഖായ ഹി വേദനായ അവിജ്ജാ അനുസേതി. അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം, സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, ഭവപച്ചയാ ജാതി, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി. സോ ച

സരാഗസദോസസമോഹസംകിലേസപക്ഖേന ഹാതബ്ബോ, വീതരാഗവീതദോസവീതമോഹഅരിയധമ്മേഹി ഹാതബ്ബോ.

ഏവം യേ ധമ്മാ ഏകലക്ഖണാ കിച്ചതോ ച ലക്ഖണതോ ച സാമഞ്ഞതോ ച ചുതൂപപാതതോ ച, തേസം ധമ്മാനം ഏകസ്മിം ധമ്മേ വുത്തേ അവസിട്ഠാ ധമ്മാ വുത്താ ഭവന്തി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ ''വുത്തമ്ഹി ഏകധമ്മേ''തി.

നിയുത്തോ ലക്ഖണോ ഹാരോ.

൬. ചതുബ്യൂഹഹാരവിഭങ്ഗോ

൨൫. തത്ഥ കതമോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ? ''നേരുത്തമധിപ്പായോ''തി അയം. ബ്യഞ്ജനേന സുത്തസ്സ നേരുത്തഞ്ച അധിപ്പായോ ച നിദാനഞ്ച പുബ്ബാപരസന്ധി ച ഗവേസിതബ്ബോ . തത്ഥ കതമം നേരുത്തം, യാ നിരുത്തിപദസംഹിതാ, യം ധമ്മാനം നാമസോ ഞാണം. യദാ ഹി ഭിക്ഖു അത്ഥസ്സ ച നാമം ജാനാതി, ധമ്മസ്സ ച നാമം ജാനാതി, തഥാ തഥാ നം അഭിനിരോപേതി. അയഞ്ച വുച്ചതി അത്ഥകുസലോ ധമ്മകുസലോ ബ്യഞ്ജനകുസലോ നിരുത്തികുസലോ പുബ്ബാപരകുസലോ ദേസനാകുസലോ അതീതാധിവചനകുസലോ അനാഗതാധിവചനകുസലോ പച്ചുപ്പന്നാധിവചനകുസലോ ഇത്ഥാധിവചനകുസലോ പുരിസാധിവചനകുസലോ നപുംസകാധിവചനകുസലോ ഏകാധിവചനകുസലോ അനേകാധിവചനകുസലോ, ഏവം സബ്ബാനി കാതബ്ബാനി ജനപദനിരുത്താനി സബ്ബാ ച ജനപദനിരുത്തിയോ. അയം നിരുത്തിപദസംഹിതാ.

൨൬. തത്ഥ കതമോ അധിപ്പായോ?

> ''ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിം, ഛത്തം മഹന്തം യഥ വസ്സകാലേ [വിയ വസ്സകാലേ ജാ॰ ൧.൧൦.൧൦൨];
> ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ''തി.

ഇധ ഭഗവതോ കോ അധിപ്പായോ? യേ അപായേഹി പരിമുച്ചിതുകാമാ ഭവിസ്സന്തി, തേ ധമ്മചാരിനോ ഭവിസ്സന്തീതി അയം ഏത്ഥ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

> ''ചോരോ യഥാ സന്ധിമുഖേ ഗഹീതോ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി [ഹഞ്ഞതേ (സീ॰)] ബജ്ഝതേ ച;
> ഏവം അയം പേച്ച പജാ പരത്ഥ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി [ഹഞ്ഞതേ (സീ॰)] ബജ്ഝതേ ചാ''തി.

ഇധ ഭഗവതോ കോ അധിപ്പായോ? സഞ്ചേതനികാനം കതാനം കമ്മാനം ഉപചിതാനം ദുക്ഖവേദനീയാനം അനിട്ഠം അസാതം വിപാകം പച്ചനുഭവിസ്സതീതി അയം ഏത്ഥ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

> ''സുഖകാമാനി [പസ്സ ധ॰ പ॰ ൧൩൧-൧൩൨] ഭൂതാനി, യോ ദണ്ഡേന വിഹിംസതി;
> അത്തനോ സുഖമേസാനോ, പേച്ച സോ ന ലഭതേ സുഖ''ന്തി.

ഇധ ഭഗവതോ കോ അധിപ്പായോ? യേ സുഖേന അത്ഥികാ ഭവിസ്സന്തി, തേ പാപകമ്മം [പാപകം കമ്മം (ക॰)] ന കരിസ്സന്തീതി അയം ഏത്ഥ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

> “മിദ്ധീ [പസ്സ ധ॰ പ॰ ൩൨൫] യദാ ഹോതി മഹഗ്ഘസോ ച, നിദ്ദായിതാ സമ്പരിവത്തസായീ;
> മഹാവരാഹോവ നിവാപപുട്ഠോ, പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ”തി.

ഇധ ഭഗവതോ കോ അധിപ്പായോ? യേ ജരാമരണേന അട്ടിയിതുകാമാ ഭവിസ്സന്തി, തേ ഭവിസ്സന്തി ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുനോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാ പുബ്ബരത്താപരരത്തം ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്താ വിപസ്സകാ കുസലേസു ധമ്മേസു സഗാരവാ ച സബ്രഹ്മചാരീസു ഥേരേസു നവേസു മജ്ഝിമേസൂതി അയം ഏത്ഥ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

> “അപ്പമാദോ അമതപദം [അമതം പദം (ക॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൨൧],
> പമാദോ മച്ചുനോ പദം;
> അപ്പമത്താ ന മീയന്തി, യേ പമത്താ യഥാ മതാ”തി.

ഇധ ഭഗവതോ കോ അധിപ്പായോ? യേ അമതപരിയേസനം പരിയേസിതുകാമാ ഭവിസ്സന്തി, തേ അപ്പമത്താ വിഹരിസ്സന്തീതി അയം ഏത്ഥ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ. അയം അധിപ്പായോ.

൨൭. തത്ഥ കതമം നിദാനം? യഥാ സോ ധനിയോ ഗോപാലകോ ഭഗവന്തം ആഹ -

> “നന്ദതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ, ഗോമാ [ഗോമികോ (സീ॰), ഗോപികോ (ക॰) സു॰ നി॰ ൩൩; സം॰ നി॰ ൧.൧൨ പസ്സിതബ്ബം] ഗോഹി തഥേവ നന്ദതി;
> ഉപധീ ഹി നരസ്സ നന്ദനാ, ന ഹി സോ നന്ദതി യോ നിരൂപധീ”തി.

ഭഗവാ ആഹ -

> “സോചതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ, ഗോപികോ [ഗോമികോ (സീ॰)] ഗോഹി തഥേവ സോചതി;
> ഉപധീ ഹി നരസ്സ സോചനാ, ന ഹി സോ സോചതി യോ നിരൂപധീ”തി.

ഇമിനാ വത്ഥുനാ ഇമിനാ നിദാനേന ഏവം ഞായതി “ഇധ ഭഗവാ ബാഹിരം പരിഗ്ഗഹം ഉപധി ആഹാ”തി. യഥാ ച മാരോ പാപിമാ ഗിജ്ഝകൂടാ പബ്ബതാ പുഥുസിലം പാതേസി, ഭഗവാ ആഹ -

> “സചേപി കേവലം സബ്ബം, ഗിജ്ഝകൂടം ചലേസ്സസി [ചലേയ്യാസി (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൩൭];
> നേവ സമ്മാവിമുത്താനം, ബുദ്ധാനം അത്ഥി ഇഞ്ജിതം.
>
> നഭം ഫലേയ്യപ്പഥവീ ചലേയ്യ, സബ്ബേവ പാണാ ഉദ സന്തസേയ്യും;

സല്ലമ്പി ചേ ഉരസി കമ്പയേയ്യും [പകമ്പയേയ്യും (സീ॰), കപ്പയേയ്യും (ക॰)], ഉപധീസു താണം ന കരോന്തി ബുദ്ധാ''തി.

ഇമിനാ വത്ഥുനാ ഇമിനാ നിദാനേന ഏവം ഞായതി ''ഇധ ഭഗവാ കായം ഉപധിം ആഹാ''തി. യഥാ ചാഹ -

''ന തം ദള്ഹം ബന്ധനമാഹു ധീരാ, യദായസം ദാരുജപബ്ബജഞ്ച [ദാരുജം ബബ്ബജഞ്ച (സീ॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൩൪൫];
സാരത്തരത്താ മണികുണ്ഡലേസു, പുത്തേസു ദാരേസു ച യാ അപേക്ഖാ''തി.

ഇമിനാ വത്ഥുനാ ഇമിനാ നിദാനേന ഏവം ഞായതി ''ഇധ ഭഗവാ ബാഹിരേസു വത്ഥൂസു തണ്ഹം ആഹാ''തി. യഥാ ചാഹ -

''ഏതം ദള്ഹം ബന്ധനമാഹു ധീരാ, ഓഹാരിനം സിഥിലം ദുപ്പമുഞ്ചം;
ഏതമ്പി ഛേത്വാന പരിബ്ബജന്തി, അനപേക്ഖിനോ കാമസുഖം പഹായാ''തി.

ഇമിനാ വത്ഥുനാ ഇമിനാ നിദാനേന ഏവം ഞായതി ''ഇധ ഭഗവാ ബാഹിരവത്ഥുകായ തണ്ഹായ പഹാനം ആഹാ''തി. യഥാ ചാഹ -

''ആതുരം അസുചിം പൂതിം, ദുഗ്ഗന്ധം ദേഹനിസ്സിതം;
പഗ്ഘരന്തം ദിവാ രത്തിം, ബാലാനം അഭിനന്ദിത''ന്തി.

ഇമിനാ വത്ഥുനാ ഇമിനാ നിദാനേന ഏവം ഞായതി ''ഇധ ഭഗവാ അജ്ഝത്തികവത്ഥുകായ തണ്ഹായ പഹാനം ആഹാ''തി. യഥാ ചാഹ -

''ഉച്ഛിന്ദ [പസ്സ ധ॰ പ॰ ൨൮൫] സിനേഹമത്തനോ, കുമുദം സാരദികംവ പാണിനാ;
സന്തിമഗ്ഗമേവ ബ്രൂഹയ, നിബ്ബാനം സുഗതേന ദേസിത''ന്തി.

ഇമിനാ വത്ഥുനാ ഇമിനാ നിദാനേന ഏവം ഞായതി ''ഇധ ഭഗവാ അജ്ഝത്തികവത്ഥുകായ തണ്ഹായ പഹാനം ആഹാ''തി. ഇദം നിദാനം.

തത്ഥ കതമോ പുബ്ബാപരസന്ധി. യഥാഹ -

''കാമന്ധാ ജാലസഞ്ഛന്നാ, തണ്ഹാഛദനഛാദിതാ;
പമത്തബന്ധനാ [പമത്തബന്ധുനാ ഉദാ॰ ൬൪] ബദ്ധാ [ബന്ധാ (ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൬൪], മച്ഛാവ കുമിനാമുഖേ;
ജരാമരണമന്വേന്തി, വച്ഛോ ഖീരപകോവ മാതര''ന്തി.

അയം കാമതണ്ഹാ വുത്താ. സാ കതമേന പുബ്ബാപരേന യുജ്ജതി? യഥാഹ -

''രത്തോ അത്ഥം ന ജാനാതി, രത്തോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
അന്ധന്തമം തദാ ഹോതി, യം രാഗോ സഹതേ നര''ന്തി.

ഇതി അന്ധതായ ച സഞ്ഛന്നതായ ച സായേവ തണ്ഹാ അഭിലപിതാ. യഞ്ചാഹ കാമന്ധാ ജാലസഞ്ഛന്നാ, തണ്ഹാഛദനഛാദിതാതി. യഞ്ചാഹ രത്തോ അത്ഥം ന ജാനാതി, രത്തോ ധമ്മം ന പസ്സതീതി, ഇമേഹി പദേഹി പരിയുട്ഠാനേഹി സായേവ തണ്ഹാ അഭിലപിതാ. യം അന്ധകാരം, അയം ദുക്ഖസമുദയോ, യാ ച തണ്ഹാ പോനോഭവികാ, യഞ്ചാഹ കാമാതി ഇമേ കിലേസകാമാ. യഞ്ചാഹ ജാലസഞ്ഛന്നാതി തേസം യേവ കാമാനം പയോഗേന പരിയുട്ഠാനം ദസ്സേതി, തസ്മാ കിലേസവസേന ച പരിയുട്ഠാനവസേന ച തണ്ഹാബന്ധനം വുത്തം. യേ ഏദിസികാ, തേ ജരാമരണം അന്വേന്തി, അയം ഭഗവതാ യഥാനിക്ഖിത്തഗാഥാബലേന ദസ്സിതാ ജരാമരണമന്വേന്തീതി.

> ''യസ്സ പപഞ്ചാ ഠിതീ ച നത്ഥി, സന്ദാനം പലിഘഞ്ച [പളിഘഞ്ച (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൬൫] വീതിവത്തോ;
> തം നിത്തണ്ഹം മുനിം ചരന്തം, ന വിജാനാതി സദേവകോപി
> ലോകോ''തി.

പപഞ്ചാ നാമ തണ്ഹാദിട്ഠിമാനാ, തദഭിസങ്ഖതാ ച സങ്ഖാരാ. ഠിതി നാമ അനുസയാ. സന്ദാനം നാമ തണ്ഹായ പരിയുട്ഠാനം, യാനി ഛത്തിംസതണ്ഹായ ജാലിനിയാ വിചരിതാനി. പലിഘോ നാമ മോഹോ. യേ ച പപഞ്ചാ സങ്ഖാരാ യാ ച ഠിതി യം സന്ദാനഞ്ച യം പലിഘഞ്ച യോ ഏതം സബ്ബം സമതിക്കന്തോ, അയം വുച്ചതി നിത്തണ്ഹോ ഇതി.

൨൮. തത്ഥ പരിയുട്ഠാനസങ്ഖാരാ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാ വാ ഉപപജ്ജവേദനീയാ വാ അപരാപരിയവേദനീയാ വാ, ഏവം തണ്ഹാ തിവിധം ഫലം ദേതി ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ ഉപപജ്ജേ വാ അപരേ വാ പരിയായേ. ഏവം ഭഗവാ ആഹ ''യം ലോഭപകതം കമ്മം കരോതി കായേന വാ വാചായ വാ മനസാ വാ, തസ്സ വിപാകം അനുഭോതി ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ ഉപപജ്ജേ വാ അപരേ വാ പരിയായേ''തി. ഇദം ഭഗവതോ പുബ്ബാപരേന യുജ്ജതി. തത്ഥ പരിയുട്ഠാനം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം വാ കമ്മം ഉപപജ്ജവേദനീയം വാ കമ്മം അപരാപരിയായവേദനീയം [അപരാപരിയവേദനീയം (സീ॰)] വാ കമ്മം, ഏവം കമ്മം തിധാ വിപച്ചതി ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ ഉപപജ്ജേ വാ അപരേ വാ പരിയായേ. യഥാഹ -

''യഞ്ചേ ബാലോ ഇധ പാണാതിപാതീ ഹോതി...പേ॰... മിച്ഛാദിട്ഠി ഹോതി, തസ്സ ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ വിപാകം പടിസംവേദേതി ഉപപജ്ജേ വാ അപരേ വാ പരിയായേ''തി. ഇദം ഭഗവതോ പുബ്ബാപരേന യുജ്ജതി. തത്ഥ പരിയുട്ഠാനം പടിസങ്ഖാനബലേന പഹാതബ്ബം, സങ്ഖാരാ ദസ്സനബലേന, ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനി ഭാവനാബലേന പഹാതബ്ബാനീതി ഏവം തണ്ഹാപി തിധാ പഹീയതി. യാ നിത്തണ്ഹാതാ അയം സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു. ഭേദാ കായസ്സ അയം അനുപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു.

പപഞ്ചോ നാമ വുച്ചതി അനുബന്ധോ. യഞ്ചാഹ ഭഗവാ ''പപഞ്ചേതി അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം രൂപം ആരബ്ഭാ''തി. യഞ്ചാഹ ഭഗവാ - ''അതീതേ, രാധ, രൂപേ അനപേക്ഖോ ഹോഹി, അനാഗതം രൂപം മാ അഭിനന്ദി, പച്ചുപ്പന്നസ്സ രൂപസ്സ നിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായ പടിനിസ്സഗ്ഗായ പടിപജ്ജാ''തി. ഇദം ഭഗവതോ പുബ്ബാപരേന യുജ്ജതി. യോ ചാപി പപഞ്ചോ യേ ച സങ്ഖാരാ യാ ച അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നസ്സ

അഭിനന്ദനാ, ഇദം ഏകത്ഥം. അപി ച അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി പദേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി അക്ഖരേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി ബ്യഞ്ജനേഹി അപരിമാണാ ധമ്മദേസനാ വുത്താ ഭഗവതാ. ഏവം സുത്തേന സുത്തം സംസന്ദയിത്വാ പുബ്ബാപരേന സദ്ധിം യോജയിത്വാ സുത്തം നിദ്ദിട്ഠം ഭവതി.

സോ ചായം [സ ചായം (സീ॰)] പുബ്ബാപരോ സന്ധി ചതുബ്ബിധോ അത്ഥസന്ധി ബ്യഞ്ജനസന്ധി ദേസനാസന്ധി നിദ്ദേസസന്ധീതി.

തത്ഥ അത്ഥസന്ധി ഛപ്പദാനി സങ്കാസനാ പകാസനാ വിവരണാ വിഭജനാ ഉത്താനീകമ്മതാ പഞ്ഞത്തീതി.

ബ്യഞ്ജനസന്ധി ഛപ്പദാനി അക്ഖരം പദം ബ്യഞ്ജനം ആകാരോ നിരുത്തി നിദ്ദേസോതി.

ദേസനാസന്ധി ന ച പഥവിം നിസ്സായ ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച. ന ച ആപം നിസ്സായ ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച, ന ച തേജം നിസ്സായ ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച, ന ച വായും നിസ്സായ ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച. ന ച ആകാസാനഞ്ചായതനം നിസ്സായ…പേ॰… ന ച വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം നിസ്സായ…പേ॰… ന ച ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം നിസ്സായ…പേ॰… ന ച നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം നിസ്സായ…പേ॰… ന ച ഇമം ലോകം നിസ്സായ…പേ॰… ന ച പരലോകം നിസ്സായ ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച. യമിദം ഉഭയമന്തരേന ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം വിതക്കിതം വിചാരിതം മനസാനുചിന്തിതം, തമ്പി നിസ്സായ ന ഝായതി ഝായീ ഝായതി ച. അയം സദേവകേ ലോകേ സമാരകേ സബ്രഹ്മകേ സസ്സമണബ്രാഹ്മണിയാ പജായ സദേവമനുസ്സായ അനിസ്സിതേന ചിത്തേന ന ഞായതി ഝായന്തോ.

യഥാ മാരോ പാപിമാ ഗോധികസ്സ കുലപുത്തസ്സ [പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯] വിഞ്ഞാണം സമന്വേസന്തോ ന ജാനാതി ന പസ്സതി. സോ ഹി പപഞ്ചാതീതോ തണ്ഹാപഹാനേന ദിട്ഠിനിസ്സയോപിസ്സ നത്ഥി. യഥാ ച ഗോധികസ്സ, ഏവം വക്കലിസ്സ സദേവകേന ലോകേന സമാരകേന സബ്രഹ്മകേന സസ്സമണബ്രാഹ്മണിയാ പജായ സദേവമനുസ്സായ അനിസ്സിതചിത്താ ന ഞായന്തി ഝായമാനാ. അയം ദേസനാസന്ധി.

തത്ഥ കതമാ നിദ്ദേസസന്ധി? നിസ്സിതചിത്താ അകുസലപക്ഖേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ കുസലപക്ഖേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ കിലേസേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ വോദാനേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ സംസാരപ്പവത്തിയാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ സംസാരനിവത്തിയാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ തണ്ഹായ ച അവിജ്ജായ ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ സമഥേന ച വിപസ്സനായ ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ അഹിരികേന ച അനോത്തപ്പേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ ഹിരിയാ ച ഓത്തപ്പേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ അസതിയാ ച അസമ്പജഞ്ഞേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ സതിയാ ച സമ്പജഞ്ഞേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ അയോനിയാ ച അയോനിസോമനസികാരേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ യോനിയാ ച യോനിസോമനസികാരേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ കോസജ്ജേന ച

ദോവചസ്സേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ വീരിയാരമ്ഭേന ച സോവചസ്സേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ അസ്സദ്ധിയേന ച പമാദേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ സദ്ധായ ച അപ്പമാദേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ അസദ്ധമ്മസ്സവനേന ച അസംവരണേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ സദ്ധമ്മസ്സവനേന ച സംവരേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ അഭിജ്ഝായ ച ബ്യാപാദേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ അനഭിജ്ഝായ ച അബ്യാപാദേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ നീവരണേഹി ച സംയോജനിയേഹി ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ രാഗവിരാഗായ ച ചേതോവിമുത്തിയാ അവിജ്ജാവിരാഗായ ച പഞ്ഞാവിമുത്തിയാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ. നിസ്സിതചിത്താ ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ ച സസ്സതദിട്ഠിയാ ച നിദ്ദിസിതബ്ബാ, അനിസ്സിതചിത്താ സഉപാദിസേസായ ച അനുപാദിസേസായ ച നിബ്ബാനധാതുയാ നിദ്ദിസിതബ്ബാ. അയം നിദ്ദേസസന്ധി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ ''നേരുത്തമധിപ്പായോ''തി.

നിയുത്തോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരോ.

൭. ആവട്ടഹാരവിഭങ്ഗോ

൨൯. തത്ഥ കതമോ ആവട്ടോ ഹാരോ? ''ഏകമ്ഹി പദട്ഠാനേ''തി അയം.

''ആരമ്ഭഥ [ആരബ്ഭഥ (സീ॰) സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫; ഥേരഗാ॰ ൨൫൬ പസ്സിതബ്ബം] നിക്കമഥ, യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ;
ധുനാഥ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ''തി.

''ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ''തി വീരിയസ്സ പദട്ഠാനം. ''യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ''തി സമാധിസ്സ പദട്ഠാനം. ''ധുനാഥ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ''തി പഞ്ഞായ പദട്ഠാനം. ''ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ''തി വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ പദട്ഠാനം. ''യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ''തി സമാധിന്ദ്രിയസ്സ പദട്ഠാനം. ''ധുനാഥ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ''തി പഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ പദട്ഠാനം. ഇമാനി പദട്ഠാനാനി ദേസനാ.

അയുഞ്ജന്താനം വാ സത്താനം യോഗേ, യുഞ്ജന്താനം വാ ആരമ്ഭോ.

തത്ഥ യേ ന യുഞ്ജന്തി, തേ പമാദമൂലകാ ന യുഞ്ജന്തി. സോ പമാദോ ദുവിധോ തണ്ഹാമൂലകോ അവിജ്ജാമൂലകോ ച. തത്ഥ അവിജ്ജാമൂലകോ യേന അഞ്ഞാണേന നിവുതോ ഞേയ്യട്ഠാനം നപ്പജാനാതി പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഉപ്പാദവയധമ്മാതി, അയം അവിജ്ജാമൂലകോ. യോ തണ്ഹാമൂലകോ, സോ തിവിധോ അനുപ്പന്നാനം ഭോഗാനം ഉപ്പാദായ പരിയേസന്തോ പമാദം ആപജ്ജതി, ഉപ്പന്നാനം ഭോഗാനം ആരക്ഖനിമിത്തം പരിഭോഗനിമിത്തഞ്ച പമാദം ആപജ്ജതി അയം ലോകേ ചതുബ്ബിധോ പമാദോ ഏകവിധോ അവിജ്ജായ തിവിധോ തണ്ഹായ. തത്ഥ അവിജ്ജായ നാമകായോ പദട്ഠാനം. തണ്ഹായ രൂപകായോ പദട്ഠാനം. തം കിസ്സ ഹേതു, രൂപീസു ഭവേസു അജ്ഝോസാനം, അരൂപീസു സമ്മോഹോ? തത്ഥ രൂപകായോ രൂപക്ഖന്ധോ നാമകായോ ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ. ഇമേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ കതമേന ഉപാദാനേന സഉപാദാനാ, തണ്ഹായ ച അവിജ്ജായ ച? തത്ഥ തണ്ഹാ ദ്വേ ഉപാദാനാനി കാമുപാദാനഞ്ച സീലബ്ബതുപാദാനഞ്ച. അവിജ്ജാ ദ്വേ ഉപാദാനാനി

ദിട്ഠുപാദാനഞ്ച അത്തവാദുപാദാനഞ്ച. ഇമേഹി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി യേ സഉപാദാനാ ഖന്ധാ, ഇദം ദുക്ഖം. ചത്താരി ഉപാദാനാനി, അയം സമുദയോ. പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖം. തേസം ഭഗവാ പരിഞ്ഞായ പഹാനായ ച ധമ്മം ദേസേതി ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ സമുദയസ്സ പഹാനായ.

൩൦. തത്ഥ യോ തിവിധോ തണ്ഹാമൂലകോ പമാദോ അനുപ്പന്നാനം ഭോഗാനം ഉപ്പാദായ പരിയേസതി, ഉപ്പന്നാനം ഭോഗാനം ആരക്ഖണഞ്ച കരോതി പരിഭോഗനിമിത്തഞ്ച, തസ്സ സമ്പടിവേധേന രക്ഖണാ പടിസംഹരണാ, അയം സമഥോ.

സോ കഥം ഭവതി? യദാ ജാനാതി കാമാനം അസ്സാദഞ്ച അസ്സാദതോ ആദീനവഞ്ച ആദീനവതോ നിസ്സരണഞ്ച നിസ്സരണതോ ഓകാരഞ്ച സംകിലേസഞ്ച വോദാനഞ്ച നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസം. തത്ഥ യാ വീമംസാ ഉപപരിക്ഖാ അയം വിപസ്സനാ. ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച. ഇമേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു ഭാവിയമാനേസു ദ്വേ ധമ്മാ പഹീയന്തി തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച, ഇമേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു പഹീനേസു ചത്താരി ഉപാദാനാനി നിരുജ്ഝന്തി. ഉപാദാനനിരോധാ ഭവനിരോധോ, ഭവനിരോധാ ജാതിനിരോധോ, ജാതിനിരോധാ ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ നിരുജ്ഝന്തി. ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതി. ഇതി പുരിമകാനി ച ദ്വേ സച്ചാനി ദുക്ഖം സമുദയോ ച, സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച മഗ്ഗോ. ഭവനിരോധോ നിബ്ബാനം ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. തേനാഹ ഭഗവാ ''ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥാ''തി.

> യഥാപി മൂലേ അനുപദ്ദവേ ദള്ഹേ, ഛിന്നോപി രുക്ഖോ പുനരേവ [പുനദേവ (ക॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൩൩൮] രൂഹതി;
> ഏവമ്പി തണ്ഹാനുസയേ അനൂഹതേ, നിബ്ബത്തതീ ദുക്ഖമിദം പുനപ്പുനം.

അയം തണ്ഹാനുസയോ. കതമസ്സാ തണ്ഹായ? ഭവതണ്ഹായ. യോ ഏതസ്സ ധമ്മസ്സ പച്ചയോ അയം അവിജ്ജാ. അവിജ്ജാപച്ചയാ ഹി ഭവതണ്ഹാ. ഇമേ ദ്വേ കിലേസാ തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച. താനി ചത്താരി ഉപാദാനാനി തേഹി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി യേ സഉപാദാനാ ഖന്ധാ, ഇദം ദുക്ഖം. ചത്താരി ഉപാദാനാനി അയം സമുദയോ. പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖം. തേസം ഭഗവാ പരിഞ്ഞായ ച പഹാനായ ച ധമ്മം ദേസേതി ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ സമുദയസ്സ പഹാനായ.

യേന തണ്ഹാനുസയം സമൂഹനതി [സമൂഹന്തി (സീ॰)], അയം സമഥോ. യേന തണ്ഹാനുസയസ്സ പച്ചയം അവിജ്ജം വാരയതി, അയം വിപസ്സനാ. ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച. തത്ഥ സമഥസ്സ ഫലം രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, വിപസ്സനായ ഫലം അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി. ഇതി പുരിമകാനി ച ദ്വേ സച്ചാനി ദുക്ഖം സമുദയോ ച, സമഥോ വിപസ്സനാ ച മഗ്ഗോ, ദ്വേ ച വിമുത്തിയോ നിരോധോ. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. തേനാഹ ഭഗവാ ''യഥാപി മൂലേ''തി.

> ''സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;

സചിത്തപരിയോദാപനം [പരിയോദപനം (സീ॰) ധ॰ പ॰ ൧൮൬; ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦ പസ്സിതബ്ബം], ഏതം ബുദ്ധാന സാസന''ന്തി.

സബ്ബപാപം നാമ തീണി ദുച്ചരിതാനി കായദുച്ചരിതം വചീദുച്ചരിതം മനോദുച്ചരിതം, തേ ദസ അകുസലകമ്മപഥാ പാണാതിപാതോ അദിന്നാദാനം കാമേസുമിച്ഛാചാരോ മുസാവാദോ പിസുണാ വാചാ ഫരുസാ വാചാ സമ്ഫപ്പലാപോ അഭിജ്ഝാ ബ്യാപാദോ മിച്ഛാദിട്ഠി, താനി ദ്വേ കമ്മാനി ചേതനാ ചേതസികഞ്ച. തത്ഥ യോ ച പാണാതിപാതോ യാ ച പിസുണാ വാചാ യാ ച ഫരുസാ വാചാ, ഇദം ദോസസമുട്ഠാനം. യഞ്ച അദിന്നാദാനം യോ ച കാമേസുമിച്ഛാചാരോ യോ ച മുസാവാദോ, ഇദം ലോഭസമുട്ഠാനം, യോ സമ്ഫപ്പലാപോ, ഇദം മോഹസമുട്ഠാനം. ഇമാനി സത്ത കാരണാനി ചേതനാകമ്മം. യാ അഭിജ്ഝാ, അയം ലോഭോ അകുസലമൂലം. യോ ബ്യാപാദോ, അയം ദോസോ അകുസലമൂലം. യാ മിച്ഛാദിട്ഠി, അയം മിച്ഛാമഗ്ഗോ. ഇമാനി തീണി കാരണാനി ചേതസികകമ്മം. തേനാഹ ''ചേതനാകമ്മം ചേതസികകമ്മ''ന്തി.

അകുസലമൂലം പയോഗം ഗച്ഛന്തം ചതുബ്ബിധം അഗതിം ഗച്ഛതി ഛന്ദാ ദോസാ ഭയാ മോഹാ. തത്ഥ യം ഛന്ദാ അഗതിം ഗച്ഛതി, ഇദം ലോഭസമുട്ഠാനം. യം ദോസാ അഗതിം ഗച്ഛതി, ഇദം ദോസസമുട്ഠാനം. യം ഭയാ ച മോഹാ ച അഗതിം ഗച്ഛതി, ഇദം മോഹസമുട്ഠാനം. തത്ഥ ലോഭോ അസുഭായ പഹീയതി. ദോസോ മേത്തായ. മോഹോ പഞ്ഞായ. തഥാ ലോഭോ ഉപേക്ഖായ പഹീയതി. ദോസോ മേത്തായ ച കരുണായ ച. മോഹോ മുദിതായ പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതി. തേനാഹ ഭഗവാ ''സബ്ബപാപസ്സ അകരണ''ന്തി.

൩൧. സബ്ബപാപം നാമ അട്ഠ മിച്ഛത്താനി മിച്ഛാദിട്ഠി മിച്ഛാസങ്കപ്പോ മിച്ഛാവാചാ മിച്ഛാകമ്മന്തോ മിച്ഛാആജീവോ മിച്ഛാവായാമോ മിച്ഛാസതി മിച്ഛാസമാധി, ഇദം വുച്ചതി സബ്ബപാപം. ഇമേസം അട്ഠന്നം മിച്ഛത്താനം യാ അകിരിയാ അകരണം അനജ്ഝാചാരോ, ഇദം വുച്ചതി സബ്ബപാപസ്സ അകരണം.

അട്ഠസു മിച്ഛത്തേസു പഹീനേസു അട്ഠ സമ്മത്താനി സമ്പജ്ജന്തി. അട്ഠന്നം സമ്മത്താനം യാ കിരിയാ കരണം സമ്പാദനം, അയം വുച്ചതി കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ. സചിത്തപരിയോദാപനന്തി അതീതസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഭാവനാകിരിയം ദസ്സയതി, ചിത്തേ പരിയോദാപിതേ [പരിയോദപിതേ (സീ॰ ക॰)] പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിയോദാപിതാ ഭവന്തി, ഏവഞ്ഹി ഭഗവാ ആഹ ''ചേതോവിസുദ്ധത്ഥം, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേ ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ''തി. ദുവിധാ ഹി പരിയോദാപനാ നീവരണപ്പഹാനഞ്ച അനുസയസമുഗ്ഘാതോ ച. ദ്വേ പരിയോദാപനഭൂമിയോ ദസ്സനഭൂമി ച, ഭാവനാഭൂമി ച, തത്ഥ യം പടിവേധേന പരിയോദാപേതി, ഇദം ദുക്ഖം. യതോ പരിയോദാപേതി, അയം സമുദയോ. യേന പരിയോദാപേതി, അയം മഗ്ഗോ. യം പരിയോദാപിതം, അയം നിരോധോ. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. തേനാഹ ഭഗവാ ''സബ്ബപാപസ്സ അകരണ''ന്തി.

''ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിം, ഛത്തം മഹന്തം യഥ വസ്സകാലേ;
ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ''തി.

ധമ്മോ നാമ ദുവിധോ ഇന്ദ്രിയസംവരോ മഗ്ഗോ ച. ദുഗ്ഗതി നാമ ദുവിധാ ദേവമനുസ്സേ വാ ഉപനിധായ അപായാ ദുഗ്ഗതി, നിബ്ബാനം വാ ഉപനിധായ സബ്ബാ ഉപപത്തിയോ ദുഗ്ഗതി. തത്ഥ യാ സംവരസീലേ അഖണ്ഡകാരിതാ, അയം ധമ്മോ സുചിണ്ണോ അപായേഹി രക്ഖതി. ഏവം ഭഗവാ ആഹ - ദേ്വമാ, ഭിക്ഖവേ, സീലവതോ ഗതിയോ ദേവാ ച മനുസ്സാ ച. ഏവഞ്ച നാളന്ദായം നിഗമേ അസിബന്ധകപുത്തോ ഗാമണി ഭഗവന്തം ഏതദവോച -

''ബ്രാഹ്മണാ, ഭന്തേ, പച്ഛാഭൂമകാ കാമണ്ഡലുകാ സേവാലമാലികാ ഉദകോരോഹകാ അഗ്ഗിപരിചാരകാ, തേ മതം കാലങ്കതം ഉയ്യാപേന്തി നാമ, സഞ്ഞാപേന്തി നാമ, സഗ്ഗം നാമ ഓക്കാമേന്തി [ഉഗ്ഗമേന്തി (സീ॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ര്.൩൫൮]. ഭഗവാ പന, ഭന്തേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പഹോതി തഥാ കാതും, യഥാ സബ്ബോ ലോകോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജേയ്യാ''തി.

''തേന ഹി, ഗാമണി, തഞ്ഞേവേത്ഥ പടിപുച്ഛിസ്സാമി, യഥാ തേ ഖമേയ്യ, തഥാ നം ബ്യാകരേയ്യാസീതി.

''തം കിം മഞ്ഞസി, ഗാമണി, ഇധസ്സ പുരിസോ പാണാതിപാതീ അദിന്നാദായീ കാമേസുമിച്ഛാചാരീ മുസാവാദീ പിസുണവാചോ ഫരുസവാചോ സമ്ഫപ്പലാപീ അഭിജ്ഝാലു ബ്യാപന്നചിത്തോ മിച്ഛാദിട്ഠികോ, തമേനം മഹാജനകായോ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ആയാചേയ്യ ഥോമേയ്യ പഞ്ജലികോ അനുപരിസക്കേയ്യ 'അയം പുരിസോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജതൂ'തി. തം കിം മഞ്ഞസി, ഗാമണി, അപി നു സോ പുരിസോ മഹതോ ജനകായസ്സ ആയാചനഹേതു വാ ഥോമനഹേതുവാ പഞ്ജലികം [പഞ്ജലികാ സം॰ നി॰ ര്.൩൫൮] അനുപരിസക്കനഹേതു വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജേയ്യാ''തി. ''നോ ഹേതം, ഭന്തേ''.

''സേയ്യഥാപി, ഗാമണി, പുരിസോ മഹതിം പുഥുസിലം ഗമ്ഭീരേ ഉദകരഹദേ [ഉദകദഹേ (ക॰)] പക്ഖിപേയ്യ, തമേനം മഹാജനകായോ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ആയാചേയ്യ ഥോമേയ്യ പഞ്ജലികോ അനുപരിസക്കേയ്യ 'ഉമ്മുജ്ജ, ഭോ, പുഥുസിലേ, ഉപ്പ്ലവ ഭോ പുഥുസിലേ, ഥലമുപ്പ്ലവ, ഭോ പുഥുസിലേ'തി. തം കിം മഞ്ഞസി ഗാമണി, അപി നു സാ മഹതീ പുഥുസിലാ മഹതോ ജനകായസ്സ ആയാചനഹേതു വാ ഥോമനഹേതു വാ പഞ്ജലികം അനുപരിസക്കനഹേതു വാ ഉമ്മുജ്ജേയ്യ വാ ഉപ്പ്ലവേയ്യ വാ ഥലം വാ ഉപ്പ്ലവേയ്യാ''തി. ''നോ ഹേതം , ഭന്തേ''. ''ഏവമേവ ഖോ, ഗാമണി, യോ സോ പുരിസോ പാണാതിപാതീ...പേ॰... മിച്ഛാദിട്ഠികോ, കിഞ്ചാപി നം മഹാജനകായോ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ആയാചേയ്യ ഥോമേയ്യ പഞ്ജലികോ അനുപരിസക്കേയ്യ 'അയം പുരിസോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജതൂ'തി. അഥ ഖോ സോ പുരിസോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജേയ്യ.

''തം കിം മഞ്ഞസി, ഗാമണി, ഇധസ്സ പുരിസോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ അദിന്നാദാനാ പടിവിരതോ കാമേസുമിച്ഛാചാരാ പടിവിരതോ മുസാവാദാ പടിവിരതോ പിസുണായ വാചായ പടിവിരതോ ഫരുസായ വാചായ പടിവിരതോ സമ്ഫപ്പലാപാ പടിവിരതോ അനഭിജ്ഝാലു

അബ്യാപന്നചിത്തോ സമ്മാദിട്ഠികോ, തമേനം മഹാജനകായോ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ആയാചേയ്യ ഥോമേയ്യ പഞ്ജലികോ അനുപരിസക്കേയ്യ 'അയം പുരിസോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജതൂ'തി. തം കിം മഞ്ഞസി, ഗാമണി, അപി നു സോ പുരിസോ മഹതോ ജനകായസ്സ ആയാചനഹേതു വാ ഥോമനഹേതു വാ പഞ്ജലികം അനുപരിസക്കനഹേതു വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജേയ്യാ"തി. "നോ ഹേതം, ഭന്തേ".

"സേയ്യഥാപി, ഗാമണി, പുരിസോ സപ്പികുമ്ഭം വാ തേലകുമ്ഭം വാ ഗമ്ഭീരേ [ഗമ്ഭീരം (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൪.൩൫൮] ഉദകരഹദേ ഓഗാഹേത്വാ ഭിന്ദേയ്യ. തത്ര യാസ്സ സക്ഖരാ വാ കഠലാ [കഥലാ (ക॰)], സാ അധോഗാമീ അസ്സ. യഞ്ച ഖ്വസ്സ തത്ര സപ്പി വാ തേലം വാ, തം ഉദ്ധംഗാമി അസ്സ. തമേനം മഹാജനകായോ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ആയാചേയ്യ ഥോമേയ്യ പഞ്ജലികോ അനുപരിസക്കേയ്യ 'ഓസീദ, ഭോ സപ്പിതേല, സംസീദ, ഭോ സപ്പിതേല, അധോ ഗച്ഛ [അവംഗച്ഛ (സീ॰ ക॰)]'ഭോ സപ്പിതേലാ'തി. തം കിം മഞ്ഞസി ഗാമണി, അപി നു തം സപ്പിതേലം മഹതോ ജനകായസ്സ ആയാചനഹേതു വാ ഥോമനഹേതു വാ പഞ്ജലികം അനുപരിസക്കനഹേതു വാ 'ഓസീദേയ്യ വാ സംസീദേയ്യ വാ അധോ വാ ഗച്ഛേയ്യാ'തി. "നോ ഹേതം, ഭന്തേ".

"ഏവമേവ ഖോ, ഗാമണി, യോ സോ പുരിസോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ…പേ॰… സമ്മാദിട്ഠികോ, കിഞ്ചാപി നം മഹാജനകായോ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ആയാചേയ്യ ഥോമേയ്യ പഞ്ജലികോ അനുപരിസക്കേയ്യ 'അയം പുരിസോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജതൂ'"തി. അഥ ഖോ സോ പുരിസോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജേയ്യ. ഇതി ധമ്മോ സുചിണ്ണോ അപായേഹി രക്ഖതി. തഥ യാ മഗ്ഗസ്സ തിക്ഖതാ അധിമത്തതാ, അയം ധമ്മോ സുചിണ്ണോ സബ്ബാഹി ഉപപത്തീഹി രക്ഖതി. ഏവം ഭഗവാ ആഹ -

> "തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ [പസ്സ ഉദാ॰ ൩൨], സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ;
> സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ, ഞത്വാന ഉദയബ്ബയം;
> ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖു, സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ"തി.

൩൨. തഥ ദുഗ്ഗതീനം ഹേതു തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച, താനി ചത്താരി ഉപാദാനാനി, തേഹി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി യേ സഉപാദാനാ ഖന്ധാ, ഇദം ദുക്ഖം. ചത്താരി ഉപാദാനാനി, അയം സമുദയോ. പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖം, തേസം ഭഗവാ പരിഞ്ഞായ ച പഹാനായ ച ധമ്മം ദേസേതി ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ സമുദയസ്സ പഹാനായ. തഥ തണ്ഹായ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി രൂപീനി പദട്ഠാനം. അവിജ്ജായ മനിന്ദ്രിയം പദട്ഠാനം. പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി രൂപീനി രക്ഖന്തോ സമാധിം ഭാവയതി, തണ്ഹഞ്ച നിഗ്ഗണ്ഹാതി. മനിന്ദ്രിയം രക്ഖന്തോ വിപസ്സനം ഭാവയതി, അവിജ്ജഞ്ച നിഗ്ഗണ്ഹാതി. തണ്ഹാനിഗ്ഗഹേന ദ്വേ ഉപാദാനാനി പഹീയന്തി കാമുപാദാനഞ്ച സീലബ്ബതുപാദാനഞ്ച. അവിജ്ജാനിഗ്ഗഹേന ദ്വേ ഉപാദാനാനി പഹീയന്തി ദിട്ഠുപാദാനഞ്ച അത്തവാദുപാദാനഞ്ച. ചതൂസു ഉപാദാനേസു പഹീനേസു ദ്വേ

ധമ്മാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച. ഇദം വുച്ചതി ബ്രഹ്മചരിയന്തി.

തത്ഥ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഫലം ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി സോതാപത്തിഫലം സകദാഗാമിഫലം അനാഗാമിഫലം അരഹത്തം [അരഹത്തഫലം (ക॰)] അഗ്ഗഫലം. ഇമാനി ചത്താരി ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഫലാനി [ബ്രഹ്മചരിയഫലാനീതി (സീ॰)]. ഇതി പുരിമകാനി ച ദ്വേ സച്ചാനി ദുക്ഖം സമുദയോ ച. സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച ബ്രഹ്മചരിയഞ്ച മഗ്ഗോ, ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഫലാനി ച തദാരമ്മണാ ച അസങ്ഖതാധാതു നിരോധോ. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. തേനാഹ ഭഗവാ "ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതീ"തി.

തത്ഥ യം പടിവേധേന രക്ഖതി, ഇദം ദുക്ഖം. യതോ രക്ഖതി, അയം സമുദയോ. യേന രക്ഖതി, അയം മഗ്ഗോ. യം രക്ഖതി, അയം നിരോധോ. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ "ഏകമ്ഹി പദട്ഠാനേ"തി.

നിയുത്തോ ആവട്ടോ ഹാരോ.

൩. വിഭത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ

൩൩. തത്ഥ കതമോ വിഭത്തിഹാരോ? "ധമ്മഞ്ച പദട്ഠാനം ഭൂമിഞ്ചാ"തി.

ദ്വേ സുത്താനി വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച. ദ്വേ പടിപദാ പുഞ്ഞഭാഗിയാ ച ഫലഭാഗിയാ ച. ദ്വേ സീലാനി സംവരസീലഞ്ച പഹാനസീലഞ്ച, തത്ഥ ഭഗവാ വാസനാഭാഗിയം സുത്തം പുഞ്ഞഭാഗിയായ പടിപദായ ദേസയതി, സോ സംവരസീലേ ഠിതോ തേന ബ്രഹ്മചരിയേന ബ്രഹ്മചാരീ ഭവതി, തത്ഥ ഭഗവാ നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം ഫലഭാഗിയായ പടിപദായ ദേസയതി, സോ പഹാനസീലേ ഠിതോ തേന ബ്രഹ്മചരിയേന ബ്രഹ്മചാരീ ഭവതി.

തത്ഥ കതമം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം? വാസനാഭാഗിയം നാമ സുത്തം ദാനകഥാ സീലകഥാ സഗ്ഗകഥാ കാമാനം ആദീനവോ നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസോതി.

തത്ഥ കതമം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം? നിബ്ബേധഭാഗിയം നാമ സുത്തം യാ ചതുസച്ചപ്പകാസനാ, വാസനാഭാഗിയേ സുത്തേ നത്ഥി പജാനനാ, നത്ഥി മഗ്ഗോ, നത്ഥി ഫലം. നിബ്ബേധഭാഗിയേ സുത്തേ അത്ഥി പജാനനാ, അത്ഥി മഗ്ഗോ, അത്ഥി ഫലം. ഇമാനി ചത്താരി സുത്താനി. ഇമേസം ചതുന്നം സുത്താനം ദേസനായ ഫലേന സീലേന ബ്രഹ്മചരിയേന സബ്ബതോ വിചയേന ഹാരേന വിചിനിത്വാ യുത്തിഹാരേന യോജയിതബ്ബാ യാവതികാ ഞാണസ്സ ഭൂമി.

൩൪. തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ സാധാരണാ? ദ്വേ ധമ്മാ സാധാരണാ നാമസാധാരണാ വത്ഥുസാധാരണാ ച. യം വാ പന കിഞ്ചി അഞ്ഞമ്പി ഏവം ജാതിയം, മിച്ഛത്തനിയതാനം സത്താനം അനിയതാനഞ്ച സത്താനം ദസ്സനപ്പഹാതബ്ബാ കിലേസാ സാധാരണാ, പുഥുജ്ജനസ്സ സോതാപന്നസ്സ ച കാമരാഗബ്യാപാദാ സാധാരണാ, പുഥുജ്ജനസ്സ അനാഗാമിസ്സ ച ഉദ്ധംഭാഗിയാ

സംയോജനാ സാധാരണാ, യം കിഞ്ചി അരിയസാവകോ ലോകിയം സമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, സബ്ബാ സാ അവീതരാഗേഹി [അവിഗതരാഗേഹി (ക॰)] സാധാരണാ, സാധാരണാ ഹി ധമ്മാ ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞം പരം പരം സകം സകം വിസയം നാതിവത്തന്തി. യോപി ഇമേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ന സോ തം ധമ്മം ഉപാതിവത്തതി. ഇമേ ധമ്മാ സാധാരണാ.

തത്ഥ കതമേ ധമ്മാ അസാധാരണാ? യാവ ദേസനം ഉപാദായ ഗവേസിതബ്ബാ സേക്ഖാസേക്ഖാ ഭബ്ബാഭബ്ബാതി, അട്ഠമകസ്സ സോതാപന്നസ്സ ച കാമരാഗബ്യാപാദാ സാധാരണാ ധമ്മതാ അസാധാരണാ, അട്ഠമകസ്സ അനാഗാമിസ്സ ച ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാ സംയോജനാ സാധാരണാ ധമ്മതാ അസാധാരണാ. സബ്ബേസം സേക്ഖാനം നാമം സാധാരണം ധമ്മതാ അസാധാരണാ. സബ്ബേസം പടിപന്നകാനം നാമം സാധാരണം ധമ്മതാ അസാധാരണാ. സബ്ബേസം സേക്ഖാനം സേക്ഖസീലം സാധാരണം ധമ്മതാ അസാധാരണാ. ഏവം വിസേസാനുപസ്സിനാ ഹീനുക്കട്ഠമജ്ഝിമം ഉപാദായ ഗവേസിതബ്ബം.

ദസ്സനഭൂമി നിയാമാവക്കന്തിയാ പദട്ഠാനം, ഭാവനാഭൂമി ഉത്തരികാനം ഫലാനം പത്തിയാ പദട്ഠാനം, ദുക്ഖാ പടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ സമഥസ്സ പദട്ഠാനം, സുഖാ പടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ വിപസ്സനായ പദട്ഠാനം, ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു പരതോ ഘോസസ്സ സാധാരണം പദട്ഠാനം, സീലമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ചിന്താമയിയാ പഞ്ഞായ സാധാരണം പദട്ഠാനം, ഭാവനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ഭാവനാമയിയാ പഞ്ഞായ സാധാരണം പദട്ഠാനം. ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു പരതോ ച ഘോസസ്സ സുതമയിയാ ച പഞ്ഞായ സാധാരണം പദട്ഠാനം സീലമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ചിന്താമയിയാ ച പഞ്ഞായ യോനിസോ ച മനസികാരസ്സ സാധാരണം പദട്ഠാനം, ഭാവനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ഭാവനാമയിയാ ച പഞ്ഞായ സമ്മാദിട്ഠിയാ ച സാധാരണം പദട്ഠാനം. പതിരൂപദേസവാസോ വിവേകസ്സ ച സമാധിസ്സ ച സാധാരണം പദട്ഠാനം, സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ തിണ്ണഞ്ച അവേച്ചപ്പസാദാനം സമഥസ്സ ച സാധാരണം പദട്ഠാനം, അത്തസമ്മാപണിധാനം ഹിരിയാ ച വിപസ്സനായ ച സാധാരണം പദട്ഠാനം, അകുസലപരിച്ചാഗോ കുസലവീമംസായ ച സമാധിന്ദ്രിയസ്സ ച സാധാരണം പദട്ഠാനം, ധമ്മസ്വാക്ഖാതതാ കുസലമൂലരോപനായ ച ഫലസമാപത്തിയാ ച സാധാരണം പദട്ഠാനം, സങ്ഘസുപ്പടിപന്നതാ സങ്ഘസുട്ഠുതായ സാധാരണം പദട്ഠാനം, സത്ഥുസമ്പദാ അപ്പസന്നാനഞ്ച പസാദായ പസന്നാനഞ്ച ഭിയ്യോഭാവായ സാധാരണം പദട്ഠാനം, അപ്പടിഹതപാതിമോക്ഖതാ ദുമ്മങ്കൂനഞ്ച പുഗ്ഗലാനം നിഗ്ഗഹായ പേസലാനഞ്ച പുഗ്ഗലാനം ഫാസുവിഹാരായ സാധാരണം പദട്ഠാനം. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ ''ധമ്മഞ്ച പദട്ഠാന''ന്തി.

നിയുത്തോ വിഭത്തി ഹാരോ.

൯. പരിവത്തനഹാരവിഭങ്ഗോ

൩൭. തത്ഥ കതമോ പരിവത്തനോ ഹാരോ? ''കുസലാകുസലേ ധമ്മേ''തി. സമ്മാദിട്ഠിസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഭവതി. യേ ചസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും അനേകേ [അനേകാ (ക॰)] പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ, തേ ചസ്സ നിജ്ജിണ്ണാ ഹോന്തി. സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാ ചസ്സ അനേകേ

കുസലാ ധമ്മാ സമ്ഭവന്തി, തേ ചസ്സ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ മിച്ഛാസങ്കപ്പോ നിജ്ജിണ്ണോ ഭവതി. യേ ചസ്സ മിച്ഛാസങ്കപ്പപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും അനേകേ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ, തേ ചസ്സ നിജ്ജിണ്ണാ ഹോന്തി. സമ്മാസങ്കപ്പപച്ചയാ ചസ്സ അനേകേ കുസലാ ധമ്മാ സമ്ഭവന്തി. തേ ചസ്സ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. ഏവം സമ്മാവാചസ്സ സമ്മാകമ്മന്തസ്സ സമ്മാആജീവസ്സ സമ്മാവായാമസ്സ സമ്മാസതിസ്സ സമ്മാസമാധിസ്സ സമ്മാവിമുത്തസ്സ സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനസ്സ പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ മിച്ഛാവിമുത്തിഞാണദസ്സനം നിജ്ജിണ്ണം ഭവതി. യേ ചസ്സ മിച്ഛാവിമുത്തിഞാണദസ്സനപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും അനേകേ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ, തേ ചസ്സ നിജ്ജിണ്ണാ ഹോന്തി. സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനപച്ചയാ ചസ്സ അനേകേ കുസലാ ധമ്മാ സമ്ഭവന്തി, തേ ചസ്സ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി.

൩൩. യസ്സ വാ പാണാതിപാതാ പടിവിരതസ്സ പാണാതിപാതോ പഹീനോ ഹോതി. അദിന്നാദാനാ പടിവിരതസ്സ അദിന്നാദാനം പഹീനം ഹോതി. ബ്രഹ്മചാരിസ്സ അബ്രഹ്മചരിയം പഹീനം ഹോതി. സച്ചവാദിസ്സ മുസാവാദോ പഹീനോ ഹോതി. അപിസുണവാചസ്സ പിസുണാ വാചാ പഹീനാ ഹോതി. സണ്ഹവാചസ്സ ഫരുസാ വാചാ പഹീനാ ഹോതി. കാലവാദിസ്സ സമ്ഫപ്പലാപോ പഹീനോ ഹോതി. അനഭിജ്ഝാലുസ്സ [അനഭിജ്ഝാമനസ്സ (ക॰)] അഭിജ്ഝാ പഹീനാ ഹോതി. അബ്യാപന്നചിത്തസ്സ ബ്യാപാദോ പഹീനോ ഹോതി. സമ്മാദിട്ഠിസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠി പഹീനാ ഹോതി.

യേ ച ഖോ കേചി അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഗരഹന്തി, നേസം സന്ദിട്ഠികാ സഹധമ്മികാ ഗാരയ്ഹാ വാദാനുവാദാ ആഗച്ഛന്തി. സമ്മാദിട്ഠിഞ്ച തേ ഭവന്തോ ധമ്മം ഗരഹന്തി. തേന ഹി യേ മിച്ഛാദിട്ഠികാ, തേസം ഭവന്താനം പുജ്ജാ ച പാസംസാ ച. ഏവം സമ്മാസങ്കപ്പം സമ്മാവാചം സമ്മാകമ്മന്തം സമ്മാആജീവം സമ്മാവായാമം സമ്മാസതിം സമ്മാസമാധിം സമ്മാവിമുത്തിം സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനഞ്ച തേ ഭവന്തോ ധമ്മം ഗരഹന്തി. തേന ഹി യേ മിച്ഛാവിമുത്തിഞാണദസ്സനാ, തേസം ഭവന്താനം പുജ്ജാ ച പാസംസാ ച.

യേ ച ഖോ കേചി ഏവമാഹംസു ''ഭുഞ്ജിതബ്ബാ കാമാ, പരിഭുഞ്ജിതബ്ബാ കാമാ, ആസേവിതബ്ബാ കാമാ, നിസേവിതബ്ബാ കാമാ, ഭാവയിതബ്ബാ കാമാ, ബഹുലീകാതബ്ബാ കാമാ''തി. കാമേഹി വേരമണീ തേസം അധമ്മോ.

യേ വാ പന കേചി ഏവമാഹംസു ''അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ധമ്മോ''തി. നിയ്യാനികോ തേസം ധമ്മോ അധമ്മോ. യേ ച ഖോ കേചി ഏവമാഹംസു ''ദുക്ഖോ ധമ്മോ''തി. സുഖോ തേസം ധമ്മോ അധമ്മോ. യഥാ വാ പന ഭിക്ഖുനോ സബ്ബസങ്ഖാരേസു അസുഭാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ സുഭസഞ്ഞാ പഹീയന്തി. ദുക്ഖാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ സുഖസഞ്ഞാ പഹീയന്തി. അനിച്ചാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ നിച്ചസഞ്ഞാ പഹീയന്തി. അനത്താനുപസ്സിനോ വിഹരതോ അത്തസഞ്ഞാ പഹീയന്തി. യം യം വാ പന ധമ്മം രോചയതി വാ ഉപഗച്ഛതി വാ, തസ്സ തസ്സ ധമ്മസ്സ യോ പടിപക്ഖോ, സ്വസ്സ അനിട്ഠതോ അജ്ഝാപന്നോ ഭവതി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ ''കുസലാകുസലധമ്മേ''തി.

നിയുത്തോ പരിവത്തനോ ഹാരോ.

൩. വേവചനഹാരവിഭങ്ഗോ

൩൭. തത്ഥ കതമോ വേവചനോ ഹാരോ? "വേവചനാനി ബഹൂനീ"തി. യഥാ ഏകം ഭഗവാ ധമ്മം അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി വേവചനേഹി നിദ്ദിസതി. യഥാഹ ഭഗവാ -

> "ആസാ ച പിഹാ അഭിനന്ദനാ ച, അനേകധാതൂസു സരാ പതിട്ഠിതാ;
> അഞ്ഞാണമൂലപ്പഭവാ പജപ്പിതാ, സബ്ബാ മയാ ബ്യന്തികതാ സമൂലികാ"തി.

ആസാ നാമ വുച്ചതി യാ ഭവിസ്സസ്സ അത്ഥസ്സ ആസീസനാ [ആസിംസനാ (സീ॰)] അവസ്സം ആഗമിസ്സതീതി ആസാസ്സ ഉപ്പജ്ജതി. പിഹാ നാമ യാ വത്തമാനസ്സ [വത്തമാനകസ്സ (സീ॰)] അത്ഥസ്സ പത്ഥനാ, സേയ്യതരം വാ ദിസ്വാ "ഏദിസോ ഭവേയ്യ"ന്തി പിഹാസ്സ ഉപ്പജ്ജതി. അത്ഥനിപ്ഫത്തിപടിപാലനാ അഭിനന്ദനാ നാമ, പിയം വാ ഞാതിം അഭിനന്ദതി, പിയം വാ ധമ്മം അഭിനന്ദതി, അപ്പടികൂലതോ വാ അഭിനന്ദതി.

അനേകധാതൂതി ചക്ഖുധാതു രൂപധാതു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, സോതധാതു സദ്ദധാതു സോതവിഞ്ഞാണധാതു, ഘാനധാതു ഗന്ധധാതു ഘാനവിഞ്ഞാണധാതു, ജിവ്ഹാധാതു രസധാതു ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണധാതു , കായധാതു ഫോട്ഠബ്ബധാതു കായവിഞ്ഞാണധാതു, മനോധാതു ധമ്മധാതു മനോവിഞ്ഞാണധാതു.

സരാതി കേചി രൂപാധിമുത്താ കേചി സദ്ദാധിമുത്താ കേചി ഗന്ധാധിമുത്താ കേചി രസാധിമുത്താ കേചി ഫോട്ഠബ്ബാധിമുത്താ കേചി ധമ്മാധിമുത്താ. തത്ഥ യാനി ഛ ഗേഹസിതാനി ദോമനസ്സാനി യാനി ച ഛ ഗേഹസിതാനി സോമനസ്സാനി യാനി ച ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി ദോമനസ്സാനി യാനി ച ഛ നേക്ഖമ്മസിതാനി സോമനസ്സാനി, ഇമാനി ചതുവീസപദാനി തണ്ഹാപക്ഖോ, തണ്ഹായ ഏതം വേവചനം. യാ ഛ ഉപേക്ഖാ ഗേഹസിതാ, അയം ദിട്ഠിപക്ഖോ.

൩൮. സായേവ പത്ഥനാകാരേന ധമ്മനന്ദീ ധമ്മപേമം ധമ്മജ്ഝോസാനന്തി തണ്ഹായ ഏതം വേവചനം. ചിത്തം മനോ വിഞ്ഞാണന്തി ചിത്തസ്സ ഏതം വേവചനം. മനിന്ദ്രിയം മനോധാതു മനായതനം വിജാനനാതി മനസ്സേതം വേവചനം. പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പഞ്ഞാബലം അധിപഞ്ഞാ സിക്ഖാ പഞ്ഞാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഞാണം സമ്മാദിട്ഠി തീരണാ വിപസ്സനാ ധമ്മേ ഞാണം അത്ഥേ ഞാണം അന്വയേ ഞാണം ഖയേ ഞാണം അനുപ്പാദേ ഞാണം അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം ചക്ഖു വിജ്ജാ ബുദ്ധി ഭൂരി മേധാ ആലോകോ, യം വാ പന യം കിഞ്ചി അഞ്ഞംപി ഏവം ജാതിയം, പഞ്ഞായ ഏതം വേവചനം. പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ലോകുത്തരാനി, സബ്ബാ പഞ്ഞാ. അപി ച ആധിപതേയ്യട്ഠേന സദ്ധാ, ആരമ്ഭട്ഠേന വീരിയം, അപിലാപനട്ഠേന സതി, അവിക്ഖേപട്ഠേന സമാധി, പജാനനട്ഠേന പഞ്ഞാ.

യഥാ ച ബുദ്ധാനുസ്സതിയം വുത്തം ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ സുഗതോ ലോകവിദൂ അനുത്തരോ

പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാനം ബുദ്ധോ ഭഗവാ. ബലനിപ്ഫത്തിഗതോ വേസാരജ്ജപ്പത്തോ അധിഗതപ്പടിസമ്ഭിദോ ചതുയോഗവിപ്പഹീനോ അഗതിഗമനവീതിവത്തോ ഉദ്ധടസല്ലോ നിരൂള്ഹവണോ മദ്ദിതകണ്ഡകോ നിബ്ബാപിതപരിയുട്ഠാനോ [നിബ്ബാഹിത ... (ക॰)] ബന്ധനാതീതോ ഗന്ഥവിനിവേഠനോ അജ്ഝാസയവീതിവത്തോ ഭിന്നന്ധകാരോ ചക്ഖുമാ ലോകധമ്മസമതിക്കന്തോ അനുരോധവിരോധവിപ്പയുത്തോ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ധമ്മേസു അസങ്ഖേപഗതോ ബന്ധനാതിവത്തോ ഠപിതസങ്ഗാമോ അഭിക്കന്തതരോ ഉക്കാധരോ ആലോകകരോ പജ്ജോതകരോ തമോനുദോ രണഞ്ജഹോ അപരിമാണവണ്ണോ അപ്പമേയ്യവണ്ണോ അസങ്ഖേയ്യവണ്ണോ ആഭംകരോ പഭംകരോ ധമ്മോഭാസപജ്ജോതകരോതി ച ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോതി ച ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ഏതം വേവചനം.

യഥാ ച ധമ്മാനുസ്സതിയം വുത്തം സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ സന്ദിട്ഠികോ അകാലികോ ഏഹിപസ്സികോ ഓപനേയ്യികോ [ഓപനയികോ (സീ॰)] പച്ചത്തം വേദിതബ്ബോ വിഞ്ഞൂഹി. യദിദം മദനിമ്മദനോ പിപാസവിനയോ ആലയസമുഗ്ഘാടോ വട്ടൂപച്ഛേദോ സുഞ്ഞതോ അതിദുല്ലഭോ തണ്ഹക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ നിബ്ബാനം.

“അസങ്ഖതം അനതം [അസങ്ഖതം നന്ത ... (സീ॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ർ.ർംൻ] അനാസവഞ്ച, സച്ചഞ്ച പാരം നിപുണം സുദുദ്ദസം;
അജ്ജരം ധുവം അപലോകിതം [അപലോകിയം (സീ॰ ക॰)], അനിദസ്സനം നിപ്പപഞ്ച സന്തം.

“അമതം പണീതഞ്ച സിവഞ്ച ഖേമം, തണ്ഹാക്ഖയോ അച്ഛരിയഞ്ച അബ്ഭുതം;
അനീതികം അനീതികധമ്മം [നീതികധമ്മമേവ വാ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ർ.ർംൻ], നിബ്ബാനമേതം സുഗതേന ദേസിതം.

“അജാതം അഭൂതം അനുപദ്ദവഞ്ച, അകതം അസോകഞ്ച അഥോ വിസോകം;
അനൂപസഗ്ഗംനുപസഗ്ഗധമ്മം, നിബ്ബാനമേതം സുഗതേന ദേസിതം.

“ഗമ്ഭീരഞ്ചേവ ദുപ്പസ്സം, ഉത്തരഞ്ച അനുത്തരം;
അസമം അപ്പടിസമം, ജേട്ഠം സേട്ഠന്തി വുച്ചതി.

“ലേണഞ്ച താണം അരണം അനങ്ഗണം, അകാച മേതം വിമലന്തി വുച്ചതി;
ദീപോ സുഖം അപ്പമാണം പതിട്ഠാ, അകിഞ്ചനം അപ്പപഞ്ചന്തി വുത്ത”ന്തി.

ധമ്മാനുസ്സതിയാ ഏതം വേവചനം.

യഥാ ച സങ്ഘാനുസ്സതിയം വുത്തം സുപ്പടിപന്നോ ഉജുപ്പടിപന്നോ ഞായപ്പടിപന്നോ സാമീചിപ്പടിപന്നോ യദിദം ചത്താരി പുരിസയുഗാനി അട്ഠ പുരിസപുഗ്ഗലാ ഏസ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ ആഹുനേയ്യോ പാഹുനേയ്യോ ദക്ഖിണേയ്യോ അഞ്ജലികരണീയോ അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സ,

സീലസമ്പന്നോ സമാധിസമ്പന്നോ പഞ്ഞാസമ്പന്നോ വിമുത്തിസമ്പന്നോ വിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നോ സത്താനം സാരോ സത്താനം മണ്ഡോ സത്താനം ഉദ്ധാരോ സത്താനം ഏസികാ [ഏസികോ (ക॰)] സത്താനം സുരഭിപസൂനം പുജ്ജോ ദേവാനഞ്ച മനുസ്സാനഞ്ചാതി സങ്ഘാനുസ്സതിയാ ഏതം വേവചനം.

യഥാ ച സീലാനുസ്സതിയം വുത്തം യാനി താനി സീലാനി അഖണ്ഡാനി അച്ഛിദ്ദാനി അസബലാനി അകമ്മാസാനി അരിയാനി അരിയകന്താനി ഭുജിസ്സാനി വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാനി അപരാമട്ഠാനി സമാധിസംവത്തനികാനി, അലങ്കാരോ ച സീലം ഉത്തമങ്ഗോപസോഭണതായ, നിധാനഞ്ച സീലം സബ്ബദോഭഗ്ഗസമതിക്കമനട്ഠേന , സിപ്പഞ്ച സീലം അക്ഖണവേധിതായ, വേലാ ച സീലം അനതിക്കമനട്ഠേന, ധഞ്ഞഞ്ച സീലം ദലിദ്ദോപച്ഛേദനട്ഠേന [ദളിദ്ദോ... (സീ॰)], ആദാസോ ച സീലം ധമ്മവോലോകനതായ, പാസാദോ ച സീലം വോലോകനട്ഠേന, സബ്ബഭൂമാനുപരിവത്തി ച സീലം അമതപരിയോസാനന്തി സീലാനുസ്സതിയാ ഏതം വേവചനം.

യഥാ ച ചാഗാനുസ്സതിയം വുത്തം യസ്മിം സമയേ അരിയസാവകോ അഗാരം അജ്ഝാവസതി മുത്തചാഗോ പയതപാണി വോസ്സഗ്ഗരതോ യാചയോഗോ ദാനസംവിഭാഗരതോതി ചാഗാനുസ്സതിയാ ഏതം വേവചനം. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ ''വേവചനാനി ബഹൂനീ''തി.

നിയുത്തോ വേവചനോ ഹാരോ.

൧൧. പഞ്ഞത്തിഹാരവിഭങ്ഗോ

൩൯. തത്ഥ കതമോ പഞ്ഞത്തിഹാരോ? ''ഏകം ഭഗവാ ധമ്മം പഞ്ഞത്തീഹി വിവിധാഹി ദേസേതീ''തി.

യാ പകതികഥായ ദേസനാ. അയം നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി. കാ ച പകതികഥായ ദേസനാ, ചത്താരി സച്ചാനി. യഥാ ഭഗവാ ആഹ ''ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി അയം പഞ്ഞത്തി പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം ഛന്നം ധാതൂനം അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം ദസന്നം ഇന്ദ്രിയാനം നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി.

കബളീകാരേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ അത്ഥി നന്ദീ [നന്ദി (സീ॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൬൪] അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരൂള്ഹം. യത്ഥ പതിട്ഠിതം വിഞ്ഞാണം വിരൂള്ഹം, അത്ഥി തത്ഥ നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി. യത്ഥ അത്ഥി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി, അത്ഥി തത്ഥ സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി [ബുദ്ധി (ക॰)]. യത്ഥ അത്ഥി സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി, അത്ഥി തത്ഥ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി. യത്ഥ അത്ഥി ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി, അത്ഥി തത്ഥ ആയതിം ജാതിജരാമരണം. യത്ഥ അത്ഥി ആയതിം ജാതിജരാമരണം, സസോകം തം, ഭിക്ഖവേ, സദരം സഉപായാസന്തി വദാമി.

ഫസ്സേ ചേ...പേ॰... മനോസഞ്ചേതനായ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ. വിഞ്ഞാണേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ അത്ഥി നന്ദീ അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരൂള്ഹം. യത്ഥ പതിട്ഠിതം

വിഞ്ഞാണം വിരൂള്ഹം, അത്ഥി തത്ഥ നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി. യത്ഥ അത്ഥി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി , അത്ഥി തത്ഥ സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി. യത്ഥ അത്ഥി സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി, അത്ഥി തത്ഥ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി. യത്ഥ അത്ഥി ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി, അത്ഥി തത്ഥ ആയതിം ജാതിജരാമരണം. യത്ഥ അത്ഥി ആയതിം ജാതിജരാമരണം, സസോകം തം, ഭിക്ഖവേ, സദരം സഉപായാസന്തി വദാമി. അയം പഭവപഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ ച സമുദയസ്സ ച.

കബളീകാരേ ചേ, ഭിക്ഖവേ [പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൬൪], ആഹാരേ നത്ഥി രാഗോ നത്ഥി നന്ദീ നത്ഥി തണ്ഹാ, അപ്പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം അവിരൂള്ഹം. യത്ഥ അപ്പതിട്ഠിതം വിഞ്ഞാണം അവിരൂള്ഹം, നത്ഥി തത്ഥ നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി. യത്ഥ നത്ഥി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി, നത്ഥി തത്ഥ സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി. യത്ഥ നത്ഥി സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി, നത്ഥി തത്ഥ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി. യത്ഥ നത്ഥി ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി, നത്ഥി തത്ഥ ആയതിം ജാതിജരാമരണം. യത്ഥ നത്ഥി ആയതിം ജാതിജരാമരണം, അസോകം തം, ഭിക്ഖവേ, അദരം അനുപായാസന്തി വദാമി.

ഫസ്സേ ചേ…പേ॰… മനോസഞ്ചേതനായ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ. വിഞ്ഞാണേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ നത്ഥി രാഗോ നത്ഥി നന്ദീ നത്ഥി തണ്ഹാ, അപ്പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം അവിരൂള്ഹം. യത്ഥ അപ്പതിട്ഠിതം വിഞ്ഞാണം അവിരൂള്ഹം, നത്ഥി തത്ഥ നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി. യത്ഥ നത്ഥി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി, നത്ഥി തത്ഥ സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി. യത്ഥ നത്ഥി സങ്ഖാരാനം വുദ്ധി, നത്ഥി തത്ഥ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി. യത്ഥ നത്ഥി ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി, നത്ഥി തത്ഥ ആയതിം ജാതിജരാമരണം. യത്ഥ നത്ഥി ആയതിം ജാതിജരാമരണം, അസോകം തം, ഭിക്ഖവേ, അദരം അനുപായാസന്തി വദാമി.

അയം പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ, പഹാനപഞ്ഞത്തി സമുദയസ്സ, ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി നിരോധസ്സ.

൪൦. സമാധിം, ഭിക്ഖവേ, ഭാവേഥ. അപ്പമത്തോ നിപകോ സതോ, സമാഹിതോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യഥാഭൂതം പജാനാതി. കിഞ്ച യഥാഭൂതം പജാനാതി? ‘‘ചക്ഖു [ചക്ഖും (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൪.൯൯] അനിച്ച’’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ‘‘രൂപാ അനിച്ചാ’’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി ‘‘ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം അനിച്ച’’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ‘‘ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ അനിച്ചോ’’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. യമ്പിദം [യമിദം (സീ॰ ക॰)] ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതി വേദയിതം സുഖം വാ ദുക്ഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ, തമ്പി അനിച്ചന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി.

സോതം …പേ॰… ഘാനം…പേ॰… ജിവ്ഹാ…പേ॰… കായോ…പേ॰… ‘‘മനോ അനിച്ചോ’’തി [അനിച്ച’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൧൦൦)] യഥാഭൂതം പജാനാതി. ‘‘ധമ്മാ അനിച്ചാ’’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ‘‘മനോവിഞ്ഞാണം അനിച്ച’’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ‘‘മനോസമ്ഫസ്സോ അനിച്ചോ’’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. യമ്പിദം മനോസമ്ഫസ്സപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതി വേദയിതം സുഖം വാ ദുക്ഖം വാ അദുക്ഖമസുഖം വാ, തമ്പി അനിച്ചന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി.

അയം ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ, പഹാനപഞ്ഞത്തി സമുദയസ്സ, സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി നിരോധസ്സ.

രൂപം , രാധ, വികിരഥ വിധമഥ വിദ്ധംസേഥ വികീളനിയം [വികീളനികം (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൩.൧൬൨] കരോഥ, പഞ്ഞായ തണ്ഹക്ഖയായ പടിപജ്ജഥ. തണ്ഹക്ഖയാ ദുക്ഖക്ഖയോ, ദുക്ഖക്ഖയാ നിബ്ബാനം. വേദനം... പേ॰.... സഞ്ഞം...പേ॰... സങ്ഖാരേ വിഞ്ഞാണം വികിരഥ വിധമഥ വിദ്ധംസേഥ വികീളനിയം കരോഥ, പഞ്ഞായ തണ്ഹക്ഖയായ പടിപജ്ജഥ. തണ്ഹക്ഖയാ ദുക്ഖക്ഖയോ, ദുക്ഖക്ഖയാ നിബ്ബാനം.

അയം നിരോധപഞ്ഞത്തി നിരോധസ്സ, നിബ്ബിദാപഞ്ഞത്തി അസ്സാദസ്സ, പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ, പഹാനപഞ്ഞത്തി സമുദയസ്സ, ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി നിരോധസ്സ.

''സോ ഇദം ദുക്ഖ''ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ''അയം ദുക്ഖസമുദയോ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ''അയം ദുക്ഖനിരോധോ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി ''അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി.

അയം പടിവേധപഞ്ഞത്തി സച്ചാനം, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി ദസ്സനഭൂമിയാ, ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി സോതാപത്തിഫലസ്സ. ''സോ ഇമേ ആസവാ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ''അയം ആസവസമുദയോ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ''അയം ആസവനിരോധോ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ''അയം ആസവനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ''ഇമേ ആസവാ അസേസം നിരുജ്ഝന്തീ''തി യഥാഭൂതം പജാനാതി.

അയം ഉപ്പാദപഞ്ഞത്തി ഖയേ ഞാണസ്സ, ഓകാസപഞ്ഞത്തി അനുപ്പാദേ ഞാണസ്സ, ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ, പഹാനപഞ്ഞത്തി സമുദയസ്സ, ആരമ്ഭപഞ്ഞത്തി വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ, ആസാടനപഞ്ഞത്തി ആസാടികാനം, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി ഭാവനാഭൂമിയാ, അഭിനിഘാതപഞ്ഞത്തി പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം.

൪൭. ഇദം ''ദുക്ഖ''ന്തി മേ, ഭിക്ഖവേ, പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദി, പഞ്ഞാ ഉദപാദി, വിജ്ജാ ഉദപാദി, ആലോകോ ഉദപാദി. അയം ''ദുക്ഖസമുദയോ''തി മേ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... അയം ''ദുക്ഖനിരോധോ''തി മേ, ഭിക്ഖവേ...പേ॰.... അയം ''ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ''തി മേ, ഭിക്ഖവേ, പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദി, പഞ്ഞാ ഉദപാദി, വിജ്ജാ ഉദപാദി, ആലോകോ ഉദപാദി.

അയം ദേസനാപഞ്ഞത്തി സച്ചാനം, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി സുതമയിയാ പഞ്ഞായ സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയസ്സ, പവത്തനാപഞ്ഞത്തി ധമ്മചക്കസ്സ.

''തം ഖോ പനിദം ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യ''ന്തി മേ, ഭിക്ഖവേ, പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദി, പഞ്ഞാ ഉദപാദി, വിജ്ജാ ഉദപാദി, ആലോകോ ഉദപാദി. ''സോ ഖോ പനായം

ദുക്ഖസമുദയോ പഹാതബ്ബോ’’തി മേ, ഭിക്ഖവേ…പേ॰… ‘‘സോ ഖോ പനായം ദുക്ഖനിരോധോ സച്ഛികാതബ്ബോ’’തി മേ, ഭിക്ഖവേ…പേ॰… ‘‘സാ ഖോ പനായം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ ഭാവേതബ്ബാ’’തി മേ, ഭിക്ഖവേ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദി, പഞ്ഞാ ഉദപാദി, വിജ്ജാ ഉദപാദി, ആലോകോ ഉദപാദി.

അയം ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി ചിന്താമയിയാ പഞ്ഞായ, സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി അഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ.

‘‘തം ഖോ പനിദം ദുക്ഖം പരിഞ്ഞാത’’ന്തി മേ, ഭിക്ഖവേ, പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദി, പഞ്ഞാ ഉദപാദി, വിജ്ജാ ഉദപാദി, ആലോകോ ഉദപാദി. ‘‘സോ ഖോ പനായം ദുക്ഖസമുദയോ പഹീനോ’’തി മേ, ഭിക്ഖവേ…പേ॰… ‘‘സോ ഖോ പനായം ദുക്ഖനിരോധോ സച്ഛികതോ’’തി മേ, ഭിക്ഖവേ…പേ॰… ‘‘സാ ഖോ പനായം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ ഭാവിതാ’’തി മേ, ഭിക്ഖവേ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദി, പഞ്ഞാ ഉദപാദി, വിജ്ജാ ഉദപാദി, ആലോകോ ഉദപാദി. അയം ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി ഭാവനാമയിയാ പഞ്ഞായ, സച്ഛികിരിയാപഞ്ഞത്തി അഞ്ഞാതാവിനോ ഇന്ദ്രിയസ്സ, പവത്തനാപഞ്ഞത്തി ധമ്മചക്കസ്സ.

> ‘‘തുലമതുലഞ്ച സമ്ഭവം, ഭവസങ്ഖാരമവസ്സജി മുനി;
> അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ, അഭിന്ദി [അഭിദാ (സീ॰ ക॰) പസ്സ ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൮] കവചമിവത്തസമ്ഭവ’’ന്തി.

‘‘തുല’’ന്തി സങ്ഖാരധാതു. ‘‘അതുല’’ന്തി നിബ്ബാനധാതു, ‘‘തുലമതുലഞ്ച സമ്ഭവ’’ന്തി അഭിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി സബ്ബധമ്മാനം. നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി ധമ്മപടിസമ്ഭിദായ. ‘‘ഭവസങ്ഖാരമവസ്സജി മുനീ’’തി പരിച്ചാഗപഞ്ഞത്തി സമുദയസ്സ. പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി ദുക്ഖസ്സ. ‘‘അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ’’തി ഭാവനാപഞ്ഞത്തി കായഗതായ സതിയാ. ഠിതിപഞ്ഞത്തി ചിത്തേകഗ്ഗതായ. ‘‘അഭിന്ദി കവചമിവത്തസമ്ഭവ’’ന്തി അഭിനിബ്ബിദാപഞ്ഞത്തി ചിത്തസ്സ, ഉപാദാനപഞ്ഞത്തി സബ്ബഞ്ഞുതായ, പദാലനാപഞ്ഞത്തി അവിജ്ജണ്ഡകോസാനം. തേനാഹ ഭഗവാ ‘‘തുലമതുലഞ്ച സമ്ഭവ’’ന്തി.

> യോ ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി യതോനിദാനം, കാമേസു സോ ജന്തു കഥം നമേയ്യ;
> കാമാ ഹി ലോകേ സങ്ഗോതി ഞത്വാ, തേസം സതീമാ വിനയായ സിക്ഖേതി.

‘‘യോ ദുക്ഖ’’ന്തി വേവചനപഞ്ഞത്തി ച ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞാപഞ്ഞത്തി ച. **‘‘യതോനിദാന’’**ന്തി പഭവപഞ്ഞത്തി ച സമുദയസ്സ പഹാനപഞ്ഞത്തി ച. **‘‘അദ്ദക്ഖീ’’**തി വേവചനപഞ്ഞത്തി ച ഞാണചക്ഖുസ്സ പടിവേധപഞ്ഞത്തി ച. **‘‘കാമേസു സോ ജന്തുകഥം നമേയ്യാ’’**തി വേവചനപഞ്ഞത്തി ച കാമതണ്ഹായ അഭിനിവേസപഞ്ഞത്തി ച. **‘‘കാമാ ഹി ലോകേ സങ്ഗോതി ഞത്വാ’’**തി പച്ചത്ഥികതോ ദസ്സനപഞ്ഞത്തി കാമാനം. കാമാ ഹി അങ്ഗാരകാസൂപമാ മംസപേസൂപമാ പാവകകപ്പാ പപാതഉരഗോപമാ ച. **‘‘തേസം സതീമാ’’**തി അപചയപഞ്ഞത്തി പഹാനായ, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി കായഗതായ സതിയാ, ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ. **‘‘വിനയായ സിക്ഖേ’’**തി പടിവേധപഞ്ഞത്തി

രാഗവിനയസ്സ ദോസവിനയസ്സ മോഹവിനയസ്സ. **“ജന്തൂ”**തി വേവചനപഞ്ഞത്തി യോഗിസ്സ. യദാ ഹി യോഗീ കാമാ സങ്ഗോതി പജാനാതി. സോ കാമാനം അനുപ്പാദായ കുസലേ ധമ്മേ ഉപ്പാദയതി, സോ അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പാദായ വായമതി. അയം വായാമപഞ്ഞത്തി അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ. നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി ഓരമത്തികായ അസന്തുട്ഠിയാ. തഥ സോ ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഠിതിയാ വായമതീതി അയം അപ്പമാദപഞ്ഞത്തി ഭാവനായ, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ, ആരക്ഖപഞ്ഞത്തി കുസലാനം ധമ്മാനം, ഠിതിപഞ്ഞത്തി അധിചിത്തസിക്ഖായ. തേനാഹ ഭഗവാ “യോ ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി യതോനിദാന”ന്തി.

> “മോഹസമ്ബന്ധനോ ലോകോ, ഭബ്ബരൂപോവ ദിസ്സതി;
> ഉപധിബന്ധനോ [ഉപധിസമ്ബന്ധനോ (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൭൦] ബാലോ, തമസാ പരിവാരിതോ;
> അസ്സിരീ വിയ [സസ്സതോരിവ (ഉദാ॰ ൭൦)] ഖായതി, പസ്സതോ നത്ഥി കിഞ്ചന”ന്തി.

“മോഹസമ്ബന്ധനോ ലോകോ”തി ദേസനാപഞ്ഞത്തി വിപല്ലാസാനം. **“ഭബ്ബരൂപോവ ദിസ്സതീ”**തി വിപരീതപഞ്ഞത്തി ലോകസ്സ. “ഉപധിബന്ധനോ ബാലോ”തി പഭവപഞ്ഞത്തി പാപകാനം ഇച്ഛാവചരാനം, കിച്ചപഞ്ഞത്തി പരിയുട്ഠാനാനം. ബലവപഞ്ഞത്തി കിലേസാനം. വിരൂഹനാപഞ്ഞത്തി സങ്ഖാരാനം. **“തമസാ പരിവാരിതോ”**തി ദേസനാപഞ്ഞത്തി അവിജ്ജന്ധകാരസ്സ വേവചനപഞ്ഞത്തി ച. “അസ്സിരീ വിയ ഖായതീ”തി ദസ്സനപഞ്ഞത്തി ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ, നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി പഞ്ഞാചക്ഖുസ്സ. **“പസ്സതോ നത്ഥി കിഞ്ചന”**ന്തി പടിവേധപഞ്ഞത്തി സത്താനം, രാഗോ കിഞ്ചനം ദോസോ കിഞ്ചനം മോഹോ കിഞ്ചനം. തേനാഹ ഭഗവാ “മോഹസമ്ബന്ധനോ ലോകോ”തി.

“അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം, നോ ചേതം, ഭിക്ഖവേ, അഭവിസ്സ അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം. നയിധ [ന ഇധ (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൭൩] ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായേഥ. യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അത്ഥി അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം, തസ്മാ ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായതീ”തി.

“നോ ചേതം, ഭിക്ഖവേ, അഭവിസ്സ അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖത”ന്തി ദേസനാപഞ്ഞത്തി നിബ്ബാനസ്സ വേവചനപഞ്ഞത്തി ച. “നയിധ ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായേഥാ”തി വേവചനപഞ്ഞത്തി സങ്ഖതസ്സ ഉപനയനപഞ്ഞത്തി ച. “യസ്മാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അത്ഥി അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖത”ന്തി വേവചനപഞ്ഞത്തി നിബ്ബാനസ്സ ജോതനാപഞ്ഞത്തി ച. “തസ്മാ ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായതീ”തി അയം വേവചനപഞ്ഞത്തി നിബ്ബാനസ്സ, നിയ്യാനികപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ, നിസ്സരണപഞ്ഞത്തി സംസാരതോ. തേനാഹ ഭഗവാ “നോ ചേതം, ഭിക്ഖവേ, അഭവിസ്സാ”തി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ “ഏകം ഭഗവാ ധമ്മം, പഞ്ഞത്തീഹി വിവിധാഹി ദേസേതീ”തി.

നിയുത്തോ പഞ്ഞത്തി ഹാരോ.

൧൨. ഓതരണഹാരവിഭങ്ഗോ

൪൨. തത്ഥ കതമോ ഓതരണോ ഹാരോ? "യോ ച പടിച്ചുപ്പാദോ"തി.

"ഉദ്ധം അധോ സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ, അയം അഹസ്മീതി [അയമഹമസ്മീതി (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൬൩] അനാനുപസ്സീ;
ഏവം വിമുത്തോ ഉദതാരി ഓഘം, അതിണ്ണപുബ്ബം അപുനബ്ഭവായാ"തി.

"ഉദ്ധ"ന്തി രൂപധാതു ച അരൂപധാതു ച. "അധോ"തി കാമധാതു. "സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ"തി തേധാതുകേ അയം അസേക്ഖാവിമുത്തി. താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വിജ്ജാ, വിജ്ജുപ്പാദാ അവിജ്ജാനിരോധോ, അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ, വിഞ്ഞാണനിരോധാ നാമരൂപനിരോധോ, നാമരൂപനിരോധാ സളായതനനിരോധോ, സളായതനനിരോധാ ഫസ്സനിരോധോ, ഫസ്സനിരോധാ വേദനാനിരോധോ, വേദനാനിരോധാ തണ്ഹാനിരോധോ, തണ്ഹാനിരോധാ ഉപാദാനനിരോധോ, ഉപാദാനനിരോധാ ഭവനിരോധോ, ഭവനിരോധാ ജാതിനിരോധോ, ജാതിനിരോധാ ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ നിരുജ്ഝന്തി. ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതി. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാനി - സീലക്ഖന്ധേന സമാധിക്ഖന്ധേന പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന, അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ അസേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി സങ്ഖാരപരിയാപന്നാനി യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ, നോ ച ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ. അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം അനാസവം, നോ ച ഭവങ്ഗം. അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ.

"അയം അഹസ്മീതി അനാനുപസ്സീ"തി അയം സക്കായദിട്ഠിയാ സമുഗ്ഘാതോ, സാ സേക്ഖാവിമുത്തി, താനിയേവ സേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി. അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ സേക്ഖാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വിജ്ജാ, വിജ്ജുപ്പാദാ അവിജ്ജാനിരോധോ, അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, ഏവം സബ്ബോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിജ്ജാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിജ്ജാ സങ്ഖാരപരിയാപന്നാ, യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ, നോ ച ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ, അയം ധാതൂഹി

ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം അനാസവം, നോ ച ഭവങ്ഗം, അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ.

സേക്ഖായ ച വിമുത്തിയാ അസേക്ഖായ ച വിമുത്തിയാ വിമുത്തോ ഉദതാരി ഓഘം അതിണ്ണപുബ്ബം അപുനബ്ഭവായ. തേനാഹ ഭഗവാ "ഉദ്ധം അധോ"തി.

൪൩. "നിസ്സിതസ്സ [പസ്സ ഉദാ॰ ൭൪] ചലിതം, അനിസ്സിതസ്സ ചലിതം നത്ഥി, ചലിതേ അസതി പസ്സദ്ധി, പസ്സദ്ധിയാ സതി നതി ന ഹോതി, നതിയാ അസതി ആഗതിഗതി ന ഹോതി, ആഗതിഗതിയാ അസതി ചുതൂപപാതോ ന ഹോതി, ചുതൂപപാതേ അസതി നേവിധ ന ഹുരം ന ഉഭയമന്തരേന ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ"തി.

"നിസ്സിതസ്സ ചലിത"ന്തി നിസ്സയോ നാമ ദുവിധോ തണ്ഹാനിസ്സയോ ച ദിട്ഠിനിസ്സയോ ച. തത്ഥ യാ രത്തസ്സ ചേതനാ, അയം തണ്ഹാനിസ്സയോ; യാ മൂള്ഹസ്സ ചേതനാ, അയം ദിട്ഠിനിസ്സയോ. ചേതനാ പന സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, ഏവം സബ്ബോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

തത്ഥ യാ രത്തസ്സ വേദനാ, അയം സുഖാ വേദനാ. യാ സമ്മൂള്ഹസ്സ വേദനാ, അയം അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ, ഇമാ ദ്വേ വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ. അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

തത്ഥ സുഖാ വേദനാ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി സുഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയഞ്ച, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം. അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ ഇന്ദ്രിയാനി സങ്ഖാരപരിയാപന്നാനി, യേ സങ്ഖാരാ സാസവാ ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ. അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം സാസവം ഭവങ്ഗം, അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ.

"അനിസ്സിതസ്സ ചലിതം നത്ഥീ"തി സമഥവസേന വാ തണ്ഹായ അനിസ്സിതോ വിപസ്സനാവസേന വാ ദിട്ഠിയാ അനിസ്സിതോ. യാ വിപസ്സനാ അയം വിജ്ജാ, വിജ്ജുപ്പാദാ അവിജ്ജാനിരോധോ, അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ, ഏവം സബ്ബോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിപസ്സനാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിപസ്സനാ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി - വീരിയിന്ദ്രിയഞ്ച പഞ്ഞിന്ദ്രിയഞ്ച. അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിപസ്സനാ സങ്ഖാരപരിയാപന്നാ, യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ, നോ ച ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ. അയം ധാതൂഹി

ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം അനാസവം, നോ ച ഭവങ്ഗം. അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ.

‘‘പസ്സദ്ധിയാ സതീ’’തി ദുവിധാ പസ്സദ്ധി കായികാ ച ചേതസികാ ച. യം കായികം സുഖം, അയം കായപസ്സദ്ധി. യം ചേതസികം സുഖം, അയം ചേതസികാ പസ്സദ്ധി. പസ്സദ്ധകായോ സുഖം വേദിയതി [വേദയതി (ക॰)], സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതി, സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി, യഥാഭൂതം പജാനന്തോ നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ വിരജ്ജതി, വിരാഗാ വിമുച്ചതി, വിമുത്തസ്മിം ‘‘വിമുത്ത’’മിതി [വിമുത്തമ്ഹീതി (സീ॰ ക॰)] ഞാണം ഹോതി, ‘‘ഖീണാ ജാതി, വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയം, കതം കരണീയം, നാപരം ഇത്ഥത്തായാ’’തി പജാനാതി. സോ ന നമതി രൂപേസു, ന സദ്ദേസു, ന ഗന്ധേസു, ന രസേസു, ന ഫോട്ഠബ്ബേസു, ന ധമ്മേസു ഖയാ രാഗസ്സ ഖയാ ദോസസ്സ ഖയാ മോഹസ്സ യേന രൂപേന തഥാഗതം തിട്ഠന്തം ചരന്തം പഞ്ഞാപയമാനോ പഞ്ഞാപേയ്യ, തസ്സ രൂപസ്സ ഖയാ വിരാഗാ നിരോധാ ചാഗാ പടിനിസ്സഗ്ഗാ രൂപസങ്ഖയേ വിമുത്തോ, തഥാഗതോ അത്ഥീതിപി ന ഉപേതി, നത്ഥീതിപി ന ഉപേതി, അത്ഥി നത്ഥീതിപി ന ഉപേതി, നേവത്ഥി നോ നത്ഥീതിപി ന ഉപേതി. അഥ ഖോ ഗമ്ഭീരോ അപ്പമേയ്യോ അസങ്ഖേയ്യോ നിബ്ബുതോതിയേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി ഖയാ രാഗസ്സ, ഖയാ ദോസസ്സ, ഖയാ മോഹസ്സ.

യായ വേദനായ…പേ॰… യായ സഞ്ഞായ. യേഹി സങ്ഖാരേഹി. യേന വിഞ്ഞാണേന തഥാഗതം തിട്ഠന്തം ചരന്തം പഞ്ഞാപയമാനോ പഞ്ഞാപേയ്യ, തസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ ഖയാ വിരാഗാ നിരോധാ ചാഗാ പടിനിസ്സഗ്ഗാ വിഞ്ഞാണസങ്ഖയേ വിമുത്തോ, തഥാഗതോ അത്ഥീതിപി ന ഉപേതി, നത്ഥീതിപി ന ഉപേതി, അത്ഥി നത്ഥീതിപി ന ഉപേതി, നേവത്ഥി നോ നത്ഥീതിപി ന ഉപേതി. അഥ ഖോ ഗമ്ഭീരോ അപ്പമേയ്യോ അസങ്ഖേയ്യോ നിബ്ബുതോതിയേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി ഖയാ രാഗസ്സ, ഖയാ ദോസസ്സ, ഖയാ മോഹസ്സ. ‘‘ആഗതീ’’തി ഇധാഗതി. ‘‘ഗതീ’’തി പേച്ചഭവോ. ആഗതിഗതീപി ന ഭവന്തി, ‘‘നേവിധാ’’തി ഛസു അജ്ഝത്തികേസു ആയതനേസു. ‘‘ന ഹുര’’ന്തി ഛസു ബാഹിരേസു ആയതനേസു. ‘‘ന ഉഭയമന്തരേനാ’’തി ഫസ്സസമുദിതേസു ധമ്മേസു അത്താനം ന പസ്സതി. ‘‘ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ’’തി പടിച്ചസമുപ്പാദോ. സോ ദുവിധോ ലോകിയോ ച ലോകുത്തരോ ച. തത്ഥ ലോകിയോ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, യാവ ജരാമരണാ. ലോകുത്തരോ സീലവതോ അവിപ്പടിസാരോ ജായതി, യാവ നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി പജാനാതി. തേനാഹ ഭഗവാ ‘‘നിസ്സിതസ്സ ചലിതം അനിസ്സിതസ്സ ചലിതം നത്ഥി…പേ॰… ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ’’തി.

‘‘യേ കേചി സോകാ പരിദേവിതാ വാ, ദുക്ഖാ [ദുക്ഖം (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൭൬] ച ലോകസ്മിമനേകരൂപാ.

പിയം പടിച്ചപ്പഭവന്തി ഏതേ, പിയേ അസന്തേ ന ഭവന്തി ഏതേ.

തസ്മാ ഹി തേ സുഖിനോ വീതസോകാ, യേസം പിയം നത്ഥി കുഹിഞ്ചി ലോകേ;

തസ്മാ അസോകം വിരജം പത്ഥയാനോ, പിയം ന കയിരാഥ കുഹിഞ്ചി
ലോകേ''തി.

''യേ കേചി സോകാ പരിദേവിതാ വാ, ദുക്ഖാ ച ലോകസ്മിമനേകരൂപാ പിയം പടിച്ചപ്പഭവന്തി ഏതേ''തി - അയം ദുക്ഖാ വേദനാ. ''പിയേ അസന്തേ ന ഭവന്തി ഏതേ''തി - അയം സുഖാ വേദനാ. വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ. അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, ഭവപച്ചയാ ജാതി, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം, ഏവം സബ്ബം. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

തത്ഥ സുഖാ വേദനാ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി - സുഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയഞ്ച. ദുക്ഖാ വേദനാ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി - ദുക്ഖിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയഞ്ച. അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ ഇന്ദ്രിയാനി സങ്ഖാരപരിയാപന്നാനി, യേ സങ്ഖാരാ സാസവാ ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ. അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം സാസവം ഭവങ്ഗം. അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ.

തസ്മാ ഹി തേ സുഖിനോ വീതസോകാ, യേസം പിയം നത്ഥി
കുഹിഞ്ചി ലോകേ;
തസ്മാ അസോകം വിരജം പത്ഥയാനോ, പിയം ന കയിരാഥ കുഹിഞ്ചി
ലോകേതി.

ഇദം തണ്ഹാപഹാനം. തണ്ഹാനിരോധാ ഉപാദാനനിരോധോ, ഉപാദാനനിരോധാ ഭവനിരോധോ, ഏവം സബ്ബം. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

തംയേവ തണ്ഹാപഹാനം സമഥോ. സോ സമഥോ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയഞ്ച. അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

സോയേവ സമഥോ സമാധിക്ഖന്ധോ. അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

സോയേവ സമഥോ സങ്ഖാരപരിയാപന്നോ, യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ, നോ ച ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ. അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം അനാസവം, നോ ച ഭവങ്ഗം. അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ. തേനാഹ ഭഗവാ ''യേ കേചി സോകാ''തി.

കാമം കാമയമാനസ്സ, തസ്സ ചേ തം സമിജ്ഝതി;
അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതി, ലദ്ധാ മച്ചോ യദിച്ഛതി.

തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സ, ഛന്ദജാതസ്സ ജന്തുനോ;
തേ കാമാ പരിഹായന്തി, സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതി.

യോ കാമേ പരിവജ്ജേതി, സപ്പസ്സേവ [സബ്ബസ്സേവ (ക॰) പസ്സ സു॰ നി॰ ൭൭൮] പദാ സിരോ;
സോമം വിസത്തികം ലോകേ, സതോ സമതിവത്തതീതി.

തത്ഥ യാ പീതിമനതാ, അയം അനുനയോ. യദാഹ സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതീതി, ഇദം പടിഘം. അനുനയം പടിഘഞ്ച പന തണ്ഹാപക്ഖോ, തണ്ഹായ ച പന ദസരൂപീനി ആയതനാനി പദട്ഠാനം. അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ ദസ രൂപീനി രൂപകായോ നാമസമ്പയുത്തോ, തദുഭയം നാമരൂപം, നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം, സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, ഏവം സബ്ബം. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

തദേവ നാമരൂപം പഞ്ചക്ഖന്ധോ; അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ;
തദേവ നാമരൂപം അട്ഠാരസ ധാതുയോ; അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ;

തത്ഥ യോ രൂപകായോ ഇമാനി പഞ്ച രൂപീനി ഇന്ദ്രിയാനി, യോ നാമകായോ ഇമാനി പഞ്ച അരൂപീനി ഇന്ദ്രിയാനി, ഇമാനി ദസ ഇന്ദ്രിയാനി. അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

തത്ഥ യദാഹ -

''യോ കാമേ പരിവജ്ജേതി, സപ്പസ്സേവ പദാ സിരോ;
സോമം വിസത്തികം ലോകേ, സതോ സമതിവത്തതീ''തി.

അയം സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു, അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സായേവ സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു വിജ്ജാ, വിജ്ജുപ്പാദാ അവിജ്ജാനിരോധോ, അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, ഏവം സബ്ബം. അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിജ്ജാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിജ്ജാ ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി - വീരിയിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയഞ്ച. അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

സായേവ വിജ്ജാ സങ്ഖാരപരിയാപന്നാ, യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ, നോ ച ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ. അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം അനാസവം, നോ ച ഭവങ്ഗം. അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ. തേനാഹ ഭഗവാ ''കാമം കാമയമാനസ്സാ''തി.

ഏത്താവതാ പടിച്ച ഇന്ദ്രിയഖന്ധധാതുആയതനാനി സമോസരണോതരണാനി ഭവന്തി. ഏവം പടിച്ച ഇന്ദ്രിയഖന്ധധാതുആയതനാനി ഓതാരേതബ്ബാനി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ "യോ ച പടിച്ചുപ്പാദോ"തി.

നിയുത്തോ ഓതരണോ ഹാരോ.

൫൩. സോധനഹാരവിഭങ്ഗോ

൪൫. തത്ഥ കതമോ സോധനോ ഹാരോ? "വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി പഞ്ഹേ"തിഗാഥാ. യഥാ ആയസ്മാ അജിതോ പാരായനേ ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛതി -

"കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ, കേനസ്സു നപ്പകാസതി;
കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസി, കിംസു തസ്സ മഹബ്ഭയ"ന്തി.

"അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ, [അജിതാതി ഭഗവാ]
വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതി;
ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമി, ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ"ന്തി.

"കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ"തി പഞ്ഹേ "അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"തി ഭഗവാ പദം സോധേതി, നോ ച ആരമ്ഭം. "കേനസ്സു നപ്പകാസതീ"തി പഞ്ഹേ "വിവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീ"തി ഭഗവാ പദം സോധേതി, നോ ച ആരമ്ഭം. "കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീ"തി പഞ്ഹേ "ജപ്പാഭിലേപനം ബ്രൂമീ"തി ഭഗവാ പദം സോധേതി, നോ ച ആരമ്ഭം. "കിംസു തസ്സ മഹബ്ഭയ"ന്തി പഞ്ഹേ "ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ"ന്തി സുദ്ധോ ആരമ്ഭോ. തേനാഹ ഭഗവാ "അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ"തി.

"സവന്തി സബ്ബധി സോതാ, [ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ]
സോതാനം കിം നിവാരണം;
സോതാനം സംവരം ബ്രൂഹി, കേന സോതാ പിധീയരേ"തി.

"യാനി സോതാനി ലോകസ്മിം, [അജിതാതി ഭഗവാ]
സതി തേസം നിവാരണം;
സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ"തി.

"സവന്തി സബ്ബധി സോതാ, സോതാനം കിം നിവാരണ"ന്തി പഞ്ഹേ "യാനി സോതാനി ലോകസ്മിം, സതി തേസം നിവാരണ"ന്തി ഭഗവാ പദം സോധേതി, നോ ച ആരമ്ഭം. "സോതാനം സംവരം ബ്രൂഹി, കേന സോതാ പിധീയരേ"തി പഞ്ഹേ "സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ"തി സുദ്ധോ ആരമ്ഭോ. തേനാഹ ഭഗവാ "യാനി സോതാനി ലോകസ്മി"ന്തി.

"പഞ്ഞാ ചേവ സതി ച, [ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ]
നാമരൂപഞ്ച [നാമം രൂപഞ്ച (ക॰) പസ്സ സു॰ നി॰ ൧൦൮൨] മാരിസ;
ഏതം മേ പുട്ഠോ പബ്രൂഹി, കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ"തി.

പഞ്ഹേ -

“യമേതം പഞ്ഹം അപുച്ഛി, അജിത തം വദാമി തേ;
യത്ഥ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, അസേസം ഉപരുജ്ഝതി;
വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന, ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ”തി.

സുദ്ധോ ആരമ്ഭോ. തേനാഹ ഭഗവാ “യമേതം പഞ്ഹം അപുച്ഛീ”തി. യത്ഥ ഏവം സുദ്ധോ ആരമ്ഭോ, സോ പഞ്ഹോ വിസജ്ജിതോ ഭവതി. യത്ഥ പന ആരമ്ഭോ അസുദ്ധോ, ന താവ സോ പഞ്ഹോ വിസജ്ജിതോ ഭവതി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ “വിസ്സജ്ജിതമ്ഹി പഞ്ഹേ”തി.

നിയുത്തോ സോധനോ ഹാരോ.

൫൪. അധിട്ഠാനഹാരവിഭങ്ഗോ

൪൯. തത്ഥ കതമോ അധിട്ഠാനോ ഹാരോ? “ഏകത്തതായ ധമ്മാ, യേപി ച വേമത്തതായ നിദ്ദിട്ഠാ”തി.

യേ തത്ഥ നിദ്ദിട്ഠാ, തഥാ തേ ധാരയിതബ്ബാ.

“ദുക്ഖ”ന്തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമം ദുക്ഖം? ജാതി ദുക്ഖാ, ജരാ ദുക്ഖാ, ബ്യാധി ദുക്ഖോ, മരണം ദുക്ഖം, അപ്പിയേഹി സമ്പയോഗോ ദുക്ഖോ, പിയേഹി വിപ്പയോഗോ ദുക്ഖോ, യമ്പിച്ഛം ന ലഭതി തമ്പി ദുക്ഖം, സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാ, രൂപാ ദുക്ഖാ, വേദനാ ദുക്ഖാ, സഞ്ഞാ ദുക്ഖാ, സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ, വിഞ്ഞാണം ദുക്ഖം. അയം വേമത്തതാ.

“ദുക്ഖസമുദയോ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമോ ദുക്ഖസമുദയോ? യായം തണ്ഹാ പോനോഭവികാ [പോനോബ്ഭവികാ (ക॰)] നന്ദിരാഗസഹഗതാ തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ. സേയ്യഥിദം, കാമതണ്ഹാ ഭവതണ്ഹാ വിഭവതണ്ഹാ. അയം വേമത്തതാ.

“ദുക്ഖനിരോധോ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമോ ദുക്ഖനിരോധോ? യോ തസ്സായേവ തണ്ഹായ അസേസവിരാഗനിരോധോ ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ. അയം വേമത്തതാ.

“ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമാ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ? അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവാചാ സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാആജീവോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധി. അയം വേമത്തതാ.

“മഗ്ഗോ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമോ മഗ്ഗോ? നിരയഗാമീ മഗ്ഗോ തിരച്ഛാനയോനിഗാമീ മഗ്ഗോ പേത്തിവിസയഗാമീ മഗ്ഗോ അസുരയോനിയോ [അസുരയോനിഗാമിയോ (സീ॰), അസുരയോനിഗാമീനിയോ (ക॰)] മഗ്ഗോ സഗ്ഗഗാമിയോ മഗ്ഗോ മനുസ്സഗാമീ മഗ്ഗോ നിബ്ബാനഗാമീ മഗ്ഗോ. അയം വേമത്തതാ.

“നിരോധോ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമോ നിരോധോ? പടിസങ്ഖാനിരോധോ അപ്പടിസങ്ഖാനിരോധോ അനുനയനിരോധോ

പടിഘനിരോധോ മാനനിരോധോ മക്ഖനിരോധോ പളാസനിരോധോ ഇസ്സാനിരോധോ മച്ഛരിയനിരോധോ സബ്ബകിലേസനിരോധോ. അയം വേമത്തതാ.

“രൂപ”ന്തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമം രൂപം? ചാതുമഹാഭൂതികം [ചാതുമ്മഹാഭൂതികം (സീ॰)] രൂപം ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ രൂപസ്സ പഞ്ഞത്തി. തത്ഥ കതമാനി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി? പഥവീധാതു [പഠവീധാതു (സീ॰)] ആപോധാതു തേജോധാതു വായോധാതു.

൪൭. ദ്വീഹി ആകാരേഹി ധാതുയോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി സങ്ഖേപേന ച വിത്ഥാരേന ച. കഥം വിത്ഥാരേന ധാതുയോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി? വീസതിയാ ആകാരേഹി പഥവീധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, ദ്വാദസഹി ആകാരേഹി ആപോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, ചതൂഹി ആകാരേഹി തേജോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, ഛഹി ആകാരേഹി വായോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

കതമേഹി വീസതിയാ ആകാരേഹി പഥവീധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി? അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ കേസാ ലോമാ നഖാ ദന്താ തചോ, മംസം ന്ഹാരു അട്ഠി അട്ഠിമിഞ്ജം [അട്ഠിമിഞ്ജാ (സീ॰)] വക്കം, ഹദയം യകനം കിലോമകം പിഹകം പപ്ഫാസം, അന്തം അന്തഗുണം ഉദരിയം കരീസം മത്ഥകേ മത്ഥലുങ്ഗന്തി ഇമേഹി വീസതിയാ ആകാരേഹി പഥവീധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

കതമേഹി ദ്വാദസഹി ആകാരേഹി ആപോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി? അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പിത്തം സേമ്ഹം പുബ്ബോ ലോഹിതം സേദോ മേദോ അസ്സു വസാ ഖേളോ സിങ്ഘാണികാ ലസികാ മുത്തന്തി ഇമേഹി ദ്വാദസഹി ആകാരേഹി ആപോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

കതമേഹി ചതൂഹി ആകാരേഹി തേജോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി? യേന ച സന്തപ്പതി, യേന ച ജീരിയതി [ജീരതി (സീ॰), ജീരയതി (ക॰), പസ്സ മ॰ നി॰ ൩.൩൫൦], യേന ച പരിഡയ്ഹതി, യേന ച അസിതപീതഖായിതസായിതം സമ്മാ പരിണാമം ഗച്ഛതി, ഇമേഹി ചതൂഹി ആകാരേഹി തേജോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

കതമേഹി ഛഹി ആകാരേഹി വായോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി? ഉദ്ധങ്ഗമാ വാതാ, അധോഗമാ വാതാ, കുച്ഛിസയാ വാതാ, കോട്ഠാസയാ [കോട്ഠസയാ (സീ॰)] വാതാ, അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിനോ വാതാ, അസ്സാസോ പസ്സാസോ ഇതി, ഇമേഹി ഛഹി ആകാരേഹി വായോധാതും വിത്ഥാരേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി.

ഏവം ഇമേഹി ദ്വാചത്താലീസായ ആകാരേഹി വിത്ഥാരേന ധാതുയോ സഭാവതോ ഉപലക്ഖയന്തോ തുലയന്തോ പരിവീമംസന്തോ പരിയോഗാഹന്തോ പച്ചവേക്ഖന്തോ ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സതി കായം വാ കായപദേസം വാ, യഥാ ചന്ദനികം പവിചിനന്തോ ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സേയ്യ, യഥാ സങ്കാരട്ഠാനം പവിചിനന്തോ ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സേയ്യ, യഥാ വച്ചകുടിം പവിചിനന്തോ ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സേയ്യ, യഥാ സിവഥികം

[സീവഥികം (സീ॰)] പവിചിനന്തോ ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സേയ്യ. ഏവമേവ ഇമേഹി ദ്വാചത്താലീസായ ആകാരേഹി ഏവം വിത്ഥാരേന ധാതുയോ സഭാവതോ ഉപലക്ഖയന്തോ തുലയന്തോ പരിവീമംസന്തോ പരിയോഗാഹന്തോ പച്ചവേക്ഖന്തോ ന കിഞ്ചി ഗയ്ഹൂപഗം പസ്സതി കായം വാ കായപദേസം വാ. തേനാഹ ഭഗവാ യാ ചേവ ഖോ പന അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു [നേവേസാഹം (സീ॰ ക॰) പസ്സ മ॰ നി॰ ൩.൩൪൬], യാ ച ബാഹിരാ പഥവീധാതു, പഥവീധാതുരേവേസാ. തം ''നേതം മമ, നേസോഹമസ്മി, ന മേസോ അത്താ''തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബം, ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദിസ്വാ പഥവീധാതുയാ നിബ്ബിന്ദതി, പഥവീധാതുയാ ചിത്തം വിരാജേതി. യാ ചേവ ഖോ പന അജ്ഝത്തികാ ആപോധാതു, യാ ച ബാഹിരാ ആപോധാതു...പേ॰... യാ ചേവ ഖോ പന അജ്ഝത്തികാ തേജോധാതു, യാ ച ബാഹിരാ തേജോധാതു...പേ॰... യാ ചേവ ഖോ പന അജ്ഝത്തികാ വായോധാതു, യാ ച ബാഹിരാ വായോധാതു, വായോധാതുരേവേസാ. തം ''നേതം മമ, നേസോഹമസ്മി, ന മേസോ അത്താ''തി ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദട്ഠബ്ബം, ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദിസ്വാ വായോധാതുയാ നിബ്ബിന്ദതി, വായോധാതുയാ ചിത്തം വിരാജേതി. അയം വേമത്തതാ.

൪൫. ''അവിജ്ജാ''തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമാ അവിജ്ജാ? ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ അഞ്ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധേ അഞ്ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ അഞ്ഞാണം, പുബ്ബന്തേ അഞ്ഞാണം, അപരന്തേ അഞ്ഞാണം, പുബ്ബന്താപരന്തേ അഞ്ഞാണം, ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു അഞ്ഞാണം, യം ഏവരൂപം അഞ്ഞാണം അദസ്സനം അനഭിസമയോ അനനുബോധോ അസമ്ബോധോ അപ്പടിവേധോ അസല്ലക്ഖണാ അനുപലക്ഖണാ അപച്ചുപലക്ഖണാ അസമവേക്ഖണം [അസമപേക്ഖനം (ക॰)] അപച്ചക്ഖകമ്മം ദുമ്മേജ്ഝം ബാല്യം അസമ്പജഞ്ഞം മോഹോ പമോഹോ സമ്മോഹോ അവിജ്ജാ അവിജ്ജോഘോ അവിജ്ജായോഗോ അവിജ്ജാനുസയോ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനം അവിജ്ജാലങ്ഗീ മോഹോ അകുസലമൂലം. അയം വേമത്തതാ.

''വിജ്ജാ''തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമാ വിജ്ജാ? ദുക്ഖേ ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ ഞാണം, പുബ്ബന്തേ ഞാണം, അപരന്തേ ഞാണം, പുബ്ബന്താപരന്തേ ഞാണം, ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു ഞാണം, യാ ഏവരൂപാ പഞ്ഞാ പജാനനാ വിചയോ പവിചയോ ധമ്മവിചയോ സംലക്ഖണാ ഉപലക്ഖണാ പച്ചുപലക്ഖണാ പണ്ഡിച്ചം കോസല്ലം നേപുഞ്ഞം വേഭബ്യാ [വേഭവ്യാ (സീ॰)] ചിന്താ ഉപപരിക്ഖാ ഭൂരീ മേധാ പരിണായികാ വിപസ്സനാ സമ്പജഞ്ഞം പതോദോ പഞ്ഞാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പഞ്ഞാബലം പഞ്ഞാസത്ഥം പഞ്ഞാപാസാദോ പഞ്ഞാആലോകോ പഞ്ഞാഓഭാസോ പഞ്ഞാപജ്ജോതോ പഞ്ഞാരതനം അമോഹോ ധമ്മവിചയോ സമ്മാദിട്ഠി ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ മഗ്ഗങ്ഗം മഗ്ഗപരിയാപന്നം. അയം വേമത്തതാ.

''സമാപത്തീ''തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമാ സമാപത്തി? സഞ്ഞാസമാപത്തി അസഞ്ഞാസമാപത്തി, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാസമാപത്തി. വിഭൂതസഞ്ഞാസമാപത്തി നിരോധസമാപത്തീതി. അയം വേമത്തതാ.

“ഝായീ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമോ ഝായീ? അത്ഥി സേക്ഖോ ഝായീ, അത്ഥി അസേക്ഖോ ഝായീ, നേവസേക്ഖനാസേക്ഖോ ഝായീ, ആജാനിയോ ഝായീ, അസ്സഖലുങ്കോ ഝായീ, ദിട്ഠുത്തരോ ഝായീ, തണ്ഹുത്തരോ ഝായീ, പഞ്ഞുത്തരോ ഝായീ. അയം വേമത്തതാ.

“സമാധീ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമോ സമാധി? സരണോ സമാധി, അരണോ സമാധി, സവേരോ സമാധി, അവേരോ സമാധി, സബ്യാപജ്ജോ [സബ്യാപജ്ഝോ (സീ॰)] സമാധി, അബ്യാപജ്ജോ സമാധി, സപ്പീതികോ സമാധി, നിപ്പീതികോ സമാധി, സാമിസോ സമാധി, നിരാമിസോ സമാധി, സസങ്ഖാരോ സമാധി, അസങ്ഖാരോ സമാധി, ഏകംസഭാവിതോ സമാധി, ഉഭയംസഭാവിതോ സമാധി, ഉഭയതോ ഭാവിതഭാവനോ സമാധി, സവിതക്കസവിചാരോ സമാധി, അവിതക്കവിചാരമത്തോ സമാധി, അവിതക്കഅവിചാരോ സമാധി, ഹാനഭാഗിയോ സമാധി, ഠിതിഭാഗിയോ സമാധി, വിസേസഭാഗിയോ സമാധി, നിബ്ബേധഭാഗിയോ സമാധി, ലോകിയോ സമാധി, ലോകുത്തരോ സമാധി, മിച്ഛാസമാധി, സമ്മാസമാധി. അയം വേമത്തതാ.

“പടിപദാ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമാ പടിപദാ? ആഗാള്ഹപടിപദാ [ആഗള്ഹാ പടിപദാ (സീ॰) അട്ഠകഥാ ഓലോകേതബ്ബാ], നിജ്ഝാമപടിപദാ, മജ്ഝിമപടിപദാ, അക്ഖമാ പടിപദാ, ഖമാ പടിപദാ, സമാ പടിപദാ, ദമാ പടിപദാ , ദുക്ഖാ പടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, ദുക്ഖാ പടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ, സുഖാ പടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, സുഖാ പടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാതി. അയം വേമത്തതാ.

“കായോ”തി ഏകത്തതാ. തത്ഥ കതമോ കായോ? നാമകായോ രൂപകായോ ച. തത്ഥ കതമോ രൂപകായോ? കേസാ ലോമാ നഖാ ദന്താ തചോ മംസം ന്ഹാരു [നഹാരു (സീ॰)] അട്ഠി അട്ഠിമിഞ്ജം വക്കം ഹദയം യകനം കിലോമകം പിഹകം പപ്ഫാസം അന്തം അന്തഗുണം ഉദരിയം കരീസം പിത്തം സേമ്ഹം പുബ്ബോ ലോഹിതം സേദോ മേദോ അസ്സു വസാ ഖേളോ സിങ്ഘാണികാ ലസികാ മുത്തം മത്ഥലുങ്ഗന്തി - അയം രൂപകായോ. നാമകായോ നാമ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ചിത്തം ഫസ്സോ മനസികാരോതി - അയം നാമകായോതി. അയം വേമത്തതാ.

ഏവം യോ ധമ്മോ യസ്സ ധമ്മസ്സ സമാനഭാവോ, സോ ധമ്മോ തസ്സ ധമ്മസ്സ ഏകത്തതായ ഏകീ ഭവതി. യേന യേന വാ പന വിലക്ഖണോ, തേന തേന വേമത്തം ഗച്ഛതി. ഏവം സുത്തേ വാ വേയ്യാകരണേ വാ ഗാഥായം വാ പുച്ഛിതേന വീമംസയിതബ്ബം, കിം ഏകത്തതായ പുച്ഛതി, ഉദാഹു വേമത്തതായാതി. യദി ഏകത്തതായ പുച്ഛിതം, ഏകത്തതായ വിസജ്ജയിതബ്ബം. യദി വേമത്തതായ പുച്ഛിതം, വേമത്തതായ വിസജ്ജയിതബ്ബം. യദി സത്താധിട്ഠാനേന പുച്ഛിതം, സത്താധിട്ഠാനേന വിസജ്ജയിതബ്ബം. യദി ധമ്മാധിട്ഠാനേന പുച്ഛിതം, ധമ്മാധിട്ഠാനേന വിസജ്ജയിതബ്ബം. യഥാ യഥാ വാ പന പുച്ഛിതം, തഥാ തഥാ വിസജ്ജയിതബ്ബം. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ “ഏകത്തതായ ധമ്മാ”തി.

നിയുത്തോ അധിട്ഠാനോ ഹാരോ.

൧൭. പരിക്ഖാരഹാരവിഭങ്ഗോ

ൻ. തത്ഥ കതമോ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ? ''യേ ധമ്മാ യം ധമ്മം ജനയന്തീ''തി.

യോ ധമ്മോ യം ധമ്മം ജനയതി, തസ്സ സോ പരിക്ഖാരോ. കിംലക്ഖണോ പരിക്ഖാരോ? ജനകലക്ഖണോ പരിക്ഖാരോ. ദ്വേ ധമ്മാ ജനയന്തി ഹേതു ച പച്ചയോ ച. തത്ഥ കിംലക്ഖണോ ഹേതു, കിംലക്ഖണോ പച്ചയോ? അസാധാരണലക്ഖണോ ഹേതു, സാധാരണലക്ഖണോ പച്ചയോ. യഥാ കിം ഭവേ? യഥാ അങ്കുരസ്സ നിബ്ബത്തിയാ ബീജം അസാധാരണം, പഥവീ ആപോ ച സാധാരണാ. അങ്കുരസ്സ ഹി പഥവീ ആപോ ച പച്ചയോ സഭാവോ ഹേതു. യഥാ വാ പന ഘടേ ദുദ്ധം പക്ഖിത്തം ദധി ഭവതി, ന ചത്ഥി ഏകകാലസമവധാനം ദുദ്ധസ്സ ച ദധിസ്സ ച. ഏവമേവം നത്ഥി ഏകകാലസമവധാനം ഹേതുസ്സ ച പച്ചയസ്സ ച.

അയഞ്ഹി സംസാരോ സഹേതു സപ്പച്ചയോ നിബ്ബത്തോ. വുത്തം ഹി അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, ഏവം സബ്ബോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ. ഇതി അവിജ്ജാ അവിജ്ജായ ഹേതു അയോനിസോ മനസികാരോ പച്ചയോ. പുരിമികാ അവിജ്ജാ പച്ഛിമികായ അവിജ്ജായ ഹേതു. തത്ഥ പുരിമികാ അവിജ്ജാ അവിജ്ജാനുസയോ പച്ഛിമികാ അവിജ്ജാ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനം, പുരിമികോ അവിജ്ജാനുസയോ പച്ഛിമികസ്സ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനസ്സ ഹേതുഭൂതോ പരിബ്രൂഹനായ, ബീജങ്കുരോ വിയ സമനന്തരഹേതുതായ. യം പന യത്ഥ ഫലം നിബ്ബത്തതി, ഇദമസ്സ പരമ്പരഹേതുതായ ഹേതുഭൂതം. ദുവിധോ ഹി ഹേതു സമനന്തരഹേതു പരമ്പരഹേതു ച, ഏവം അവിജ്ജായപി ദുവിധോ ഹേതു സമനന്തരഹേതു പരമ്പരഹേതു ച.

യഥാ വാ പന ഥാലകഞ്ച വട്ടി ച തേലഞ്ച പദീപസ്സ പച്ചയഭൂതം ന സഭാവഹേതു, ന ഹി സക്കാ ഥാലകഞ്ച വട്ടിഞ്ച തേലഞ്ച അനഗ്ഗികം ദീപേതും പദീപസ്സ പച്ചയഭൂതം. പദീപോ വിയ സഭാവോ ഹേതു ഹോതി. ഇതി സഭാവോ ഹേതു, പരഭാവോ പച്ചയോ. അജ്ഝത്തികോ ഹേതു, ബാഹിരോ പച്ചയോ. ജനകോ ഹേതു, പരിഗ്ഗാഹകോ പച്ചയോ. അസാധാരണോ ഹേതു, സാധാരണോ പച്ചയോ.

അവുപച്ഛേദത്ഥോ സന്തതി അത്ഥോ, നിബ്ബത്തി അത്ഥോ ഫലത്ഥോ, പടിസന്ധി അത്ഥോ പുനബ്ഭവത്ഥോ, പലിബോധത്ഥോ പരിയുട്ഠാനത്ഥോ, അസമുഗ്ഘാതത്ഥോ അനുസയത്ഥോ, അസമ്പടിവേധത്ഥോ അവിജ്ജത്ഥോ, അപരിഞ്ഞാതത്ഥോ വിഞ്ഞാണസ്സ ബീജത്ഥോ. യത്ഥ അവുപച്ഛേദോ തത്ഥ സന്തതി, യത്ഥ സന്തതി തത്ഥ നിബ്ബത്തി , യത്ഥ നിബ്ബത്തി തത്ഥ ഫലം, യത്ഥ ഫലം തത്ഥ പടിസന്ധി, യത്ഥ പടിസന്ധി തത്ഥ പുനബ്ഭവോ, യത്ഥ പുനബ്ഭവോ തത്ഥ പലിബോധോ, യത്ഥ പലിബോധോ തത്ഥ പരിയുട്ഠാനം, യത്ഥ പരിയുട്ഠാനം തത്ഥ അസമുഗ്ഘാതോ. യത്ഥ അസമുഗ്ഘാതോ തത്ഥ അനുസയോ, യത്ഥ അനുസയോ തത്ഥ അസമ്പടിവേധോ, യത്ഥ അസമ്പടിവേധോ തത്ഥ അവിജ്ജാ, യത്ഥ അവിജ്ജാ തത്ഥ സാസവം വിഞ്ഞാണം അപരിഞ്ഞാതം, യത്ഥ സാസവം വിഞ്ഞാണം അപരിഞ്ഞാതം തത്ഥ ബീജത്ഥോ.

സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധസ്സ പച്ചയോ, സമാധിക്ഖന്ധോ പഞ്ഞാക്ഖന്ധസ്സ പച്ചയോ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ വിമുത്തിക്ഖന്ധസ്സ പച്ചയോ,

വിമുത്തിക്ഖന്ധോ വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധസ്സ പച്ചയോ. തിത്ഥഞ്ഞുതാ പീതഞ്ഞുതായ പച്ചയോ, പീതഞ്ഞുതാ പത്തഞ്ഞുതായ പച്ചയോ, പത്തഞ്ഞുതാ അത്തഞ്ഞുതായ പച്ചയോ.

യഥാ വാ പന ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. തത്ഥ ചക്ഖു ആധിപതേയ്യപച്ചയതായ പച്ചയോ, രൂപാ ആരമ്മണപച്ചയതായ പച്ചയോ. ആലോകോ സന്നിസ്സയതായ പച്ചയോ, മനസികാരോ സഭാവോ ഹേതു . സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. വിഞ്ഞാണം നാമരൂപസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. നാമരൂപം സളായതനസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. സളായതനം ഫസ്സസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ഫസ്സോ വേദനായ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. വേദനാ തണ്ഹായ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. തണ്ഹാ ഉപാദാനസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ഉപാദാനം ഭവസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ഭവോ ജാതിയാ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ജാതി ജരാമരണസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ജരാമരണം സോകസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. സോകോ പരിദേവസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. പരിദേവോ ദുക്ഖസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ദുക്ഖം ദോമനസ്സസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ദോമനസ്സം ഉപായാസസ്സ പച്ചയോ, സഭാവോ ഹേതു. ഏവം യോ കോചി ഉപനിസ്സയോ സബ്ബോ സോ പരിക്ഖാരോ. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ ''യേ ധമ്മാ യം ധമ്മം ജനയന്തീ''തി.

നിയുത്തോ പരിക്ഖാരോ ഹാരോ.

൧൫. സമാരോപനഹാരവിഭങ്ഗോ

൫൦. തത്ഥ കതമോ സമാരോപനോ ഹാരോ? ''യേ ധമ്മാ യംമൂലാ, യേ ചേകത്ഥാ പകാസിതാ മുനിനാ''തി.

ഏകസ്മിം പദട്ഠാനേ യത്തകാനി പദട്ഠാനാനി ഓതരന്തി, സബ്ബാനി താനി സമാരോപയിതബ്ബാനി. യഥാ ആവട്ടേ ഹാരേ ബഹുകാനി പദട്ഠാനാനി ഓതരന്തീതി. തത്ഥ സമാരോപനാ ചതുബ്ബിധാ പദട്ഠാനം, വേവചനം, ഭാവനാ, പഹാനമിതി.

തത്ഥ കതമാ പദട്ഠാനേന സമാരോപനാ?

''സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;
സചിത്തപരിയോദപനം, ഏതം ബുദ്ധാന സാസന''ന്തി.

തസ്സ കിം പദട്ഠാനം? തീണി സുചരിതാനി - കായസുചരിതം വചീസുചരിതം മനോസുചരിതം - ഇദം പദട്ഠാനം; തത്ഥ യം കായികഞ്ച വാചസികഞ്ച സുചരിതം, അയം സീലക്ഖന്ധോ. മനോസുചരിതേ യാ അനഭിജ്ഝാ അബ്യാപാദോ ച, അയം സമാധിക്ഖന്ധോ. യാ സമ്മാദിട്ഠി, അയം പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. ഇദം പദട്ഠാനം, തത്ഥ സീലക്ഖന്ധോ ച സമാധിക്ഖന്ധോ ച സമഥോ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ വിപസ്സനാ. ഇദം പദട്ഠാനം, തത്ഥ സമഥസ്സ ഫലം രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, വിപസ്സനാ ഫലം അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി. ഇദം പദട്ഠാനം.

വനം വനഥസ്സ പദട്ഠാനം. കിഞ്ച വനം? കോ ച വനഥോ? വനം നാമ പഞ്ച കാമഗുണാ, തണ്ഹാ വനഥോ. ഇദം പദട്ഠാനം. വനം നാമ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ "ഇത്ഥീ"തി വാ "പുരിസോ"തി വാ. വനഥോ നാമ തേസം തേസം അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹോ "അഹോ ചക്ഖു, അഹോ സോതം, അഹോ ഘാനം, അഹോ ജിവ്ഹാ, അഹോ കായോ, ഇതി. ഇദം പദട്ഠാനം. വനം നാമ ഛ അജ്ഝത്തികബാഹിരാനി ആയതനാനി അപരിഞ്ഞാതാനി. യം തദുഭയം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സംയോജനം, അയം വനഥോ. ഇദം പദട്ഠാനം. വനം നാമ അനുസയോ. വനഥോ നാമ പരിയുട്ഠാനം. ഇദം പദട്ഠാനം. തേനാഹ ഭഗവാ "ഛേത്വാ വനഞ്ച വനഥഞ്ചാ"തി. അയം പദട്ഠാനേന സമാരോപനാ.

൭൧. തത്ഥ കതമാ വേവചനേന സമാരോപനാ? രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി സേക്ഖഫലം; അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി അസേക്ഖഫലം. ഇദം വേവചനം. രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി അനാഗാമിഫലം; അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം. ഇദം വേവചനം. രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി കാമധാതുസമതിക്കമനം; അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി തേധാതുസമതിക്കമനം. ഇദം വേവചനം. പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, പഞ്ഞാബലം, അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, ഞാണം, സമ്മാദിട്ഠി, തീരണാ, സന്തീരണാ, ഹിരീ, വിപസ്സനാ, ധമ്മേ ഞാണം, സബ്ബം, ഇദം വേവചനം. അയം വേവചനേന സമാരോപനാ.

തത്ഥ കതമാ ഭാവനായ സമാരോപനാ? യഥാഹ ഭഗവാ "തസ്മാതിഹ ത്വം ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരാഹി, ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം". ആതാപീതി വീരിയിന്ദ്രിയം. സമ്പജാനോതി പഞ്ഞിന്ദ്രിയം. സതിമാതി സതിന്ദ്രിയം. വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സന്തി സമാധിന്ദ്രിയം. ഏവം കായേ കായാനുപസ്സിനോ വിഹരതോ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. കേന കാരണേന? ഏകലക്ഖണത്താ ചതുന്നം ഇന്ദ്രിയാനം. ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു ഭാവിയമാനേസു ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസു ഭാവിയമാനേസു ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. ചതൂസു ഇദ്ധിപാദേസു ഭാവിയമാനേസു പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. ഏവം സബ്ബേ . കേന കാരണേന? സബ്ബേ ഹി ബോധങ്ഗമാ ധമ്മാ ബോധിപക്ഖിയാ നിയ്യാനികലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണാ, തേ ഏകലക്ഖണത്താ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. അയം ഭാവനായ സമാരോപനാ.

തത്ഥ കതമാ പഹാനേന സമാരോപനാ? കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ "അസുഭേ സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസം പജഹതി, കബളീകാരോ ചസ്സ ആഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, കാമുപാദാനേന ച അനുപാദാനോ ഭവതി, കാമയോഗേന ച വിസംയുത്തോ ഭവതി, അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥേന ച വിപ്പയുജ്ജതി, കാമാസവേന ച അനാസവോ ഭവതി, കാമോഘഞ്ച ഉത്തിണ്ണോ ഭവതി, രാഗസല്ലേന ച വിസല്ലോ ഭവതി, രൂപൂപികാ [രൂപുപികാ (ക॰) ഏവമുപരിപി] ചസ്സ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, രൂപധാതുയം ചസ്സ രാഗോ പഹീനോ ഭവതി, ന ച ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി.

വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസം പജഹതി, ഫസ്സോ ചസ്സ ആഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, ഭവൂപാദാനേന ച അനുപാദാനോ ഭവതി, ഭവയോഗേന ച വിസംയുത്തോ ഭവതി, ബ്യാപാദകായഗന്ഥേന ച വിപ്പയുജ്ജതി, ഭവാസവേന ച അനാസവോ ഭവതി, ഭവോഘഞ്ച ഉത്തിണ്ണോ ഭവതി, ദോസസല്ലേന ച വിസല്ലോ ഭവതി, വേദനൂപികാ ചസ്സ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, വേദനാധാതുയം ചസ്സ രാഗോ പഹീനോ ഭവതി, ന ച ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി.

ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരന്തോ "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസം പജഹതി, വിഞ്ഞാണം ചസ്സ ആഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, ദിട്ഠുപാദാനേന ച അനുപാദാനോ ഭവതി, ദിട്ഠിയോഗേന ച വിസംയുത്തോ ഭവതി, സീലബ്ബതപരാമാസകായഗന്ഥേന ച വിപ്പയുജ്ജതി, ദിട്ഠാസവേന ച അനാസവോ ഭവതി, ദിട്ഠോഘഞ്ച ഉത്തിണ്ണോ ഭവതി, മാനസല്ലേന ച വിസല്ലോ ഭവതി, സഞ്ഞൂപികാ ചസ്സ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, സഞ്ഞാധാതുയം ചസ്സ രാഗോ പഹീനോ ഭവതി, ന ച ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി.

ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരന്തോ "അനത്തനി [അനത്തനിയേ (സീ॰) പസ്സ അം॰ നി॰ ൪.൪൯] അത്താ"തി വിപല്ലാസം പജഹതി, മനോസഞ്ചേതനാ ചസ്സ ആഹാരോ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, അത്തവാദുപാദാനേന ച അനുപാദാനോ ഭവതി, അവിജ്ജായോഗേന ച വിസംയുത്തോ ഭവതി, ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥേന ച വിപ്പയുജ്ജതി, അവിജ്ജാസവേന ച അനാസവോ ഭവതി, അവിജ്ജോഘഞ്ച ഉത്തിണ്ണോ ഭവതി, മോഹസല്ലേന ച വിസല്ലോ ഭവതി , സങ്ഖാരൂപികാ ചസ്സ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി പരിഞ്ഞം ഗച്ഛതി, സങ്ഖാരധാതുയം ചസ്സ രാഗോ പഹീനോ ഭവതി, ന ച മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി. അയം പഹാനേന സമാരോപനാ.

തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ -

"യേ ധമ്മാ യം മൂലാ, യേ ചേകത്ഥാ പകാസിതാ മുനിനാ;
തേ സമാരോപയിതബ്ബാ, ഏസ സമാരോപനോ ഹാരോ"തി.

നിയുത്തോ സമാരോപനോ ഹാരോ.

നിട്ഠിതോ ച ഹാരവിഭങ്ഗോ.

൧. ദേസനാഹാരസമ്പാതോ

"സോളസ ഹാരാ പഠമം, ദിസലോചനതോ ദിസാ വിലോകേത്വാ.

സങ്ഖിപിയ അങ്കുസേന ഹി, നയേഹി തീഹി നിദ്ദിസേ സുത്ത"ന്തി.

വുത്താ, തസ്സാ നിദ്ദേസോ കുഹിം ദട്ഠബ്ബോ? ഹാരസമ്പാതേ. തത്ഥ കതമോ ദേസനാഹാരസമ്പാതോ?

"അരക്ഖിതേന ചിത്തേന [കായേന (ഉദാ॰ ൩൨)], മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന ച;
ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേന, വസം മാരസ്സ ഗച്ഛതീ"തി.

അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാതി കിം ദേസയതി, പമാദം തം മച്ചുനോ പദം. **മിച്ഛാദിട്ഠിഹതേന ചാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിഹതം നാമ വുച്ചതി യദാ "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി പസ്സതി, സോ വിപല്ലാസോ. സോ പന വിപല്ലാസോ കിംലക്ഖണോ? വിപരീതഗ്ഗാഹലക്ഖണോ വിപല്ലാസോ. സോ കിം വിപല്ലാസയതി? തയോ ധമ്മേ സഞ്ഞം ചിത്തം ദിട്ഠിമിതി. സോ കുഹിം വിപല്ലാസയതി? ചതൂസു അത്തഭാവവത്ഥൂസു, രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി, രൂപവന്തം വാ അത്താനം, അത്തനി വാ രൂപം, രൂപസ്മിം വാ അത്താനം. ഏവം വേദനം... പേ॰... സഞ്ഞം...പേ॰... സങ്ഖാരേ...പേ॰... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതി, വിഞ്ഞാണവന്തം വാ അത്താനം, അത്തനി വാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണസ്മിം വാ അത്താനം.

തത്ഥ രൂപം പഠമം വിപല്ലാസവത്ഥു "അസുഭേ സുഭ"ന്തി. വേദനാ ദുതിയം വിപല്ലാസവത്ഥു "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി. സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ ച തതിയം വിപല്ലാസവത്ഥു "അനത്തനി അത്താ"തി. വിഞ്ഞാണം ചതുത്ഥം വിപല്ലാസവത്ഥു "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി. ദ്വേ ധമ്മാ ചിത്തസ്സ സംകിലേസാ - തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച. തണ്ഹാനിവുതം ചിത്തം ദ്വീഹി വിപല്ലാസേഹി വിപല്ലാസീയതി "അസുഭേ സുഭ"ന്തി "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി. ദിട്ഠിനിവുതം ചിത്തം ദ്വീഹി വിപല്ലാസേഹി വിപല്ലാസീയതി "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി "അനത്തനി അത്താ"തി.

തത്ഥ യോ ദിട്ഠിവിപല്ലാസോ, സോ അതീതം രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി, അതീതം വേദനം...പേ॰... അതീതം സഞ്ഞം, അതീതേ സങ്ഖാരേ... പേ॰... അതീതം വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. തത്ഥ യോ തണ്ഹാവിപല്ലാസോ, സോ അനാഗതം രൂപം അഭിനന്ദതി, അനാഗതം വേദനം... പേ॰... അനാഗതം സഞ്ഞം, അനാഗതേ സങ്ഖാരേ, അനാഗതം വിഞ്ഞാണം അഭിനന്ദതി. ദ്വേ ധമ്മാ ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാ - തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച. താഹി വിസുജ്ഝന്തം ചിത്തം വിസുജ്ഝതി. തേസം അവിജ്ജാനീവരണാനം തണ്ഹാസംയോജനാനം പുബ്ബാ കോടി ന പഞ്ഞായതി സന്ധാവന്താനം സംസരന്താനം സകിം നിരയം സകിം തിരച്ഛാനയോനിം സകിം പേത്തിവിസയം സകിം അസുരകായം സകിം ദേവേ സകിം മനുസ്സേ.

ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതേനാതി. ഥിനം [ഥീനം (സീ॰)] നാമ യാ ചിത്തസ്സ അകല്ലതാ അകമ്മനിയതാ; മിദ്ധം നാമ യം കായസ്സ ലീനത്തം. **വസം മാരസ്സ ഗച്ഛതീ**തി കിലേസമാരസ്സ ച സത്തമാരസ്സ ച വസം ഗച്ഛതി, സോ ഹി നിവുതോ സംസാരാഭിമുഖോ ഹോതി. ഇമാനി ഭഗവതാ ദ്വേ സച്ചാനി ദേസിതാനി ദുക്ഖം സമുദയോ ച. തേസം ഭഗവാ പരിഞ്ഞായ ച പഹാനായ ച ധമ്മം ദേസേതി ദുക്ഖസ്സ പരിഞ്ഞായ സമുദയസ്സ പഹാനായ. യേന ച പരിജാനാതി യേന ച പജഹതി, അയം മഗ്ഗോ. യം തണ്ഹായ അവിജ്ജായ ച പഹാനം, അയം നിരോധോ. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. തേനാഹ ഭഗവാ "അരക്ഖിതേന ചിത്തേനാ"തി. തേനാഹായസ്മാ മഹാകച്ചായനോ "അസ്സാദാദീനവതാ"തി.

നിയുത്തോ ദേസനാ ഹാരസമ്പാതോ.

൨. വിചയഹാരസമ്പാതോ

൭൩. തത്ഥ കതമോ വിചയോ ഹാരസമ്പാതോ? തത്ഥ തണ്ഹാ ദുവിധാ കുസലാപി അകുസലാപി. അകുസലാ സംസാരഗാമിനീ, കുസലാ അപചയഗാമിനീ പഹാനതണ്ഹാ. മാനോപി ദുവിധോ കുസലോപി അകുസലോപി. യം മാനം നിസ്സായ മാനം പജഹതി, അയം മാനോ കുസലോ. യോ പന മാനോ ദുക്ഖം നിബ്ബത്തയതി, അയം മാനോ അകുസലോ. തത്ഥ യം നേക്ഖമ്മസിതം ദോമനസ്സം കുദാസ്സുനാമാഹം തം ആയതനം സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സം യം അരിയാ സന്തം ആയതനം സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തീതി തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി പിഹാ, പിഹാപച്ചയാ ദോമനസ്സം, അയം തണ്ഹാ കുസലാ രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, തദാരമ്മണാ കുസലാ അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി.

തസ്സാ കോ പവിചയോ? അട്ഠ മഗ്ഗങ്ഗാനി സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവാചാ സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാആജീവോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധി. സോ കത്ഥ ദട്ഠബ്ബോ? ചതുത്ഥേ ഝാനേ പാരമിതായ. ചതുത്ഥേ ഹി ഝാനേ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ചിത്തം ഭാവയതി പരിസുദ്ധം പരിയോദാതം അനങ്ഗണം വിഗതൂപക്കിലേസം മുദു കമ്മനിയം ഠിതം ആനേഞ്ജപ്പത്തം. സോ തത്ഥ അട്ഠവിധം അധിഗച്ഛതി ഛ അഭിഞ്ഞാ ദ്വേ ച വിസേസേ, തം ചിത്തം യതോ പരിസുദ്ധം, തതോ പരിയോദാതം, യതോ പരിയോദാതം , തതോ അനങ്ഗണം, യതോ അനങ്ഗണം, തതോ വിഗതൂപക്കിലേസം, യതോ വിഗതൂപക്കിലേസം, തതോ മുദു, യതോ മുദു, തതോ കമ്മനിയം, യതോ കമ്മനിയം, തതോ ഠിതം, യതോ ഠിതം, തതോ ആനേഞ്ജപ്പത്തം. തത്ഥ അങ്ഗണാ ച ഉപക്കിലേസാ ച തദുഭയം തണ്ഹാപക്ഖോ. യാ ച ഇഞ്ജനാ യാ ച ചിത്തസ്സ അട്ഠിതി, അയം ദിട്ഠിപക്ഖോ.

ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനി ദുക്ഖിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം സുഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയഞ്ച ചതുത്ഥജ്ഝാനേ നിരുജ്ഝന്തി, തസ്സ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം അവസിട്ഠം ഭവതി. സോ ഉപരിമം സമാപത്തിം സന്തതോ മനസികരോതി, തസ്സ ഉപരിമം സമാപത്തിം സന്തതോ മനസികരോതോ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ ഓളാരികാ സഞ്ഞാ സണ്ഠഹതി ഉക്കണ്ഠാ ച പടിഘസഞ്ഞാ, സോ സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാ നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ "അനന്തം ആകാസ"ന്തി ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിം സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. അഭിഞ്ഞാഭിനീഹാരോ രൂപസഞ്ഞാ വോകാരോ നാനത്തസഞ്ഞാ സമതിക്കമതി പടിഘസഞ്ഞാ ചസ്സ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛതി, ഏവം സമാധി തസ്സ സമാഹിതസ്സ ഓഭാസോ അന്തരധായതി ദസ്സനഞ്ച രൂപാനം, സോ സമാധി ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ . അനഭിജ്ഝാസഹഗതം മേ മാനസം സബ്ബലോകേ, അബ്യാപന്നം മേ ചിത്തം സബ്ബസത്തേസു, ആരദ്ധം മേ വീരിയം പഗ്ഗഹിതം, പസ്സദ്ധോ മേ കായോ അസാരദ്ധോ, സമാഹിതം മേ ചിത്തം അവിക്ഖിത്തം, ഉപട്ഠിതാ മേ സതി അസമ്മുട്ഠാ [അപ്പമ്മുട്ഠാ (സീ॰)], തത്ഥ യഞ്ച അനഭിജ്ഝാസഹഗതം മാനസം സബ്ബലോകേ യഞ്ച അബ്യാപന്നം ചിത്തം സബ്ബസത്തേസു യഞ്ച ആരദ്ധം വീരിയം പഗ്ഗഹിതം യഞ്ച സമാഹിതം ചിത്തം അവിക്ഖിത്തം, അയം സമഥോ. യോ പസ്സദ്ധോ കായോ അസാരദ്ധോ, അയം സമാധിപരിക്ഖാരോ. യാ ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാ അയം വിപസ്സനാ.

൫൮. സോ സമാധി പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബോ. അയം സമാധി “പച്ചുപ്പന്നസുഖോ”തി ഇതിസ്സ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതി, അയം സമാധി “ആയതിം സുഖവിപാകോ”തി ഇതിസ്സ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതി, അയം സമാധി “അരിയോ നിരാമിസോ”തി ഇതിസ്സ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതി, അയം സമാധി “അകാപുരിസസേവിതോ”തി ഇതിസ്സ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതി, അയം സമാധി “സന്തോ ചേവ പണീതോ ച പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധോ ച ഏകോദിഭാവാധിഗതോ ച ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ [സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതവതോ (സീ॰), സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിവാവടോ (ക॰)] ചാ”തി ഇതിസ്സ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതി. തം ഖോ പനിമം സമാധിം “സതോ സമാപജ്ജാമി സതോ വുട്ഠഹാമീ”തി ഇതിസ്സ പച്ചത്തമേവ ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഭവതി. തത്ഥ യോ ച സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ യോ ച സമാധി ആയതിം സുഖവിപാകോ അയം സമഥോ. യോ ച സമാധി അരിയോ നിരാമിസോ, യോ ച സമാധി അകാപുരിസസേവിതോ, യോ ച സമാധി സന്തോ ചേവ പണീതോ പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധോ ച ഏകോദിഭാവാധിഗതോ ച ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ ച യഞ്ചാഹം തം ഖോ പനിമം സമാധിം സതോ സമാപജ്ജാമി സതോ വുട്ഠഹാമീതി, അയം വിപസ്സനാ.

സോ സമാധി പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബോ പീതിഫരണതാ സുഖഫരണതാ ചേതോഫരണതാ ആലോകഫരണതാ പച്ചവേക്ഖണാനിമിത്തം. തത്ഥ യോ ച പീതിഫരണോ യോ ച സുഖഫരണോ യോ ച ചേതോഫരണോ, അയം സമഥോ. യോ ച ആലോകഫരണോ യഞ്ച പച്ചവേക്ഖണാനിമിത്തം. അയം വിപസ്സനാ.

൫൯. ദസ കസിണായതനാനി പഥവീകസിണം ആപോകസിണം തേജോകസിണം വായോകസിണം നീലകസിണം പീതകസിണം ലോഹിതകസിണം ഓദാതകസിണം ആകാസകസിണം വിഞ്ഞാണകസിണം. തത്ഥ യഞ്ച പഥവീകസിണം യഞ്ച ആപോകസിണം ഏവം സബ്ബം, യഞ്ച ഓദാതകസിണം. ഇമാനി അട്ഠ കസിണാനി സമഥോ. യഞ്ച ആകാസകസിണം യഞ്ച വിഞ്ഞാണകസിണം, അയം വിപസ്സനാ. ഏവം സബ്ബോ അരിയോ മഗ്ഗോ യേന യേന ആകാരേന വുത്തോ, തേന തേന സമഥവിപസ്സനേന യോജയിതബ്ബോ. തേ തീഹി ധമ്മേഹി സങ്ഗഹിതാ അനിച്ചതായ ദുക്ഖതായ അനത്തതായ. സോ സമഥവിപസ്സനം ഭാവയമാനോ തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി ഭാവയതി. തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി ഭാവയന്തോ തയോ ഖന്ധേ ഭാവയതി. തയോ ഖന്ധേ ഭാവയന്തോ അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവയതി.

രാഗചരിതോ പുഗ്ഗലോ അനിമിത്തേന വിമോക്ഖമുഖേന നിയ്യാതി [നീയാതി (സീ॰)] അധിചിത്തസിക്ഖായ സിക്ഖന്തോ ലോഭം അകുസലമൂലം പജഹന്തോ സുഖവേദനീയം ഫസ്സം അനുപഗച്ഛന്തോ സുഖം വേദനം പരിജാനന്തോ രാഗമലം പവാഹേന്തോ രാഗരജം നിദ്ധുനന്തോ രാഗവിസം വമേന്തോ രാഗഗ്ഗിം നിബ്ബാപേന്തോ രാഗസല്ലം ഉപ്പാടേന്തോ രാഗജടം വിജടേന്തോ. ദോസചരിതോ പുഗ്ഗലോ അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന നിയ്യാതി അധിസീലസിക്ഖായ സിക്ഖന്തോ ദോസം അകുസലമൂലം പജഹന്തോ ദുക്ഖവേദനീയം ഫസ്സം അനുപഗച്ഛന്തോ ദുക്ഖവേദനം പരിജാനന്തോ ദോസമലം പവാഹേന്തോ

ദോസരജം നിദ്ധുനന്തോ ദോസവിസം വമേന്തോ ദോസഗ്ഗിം നിബ്ബാപേന്തോ ദോസസല്ലം ഉപ്പാടേന്തോ ദോസജടം വിജടേന്തോ. മോഹചരിതോ പുഗ്ഗലോ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖമുഖേന നിയ്യാതി അധിപഞ്ഞാസിക്ഖായ സിക്ഖന്തോ മോഹം അകുസലമൂലം പജഹന്തോ അദുക്ഖമസുഖവേദനീയം ഫസ്സം അനുപഗച്ഛന്തോ അദുക്ഖമസുഖം വേദനം പരിജാനന്തോ മോഹമലം പവാഹേന്തോ മോഹരജം നിദ്ധുനന്തോ മോഹവിസം വമേന്തോ മോഹഗ്ഗിം നിബ്ബാപേന്തോ മോഹസല്ലം ഉപ്പാടേന്തോ മോഹജടം വിജടേന്തോ.

തത്ഥ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖമുഖം പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, അനിമിത്തവിമോക്ഖമുഖം സമാധിക്ഖന്ധോ, അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖമുഖം സീലക്ഖന്ധോ. സോ തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി ഭാവയന്തോ തയോ ഖന്ധേ ഭാവയതി, തയോ ഖന്ധേ ഭാവയന്തോ അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവയതി. തത്ഥ യാ ച സമ്മാവാചാ യോ ച സമ്മാകമ്മന്തോ യോ ച സമ്മാആജീവോ, അയം സീലക്ഖന്ധോ, യോ ച സമ്മാവായാമോ യാ ച സമ്മാസതി യോ ച സമ്മാസമാധി, അയം സമാധിക്ഖന്ധോ, യാ ച സമ്മാദിട്ഠി യോ ച സമ്മാസങ്കപ്പോ, അയം പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

തത്ഥ സീലക്ഖന്ധോ ച സമാധിക്ഖന്ധോ ച സമഥോ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ വിപസ്സനാ. യോ സമഥവിപസ്സനം ഭാവേതി, തസ്സ ദ്വേ ഭവങ്ഗാനി ഭാവനം ഗച്ഛന്തി കായോ ചിത്തഞ്ച, ഭവനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ ദ്വേ പദാനി സീലം സമാധി ച. സോ ഹോതി ഭിക്ഖു ഭാവിതകായോ ഭാവിതസീലോ ഭാവിതചിത്തോ ഭാവിതപഞ്ഞോ. കായേ ഭാവിയമാനേ ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാവായാമോ ച, സീലേ ഭാവിയമാനേ ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി സമ്മാവാചാ സമ്മാആജീവോ ച, ചിത്തേ ഭാവിയമാനേ ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി സമ്മാസതി സമ്മാസമാധി ച, പഞ്ഞായ ഭാവിയമാനായ ദ്വേ ധമ്മാ ഭാവനം ഗച്ഛന്തി സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ ച.

തത്ഥ യോ ച സമ്മാകമ്മന്തോ യോ ച സമ്മാവായാമോ സിയാ കായികോ സിയാ ചേതസികോ, തത്ഥ യോ കായസങ്ഗഹോ, സോ കായേ ഭാവിതേ ഭാവനം ഗച്ഛതി, യോ ചിത്തസങ്ഗഹോ, സോ ചിത്തേ ഭാവിതേ ഭാവനം ഗച്ഛതി. സോ സമഥവിപസ്സനം ഭാവയന്തോ പഞ്ചവിധം അധിഗമം ഗച്ഛതി [അധിഗച്ഛതി (സീ॰)] ഖിപ്പാധിഗമോ ച ഹോതി, വിമുത്താധിഗമോ ച ഹോതി, മഹാധിഗമോ ച ഹോതി, വിപുലാധിഗമോ ച ഹോതി, അനവസേസാധിഗമോ ച ഹോതി. തത്ഥ സമഥേന ഖിപ്പാധിഗമോ ച മഹാധിഗമോ ച വിപുലാധിഗമോ ച ഹോതി, വിപസ്സനായ വിമുത്താധിഗമോ ച അനവസേസാധിഗമോ ച ഹോതി.

൩൬. തത്ഥ യോ ദേസയതി, സോ ദസബലസമന്നാഗതോ സത്ഥാ ഓവാദേന സാവകേ ന വിസംവാദയതി. സോ തിവിധം ഇദം കരോഥ ഇമിനാ ഉപായേന കരോഥ ഇദം വോ കുരുമാനാനം ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതി, സോ തഥാ ഓവദിതോ തഥാനുസിട്ഠോ തഥാകരോന്തോ തഥാപടിപജ്ജന്തോ തം ഭൂമിം ന പാപുണിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. സോ തഥാ ഓവദിതോ തഥാനുസിട്ഠോ സീലക്ഖന്ധം അപരിപൂരയന്തോ തം ഭൂമിം അനുപാപുണിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. സോ തഥാ ഓവദിതോ തഥാനുസിട്ഠോ സീലക്ഖന്ധം പരിപൂരയന്തോ തം ഭൂമിം അനുപാപുണിസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ സതോ ഇമേ ധമ്മാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. സബ്ബാസവപരിക്ഖീണസ്സ തേ സതോ ഇമേ ആസവാ അപരിക്ഖീണാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. യസ്സ തേ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോ, സോ ന നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. സാവകോ ഖോ പന തേ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ സാമീചിപ്പടിപന്നോ അനുധമ്മചാരീ സോ പുബ്ബേന അപരം ഉളാരം വിസേസാധിഗമം ന സച്ഛികരിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി.

യേ ഖോ പന ധമ്മാ അന്തരായികാ, തേ പടിസേവതോ നാലം അന്തരായായാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. യേ ഖോ പന ധമ്മാ അനിയ്യാനികാ, തേ നിയ്യന്തി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. യേ ഖോ പന ധമ്മാ നിയ്യാനികാ, തേ നിയ്യന്തി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി. സാവകോ ഖോ പന തേ സഉപാദിസേസോ അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനധാതും അനുപാപുണിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി.

ദിട്ഠിസമ്പന്നോ മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ ഹത്ഥേഹി വാ പാദേഹി വാ സുഹതം കരേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുഥുജ്ജനോ മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ ഹത്ഥേഹി വാ പാദേഹി വാ സുഹതം കരേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി. ഏവം പിതരം, അരഹന്തം, ഭിക്ഖും. ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ സങ്ഘേ വാ സങ്ഘരാജിം ജനേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുഥുജ്ജനോ സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ സങ്ഘേ വാ സങ്ഘരാജിം ജനേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി, ദിട്ഠിസമ്പന്നോ തഥാഗതസ്സ ദുട്ഠചിത്തോ ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ, പരിനിബ്ബുതസ്സ വാ തഥാഗതസ്സ ദുട്ഠചിത്തോ ഥൂപം ഭിന്ദേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. പുഥുജ്ജനോ തഥാഗതസ്സ ദുട്ഠചിത്തോ ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ, പരിനിബ്ബുതസ്സ വാ തഥാഗതസ്സ ദുട്ഠചിത്തോ ഥൂപം ഭിന്ദേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി. ദിട്ഠിസമ്പന്നോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം അപദിസേയ്യ അപി ജീവിതഹേതൂതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുഥുജ്ജനോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം അപദിസേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി. ദിട്ഠിസമ്പന്നോ ഇതോ ബഹിദ്ധാ അഞ്ഞം ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുഥുജ്ജനോ ഇതോ ബഹിദ്ധാ അഞ്ഞം ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി, ദിട്ഠിസമ്പന്നോ കുതൂഹലമങ്ഗലേന സുദ്ധിം പച്ചേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. പുഥുജ്ജനോ കുതൂഹലമങ്ഗലേന സുദ്ധിം പച്ചേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി.

൭൭. ഇത്ഥീ രാജാ ചക്കവത്തീ സിയാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുരിസോ രാജാ ചക്കവത്തീ സിയാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി; ഇത്ഥീ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ സിയാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുരിസോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ സിയാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി; ഇത്ഥീ മാരോ പാപിമാ സിയാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുരിസോ മാരോ പാപിമാ സിയാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി; ഇത്ഥീ മഹാബ്രഹ്മാ സിയാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുരിസോ മഹാബ്രഹ്മാ സിയാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി; ഇത്ഥീ തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സിയാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുരിസോ തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സിയാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി.

ദ്വേ തഥാഗതാ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അപുബ്ബം അചരിമം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും വാ ധമ്മം വാ ദേസേയ്യുന്തി നേതം ഠാനം

വിജ്ജതി, ഏകോവ തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി വാ ധമ്മം വാ ദേസേസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി.

തിണ്ണം ദുച്ചരിതാനം ഇട്ഠോ കന്തോ പിയോ മനാപോ വിപാകോ ഭവിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, തിണ്ണം ദുച്ചരിതാനം അനിട്ഠോ അകന്തോ അപ്പിയോ അമനാപോ വിപാകോ ഭവിസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി . തിണ്ണം സുചരിതാനം അനിട്ഠോ അകന്തോ അപ്പിയോ അമനാപോ വിപാകോ ഭവിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, തിണ്ണം സുചരിതാനം ഇട്ഠോ കന്തോ പിയോ മനാപോ വിപാകോ ഭവിസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി.

അഞ്ഞതരോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ കുഹകോ ലപകോ നേമിത്തകോ കുഹനലപനനേമിത്തകത്തം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ പഞ്ച നീവരണേ അപ്പഹായ ചേതസോ ഉപക്കിലേസേ പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേ ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു അനുപട്ഠിതസ്സതി [അനുപട്ഠിതസതി (സീ॰)] വിഹരന്തോ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ അഭാവയിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, അഞ്ഞതരോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ സബ്ബദോസാപഗതോ പഞ്ച നീവരണേ പഹായ ചേതസോ ഉപക്കിലേസേ പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേ ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു ഉപട്ഠിതസ്സതി വിഹരന്തോ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവയിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിസ്സതീതി ഠാനമേതം വിജ്ജതി. യം ഏത്ഥ ഞാണം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ ഇദം വുച്ചതി ഠാനാട്ഠാനഞാണം പഠമം തഥാഗതബലം.

ഇതി ഠാനാട്ഠാനഗതാ സബ്ബേ ഖയധമ്മാ വയധമ്മാ വിരാഗധമ്മാ നിരോധധമ്മാ കേചി സഗ്ഗൂപഗാ കേചി അപായൂപഗാ കേചി നിബ്ബാനൂപഗാ, ഏവം ഭഗവാ ആഹ -

സബ്ബേ സത്താ [പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൩൩] മരിസ്സന്തി, മരണന്തം ഹി ജീവിതം.

യഥാകമ്മം ഗമിസ്സന്തി, പുഞ്ഞപാപഫലൂപഗാ;
നിരയം പാപകമ്മന്താ, പുഞ്ഞകമ്മാ ച സുഗ്ഗതിം;
അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാതി [പരിനിബ്ബന്തി അനാസവാതി (സീ॰ ക॰)].

സബ്ബേ സത്താതി അരിയാ ച അനരിയാ ച സക്കായപരിയാപന്നാ ച സക്കായവീതിവത്താ ച. **മരിസ്സന്തീ**തി ദ്വീഹി മരണേഹി ദന്ധമരണേന ച അദന്ധമരണേന ച, സക്കായപരിയാപന്നാനം അദന്ധമരണം സക്കായവീതിവത്താനം ദന്ധമരണം. **മരണന്തം ഹി ജീവിത**ന്തി ഖയാ ആയുസ്സ ഇന്ദ്രിയാനം ഉപരോധാ ജീവിതപരിയന്തോ മരണപരിയന്തോ. **യഥാകമ്മം ഗമിസ്സന്തീ**തി കമ്മസ്സകതാ. **പുഞ്ഞപാപഫലൂപഗാ**തി കമ്മാനം ഫലദസ്സാവിതാ ച അവിപ്പവാസോ ച.

നിരയം പാപകമ്മന്താതി അപുഞ്ഞസങ്ഖാരാ. **പുഞ്ഞകമ്മാ ച സുഗ്ഗതി**ന്തി പുഞ്ഞസങ്ഖാരാ സുഗതിം ഗമിസ്സന്തി. **അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാ**തി സബ്ബസങ്ഖാരാനം സമതിക്കമനം. തേനാഹ ഭഗവാ - ‘‘സബ്ബേ...പേ॰... നാസവാ’’തി.

“സബ്ബേ സത്താ മരിസ്സന്തി, മരണന്തം ഹി ജീവിതം. യഥാകമ്മം ഗമിസ്സന്തി, പുഞ്ഞപാപഫലൂപഗാ. നിരയം പാപകമ്മന്താ”തി ആഗാള്ഹാ ച നിജ്ഝാമാ ച പടിപദാ. “അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാ”തി മജ്ഝിമാ പടിപദാ. “സബ്ബേ സത്താ മരിസ്സന്തി, മരണന്തം ഹി ജീവിതം, യഥാകമ്മം ഗമിസ്സന്തി, പുഞ്ഞപാപഫലൂപഗാ, നിരയം പാപകമ്മന്താ”തി അയം സംകിലേസോ. ഏവം സംസാരം നിബ്ബത്തയതി. “സബ്ബേ സത്താ മരിസ്സന്തി…പേ॰… നിരയം പാപകമ്മന്താ”തി ഇമേ തയോ വട്ടാ ദുക്ഖവട്ടോ കമ്മവട്ടോ കിലേസവട്ടോ. “അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാ”തി തിണ്ണം വട്ടാനം വിവട്ടനാ. “സബ്ബേ സത്താ മരിസ്സന്തി…പേ॰… നിരയം പാപകമ്മന്താ”തി ആദീനവോ, “പുഞ്ഞകമ്മാ ച സുഗ്ഗതി”ന്തി അസ്സാദോ, “അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാ”തി നിസ്സരണം. “സബ്ബേ സത്താ മരിസ്സന്തി…പേ॰… നിരയം പാപകമ്മന്താ”തി ഹേതു ച ഫലഞ്ച, പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഫലം, തണ്ഹാ ഹേതു, “അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാ”തി മഗ്ഗോ ച ഫലഞ്ച. “സബ്ബേ സത്താ മരിസ്സന്തി, മരണന്തം ഹി ജീവിതം. യഥാകമ്മം ഗമിസ്സന്തി, പുഞ്ഞപാപഫലൂപഗാ, നിരയം പാപകമ്മന്താ”തി അയം സംകിലേസോ, സോ സംകിലേസോ തിവിധോ തണ്ഹാസംകിലേസോ ദിട്ഠിസംകിലേസോ ദുച്ചരിതസംകിലേസോതി.

൫൯. തത്ഥ തണ്ഹാസംകിലേസോ തീഹി തണ്ഹാഹി നിദ്ദിസിതബ്ബോ - കാമതണ്ഹായ ഭവതണ്ഹായ വിഭവതണ്ഹായ. യേന യേന വാ പന വത്ഥുനാ അജ്ഝോസിതോ, തേന തേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബോ, തസ്സാ വിത്ഥാരോ ഛത്തിംസായ തണ്ഹായ ജാലിനിയാ വിചരിതാനി. തത്ഥ ദിട്ഠിസംകിലേസോ ഉച്ഛേദസസ്സതേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ, യേന യേന വാ പന വത്ഥുനാ ദിട്ഠിവസേന അഭിനിവിസതി, “ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ”ന്തി തേന തേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബോ, തസ്സാ വിത്ഥാരോ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി. തത്ഥ ദുച്ചരിതസംകിലേസോ ചേതനാ ചേതസികകമ്മേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ, തീഹി ദുച്ചരിതേഹി കായദുച്ചരിതേന വചീദുച്ചരിതേന മനോദുച്ചരിതേന, തസ്സാ വിത്ഥാരോ ദസ അകുസലകമ്മപഥാ. അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാതി ഇദം വോദാനം.

തയിദം വോദാനം തിവിധം; തണ്ഹാസംകിലേസോ സമഥേന വിസുജ്ഝതി, സോ സമഥോ സമാധിക്ഖന്ധോ, ദിട്ഠിസംകിലേസോ വിപസ്സനായ വിസുജ്ഝതി, സാ വിപസ്സനാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ദുച്ചരിതസംകിലേസോ സുചരിതേന വിസുജ്ഝതി, തം സുചരിതം സീലക്ഖന്ധോ.

“സബ്ബേ സത്താ മരിസ്സന്തി, മരണന്തം ഹി ജീവിതം, യഥാകമ്മം ഗമിസ്സന്തി, പുഞ്ഞപാപഫലൂപഗാ, നിരയം പാപകമ്മന്താ”തി അപുഞ്ഞപ്പടിപദാ, “പുഞ്ഞകമ്മാ ച സുഗ്ഗതി”ന്തി പുഞ്ഞപ്പടിപദാ, “അപരേ ച മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാ”തി പുഞ്ഞപാപസമതിക്കമപ്പടിപദാ, തത്ഥ യാ ച പുഞ്ഞപ്പടിപദാ യാ ച അപുഞ്ഞപ്പടിപദാ, അയം ഏകാ പടിപദാ സബ്ബത്ഥഗാമിനീ ഏകാ അപായേസു, ഏകാ ദേവേസു, യാ ച പുഞ്ഞപാപസമതിക്കമാ പടിപദാ അയം തത്ഥ തത്ഥ ഗാമിനീ പടിപദാ.

തയോ രാസീ - മിച്ഛത്തനിയതോ രാസി, സമ്മത്തനിയതോ രാസി, അനിയതോ രാസി, തത്ഥ യോ ച മിച്ഛത്തനിയതോ രാസി യോ ച സമ്മത്തനിയതോ രാസി ഏകാ പടിപദാ തത്ഥ തത്ഥ ഗാമിനീ, തത്ഥ യോ

അനിയതോ രാസി, അയം സബ്ബത്ഥഗാമിനീ പടിപദാ. കേന കാരണേന? പച്ചയം ലഭന്തോ നിരയേ ഉപപജ്ജേയ്യ, പച്ചയം ലഭന്തോ തിരച്ഛാനയോനീസു ഉപപജ്ജേയ്യ, പച്ചയം ലഭന്തോ പേത്തിവിസയേസു ഉപപജ്ജേയ്യ, പച്ചയം ലഭന്തോ അസുരേസു ഉപപജ്ജേയ്യ, പച്ചയം ലഭന്തോ ദേവേസു ഉപപജ്ജേയ്യ, പച്ചയം ലഭന്തോ മനുസ്സേസു ഉപപജ്ജേയ്യ, പച്ചയം ലഭന്തോ പരിനിബ്ബായേയ്യ, തസ്മായം സബ്ബത്ഥഗാമിനീ പടിപദാ, യം ഏത്ഥ ഞാണം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ, ഇദം വുച്ചതി സബ്ബത്ഥഗാമിനീ പടിപദാ ഞാണം ദുതിയം തഥാഗതബലം.

ഇതി സബ്ബത്ഥഗാമിനീ പടിപദാ അനേകധാതുലോകോ, തത്ഥ തത്ഥ ഗാമിനീ പടിപദാ നാനാധാതുലോകോ. തത്ഥ കതമോ അനേകധാതുലോകോ? ചക്ഖുധാതു രൂപധാതു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, സോതധാതു സദ്ദധാതു സോതവിഞ്ഞാണധാതു, ഘാനധാതു ഗന്ധധാതു ഘാനവിഞ്ഞാണധാതു, ജിവ്ഹാധാതു രസധാതു ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണധാതു, കായധാതു ഫോട്ഠബ്ബധാതു കായവിഞ്ഞാണധാതു, മനോധാതു ധമ്മധാതു മനോവിഞ്ഞാണധാതു, പഥവീധാതു, ആപോധാതു, തേജോധാതു, വായോധാതു, ആകാസധാതു, വിഞ്ഞാണധാതു, കാമധാതു, ബ്യാപാദധാതു, വിഹിംസാധാതു, നേക്ഖമ്മധാതു, അബ്യാപാദധാതു, അവിഹിംസാധാതു, ദുക്ഖധാതു, ദോമനസ്സധാതു , അവിജ്ജാധാതു, സുഖധാതു, സോമനസ്സധാതു, ഉപേക്ഖാധാതു, രൂപധാതു, അരൂപധാതു, നിരോധധാതു, സങ്ഖാരധാതു, നിബ്ബാനധാതു, അയം അനേകധാതുലോകോ.

തത്ഥ കതമോ നാനാധാതുലോകോ? അഞ്ഞാ ചക്ഖുധാതു, അഞ്ഞാ രൂപധാതു, അഞ്ഞാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. ഏവം സബ്ബാ. അഞ്ഞാ നിബ്ബാനധാതു. യം ഏത്ഥ ഞാണം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ, ഇദം വുച്ചതി അനേകധാതു നാനാധാതു ഞാണം തതിയം തഥാഗതബലം.

൬൩. ഇതി അനേകധാതു നാനാധാതുകസ്സ ലോകസ്സ യം യദേവ ധാതും സത്താ അധിമുച്ചന്തി, തം തദേവ അധിട്ഠഹന്തി അഭിനിവിസന്തി, കേചി രൂപാധിമുത്താ, കേചി സദ്ദാധിമുത്താ, കേചി ഗന്ധാധിമുത്താ, കേചി രസാധിമുത്താ, കേചി ഫോട്ഠബ്ബാധിമുത്താ, കേചി ധമ്മാധിമുത്താ, കേചി ഇത്ഥാധിമുത്താ, കേചി പുരിസാധിമുത്താ, കേചി ചാഗാധിമുത്താ, കേചി ഹീനാധിമുത്താ , കേചി പണീതാധിമുത്താ, കേചി ദേവാധിമുത്താ, കേചി മനുസ്സാധിമുത്താ, കേചി നിബ്ബാനാധിമുത്താ. യം ഏത്ഥ ഞാണം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ, അയം വേനേയ്യോ, അയം ന വേനേയ്യോ, അയം സഗ്ഗഗാമീ, അയം ദുഗ്ഗതിഗാമീതി, ഇദം വുച്ചതി സത്താനം നാനാധിമുത്തികതാ ഞാണം ചതുത്ഥം തഥാഗതബലം.

ഇതി തേ യഥാധിമുത്താ ച ഭവന്തി, തം തം കമ്മസമാദാനം സമാദിയന്തി. തേ ഛബ്ബിധം കമ്മം സമാദിയന്തി - കേചി ലോഭവസേന, കേചി ദോസവസേന, കേചി മോഹവസേന, കേചി സദ്ധാവസേന, കേചി വീരിയവസേന, കേചി പഞ്ഞാവസേന. തം വിഭജ്ജമാനം ദുവിധം - സംസാരഗാമി ച നിബ്ബാനഗാമി ച.

തത്ഥ യം ലോഭവസേന ദോസവസേന മോഹവസേന ച കമ്മം കരോതി, ഇദം കമ്മം കണ്ഹം കണ്ഹവിപാകം. തത്ഥ യം സദ്ധാവസേന കമ്മം

കരോതി, ഇദം കമ്മം സുക്കം സുക്കവിപാകം. തത്ഥ യം ലോഭവസേന ദോസവസേന മോഹവസേന സദ്ധാവസേന ച കമ്മം കരോതി, ഇദം കമ്മം കണ്ഹസുക്കം കണ്ഹസുക്കവിപാകം. തത്ഥ യം വീരിയവസേന പഞ്ഞാവസേന ച കമ്മം കരോതി, ഇദം കമ്മം അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം കമ്മുത്തമം കമ്മസേട്ഠം കമ്മക്ഖയായ സംവത്തതി.

ചത്താരി കമ്മസമാദാനാനി. അത്ഥി കമ്മസമാദാനം പച്ചുപ്പന്നസുഖം ആയതിം ദുക്ഖവിപാകം, അത്ഥി കമ്മസമാദാനം പച്ചുപ്പന്നദുക്ഖം ആയതിം സുഖവിപാകം, അത്ഥി കമ്മസമാദാനം പച്ചുപ്പന്നദുക്ഖഞ്ചേവ ആയതിം ച ദുക്ഖവിപാകം, അത്ഥി കമ്മസമാദാനം പച്ചുപ്പന്നസുഖഞ്ചേവ ആയതിം ച സുഖവിപാകം. യം ഏവം ജാതിയം കമ്മസമാദാനം, ഇമിനാ പുഗ്ഗലേന അകുസലകമ്മസമാദാനം ഉപചിതം അവിപക്കം വിപാകായ പച്ചുപട്ഠിതം ന ച ഭബ്ബോ അഭിനിബ്ബിധാ ഗന്തുന്തി തം ഭഗവാ ന ഓവദതി. യഥാ ദേവദത്തം കോകാലികം സുനക്ഖത്തം ലിച്ഛവിപുത്തം, യേ വാ പനഞ്ഞേപി സത്താ മിച്ഛത്തനിയതാ ഇമേസഞ്ച പുഗ്ഗലാനം ഉപചിതം അകുസലം ന ച താവ പാരിപൂരിം ഗതം, പുരാ പാരിപൂരിം ഗച്ഛതി. പുരാ ഫലം നിബ്ബത്തയതി, പുരാ മഗ്ഗമാവാരയതി, പുരാ വേനേയ്യത്തം സമതിക്കമതീതി തേ ഭഗവാ അസമത്തേ ഓവദതി. യഥാ പുണ്ണഞ്ച ഗോവതികം അചേലഞ്ച കുക്കുരവതികം.

൹൫. ഇമസ്സ ച പുഗ്ഗലസ്സ അകുസലകമ്മസമാദാനം പരിപൂരമാനം മഗ്ഗം ആവാരയിസ്സതി പുരാ പാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, പുരാ ഫലം നിബ്ബത്തയതി, പുരാ മഗ്ഗമാവാരയതി, പുരാ വേനേയ്യത്തം സമതിക്കമതീതി തം ഭഗവാ അസമത്തം ഓവദതി. യഥാ ആയസ്മന്തം അങ്ഗുലിമാലം.

സബ്ബേസം മുദുമജ്ഝാധിമത്തതാ. തത്ഥ മുദു ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാ മജ്ഝം അവസേസകുസലസങ്ഖാരാ, അധിമത്തം അകുസലസങ്ഖാരാ, യം ഏത്ഥ ഞാണം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ, ഇദം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം, ഇദം ഉപപജ്ജവേദനീയം, ഇദം അപരാപരിയവേദനീയം, ഇദം നിരയവേദനീയം, ഇദം തിരച്ഛാനവേദനീയം, ഇദം പേത്തിവിസയവേദനീയം, ഇദം അസുരവേദനീയം, ഇദം ദേവവേദനീയം, ഇദം മനുസ്സവേദനീയന്തി, ഇദം വുച്ചതി അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം കമ്മസമാദാനാനം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ വിപാകവേമത്തതാ ഞാണം പഞ്ചമം തഥാഗതബലം.

൹൬. ഇതി തഥാ സമാദിന്നാനം കമ്മാനം സമാദിന്നാനം ഝാനാനം വിമോക്ഖാനം സമാധീനം സമാപത്തീനം അയം സംകിലേസോ, ഇദം വോദാനം, ഇദം വുട്ഠാനം, ഏവം സംകിലിസ്സതി, ഏവം വോദായതി, ഏവം വുട്ഠഹതീതി ഞാണം അനാവരണം.

തത്ഥ കതി ഝാനാനി? ചത്താരി ഝാനാനി. കതി വിമോക്ഖാ? ഏകാദസ ച അട്ഠ ച സത്ത ച തയോ ച ദ്വേ ച. കതി സമാധീ? തയോ സമാധീ - സവിതക്കോ സവിചാരോ സമാധി, അവിതക്കോ വിചാരമത്തോ സമാധി, അവിതക്കോ അവിചാരോ സമാധി. കതി സമാപത്തിയോ? പഞ്ച സമാപത്തിയോ - സഞ്ഞാസമാപത്തി അസഞ്ഞാസമാപത്തി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാസമാപത്തി വിഭൂതസഞ്ഞാസമാപത്തി [വിഭൂതസമാപത്തി (സീ॰ ക॰)] നിരോധസമാപത്തി.

തത്ഥ കതമോ സംകിലേസോ? പഠമജ്ഝാനസ്സ കാമരാഗബ്യാപാദാ സംകിലേസോ. യേ ച കുക്കുടഝായീ ദ്വേ പഠമകാ യോ വാ പന കോചി ഹാനഭാഗിയോ സമാധി, അയം സംകിലേസോ. തത്ഥ കതമം വോദാനം, നീവരണപാരിസുദ്ധി, പഠമസ്സ ഝാനസ്സ യേ ച കുക്കുടഝായീ ദ്വേ പച്ഛിമകാ യോ വാ പന കോചി വിസേസഭാഗിയോ സമാധി, ഇദം വോദാനം. തത്ഥ കതമം വുട്ഠാനം? യം സമാപത്തിവുട്ഠാനകോസല്ലം, ഇദം വുട്ഠാനം. യം ഏത്ഥ ഞാണം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ, ഇദം വുച്ചതി സബ്ബേസം ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസവോദാനവുട്ഠാനഞാണം ഛട്ഠം തഥാഗതബലം.

൩൩. ഇതി തസ്സേവ സമാധിസ്സ തയോ ധമ്മാ പരിവാരാ ഇന്ദ്രിയാനി ബലാനി വീരിയമിതി, താനിയേവ ഇന്ദ്രിയാനി വീരിയവസേന ബലാനി ഭവന്തി, ആധിപതേയ്യട്ഠേന ഇന്ദ്രിയാനി, അകമ്പിയട്ഠേന ബലാനി, ഇതി തേസം മുദുമജ്ഝാധിമത്തതാ അയം മുദിന്ദ്രിയോ അയം മജ്ഝിന്ദ്രിയോ അയം തിക്ഖിന്ദ്രിയോതി. തത്ഥ ഭഗവാ തിക്ഖിന്ദ്രിയം സംഖിത്തേന ഓവാദേന ഓവദതി, മജ്ഝിന്ദ്രിയം ഭഗവാ സംഖിത്തവിത്ഥാരേന ഓവദതി, മുദിന്ദ്രിയം ഭഗവാ വിത്ഥാരേന ഓവദതി. തത്ഥ ഭഗവാ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ മുദുകം ധമ്മദേസനം ഉപദിസതി, മജ്ഝിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ മുദുതിക്ഖധമ്മദേസനം ഉപദിസതി, മുദിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ തിക്ഖം ധമ്മദേസനം ഉപദിസതി. തത്ഥ ഭഗവാ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ സമഥം ഉപദിസതി, മജ്ഝിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ സമഥവിപസ്സനം ഉപദിസതി, മുദിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ വിപസ്സനം ഉപദിസതി. തത്ഥ ഭഗവാ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ നിസ്സരണം ഉപദിസതി, മജ്ഝിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ഉപദിസതി, മുദിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ അസ്സാദഞ്ച ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ഉപദിസതി. തത്ഥ ഭഗവാ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖായ പഞ്ഞാപയതി, മജ്ഝിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ അധിചിത്തസിക്ഖായ പഞ്ഞാപയതി, മുദിന്ദ്രിയസ്സ ഭഗവാ അധിസീലസിക്ഖായ പഞ്ഞാപയതി.

യം ഏത്ഥ ഞാണം ഹേതുസോ ഠാനസോ അനോധിസോ അയം ഇമം ഭൂമിം ഭാവനഞ്ച ഗതോ, ഇമായ വേലായ ഇമായ അനുസാസനിയാ ഏവം ധാതുകോ ചായം അയം ചസ്സ ആസയോ അയഞ്ച അനുസയോ ഇതി, ഇദം വുച്ചതി പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തവേമത്തതാ ഞാണം സത്തമം തഥാഗതബലം.

ഇതി തത്ഥ യം അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി. സേയ്യഥിദം, ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോ തിസ്സോപി ജാതിയോ ചതസ്സോപി ജാതിയോ പഞ്ചപി ജാതിയോ ദസപി ജാതിയോ വീസമ്പി ജാതിയോ തിംസമ്പി ജാതിയോ ചത്താരീസമ്പി ജാതിയോ പഞ്ഞാസമ്പി ജാതിയോ ജാതിസതമ്പി ജാതിസഹസ്സമ്പി ജാതിസതസഹസ്സമ്പി അനേകാനിപി ജാതിസതാനി അനേകാനിപി ജാതിസഹസ്സാനി അനേകാനിപി ജാതിസതസഹസ്സാനി അനേകേപി സംവട്ടകപ്പേ അനേകേപി വിവട്ടകപ്പേ അനേകേപി സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ. അമുത്രാസിം ഏവംനാമോ ഏവംഗോത്തോ ഏവംവണ്ണോ ഏവമാഹാരോ ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഏവമായുപരിയന്തോ, സോ തതോ ചുതോ അമുത്ര ഉദപാദിം. തത്രാപാസിം ഏവംനാമോ ഏവംഗോത്തോ ഏവംവണ്ണോ ഏവമാഹാരോ ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഏവമായുപരിയന്തോ, സോ

തതോ ചുതോ ഇധൂപപന്നോതി, ഇതി സാകാരം സഉദ്ദേസം അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതി.

൯൪. തത്ഥ സഗ്ഗൂപഗേസു ച സത്തേസു മനുസ്സൂപഗേസു ച സത്തേസു അപായൂപഗേസു ച സത്തേസു ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ലോഭാദയോ ഉസ്സന്നാ അലോഭാദയോ മന്ദാ, ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അലോഭാദയോ ഉസ്സന്നാ ലോഭാദയോ മന്ദാ, യേ വാ പന ഉസ്സന്നാ യേ വാ പന മന്ദാ ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഇമാനി ഇന്ദ്രിയാനി ഉപചിതാനി ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഇമാനി ഇന്ദ്രിയാനി അനുപചിതാനി അമുകായ വാ കപ്പകോടിയം കപ്പസതസഹസ്സേ വാ കപ്പസഹസ്സേ വാ കപ്പസതേ വാ കപ്പേ വാ അന്തരകപ്പേ വാ ഉപഡ്ഢകപ്പേ വാ സംവച്ഛരേ വാ ഉപഡ്ഢസംവച്ഛരേ വാ മാസേ വാ പക്ഖേ വാ ദിവസേ വാ മുഹുത്തേ വാ ഇമിനാ പമാദേന വാ പസാദേന വാതി. തം തം ഭവം ഭഗവാ അനുസ്സരന്തോ അസേസം ജാനാതി, തത്ഥ യം ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സതി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഹീനേ പണീതേ സുവണ്ണേ ദുബ്ബണ്ണേ സുഗതേ ദുഗ്ഗതേ യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാതി ഇമേ വത ഭോന്തോ സത്താ കായദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോദുച്ചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം ഉപവാദകാ മിച്ഛാദിട്ഠികാ മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ, തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപന്നാ.

ഇമേ വാ പന ഭോന്തോ സത്താ കായസുചരിതേന സമന്നാഗതാ വചീസുചരിതേന സമന്നാഗതാ മനോസുചരിതേന സമന്നാഗതാ അരിയാനം അനുപവാദകാ സമ്മാദിട്ഠികാ സമ്മാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ, തേ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപന്നാ, തത്ഥ സഗ്ഗൂപഗേസു ച സത്തേസു മനുസ്സൂപഗേസു ച സത്തേസു അപായൂപഗേസു ച സത്തേസു ഇമിനാ പുഗ്ഗലേന ഏവരൂപം കമ്മം അമുകായ കപ്പകോടിയം ഉപചിതം കപ്പസതസഹസ്സേ വാ കപ്പസഹസ്സേ വാ കപ്പസതേ വാ കപ്പേ വാ അന്തരകപ്പേ വാ ഉപഡ്ഢകപ്പേ വാ സംവച്ഛരേ വാ ഉപഡ്ഢസംവച്ഛരേ വാ മാസേ വാ പക്ഖേ വാ ദിവസേ വാ മുഹുത്തേ വാ ഇമിനാ പമാദേന വാ പസാദേന വാതി. ഇമാനി ഭഗവതോ ദ്വേ ഞാണാനി - പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണഞ്ച ദിബ്ബചക്ഖു ച അട്ഠമം നവമം തഥാഗതബലം.

ഇതി തത്ഥ യം സബ്ബഞ്ഞുതാ പത്താ വിദിതാ സബ്ബധമ്മാ വിരജം വീതമലം ഉപ്പന്നം സബ്ബഞ്ഞുതഞാണം നിഹതോ മാരോ ബോധിമൂലേ, ഇദം ഭഗവതോ ദസമം ബലം സബ്ബാസവപരിക്ഖയം ഞാണം. ദസബലസമന്നാഗതാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോതി.

നിയുത്തോ വിചയോ ഹാരസമ്പാതോ.

൯. യുത്തിഹാരസമ്പാതോ

൯൫. തത്ഥ കതമോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ?

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ;
സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ, ഞത്വാന ഉദയബ്ബയം;
ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖു, സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ”തി.

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി രക്ഖിതചിത്തസ്സ സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ ഭവിസ്സതീതി യുജ്ജതി, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ സമ്മാദിട്ഠി ഭവിസ്സതീതി യുജ്ജതി, സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ വിഹരന്തോ ഉദയബ്ബയം പടിവിജ്ഝിസ്സതീതി യുജ്ജതി, ഉദയബ്ബയം പടിവിജ്ഝന്തോ സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹിസ്സതീതി യുജ്ജതി. സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹന്തോ സബ്ബാനി ദുഗ്ഗതിവിനിപാതഭയാനി സമതിക്കമിസ്സതീതി യുജ്ജതീതി.

നിയുത്തോ യുത്തിഹാരസമ്പാതോ.

൪. പദട്ഠാനഹാരസമ്പാതോ

൩൩. തത്ഥ കതമോ പദട്ഠാനോ ഹാരസമ്പാതോ?

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി ഗാഥാ. “തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ”തി തിണ്ണം സുചരിതാനം പദട്ഠാനം. “സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി സമഥസ്സ പദട്ഠാനം. “സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ”തി വിപസ്സനായ പദട്ഠാനം. “ഞത്വാന ഉദയബ്ബയ”ന്തി ദസ്സനഭൂമിയാ പദട്ഠാനം. “ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖൂ”തി വീരിയസ്സ പദട്ഠാനം. “സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ”തി ഭാവനായ പദട്ഠാനം.

നിയുത്തോ പദട്ഠാനോ ഹാരസമ്പാതോ.

൫. ലക്ഖണഹാരസമ്പാതോ

൩൭. തത്ഥ കതമോ ലക്ഖണോ ഹാരസമ്പാതോ?

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി ഗാഥാ. “തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി ഇദം സതിന്ദ്രിയം, സതിന്ദ്രിയേ ഗഹിതേ ഗഹിതാനി ഭവന്തി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി. “സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ”തി സമ്മാദിട്ഠിയാ ഗഹിതായ ഗഹിതോ ഭവതി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. തം കിസ്സ ഹേതു? സമ്മാദിട്ഠിതോ ഹി സമ്മാസങ്കപ്പോ പഭവതി, സമ്മാസങ്കപ്പതോ സമ്മാവാചാ പഭവതി, സമ്മാവാചാതോ സമ്മാകമ്മന്തോ പഭവതി, സമ്മാകമ്മന്തതോ സമ്മാആജീവോ പഭവതി, സമ്മാആജീവതോ സമ്മാവായാമോ പഭവതി, സമ്മാവായാമതോ സമ്മാസതി പഭവതി, സമ്മാസതിതോ സമ്മാസമാധി പഭവതി, സമ്മാസമാധിതോ സമ്മാവിമുത്തി പഭവതി, സമ്മാവിമുത്തിതോ സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനം പഭവതി.

നിയുത്തോ ലക്ഖണോ ഹാരസമ്പാതോ.

൬. ചതുബ്യൂഹഹാരസമ്പാതോ

൩൮. തത്ഥ കതമോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരസമ്പാതോ.

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി ഗാഥാ. “തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ”തി രക്ഖിതം പരിപാലീയതീതി ഏസാ നിരുത്തി. ഇധ ഭഗവതോ കോ അധിപ്പായോ? യേ ദുഗ്ഗതീഹി പരിമുച്ചിതുകാമാ ഭവിസ്സന്തി, തേ ധമ്മചാരിനോ ഭവിസ്സന്തീതി അയം ഏത്ഥ ഭഗവതോ അധിപ്പായോ.

കോകാലികോ ഹി സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസു ഥേരേസു ചിത്തം പദോസയിത്വാ മഹാപദുമനിരയേ ഉപപന്നോ. ഭഗവാ ച സതിആരക്ഖേന ചേതസാ സമന്നാഗതോ, സുത്തമ്ഹി വുത്തം "സതിയാ ചിത്തം രക്ഖിതബ്ബ"ന്തി.

നിയുത്തോ ചതുബ്യൂഹോ ഹാരസമ്പാതോ.

൭. ആവട്ടഹാരസമ്പാതോ

൬൮. തത്ഥ കതമോ ആവട്ടോ ഹാരസമ്പാതോ?

"തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ"തി ഗാഥാ. "തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ"തി സമഥോ [അയം സമഥോ (സീ॰ ക॰)]. "സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ"തി വിപസ്സനാ. "ഞത്വാന ഉദയബ്ബയ"ന്തി ദുക്ഖപരിഞ്ഞാ. "ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖൂ"തി സമുദയപഹാനം. "സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ"തി നിരോധോ [അയം നിരോധോ (സീ॰ ക॰)]. ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി.

നിയുത്തോ ആവട്ടോ ഹാരസമ്പാതോ.

൮. വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ

൬൯. തത്ഥ കതമോ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ?

"തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ"തി ഗാഥാ. കുസലപക്ഖോ കുസലപക്ഖേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ. അകുസലപക്ഖോ അകുസലപക്ഖേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ.

നിയുത്തോ വിഭത്തിഹാരസമ്പാതോ.

൯. പരിവത്തനഹാരസമ്പാതോ

൭൦. തത്ഥ കതമോ പരിവത്തനോ ഹാരസമ്പാതോ?

"തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ"തി ഗാഥാ. സമഥവിപസ്സനായ ഭാവിതായ നിരോധോ ഫലം, പരിഞ്ഞാതം ദുക്ഖം, സമുദയോ പഹീനോ, മഗ്ഗോ ഭാവിതോ പടിപക്ഖേന.

നിയുത്തോ പരിവത്തനോ ഹാരസമ്പാതോ.

൧൦. വേവചനഹാരസമ്പാതോ

൭൧. തത്ഥ കതമോ വേവചനോ ഹാരസമ്പാതോ?

"തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ"തി ഗാഥാ. "തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ"തി ചിത്തം മനോ വിഞ്ഞാണം മനിന്ദ്രിയം മനായതനം വിജാനനാ വിജാനിതത്തം, ഇദം വേവചനം. "സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ"തി നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ അബ്യാപാദസങ്കപ്പോ അവിഹിംസാസങ്കപ്പോ, ഇദം വേവചനം. "സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ"തി സമ്മാദിട്ഠി നാമ പഞ്ഞാസത്ഥം

പഞ്ഞാഖഗ്ഗോ പഞ്ഞാരതനം പഞ്ഞാപജ്ജോതോ പഞ്ഞാപതോദോ പഞ്ഞാപാസാദോ, ഇദം വേവചനം.

നിയുത്തോ വേവചനോ ഹാരസമ്പാതോ.

൧൧. പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ

൭൩. തത്ഥ കതമോ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ?

''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ''തി ഗാഥാ. ''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാ''തി പദട്ഠാനപഞ്ഞത്തി സതിയാ. ''സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ''തി ഭാവനാപഞ്ഞത്തി സമഥസ്സ. ''സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ, ഞത്വാന ഉദയബ്ബയ''ന്തി ദസ്സനഭൂമിയാ നിക്ഖേപപഞ്ഞത്തി. ''ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖൂ''തി സമുദയസ്സ അനവസേസപ്പഹാനപഞ്ഞത്തി, ''സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ''തി ഭാവനാപഞ്ഞത്തി മഗ്ഗസ്സ.

നിയുത്തോ പഞ്ഞത്തിഹാരസമ്പാതോ.

൧൨. ഓതരണഹാരസമ്പാതോ

൭൪. തത്ഥ കതമോ ഓതരണോ ഹാരസമ്പാതോ?

''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ''തി ഗാഥാ. ''തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ'' . ''സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ''തി സമ്മാദിട്ഠിയാ ഗഹിതായ ഗഹിതാനി ഭവന്തി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, അയം ഇന്ദ്രിയേഹി ഓതരണാ.

താനിയേവ ഇന്ദ്രിയാനി വിജ്ജാ, വിജ്ജുപ്പാദാ അവിജ്ജാനിരോധോ, അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ, ഏവം സബ്ബം, അയം പടിച്ചസമുപ്പാദേന ഓതരണാ.

താനിയേവ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാനി - സീലക്ഖന്ധേന സമാധിക്ഖന്ധേന പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന. അയം ഖന്ധേഹി ഓതരണാ.

താനി യേവ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി സങ്ഖാരപരിയാപന്നാനി. യേ സങ്ഖാരാ അനാസവാ നോ ച ഭവങ്ഗാ, തേ സങ്ഖാരാ ധമ്മധാതുസങ്ഗഹിതാ, അയം ധാതൂഹി ഓതരണാ.

സാ ധമ്മധാതു ധമ്മായതനപരിയാപന്നാ, യം ആയതനം അനാസവം നോ ച ഭവങ്ഗം, അയം ആയതനേഹി ഓതരണാ.

നിയുത്തോ ഓതരണോ ഹാരസമ്പാതോ.

൧൩. സോധനഹാരസമ്പാതോ

൭൫. തത്ഥ കതമോ സോധനോ ഹാരസമ്പാതോ?

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി ഗാഥാ. യത്ഥ ആരമ്ഭോ സുദ്ധോ, സോ പഞ്ഹോ വിസജ്ജിതോ ഭവതി. യത്ഥ പന ആരമ്ഭോ ന സുദ്ധോ, ന താവ സോ പഞ്ഹോ വിസജ്ജിതോ ഭവതി.

നിയുത്തോ സോധനോ ഹാരസമ്പാതോ.

൧൪. അധിട്ഠാനഹാരസമ്പാതോ

൭൩. തത്ഥ കതമോ അധിട്ഠാനോ ഹാരസമ്പാതോ?

തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോതി ഗാഥാ. തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാതി ഏകത്തതാ. ചിത്തം മനോ വിഞ്ഞാണം, അയം വേമത്തതാ. സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോതി ഏകത്തതാ. നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പോ അബ്യാപാദസങ്കപ്പോ അവിഹിംസാസങ്കപ്പോ അയം വേമത്തതാ. സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോതി ഏകത്തതാ. സമ്മാദിട്ഠി നാമ യം ദുക്ഖേ ഞാണം ദുക്ഖസമുദയേ ഞാണം ദുക്ഖനിരോധേ ഞാണം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ ഞാണം മഗ്ഗേ ഞാണം ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ഹേതുസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു ഞാണം പച്ചയേ ഞാണം പച്ചയസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു ഞാണം, യം തത്ഥ തത്ഥ യഥാഭൂതം ഞാണദസ്സനം അഭിസമയോ സമ്പടിവേധോ സച്ചാഗമനം, അയം വേമത്തതാ. ഞത്വാന ഉദയബ്ബയന്തി ഏകത്തതാ, ഉദയേന അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, ഏവം സബ്ബം സമുദയോ ഭവതി. വയേന അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ, ഏവം സബ്ബം നിരോധോ ഹോതി, അയം വേമത്തതാ. ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖൂതി ഏകത്തതാ, ഥിനം നാമ യാ ചിത്തസ്സ അകല്ലതാ അകമ്മനിയതാ, മിദ്ധം നാമ യം കായസ്സ ലീനത്തം, അയം വേമത്തതാ. സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേതി ഏകത്തതാ, ദേവമനുസ്സേ വാ ഉപനിധായ അപായാ ദുഗ്ഗതി, നിബ്ബാനം വാ ഉപനിധായ സബ്ബാ ഉപപത്തിയോ ദുഗ്ഗതി, അയം വേമത്തതാ.

നിയുത്തോ അധിട്ഠാനോ ഹാരസമ്പാതോ.

൧൫. പരിക്ഖാരഹാരസമ്പാതോ

൭൭. തത്ഥ കതമോ പരിക്ഖാരോ ഹാരസമ്പാതോ?

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ”തി ഗാഥാ. അയം സമഥവിപസ്സനായ പരിക്ഖാരോ.

നിയുത്തോ പരിക്ഖാരോ ഹാരസമ്പാതോ.

൧൬. സമാരോപനഹാരസമ്പാതോ

൭൮. തത്ഥ കതമോ സമാരോപനോ ഹാരസമ്പാതോ?

“തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സ, സമ്മാസങ്കപ്പഗോചരോ;
സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോ, ഞത്വാന ഉദയബ്ബയം;
ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂ ഭിക്ഖു, സബ്ബാ ദുഗ്ഗതിയോ ജഹേ”തി.

തസ്മാ രക്ഖിതചിത്തസ്സാതി തിണ്ണം സുചരിതാനം പദട്ഠാനം, ചിത്തേ രക്ഖിതേ തം രക്ഖിതം ഭവതി കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മം. സമ്മാദിട്ഠിപുരേക്ഖാരോതി സമ്മാദിട്ഠിയാ ഭാവിതായ ഭാവിതോ ഭവതി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. കേന കാരണേന? സമ്മാദിട്ഠിതോ ഹി സമ്മാസങ്കപ്പോ പഭവതി, സമ്മാസങ്കപ്പതോ സമ്മാവാചാ പഭവതി, സമ്മാവാചാതോ സമ്മാകമ്മന്തോ പഭവതി, സമ്മാകമ്മന്തതോ സമ്മാആജീവോ പഭവതി, സമ്മാആജീവതോ സമ്മാവായാമോ പഭവതി, സമ്മാവായാമതോ സമ്മാസതി പഭവതി, സമ്മാസതിതോ സമ്മാസമാധി പഭവതി, സമ്മാസമാധിതോ സമ്മാവിമുത്തി പഭവതി, സമ്മാവിമുത്തിതോ സമ്മാവിമുത്തിഞാണദസ്സനം പഭവതി. അയം അനുപാദിസേസോ പുഗ്ഗലോ അനുപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതു.

നിയുത്തോ സമാരോപനോ ഹാരസമ്പാതോ.

തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ -

“സോളസ ഹാരാ പഠമം, ദിസലോചനതോ ദിസാ വിലോകേത്വാ;
സങ്ഖിപിയ അങ്കുസേന ഹി, നയേഹി തീഹി നിദ്ദിസേ സുത്ത”ന്തി.

നിയുത്തോ ഹാരസമ്പാതോ.

നയസമുട്ഠാനം

൭൯. തത്ഥ കതമം നയസമുട്ഠാനം? പുബ്ബാ കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായച ഭവതണ്ഹായ ച, തത്ഥ അവിജ്ജാനീവരണം തണ്ഹാസംയോജനം. അവിജ്ജാനീവരണാ സത്താ അവിജ്ജാസംയുത്താ [അവിജ്ജായ സംയുത്താ (സീ॰ ക॰)] അവിജ്ജാപക്ഖേന വിചരന്തി, തേ വുച്ചന്തി ദിട്ഠിചരിതാതി. തണ്ഹാസംയോജനാ സത്താ തണ്ഹാസംയുത്താ തണ്ഹാപക്ഖേന വിചരന്തി, തേ വുച്ചന്തി തണ്ഹാചരിതാതി. ദിട്ഠിചരിതാ ഇതോ ബഹിദ്ധാ പബ്ബജിതാ അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി. തണ്ഹാചരിതാ ഇതോ ബഹിദ്ധാ പബ്ബജിതാ കാമേസു കാമസുഖല്ലികാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി.

തത്ഥ കിംകാരണം യം ദിട്ഠിചരിതാ ഇതോ ബഹിദ്ധാ പബ്ബജിതാ അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി, തണ്ഹാചരിതാ ഇതോ ബഹിദ്ധാ പബ്ബജിതാ കാമേസു കാമസുഖല്ലികാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരന്തി? ഇതോ ബഹിദ്ധാ നത്ഥി സച്ചവവത്ഥാനം, കുതോ ചതുസച്ചപ്പകാസനാ വാ സമഥവിപസ്സനാകോസല്ലം വാ ഉപസമസുഖപ്പത്തി വാ! തേ ഉപസമസുഖസ്സ അനഭിഞ്ഞാ വിപരീതചേതാ ഏവമാഹംസു ''നത്ഥി സുഖേന സുഖം, ദുക്ഖേന നാമ സുഖം അധിഗന്തബ്ബ''ന്തി. യോ കാമേ പടിസേവതി, സോ ലോകം വഡ്ഢയതി, യോ ലോകം വഡ്ഢയതി, സോ ബഹും പുഞ്ഞം പസവതീതി തേ ഏവംസഞ്ഞീ ഏവംദിട്ഠീ ദുക്ഖേന സുഖം പത്ഥയമാനാ കാമേസു പുഞ്ഞസഞ്ഞീ അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ ച വിഹരന്തി കാമസുഖല്ലികാനുയോഗമനുയുത്താ ച, തേ തദഭിഞ്ഞാ സന്താ രോഗമേവ വഡ്ഢയന്തി, ഗണ്ഡമേവ വഡ്ഢയന്തി, സല്ലമേവ വഡ്ഢയന്തി, തേ രോഗാഭിതുന്നാ ഗണ്ഡപടിപീളിതാ സല്ലാനുവിദ്ധാ നിരയതിരച്ഛാനയോനിപേതാസുരേസു ഉമ്മുജ്ജനിമുജ്ജാനി കരോന്താ ഉഗ്ഘാതനിഗ്ഘാതം പച്ചനുഭോന്താ രോഗഗണ്ഡസല്ലഭേസജ്ജം ന വിന്ദന്തി. തത്ഥ അത്തകിലമഥാനുയോഗോ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ച സംകിലേസോ, സമഥവിപസ്സനാ വോദാനം. അത്തകിലമഥാനുയോഗോ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ച രോഗോ, സമഥവിപസ്സനാ രോഗനിഗ്ഘാതകഭേസജ്ജം. അത്തകിലമഥാനുയോഗോ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ച ഗണ്ഡോ, സമഥവിപസ്സനാ ഗണ്ഡനിഗ്ഘാതകഭേസജ്ജം . അത്തകിലമഥാനുയോഗോ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗോ ച സല്ലോ, സമഥവിപസ്സനാ സല്ലുദ്ധരണഭേസജ്ജം.

തത്ഥ സംകിലേസോ ദുക്ഖം, തദഭിസങ്ഗോ തണ്ഹാ സമുദയോ, തണ്ഹാനിരോധോ ദുക്ഖനിരോധോ, സമഥവിപസ്സനാ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ, ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യം, സമുദയോ പഹാതബ്ബോ, മഗ്ഗോ ഭാവേതബ്ബോ, നിരോധോ സച്ഛികാതബ്ബോ.

൮൦. തത്ഥ ദിട്ഠിചരിതാ രൂപം അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി. വേദനം...പേ॰... സഞ്ഞം...പേ॰... സങ്ഖാരേ...പേ॰... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി. തണ്ഹാചരിതാ രൂപവന്തം അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി. അത്തനി വാ രൂപം, രൂപസ്മിം വാ അത്താനം, വേദനാവന്തം...പേ॰... സഞ്ഞാവന്തം...പേ॰... സങ്ഖാരവന്തം...പേ॰... വിഞ്ഞാണവന്തം അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി, അത്തനി വാ

വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണസ്മിം വാ അത്താനം, അയം വുച്ചതി വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി.

തസ്സാ പടിപക്ഖോ ലോകുത്തരാ സമ്മാദിട്ഠി, അന്വായികാ സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവാചാ സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാആജീവോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധി, അയം അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. തേ തയോ ഖന്ധാ സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ ച സമഥോ, പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ വിപസ്സനാ. തത്ഥ സക്കായോ ദുക്ഖം, സക്കായസമുദയോ ദുക്ഖസമുദയോ, സക്കായനിരോധോ ദുക്ഖനിരോധോ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ, ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യം, സമുദയോ പഹാതബ്ബോ, മഗ്ഗോ ഭാവേതബ്ബോ, നിരോധോ സച്ഛികാതബ്ബോ.

തത്ഥ യേ രൂപം അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി. വേദനം…പേ॰… സഞ്ഞം…പേ॰… സങ്ഖാരേ…പേ॰… വിഞ്ഞാണം അത്തതോ ഉപഗച്ഛന്തി. ഇമേ വുച്ചന്തി ''ഉച്ഛേദവാദിനോ''തി. യേ രൂപവന്തം അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി. അത്തനി വാ രൂപം, രൂപസ്മിം വാ അത്താനം. യേ വേദനാവന്തം…പേ॰… യേ സഞ്ഞാവന്തം…പേ॰… യേ സങ്ഖാരവന്തം…പേ॰… യേ വിഞ്ഞാണവന്തം അത്താനം ഉപഗച്ഛന്തി, അത്തനി വാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണസ്മിം വാ അത്താനം. ഇമേ വുച്ചന്തി ''സസ്സതവാദിനോ''തി, തത്ഥ ഉച്ഛേദസസ്സതവാദാ ഉഭോ അന്താ, അയം സംസാരപവത്തി. തസ്സ പടിപക്ഖോ മജ്ഝിമാ പടിപദാ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, അയം സംസാരനിവത്തി. തത്ഥ പവത്തി ദുക്ഖം, തദഭിസങ്ഗോ തണ്ഹാ സമുദയോ, തണ്ഹാനിരോധോ ദുക്ഖനിരോധോ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ, ഇമാനി ചത്താരി സച്ചാനി. ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യം, സമുദയോ പഹാതബ്ബോ, മഗ്ഗോ ഭാവേതബ്ബോ, നിരോധോ സച്ഛികാതബ്ബോ.

തത്ഥ ഉച്ഛേദസസ്സതം സമാസതോ വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി, വിത്ഥാരതോ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി, തേസം പടിപക്ഖോ തേചത്താലീസം ബോധിപക്ഖിയാ ധമ്മാ അട്ഠ വിമോക്ഖാ ദസ കസിണായതനാനി. ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി മോഹജാലം അനാദിഅനിധനപ്പവത്തം. തേചത്താലീസം [തേതാലീസം (സീ॰)] ബോധിപക്ഖിയാ ധമ്മാ ഞാണവജിരം മോഹജാലപ്പദാലനം. തത്ഥ മോഹോ അവിജ്ജാ, ജാലം ഭവതണ്ഹാ, തേന വുച്ചതി ''പുബ്ബാ കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ ച ഭവതണ്ഹായ ചാ''തി.

൮൫. തത്ഥ ദിട്ഠിചരിതോ അസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിതോ സല്ലേഖാനുസന്തതവുത്തി ഭവതി സല്ലേഖേ തിബ്ബഗാരവോ. തണ്ഹാചരിതോ അസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിതോ സിക്ഖാനുസന്തതവുത്തി ഭവതി സിക്ഖായ തിബ്ബഗാരവോ. ദിട്ഠിചരിതോ സമ്മത്തനിയാമം ഓക്കമന്തോ ധമ്മാനുസാരീ ഭവതി. തണ്ഹാചരിതോ സമ്മത്തനിയാമം ഓക്കമന്തോ സദ്ധാനുസാരീ ഭവതി, ദിട്ഠിചരിതോ സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യാതി. തണ്ഹാചരിതോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യാതി.

തത്ഥ കിംകാരണം, യം തണ്ഹാചരിതോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യാതി, തസ്സ ഹി കാമാ അപരിച്ചത്താ

ഭവന്തി, സോ കാമേഹി വിവേചിയമാനോ ദുക്ഖേന പടിനിസ്സരതി ദന്ധഞ്ച ധമ്മം ആജാനാതി? യോ പനായം ദിട്ഠിചരിതോ അയം ആദിതോയേവ കാമേഹി അനത്ഥികോ ഭവതി. സോ തതോ വിവേചിയമാനോ ഖിപ്പഞ്ച പടിനിസ്സരതി, ഖിപ്പഞ്ച ധമ്മം ആജാനാതി. ദുക്ഖാപി പടിപദാ ദുവിധാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ ച ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ ച. സുഖാപി പടിപദാ ദുവിധാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ ച ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ ച. സത്താപി ദുവിധാ മുദിന്ദ്രിയാപി തിക്ഖിന്ദ്രിയാപി. യേ മുദിന്ദ്രിയാ, തേ ദന്ധഞ്ച പടിനിസ്സരന്തി ദന്ധഞ്ച ധമ്മം ആജാനന്തി. യേ തിക്ഖിന്ദ്രിയാ, തേ ഖിപ്പഞ്ച പടിനിസ്സരന്തി, ഖിപ്പഞ്ച ധമ്മം ആജാനന്തി, ഇമാ ചതസ്സോ പടിപദാ. യേ ഹി കേചി നിയ്യിംസു വാ നിയ്യന്തി വാ നിയ്യിസ്സന്തി വാ, തേ ഇമാഹി ഏവ ചതൂഹി പടിപദാഹി. ഏവം അരിയാ ചതുക്കമഗ്ഗം പഞ്ഞാപേന്തി അബുധജനസേവിതായ ബാലകന്തായ രത്തവാസിനിയാ നന്ദിയാ ഭവതണ്ഹായ അവട്ടനത്ഥം [ആവട്ടനത്ഥം (സീ॰ ക॰)]. അയം വുച്ചതി നന്ദിയാവട്ടസ്സ നയസ്സ ഭൂമീതി, തേനാഹ ''തണ്ഹഞ്ച അവിജ്ജമ്പി ച സമഥേനാ''തി.

൮൫. വേയ്യാകരണേസു ഹി യേ കുസലാകുസലാതി തേ ദുവിധാ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബാ - ലോകവട്ടാനുസാരീ ച ലോകവിവട്ടാനുസാരീ ച. വട്ടം നാമ സംസാരോ. വിവട്ടം നിബ്ബാനം. കമ്മകിലേസാ ഹേതു സംസാരസ്സ. തത്ഥ കമ്മം ചേതനാ ചേതസികഞ്ച നിദ്ദിസിതബ്ബം. തം കഥം ദട്ഠബ്ബം? ഉപചയേന സബ്ബേപി കിലേസാ ചതൂഹി വിപല്ലാസേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ. തേ കത്ഥ ദട്ഠബ്ബാ? ദസ വത്ഥുകേ കിലേസപുഞ്ജേ. കതമാനി ദസ വത്ഥൂനി? ചത്താരോ ആഹാരാ, ചത്താരോ വിപല്ലാസാ, ചത്താരി ഉപാദാനാനി, ചത്താരോ യോഗാ, ചത്താരോ ഗന്ഥാ, ചത്താരോ ആസവാ, ചത്താരോ ഓഘാ, ചത്താരോ സല്ലാ, ചതസ്സോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ ചത്താരി അഗതിഗമനാനി. പഠമേ ആഹാരേ പഠമോ വിപല്ലാസോ, ദുതിയേ ആഹാരേ ദുതിയോ വിപല്ലാസോ, തതിയേ ആഹാരേ തതിയോ വിപല്ലാസോ, ചതുത്ഥേ ആഹാരേ ചതുത്ഥോ വിപല്ലാസോ. പഠമേ വിപല്ലാസേ പഠമം ഉപാദാനം. ദുതിയേ വിപല്ലാസേ ദുതിയം ഉപാദാനം, തതിയേ വിപല്ലാസേ തതിയം ഉപാദാനം, ചതുത്ഥേ വിപല്ലാസേ ചതുത്ഥം ഉപാദാനം. പഠമേ ഉപാദാനേ പഠമോ യോഗോ, ദുതിയേ ഉപാദാനേ ദുതിയോ യോഗോ, തതിയേ ഉപാദാനേ തതിയോ യോഗോ, ചതുത്ഥേ ഉപാദാനേ ചതുത്ഥോ യോഗോ. പഠമേ യോഗേ പഠമോ ഗന്ഥോ, ദുതിയേ യോഗേ ദുതിയോ ഗന്ഥോ, തതിയേ യോഗേ തതിയോ ഗന്ഥോ, ചതുത്ഥേ യോഗേ ചതുത്ഥോ ഗന്ഥോ, പഠമേ ഗന്ഥേ പഠമോ ആസവോ, ദുതിയേ ഗന്ഥേ ദുതിയോ ആസവോ, തതിയേ ഗന്ഥേ തതിയോ ആസവോ, ചതുത്ഥേ ഗന്ഥേ ചതുത്ഥോ ആസവോ. പഠമേ ആസവേ പഠമോ ഓഘോ, ദുതിയേ ആസവേ ദുതിയോ ഓഘോ, തതിയേ ആസവേ തതിയോ ഓഘോ, ചതുത്ഥേ ആസവേ ചതുത്ഥോ ഓഘോ. പഠമേ ഓഘേ പഠമോ സല്ലോ, ദുതിയേ ഓഘേ ദുതിയോ സല്ലോ, തതിയേ ഓഘേ തതിയോ സല്ലോ, ചതുത്ഥേ ഓഘേ ചതുത്ഥോ സല്ലോ. പഠമേ സല്ലേ പഠമാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ദുതിയേ സല്ലേ ദുതിയാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, തതിയേ സല്ലേ തതിയാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ചതുത്ഥേ സല്ലേ ചതുത്ഥീ [ചതുത്ഥാ (സീ॰)] വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, പഠമായം വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയം പഠമം അഗതിഗമനം. ദുതിയായം വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയം ദുതിയം അഗതിഗമനം. തതിയായം വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയം തതിയം അഗതിഗമനം, ചതുത്ഥിയം [ചതുത്ഥായം (സീ॰)] വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയം ചതുത്ഥം അഗതിഗമനം.

൮൬. തത്ഥ യോ ച കബളീകാരോ ആഹാരോ ഫസ്സോ ആഹാരോ, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യോ ച മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ യോ ച വിഞ്ഞാണാഹാരോ, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യോ ച "അസുഭേ സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസോ, യോ ച "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസോ, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യോ ച "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസോ, യോ ച "അനത്തനി അത്താ"തി വിപല്ലാസോ, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യഞ്ച കാമുപാദാനം യഞ്ച ഭവുപാദാനം, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യഞ്ച ദിട്ഠുപാദാനം യഞ്ച അത്തവാദുപാദാനം, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യോ ച കാമയോഗോ, യോ ച ഭവയോഗോ, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യോ ച ദിട്ഠിയോഗോ, യോ ച അവിജ്ജായോഗോ, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യോ ച അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ, യോ ച ബ്യാപാദോ കായഗന്ഥോ, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യോ ച പരാമാസകായഗന്ഥോ, യോ ച ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥോ, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യോ ച കാമാസവോ, യോ ച ഭവാസവോ, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യോ ച ദിട്ഠാസവോ, യോ ച അവിജ്ജാസവോ, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യോ ച കാമോഘോ, യോ ച ഭവോഘോ, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യോ ച ദിട്ഠോഘോ, യോ ച അവിജ്ജോഘോ, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യോ ച രാഗസല്ലോ, യോ ച ദോസസല്ലോ, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യോ ച മാനസല്ലോ, യോ ച മോഹസല്ലോ, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യാ ച രൂപൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, യാ ച വേദനൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യാ ച സഞ്ഞൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, യാ ച സങ്ഖാരൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. തത്ഥ യഞ്ച ഛന്ദാ അഗതിഗമനം യഞ്ച ദോസാ അഗതിഗമനം, ഇമേ തണ്ഹാചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ. യഞ്ച ഭയാ അഗതിഗമനം, യഞ്ച മോഹാ അഗതിഗമനം, ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ.

൮൭. തത്ഥ കബളീകാരേ ആഹാരേ "അസുഭേ സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസോ, ഫസ്സേ ആഹാരേ "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസോ, വിഞ്ഞാണേ ആഹാരേ "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസോ, മനോസഞ്ചേതനായ ആഹാരേ "അനത്തനി അത്താ"തി വിപല്ലാസോ. പഠമേ വിപല്ലാസേ ഠിതോ കാമേ ഉപാദിയതി , ഇദം വുച്ചതി കാമുപാദാനം; ദുതിയേ വിപല്ലാസേ ഠിതോ അനാഗതം ഭവം ഉപാദിയതി , ഇദം വുച്ചതി ഭവുപാദാനം; തതിയേ വിപല്ലാസേ ഠിതോ സംസാരാഭിനന്ദിനിം ദിട്ഠിം ഉപാദിയതി, ഇദം വുച്ചതി ദിട്ഠുപാദാനം; ചതുത്ഥേ വിപല്ലാസേ ഠിതോ അത്താനം കപ്പിയം ഉപാദിയതി, ഇദം വുച്ചതി അത്തവാദുപാദാനം.

കാമുപാദാനേന കാമേഹി സംയുജ്ജതി, അയം വുച്ചതി കാമയോഗോ; ഭവുപാദാനേന ഭവേഹി സംയുജ്ജതി, അയം വുച്ചതി ഭവയോഗോ; ദിട്ഠുപാദാനേന പാപികായ ദിട്ഠിയാ സംയുജ്ജതി, അയം വുച്ചതി

ദിട്ഠിയോഗോ; അത്തവാദുപാദാനേന അവിജ്ജായ സംയുജ്ജതി, അയം വുച്ചതി അവിജ്ജായോഗോ.

പഠമേ യോഗേ ഠിതോ അഭിജ്ഝായ കായം ഗന്ഥതി, അയം വുച്ചതി അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ; ദുതിയേ യോഗേ ഠിതോ ബ്യാപാദേന കായം ഗന്ഥതി, അയം വുച്ചതി ബ്യാപാദകായഗന്ഥോ; തതിയേ യോഗേ ഠിതോ പരാമാസേന കായം ഗന്ഥതി, അയം വുച്ചതി പരാമാസകായഗന്ഥോ; ചതുത്ഥേ യോഗേ ഠിതോ ഇദംസച്ചാഭിനിവേസേന കായം ഗന്ഥതി, അയം വുച്ചതി ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥോ.

തസ്സ ഏവംഗന്ഥിതാ കിലേസാ ആസവന്തി. കുതോ ച വുച്ചതി ആസവന്തീതി? അനുസയതോ വാ പരിയുട്ഠാനതോ വാ. തത്ഥ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥേന കാമാസവോ, ബ്യാപാദകായഗന്ഥേന ഭവാസവോ, പരാമാസകായഗന്ഥേന ദിട്ഠാസവോ, ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥേന അവിജ്ജാസവോ.

തസ്സ ഇമേ ചത്താരോ ആസവാ വേപുല്ലം ഗതാ ഓഘാ ഭവന്തി. ഇതി ആസവവേപുല്ലാ ഓഘവേപുല്ലം. തത്ഥ കാമാസവേന കാമോഘോ, ഭവാസവേന ഭവോഘോ, ദിട്ഠാസവേന ദിട്ഠോഘോ, അവിജ്ജാസവേന അവിജ്ജോഘോ.

തസ്സ ഇമേ ചത്താരോ ഓഘാ അനുസയസഹഗതാ അജ്ഝാസയം അനുപവിട്ഠാ ഹദയം ആഹച്ച തിട്ഠന്തി, തേന വുച്ചന്തി സല്ലാഇതി. തത്ഥ കാമോഘേന രാഗസല്ലോ, ഭവോഘേന ദോസസല്ലോ, ദിട്ഠോഘേന മാനസല്ലോ, അവിജ്ജോഘേന മോഹസല്ലോ.

തസ്സ ഇമേഹി ചതൂഹി സല്ലേഹി പരിയാദിന്നം [പരിയാദിണ്ണം (ക॰)] വിഞ്ഞാണം ചതൂസു ധമ്മേസു സണ്ഠഹതി രൂപേ വേദനായ സഞ്ഞായ സങ്ഖാരേസു. തത്ഥ രാഗസല്ലേന നന്ദൂപസേചനേന വിഞ്ഞാണേന രൂപൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ദോസസല്ലേന നന്ദൂപസേചനേന വിഞ്ഞാണേന വേദനൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, മാനസല്ലേന നന്ദൂപസേചനേന വിഞ്ഞാണേന സഞ്ഞൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, മോഹസല്ലേന നന്ദൂപസേചനേന വിഞ്ഞാണേന സങ്ഖാരൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി.

തസ്സ ഇമാഹി ചതൂഹി വിഞ്ഞാണട്ഠിതീഹി ഉപത്ഥദ്ധം വിഞ്ഞാണം ചതൂഹി ധമ്മേഹി അഗതിം ഗച്ഛതി ഛന്ദാ ദോസാ ഭയാ മോഹാ. തത്ഥ രാഗേന ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛതി, ദോസേന ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി, ഭയേന ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി, മോഹേന മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി. ഇതി ഖോ തഞ്ച കമ്മം ഇമേ ച കിലേസാ, ഏസ ഹേതു സംസാരസ്സ, ഏവം സബ്ബേ കിലേസാ ചതൂഹി വിപല്ലാസേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ.

൮൭. തത്ഥ ഇമാ ചതസ്സോ ദിസാ കബളീകാരോ ആഹാരോ "അസുഭേ സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസോ, കാമുപാദാനം, കാമയോഗോ, അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ, കാമാസവോ, കാമോഘോ, രാഗസല്ലോ, രൂപൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ഛന്ദാ അഗതിഗമനന്തി പഠമാ ദിസാ.

ഫസ്സോ ആഹാരോ, "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസോ, ഭവുപാദാനം, ഭവയോഗോ, ബ്യാപാദകായഗന്ഥോ, ഭവാസവോ, ഭവോഘോ, ദോസസല്ലോ, വേദനൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ദോസാ അഗതിഗമനന്തി ദുതിയാ ദിസാ.

വിഞ്ഞാണാഹാരോ "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസോ, ദിട്ഠുപാദാനം, ദിട്ഠിയോഗോ പരാമാസകായഗന്ഥോ, ദിട്ഠാസവോ, ദിട്ഠോഘോ, മാനസല്ലോ, സഞ്ഞൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ഭയാ അഗതിഗമനന്തി തതിയാ ദിസാ.

മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ "അനത്തനി അത്താ"തി വിപല്ലാസോ, അത്തവാദുപാദാനം, അവിജ്ജായോഗോ, ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥോ, അവിജ്ജാസവോ, അവിജ്ജോഘോ, മോഹസല്ലോ, സങ്ഖാരൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, മോഹാ അഗതിഗമനന്തി ചതുത്ഥീ ദിസാ.

തത്ഥ യോ ച കബളീകാരോ ആഹാരോ യോ ച "അസുഭേ സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസോ, കാമുപാദാനം, കാമയോഗോ, അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ, കാമാസവോ , കാമോഘോ, രാഗസല്ലോ, രൂപൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി ഛന്ദാ അഗതിഗമനന്തി, ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഇമേ രാഗചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ.

തത്ഥ യോ ച ഫസ്സോ ആഹാരോ യോ ച "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസോ, ഭവുപാദാനം, ഭവയോഗോ , ബ്യാപാദകായഗന്ഥോ, ഭവാസവോ, ഭവോഘോ, ദോസസല്ലോ, വേദനൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ദോസാ അഗതിഗമനന്തി ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം, ഇമേ ദോസചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപക്കിലേസാ.

തത്ഥ യോ ച വിഞ്ഞാണാഹാരോ യോ ച "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസോ, ദിട്ഠുപാദാനം, ദിട്ഠിയോഗോ, പരാമാസകായഗന്ഥോ, ദിട്ഠാസവോ, ദിട്ഠോഘോ, മാനസല്ലോ, സഞ്ഞൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, ഭയാ അഗതിഗമനന്തി ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ മന്ദസ്സ ഉപക്കിലേസാ.

തത്ഥ യോ ച മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ യോ ച "അനത്തനി അത്താ"തി വിപല്ലാസോ, അത്തവാദുപാദാനം, അവിജ്ജായോഗോ, ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥോ, അവിജ്ജാസവോ, അവിജ്ജോഘോ, മോഹസല്ലോ, സങ്ഖാരൂപഗാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതി, മോഹാ അഗതിഗമനന്തി, ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഇമേ ദിട്ഠിചരിതസ്സ ഉദത്തസ്സ [ഉദത്ഥസ്സ (സീ॰ ക॰)] ഉപക്കിലേസാ.

തത്ഥ യോ ച കബളീകാരോ ആഹാരോ യോ ച ഫസ്സോ ആഹാരോ, ഇമേ അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തി, വിഞ്ഞാണാഹാരോ സുഞ്ഞതായ, മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ അനിമിത്തേന, തത്ഥ യോ ച "അസുഭേ സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസോ, യോ ച "ദുക്ഖേ സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസോ, ഇമേ അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി. "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസോ സുഞ്ഞതായ, "അനത്തനി അത്താ"തി വിപല്ലാസോ അനിമിത്തേന. തത്ഥ കാമുപാദാനഞ്ച ഭവുപാദാനഞ്ച അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി. ദിട്ഠുപാദാനം സുഞ്ഞതായ,

അത്തവാദുപാദാനം അനിമിത്തേന. തത്ഥ കാമയോഗോ ച ഭവയോഗോ ച അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി, ദിട്ഠിയോഗോ സുഞ്ഞതായ, അവിജ്ജായോഗോ അനിമിത്തേന. തത്ഥ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ ച ബ്യാപാദകായഗന്ഥോ ച അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി, പരാമാസകായഗന്ഥോ സുഞ്ഞതായ, ഇദംസച്ചാഭിനിവേസകായഗന്ഥോ അനിമിത്തേന.

തത്ഥ കാമാസവോ ച ഭവാസവോ ച അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി, ദിട്ഠാസവോ സുഞ്ഞതായ, അവിജ്ജാസവോ അനിമിത്തേന. തത്ഥ കാമോഘോ ച ഭവോഘോ ച അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി, ദിട്ഠോഘോ സുഞ്ഞതായ, അവിജ്ജോഘോ അനിമിത്തേന. തത്ഥ രാഗസല്ലോ ച ദോസസല്ലോ ച അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി, മാനസല്ലോ സുഞ്ഞതായ, മോഹസല്ലോ അനിമിത്തേന. തത്ഥ രൂപൂപഗാ ച വിഞ്ഞാണട്ഠിതി വേദനൂപഗാ ച വിഞ്ഞാണട്ഠിതി അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തി, സഞ്ഞൂപഗാ സുഞ്ഞതായ, സങ്ഖാരൂപഗാ അനിമിത്തേന.

തത്ഥ ഛന്ദാ ച അഗതിഗമനം ദോസാ ച അഗതിഗമനം അപ്പണിഹിതേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി, ഭയാ അഗതിഗമനം സുഞ്ഞതായ, മോഹാ അഗതിഗമനം അനിമിത്തേന വിമോക്ഖമുഖേന പഹാനം ഗച്ഛന്തി. ഇതി സബ്ബേ ലോകവട്ടാനുസാരിനോ ധമ്മാ നിയ്യന്തി. തേ ലോകാ തീഹി വിമോക്ഖമുഖേഹി.

വുന്ന. തത്രിദം നിയ്യാനം -

ചതസ്സോ പടിപദാ, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരി ഝാനാനി, ചത്താരോ വിഹാരാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ, ചത്താരി അധിട്ഠാനാനി, ചതസ്സോ സമാധിഭാവനാ, ചത്താരോ സുഖഭാഗിയാ ധമ്മാ, ചതസ്സോ അപ്പമാണാ.

പഠമാ പടിപദാ പഠമം സതിപട്ഠാനം, ദുതിയാ പടിപദാ ദുതിയം സതിപട്ഠാനം, തതിയാ പടിപദാ തതിയം സതിപട്ഠാനം, ചതുത്ഥീ പടിപദാ ചതുത്ഥം സതിപട്ഠാനം. പഠമം സതിപട്ഠാനം പഠമം ഝാനം, ദുതിയം സതിപട്ഠാനം ദുതിയം ഝാനം, തതിയം സതിപട്ഠാനം തതിയം ഝാനം. ചതുത്ഥം സതിപട്ഠാനം ചതുത്ഥം ഝാനം. പഠമം ഝാനം പഠമോ വിഹാരോ, ദുതിയം ഝാനം ദുതിയോ വിഹാരോ, തതിയം ഝാനം തതിയോ വിഹാരോ, ചതുത്ഥം ഝാനം ചതുത്ഥോ വിഹാരോ. പഠമോ വിഹാരോ പഠമം സമ്മപ്പധാനം, ദുതിയോ വിഹാരോ ദുതിയം സമ്മപ്പധാനം, തതിയോ വിഹാരോ തതിയം സമ്മപ്പധാനം, ചതുത്ഥോ വിഹാരോ ചതുത്ഥം സമ്മപ്പധാനം. പഠമം സമ്മപ്പധാനം പഠമോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ, ദുതിയം ദുതിയോ, തതിയം തതിയോ, ചതുത്ഥം സമ്മപ്പധാനം ചതുത്ഥോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ. പഠമോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ പഠമം അധിട്ഠാനം, ദുതിയോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ ദുതിയം അധിട്ഠാനം, തതിയോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ തതിയം അധിട്ഠാനം, ചതുത്ഥോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ ചതുത്ഥം അധിട്ഠാനം. പഠമം അധിട്ഠാനം പഠമാ സമാധിഭാവനാ, ദുതിയം അധിട്ഠാനം ദുതിയാ സമാധിഭാവനാ, തതിയം അധിട്ഠാനം തതിയാ സമാധിഭാവനാ, ചതുത്ഥം

അധിട്ഠാനം ചതുത്ഥീ സമാധിഭാവനാ. പഠമാ സമാധിഭാവനാ പഠമോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ, ദുതിയാ സമാധിഭാവനാ ദുതിയോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ, തതിയാ സമാധിഭാവനാ തതിയോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ, ചതുത്ഥീ സമാധിഭാവനാ ചതുത്ഥോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ. പഠമോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ പഠമം അപ്പമാണം, ദുതിയോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ ദുതിയം അപ്പമാണം, തതിയോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ തതിയം അപ്പമാണം, ചതുത്ഥോ സുഖഭാഗിയോ ധമ്മോ ചതുത്ഥം അപ്പമാണം. പഠമാ പടിപദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ [ബഹുലികതാ (കം॰)] പഠമം സതിപട്ഠാനം പരിപൂരേതി, ദുതിയാ പടിപദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ ദുതിയം സതിപട്ഠാനം പരിപൂരേതി, തതിയാ പടിപദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ തതിയം സതിപട്ഠാനം പരിപൂരേതി, ചതുത്ഥീ പടിപദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ ചതുത്ഥം സതിപട്ഠാനം പരിപൂരേതി. പഠമോ സതിപട്ഠാനോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ പഠമം ഝാനം പരിപൂരേതി, ദുതിയോ സതിപട്ഠാനോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ദുതിയം ഝാനം പരിപൂരേതി, തതിയോ സതിപട്ഠാനോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ തതിയം ഝാനം പരിപൂരേതി, ചതുത്ഥോ സതിപട്ഠാനോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ചതുത്ഥം ഝാനം പരിപൂരേതി.

പഠമം ഝാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം പഠമം വിഹാരം പരിപൂരേതി, ദുതിയം ഝാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം ദുതിയം വിഹാരം പരിപൂരേതി, തതിയം ഝാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം തതിയം വിഹാരം പരിപൂരേതി, ചതുത്ഥം ഝാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം ചതുത്ഥം വിഹാരം പരിപൂരേതി. പഠമോ വിഹാരോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദം പരിപൂരേതി, ദുതിയോ വിഹാരോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ഉപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനം പരിപൂരേതി, തതിയോ വിഹാരോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പാദം പരിപൂരേതി, ചതുത്ഥോ വിഹാരോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഠിതിം അസമ്മോസം ഭിയ്യോഭാവം പരിപൂരേതി. പഠമം സമ്മപ്പധാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം മാനപ്പഹാനം പരിപൂരേതി, ദുതിയം സമ്മപ്പധാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം ആലയസമുഗ്ഘാതം പരിപൂരേതി, തതിയം സമ്മപ്പധാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം അവിജ്ജാപഹാനം പരിപൂരേതി, ചതുത്ഥം സമ്മപ്പധാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം ഭവൂപസമം പരിപൂരേതി. മാനപ്പഹാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം സച്ചാധിട്ഠാനം പരിപൂരേതി, ആലയസമുഗ്ഘാതോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ചാഗാധിട്ഠാനം പരിപൂരേതി, അവിജ്ജാപഹാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം പഞ്ഞാധിട്ഠാനം പരിപൂരേതി, ഭവൂപസമോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ഉപസമാധിട്ഠാനം പരിപൂരേതി. സച്ചാധിട്ഠാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം ഛന്ദസമാധിം പരിപൂരേതി, ചാഗാധിട്ഠാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം വീരിയസമാധിം പരിപൂരേതി, പഞ്ഞാധിട്ഠാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം ചിത്തസമാധിം പരിപൂരേതി, ഉപസമാധിട്ഠാനം ഭാവിതം ബഹുലീകതം വീമംസാസമാധിം പരിപൂരേതി. ഛന്ദസമാധി ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ഇന്ദ്രിയസംവരം പരിപൂരേതി, വീരിയസമാധി ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ തപം പരിപൂരേതി, ചിത്തസമാധി ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ബുദ്ധിം പരിപൂരേതി, വീമംസാസമാധി ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗം പരിപൂരേതി. ഇന്ദ്രിയസംവരോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ മേത്തം പരിപൂരേതി, തപോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ കരുണം

പരിപൂരേതി, ബുദ്ധി ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ മുദിതം പരിപൂരേതി, സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ ഉപേക്ഖം പരിപൂരേതി.

൮൭. തത്ഥ ഇമാ ചതസ്സോ ദിസാ പഠമാ പടിപദാ പഠമോ സതിപട്ഠാനോ പഠമം ഝാനം പഠമോ വിഹാരോ പഠമോ സമ്മപ്പധാനോ പഠമോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ സച്ചാധിട്ഠാനം ഛന്ദസമാധി ഇന്ദ്രിയസംവരോ മേത്താ ഇതി പഠമാ ദിസാ.

ദുതിയാ പടിപദാ ദുതിയോ സതിപട്ഠാനോ ദുതിയോ വിഹാരോ ദുതിയോ സമ്മപ്പധാനോ ദുതിയോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ ഭവാധിട്ഠാനം വീരിയസമാധി തപോ കരുണാ ഇതി ദുതിയാ ദിസാ.

തതിയാ പടിപദാ തതിയോ സതിപട്ഠാനോ തതിയം ഝാനം തതിയോ വിഹാരോ തതിയോ സമ്മപ്പധാനോ തതിയോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ പഞ്ഞാധിട്ഠാനം ചിത്തസമാധി ബുദ്ധി മുദിതാ ഇതി തതിയാ ദിസാ.

ചതുത്ഥീ പടിപദാ ചതുത്ഥോ സതിപട്ഠാനോ ചതുത്ഥം ഝാനം ചതുത്ഥോ വിഹാരോ ചതുത്ഥോ സമ്മപ്പധാനോ ചതുത്ഥോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ ഉപസമാധിട്ഠാനം വീമംസാസമാധി സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ ഉപേക്ഖാ ഇതി ചതുത്ഥീ ദിസാ.

തത്ഥ പഠമാ പടിപദാ പഠമോ സതിപട്ഠാനോ പഠമം ഝാനം പഠമോ വിഹാരോ പഠമോ സമ്മപ്പധാനോ പഠമോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ സച്ചാധിട്ഠാനം ഛന്ദസമാധി ഇന്ദ്രിയസംവരോ, മേത്താ ഇതി ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഇദം രാഗചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭേസജ്ജം.

ദുതിയാ പടിപദാ ദുതിയോ സതിപട്ഠാനോ ദുതിയം ഝാനം ദുതിയോ വിഹാരോ ദുതിയോ സമ്മപ്പധാനോ ദുതിയോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ ചാഗാധിട്ഠാനം വീരിയസമാധി തപോ കരുണാ ഇതി ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഇദം ദോസചരിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഭേസജ്ജം.

തതിയാ പടിപദാ തതിയോ സതിപട്ഠാനോ തതിയം ഝാനം തതിയോ വിഹാരോ തതിയോ സമ്മപ്പധാനോ തതിയോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ പഞ്ഞാധിട്ഠാനം ചിത്തസമാധി ബുദ്ധി മുദിതാ ഇതി ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഇദം ദിട്ഠിചരിതസ്സ മന്ദസ്സ ഭേസജ്ജം.

ചതുത്ഥീ പടിപദാ ചതുത്ഥോ സതിപട്ഠാനോ ചതുത്ഥം ഝാനം ചതുത്ഥോ വിഹാരോ ചതുത്ഥോ സമ്മപ്പധാനോ ചതുത്ഥോ അച്ഛരിയോ അബ്ഭുതോ ധമ്മോ ഉപസമാധിട്ഠാനം വീമംസാസമാധി സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ ഉപേക്ഖാ ഇതി ഇമേസം ദസന്നം സുത്താനം ഏകോ അത്ഥോ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഇദം ദിട്ഠിചരിതസ്സ ഉദത്തസ്സ ഭേസജ്ജം.

തത്ഥ ദുക്ഖാ ച പടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ ദുക്ഖാ ച പടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, സുഖാ പടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ

സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം, സുഖാ പടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ കായേ കായാനുപസ്സിതാ സതിപട്ഠാനഞ്ച വേദനാസു വേദനാനുപസ്സിതാ സതിപട്ഠാനഞ്ച അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സിതാ സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം. ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സിതാ അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ പഠമഞ്ച ഝാനം ദുതിയഞ്ച ഝാനം അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, തതിയം ഝാനം സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം, ചതുത്ഥം ഝാനം അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ പഠമോ ച വിഹാരോ ദുതിയോ ച വിഹാരോ അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, തതിയോ വിഹാരോ സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം, ചതുത്ഥോ വിഹാരോ അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

യത്ഥ പഠമഞ്ച സമ്മപ്പധാനം ദുതിയഞ്ച സമ്മപ്പധാനം അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, തതിയം സമ്മപ്പധാനം സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം, ചതുത്ഥം സമ്മപ്പധാനം അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ മാനപ്പഹാനഞ്ച ആലയസമുഗ്ഘാതോ ച അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, അവിജ്ജാപഹാനം സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം, ഭവൂപസമോ അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ സച്ചാധിട്ഠാനഞ്ച ചാഗാധിട്ഠാനഞ്ച അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, പഞ്ഞാധിട്ഠാനം സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം, ഉപസമാധിട്ഠാനം അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ ഛന്ദസമാധി ച വീരിയസമാധി ച അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, ചിത്തസമാധി സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം, വീമംസാസമാധി അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ ഇന്ദ്രിയസംവരോ ച തപോ ച അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, ബുദ്ധി സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തത്ഥ മേത്താ ച കരുണാ ച അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖമുഖം, മുദിതാ സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖമുഖം ഉപേക്ഖാ അനിമിത്തം വിമോക്ഖമുഖം.

തേസം വിക്കീളിതം. ചത്താരോ ആഹാരാ തേസം പടിപക്ഖോ ചതസ്സോ പടിപദാ...പേ... ചത്താരോ വിപല്ലാസാ തേസം പടിപക്ഖോ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. ചത്താരി ഉപാദാനാനി തേസം പടിപക്ഖോ ചത്താരി ഝാനാനി. ചത്താരോ യോഗാ തേസം പടിപക്ഖോ ചത്താരോ വിഹാരാ. ചത്താരോ ഗന്ഥാ തേസം പടിപക്ഖോ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ. ചത്താരോ ആസവാ തേസം പടിപക്ഖോ ചത്താരോ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ. ചത്താരോ ഓഘാ തേസം പടിപക്ഖോ ചത്താരി അധിട്ഠാനാനി. ചത്താരോ സല്ലാ തേസം പടിപക്ഖോ ചതസ്സോ സമാധിഭാവനാ. ചതസ്സോ

വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ താസം പടിപക്ഖോ ചത്താരോ സുഖഭാഗിയാ ധമ്മാ. ചത്താരി അഗതിഗമനാനി തേസം പടിപക്ഖോ ചതസ്സോ അപ്പമാണാ.

സീഹാ ബുദ്ധാ പച്ചേകബുദ്ധാ സാവകാ ച ഹതരാഗദോസമോഹാ, തേസം വിക്കീളിതം ഭാവനാ സച്ഛികിരിയാ ബ്യന്തീകിരിയാ ച. വിക്കീളിതം ഇന്ദ്രിയാധിട്ഠാനം വിക്കീളിതം വിപരിയാസാനധിട്ഠാനഞ്ച. ഇന്ദ്രിയാനി സദ്ധമ്മഗോചരോ വിപരിയാസാ കിലേസഗോചരോ. അയം വുച്ചതി സീഹവിക്കീളിതസ്സ ച നയസ്സ ദിസാലോചനസ്സ ച നയസ്സ ഭൂമീതി. തേനാഹ "യോ നേതി വിപല്ലാസേഹി സംകിലേസേ"തി. വേയ്യാകരണേസു ഹി യേ "കുസലാകുസലാ"തി ച.

തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യന്തി, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ; യേ സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യന്തി, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ. തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അയം സംകിലേസോ, ചത്താരോ ആഹാരാ, ചത്താരോ വിപല്ലാസാ, ചത്താരി ഉപാദാനാനി, ചത്താരോ യോഗാ, ചത്താരോ ഗന്ഥാ, ചത്താരോ ആസവാ, ചത്താരോ ഓഘാ, ചത്താരോ സല്ലാ, ചതസ്സോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ, ചത്താരി അഗതിഗമനാനീതി. തേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം ഇദം വോദാനം, ചതസ്സോ പടിപദാ, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരി ഝാനാനി, ചത്താരോ വിഹാരാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതാ ധമ്മാ, ചത്താരി അധിട്ഠാനാനി, ചതസ്സോ സമാധിഭാവനാ, ചത്താരോ സുഖഭാഗിയാ ധമ്മാ, ചതസ്സോ അപ്പമാണാ ഇതി.

൮൮. തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യന്തി ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ. യേ സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യന്തി, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ. തത്ഥ യോ സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി, അയം ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ. യോ സാധാരണായ, അയം വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ. യോ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി, അയം നേയ്യോ.

തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സമഥം ഉപദിസതി, നേയ്യസ്സ വിപസ്സനം, സമഥവിപസ്സനം വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ. തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മുദുകം ധമ്മദേസനം ഉപദിസതി, തിക്ഖം നേയ്യസ്സ, മുദുതിക്ഖം വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ, തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസയതി, സംഖിത്തവിത്ഥാരേന വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ, വിത്ഥാരേന നേയ്യസ്സ. തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിസ്സരണം ഉപദിസതി, വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ഉപദിസതി, നേയ്യസ്സ അസ്സാദഞ്ച ആദീനവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ഉപദിസതി. തത്ഥ ഭഗവാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖം പഞ്ഞാപയതി, അധിചിത്തം വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ, അധിസീലം നേയ്യസ്സ.

തത്ഥ യേ ദുക്ഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യന്തി, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ. യേ സുഖായ പടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ ച നിയ്യന്തി. ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ. ഇതി ഖോ ചത്താരി ഹുത്വാ തീണി ഭവന്തി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ നേയ്യോതി.

തേസം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം അയം സംകിലേസോ, തീണി അകുസലമൂലാനി ലോഭോ അകുസലമൂലം ദോസോ അകുസലമൂലം മോഹോ അകുസലമൂലം , തീണി ദുച്ചരിതാനി - കായദുച്ചരിതം വചീദുച്ചരിതം മനോദുച്ചരിതം; തയോ അകുസലവിതക്കാ - കാമവിതക്കോ ബ്യാപാദവിതക്കോ വിഹിംസാവിതക്കോ; തിസ്സോ അകുസലസഞ്ഞാ - കാമസഞ്ഞാ ബ്യാപാദസഞ്ഞാ വിഹിംസാസഞ്ഞാ; തിസ്സോ വിപരീതസഞ്ഞാ - നിച്ചസഞ്ഞാ സുഖസഞ്ഞാ അത്തസഞ്ഞാ; തിസ്സോ വേദനാ - സുഖാ വേദനാ ദുക്ഖാ വേദനാ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ; തിസ്സോ ദുക്ഖതാ - ദുക്ഖദുക്ഖതാ സങ്ഖാരദുക്ഖതാ വിപരിണാമദുക്ഖതാ; തയോ അഗ്ഗീ - രാഗഗ്ഗി ദോസഗ്ഗി മോഹഗ്ഗി; തയോ സല്ലാ - രാഗസല്ലോ ദോസസല്ലോ മോഹസല്ലോ; തിസ്സോ ജടാ - രാഗജടാ ദോസജടാ മോഹജടാ; തിസ്സോ അകുസലൂപപരിക്ഖാ - അകുസലം കായകമ്മം അകുസലം വചീകമ്മം അകുസലം മനോകമ്മം. തിസ്സോ വിപത്തിയോ - സീലവിപത്തി ദിട്ഠിവിപത്തി ആചാരവിപത്തീതി. തേസം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഇദം വോദാനം. തീണി കുസലമൂലാനി - അലോഭോ കുസലമൂലം അദോസോ കുസലമൂലം അമോഹോ കുസലമൂലം. തീണി സുചരിതാനി - കായസുചരിതം വചീസുചരിതം മനോസുചരിതം. തയോ കുസലവിതക്കാ - നേക്ഖമ്മവിതക്കോ അബ്യാപാദവിതക്കോ അവിഹിംസാവിതക്കോ. തയോ സമാധീ - സവിതക്കോ സവിചാരോ സമാധി അവിതക്കോ വിചാരമത്തോ സമാധി അവിതക്കോ അവിചാരോ സമാധി. തിസ്സോ കുസലസഞ്ഞാ - നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാ അബ്യാപാദസഞ്ഞാ അവിഹിംസാസഞ്ഞാ. തിസ്സോ അവിപരീതസഞ്ഞാ - അനിച്ചസഞ്ഞാ ദുക്ഖസഞ്ഞാ അനത്തസഞ്ഞാ. തിസ്സോ കുസലൂപപരിക്ഖാ - കുസലം കായകമ്മം കുസലം വചീകമ്മം കുസലം മനോകമ്മം. തീണി സോചേയ്യാനി - കായസോചേയ്യം വചീസോചേയ്യം മനോസോചേയ്യം; തിസ്സോ സമ്പത്തിയോ - സീലസമ്പത്തി സമാധിസമ്പത്തി പഞ്ഞാസമ്പത്തി. തിസ്സോ സിക്ഖാ - അധിസീലസിക്ഖാ അധിചിത്തസിക്ഖാ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ; തയോ ഖന്ധാ - സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി - സുഞ്ഞതം അനിമിത്തം അപ്പണിഹിതന്തി.

ഇതി ഖോ ചത്താരി ഹുത്വാ തീണി ഭവന്തി, തീണി ഹുത്വാ ദ്വേ ഭവന്തി തണ്ഹാചരിതോ ച ദിട്ഠിചരിതോ ച.

തേസം ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം അയം സംകിലേസോ, തണ്ഹാ ച അവിജ്ജാ ച അഹിരികഞ്ച അനോത്തപ്പഞ്ച അസ്സതി ച അസമ്പജഞ്ഞഞ്ച അയോനിസോ മനസികാരോ ച കോസജ്ജഞ്ച ദോവചസ്സഞ്ച അഹംകാരോ ച മമംകാരോ ച അസ്സദ്ധാ ച പമാദോ ച അസദ്ധമ്മസ്സവനഞ്ച അസംവരോ ച അഭിജ്ഝാ ച ബ്യാപാദോ ച നീവരണഞ്ച സംയോജനഞ്ച കോധോ ച ഉപനാഹോ ച മക്ഖോ ച പലാസോ ച ഇസ്സാ ച മച്ഛേരഞ്ച മായാ ച സാഠേയ്യഞ്ച സസ്സതദിട്ഠി ച ഉച്ഛേദദിട്ഠിചാതി.

തേസം ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം ഇദം വോദാനം, സമഥോ ച വിപസ്സനാ ച ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ച സതി ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച യോനിസോ മനസികാരോ ച വീരിയാരമ്ഭോ ച സോവചസ്സഞ്ച ധമ്മേ ഞാണഞ്ച അന്വയേ ഞാണഞ്ച ഖയേ ഞാണഞ്ച അനുപ്പാദേ ഞാണഞ്ച സദ്ധാ ച അപ്പമാദോ ച സദ്ധമ്മസ്സവനഞ്ച സംവരോ ച അനഭിജ്ഝാ ച അബ്യാപാദോ ച രാഗവിരാഗാ ച ചേതോവിമുത്തി അവിജ്ജാവിരാഗാ ച പഞ്ഞാവിമുത്തി അഭിസമയോ ച അപ്പിച്ഛതാ ച സന്തുട്ഠി ച അക്കോധോ ച അനുപനാഹോ ച അമക്ഖോ ച

അപലാസോ ച ഇസ്സാപഹാനഞ്ച മച്ഛരിയപ്പഹാനഞ്ച വിജ്ജാ ച വിമുത്തി ച സങ്ഖതാരമ്മണോ ച വിമോക്ഖോ അസങ്ഖതാരമ്മണോ ച വിമോക്ഖോ സഉപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതു അനുപാദിസേസാ ച നിബ്ബാനധാതൂതി.

അയം വുച്ചതി തിപുക്ഖലസ്സ ച നയസ്സ അങ്കുസസ്സ ച നയസ്സ ഭൂമീതി. തേനാഹ ''യോ അകുസലേ സമൂലേഹി നേതീ''തി ''ഓലോകേത്വാ ദിസലോചനേനാ''തി ച.

നിയുത്തം നയസമുട്ഠാനം.

സാസനപട്ഠാനം

൮൯. തത്ഥ അട്ഠാരസ മൂലപദാ കുഹിം ദട്ഠബ്ബാ? സാസനപട്ഠാനേ. തത്ഥ കതമം സാസനപട്ഠാനം? സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, വാസനാഭാഗിയം സുത്തം, നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം, അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം, തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, ദിട്ഠിസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, ദുച്ചരിതസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം, തണ്ഹാവോദാനഭാഗിയം സുത്തം, ദിട്ഠിവോദാനഭാഗിയം സുത്തം, ദുച്ചരിതവോദാനഭാഗിയം സുത്തം.

തത്ഥ സംകിലേസോ തിവിധോ - തണ്ഹാസംകിലേസോ ദിട്ഠിസംകിലേസോ ദുച്ചരിതസംകിലേസോ. തത്ഥ തണ്ഹാസംകിലേസോ സമഥേന വിസുജ്ഝതി, സോ സമഥോ സമാധിക്ഖന്ധോ. ദിട്ഠിസംകിലേസോ വിപസ്സനായ വിസുജ്ഝതി, സാ വിപസ്സനാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ. ദുച്ചരിതസംകിലേസോ സുചരിതേന വിസുജ്ഝതി, തം സുചരിതം സീലക്ഖന്ധോ. തസ്സ സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ യദി ആസത്തി ഉപ്പജ്ജതി ഭവേസു, ഏവം സായം സമഥവിപസ്സനാ ഭാവനാമയം പുഞ്ഞക്രിയവത്ഥു ഭവതി തത്രൂപപത്തിയാ സംവത്തതി. ഇമാനി ചത്താരി സുത്താനി, സാധാരണാനി കതാനി അട്ഠ ഭവന്തി, താനിയേവ അട്ഠ സുത്താനി സാധാരണാനി കതാനി സോളസ ഭവന്തി.

ഇമേഹി സോളസഹി സുത്തേഹി ഭിന്നേഹി നവവിധം സുത്തം ഭിന്നം ഭവതി. ഗാഥായ ഗാഥാ അനുമിനിതബ്ബാ, വേയ്യാകരണേന വേയ്യാകരണം അനുമിനിതബ്ബം. സുത്തേന സുത്തം അനുമിനിതബ്ബം.

൯൦. തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം?

> ''കാമന്ധാ ജാലസഞ്ഛന്നാ, തണ്ഹാഛദനഛാദിതാ;
> പമത്തബന്ധനാ [പമത്തബന്ധുനാ (ഉദാ॰ ൬൪)] ബദ്ധാ, മച്ഛാവ കുമിനാമുഖേ;
> ജരാമരണമന്വേന്തി, വച്ഛോ ഖീരപകോവ [ഖീരൂപകോവ (ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൬൪] മാതര''ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

ചത്താരിമാനി , ഭിക്ഖവേ, അഗതിഗമനാനി. കതമാനി ചത്താരി? ഛന്ദാഗതിം [ഛന്ദാ അഗതിം (സീ॰ ക॰) പസ്സ അ॰ നി॰ ൪.൧൭] ഗച്ഛതി, ദോസാഗതിം ഗച്ഛതി, മോഹാഗതിം ഗച്ഛതി, ഭയാഗതിം ഗച്ഛതി. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി അഗതിഗമനാനി. ഇദമവോച ഭഗവാ, ഇദം വത്വാന സുഗതോ, അഥാപരം ഏതദവോച സത്ഥാ -

> ''ഛന്ദാ ദോസാ ഭയാ മോഹാ, യോ ധമ്മം അതിവത്തതി;

നിഹീയതി തസ്സ യസോ, കാളപക്ഖേവ ചന്ദിമാ''തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ, മനോസേട്ഠാ മനോമയാ;
മനസാ ചേ പദുട്ഠേന, ഭാസതി വാ കരോതി വാ;
തതോ നം ദുക്ഖമന്വേതി, ചക്കംവ വഹതോ പദ''ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''മിദ്ധീ [പസ്സ ധം പം ൩൨൫] യദാ ഹോതി മഹഗ്ഘസോ ച, നിദ്ദായിതാ സമ്പരിവത്തസായീ;
മഹാവരാഹോവ നിവാപപുട്ഠോ, പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ''തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''അയസാവ മലം സമുട്ഠിതം, തതുട്ഠായ [തദുട്ഠായ (സീ॰) പസ്സ ധം പം ൨൪൦] തമേവ ഖാദതി;
ഏവം അതിധോനചാരിനം, സാനി [താനി (സീ॰) പസ്സ ധം പം ൨൪൦] കമ്മാനി നയന്തി ദുഗ്ഗതി''ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''ചോരോ യഥാ സന്ധിമുഖേ ഗഹീതോ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി ബജ്ഝതേ ച;
ഏവം അയം പേച്ച പജാ പരത്ഥ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി ബജ്ഝതേ ചാ''തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''സുഖകാമാനി ഭൂതാനി, യോ ദണ്ഡേന വിഹിംസതി;
അത്തനോ സുഖമേസാനോ, പേച്ച സോ ന ലഭതേ [ലഭേ (ക॰) പസ്സ ധം പം ൧൩൧] സുഖ''ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''ഗുന്നം ചേ തരമാനാനം, ജിമ്ഹം ഗച്ഛതി പുങ്ഗവോ;
സബ്ബാ താ ജിമ്ഹം ഗച്ഛന്തി, നേത്തേ ജിമ്ഹം ഗതേ [ജിമ്ഹഗതേ (സീ॰ ക॰) പസ്സ അം നി॰ ൪.൭൦] സതി.

''ഏവമേവ മനുസ്സേസു, യോ ഹോതി സേട്ഠസമ്മതോ;
സോ ചേ അധമ്മം ചരതി, പഗേവ ഇതരാ പജാ;
സബ്ബം രട്ഠം ദുക്ഖം സേതി, രാജാ ചേ ഹോതി അധമ്മികോ''തി.
ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''സുകിച്ഛരൂപാവതിമേ മനുസ്സാ, കരോന്തി പാപം ഉപധീസു രത്താ;

ഗച്ഛന്തി തേ ബഹുജനസന്നിവാസം, നിരയം അവീചിം കടുകം ഭയാനക''ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''ഫലം വേ [പസ്സ അം॰ നി॰ ൪.൬൮] കദലിം ഹന്തി, ഫലം വേളും ഫലം നളം;
സക്കാരോ കാപുരിസം ഹന്തി, ഗബ്ഭോ അസ്സതരിം യഥാ''തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''കോധമക്ഖഗരു ഭിക്ഖു, ലാഭസക്കാരഗാരവോ [ലാഭസക്കാരകാരണാ (സീ॰ ക॰) പസ്സ അം॰ നി॰ ൪.൪൩];
സുഖേത്തേ പൂതിബീജംവ, സദ്ധമ്മേ ന വിരൂഹതീ''തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

൮൯. ''ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം പദുട്ഠചിത്തം ഏവം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാമി, (യഥാ ഖോ അയം പുഗ്ഗലോ ഇരിയതി, യഞ്ച പടിപദം പടിപന്നോ, യഞ്ച മഗ്ഗം സമാരൂള്ഹോ) [( ) നത്ഥി അം॰ നി॰ ൧.൪൩-൪൪; ഇതിവു॰ ൨൦]. ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ കാലം കരേയ്യ, യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ, ഏവം നിരയേ. തം കിസ്സ ഹേതു? ചിത്തം ഹിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പദുട്ഠം [പദോസിതം (സീ॰ ക॰) അം॰ നി॰ ൧.൪൩; ഇതിവു॰ ൨൦ പസ്സിതബ്ബം], ചേതോപദോസഹേതു [ചിത്തപദോസഹേതു (സീ॰ ക॰)] ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജന്തീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച, തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''പദുട്ഠചിത്തം ഞത്വാന, ഏകച്ചം ഇധ പുഗ്ഗലം;
ഏതമത്ഥഞ്ച ബ്യാകാസി, ബുദ്ധോ [സത്ഥാ (സീ॰ ക॰)] ഭിക്ഖൂന സന്തികേ;

ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ, കാലം കയിരാഥ പുഗ്ഗലോ;
നിരയം ഉപപജ്ജേയ്യ, ചിത്തം ഹിസ്സ പദൂസിതം;
ചേതോപദോസഹേതു ഹി, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം.

യഥാഭതം നിക്ഖിപേയ്യ, ഏവമേവ തഥാവിധോ;
കായസ്സ ഭേദാ ദുപ്പഞ്ഞോ, നിരയം സോപപജ്ജതീ''തി.

അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ ഇതി മേ സുതന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

''സചേ ഭായഥ ദുക്ഖസ്സ, സചേ വോ ദുക്ഖമപ്പിയം;
മാകത്ഥ പാപകം കമ്മം, ആവി [ആവീ (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൪൪] വാ യദി വാ രഹോ.

“സചേ ച പാപകം കമ്മം, കരിസ്സഥ കരോഥ വാ;
ന വോ ദുക്ഖാ പമുത്യത്ഥി, ഉപേച്ചപി പലായത”ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

“അധമ്മേന ധനം ലദ്ധാ, മുസാവാദേന ചൂഭയം;
മമേതി ബാലാ മഞ്ഞന്തി, തം കഥം നു ഭവിസ്സതി.

“അന്തരായാ സു ഭവിസ്സന്തി, സമ്ഭതസ്സ വിനസ്സതി;
മതാ സഗ്ഗം ന ഗച്ഛന്തി, നനു ഏത്താവതാ ഹതാ”തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

“കഥം ഖണതി അത്താനം, കഥം മിത്തേഹി ജീരതി;
കഥം വിവട്ടതേ ധമ്മാ, കഥം സഗ്ഗം ന ഗച്ഛതി.

“ലോഭാ ഖണതി അത്താനം, ലുദ്ധോ മിത്തേഹി ജീരതി;
ലോഭാ വിവട്ടതേ ധമ്മാ, ലോഭാ സഗ്ഗം ന ഗച്ഛതീ”തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

“ചരന്തി ബാലാ ദുമ്മേധാ, അമിത്തേനേവ അത്തനാ;
കരോന്താ പാപകം കമ്മം, യം ഹോതി കടുകപ്ഫലം [കടകം ഫലം (കം॰) പസ്സ ധം॰ പ॰ ൬൬].

“ന തം കമ്മം കതം സാധു, യം കത്വാ അനുതപ്പതി;
യസ്സ അസ്സുമുഖോ രോദം, വിപാകം പടിസേവതീ”തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

“ദുക്കരം ദുത്തിതിക്ഖഞ്ച, അബ്യത്തേന ച [അവിയത്തേന (സീ॰ കം॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൭] സാമഞ്ഞം;
ബഹൂ ഹി തത്ഥ സമ്ബാധാ, യത്ഥ ബാലോ വിസീദതി.

“യോ ഹി അത്ഥഞ്ച ധമ്മഞ്ച, ഭാസമാനേ തഥാഗതേ;
മനം പദോസയേ ബാലോ, മോഘം ഖോ തസ്സ ജീവിതം.

“ഏതഞ്ചാഹം അരഹാമി, ദുക്ഖഞ്ച ഇതോ ച പാപിയതരം ഭന്തേ;
യോ അപ്പമേയ്യേസു തഥാഗതേസു, ചിത്തം പദോസേമി അവീതരാഗോ”തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

“അപ്പമേയ്യം പമിനന്തോ, കോധ വിദ്വാ വികപ്പയേ;
അപ്പമേയ്യം പമായിനം [പമായന്തം (സീ॰ കം॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൮൯], നിവുതം തം മഞ്ഞേ അകിസ്സവ”ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

“പുരിസസ്സ ഹി ജാതസ്സ, കുഠാരീ [കുധാരീ (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൮൦] ജായതേ മുഖേ;
യായ ഛിന്ദതി അത്താനം, ബാലോ ദുബ്ഭാസിതം ഭണം.

“ന ഹി സത്ഥം സുനിസിതം, വിസം ഹലാഹലം ഇവ;
ഏവം വിരദ്ധം പാതേതി, വാചാ ദുബ്ഭാസിതാ യഥാ”തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

൧൮൨. “യോ നിന്ദിയം പസംസതി, തം വാ നിന്ദതി യോ പസംസിയോ.

വിചിനാതി മുഖേന സോ കലിം, കലിനാ തേന സുഖം ന വിന്ദതി.

“അപ്പമത്തോ അയം കലി, യോ അക്ഖേസു ധനപരാജയോ;
സബ്ബസ്സാപി സഹാപി അത്തനാ, അയമേവ മഹന്തതരോ [മഹത്തരോ (ക॰) പസ്സ അ॰ നി॰ ൪.൩; സം॰ നി॰ ൧.൧൮൦] കലി;
യോ സുഗതേസു മനം പദോസയേ.

“സതം സഹസ്സാനം നിരബ്ബുദാനം, ഛത്തിംസതീ പഞ്ച ച അബ്ബുദാനി;
യമരിയഗരഹീ നിരയം ഉപേതി, വാചം മനഞ്ച പണിധായ പാപക”ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

“യോ ലോഭഗുണേ അനുയുത്തോ, സോ വചസാ [വചസാ ച (ക॰) പസ്സ സു॰ നി॰ ൬൬൫] പരിഭാസതി അഞ്ഞേ;
അസ്സദ്ധോ കദരിയോ [അനരിയോ (സീ॰ ക॰)] അവദഞ്ഞൂ, മച്ഛരി പേസുണിയം അനുയുത്തോ.

“മുഖദുഗ്ഗ വിഭൂത അനരിയ, ഭൂനഹു പാപക ദുക്കടകാരി;
പുരിസന്ത കലീ അവജാതപുത്ത [അവജാതകപുത്ത (സീ॰ ക॰) പസ്സ സു॰ നി॰ ൬൬൬], മാ ബഹുഭാണിധ നേരയികോസി.

“രജമാകിരസീ അഹിതായ, സന്തേ ഗരഹസി കിബ്ബിസകാരീ;
ബഹൂനി ദുച്ചരിതാനി ചരിത്വാ, ഗച്ഛസി ഖോ പപതം ചിരരത്ത”ന്തി.

ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

തത്ഥ കതമം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം?

“മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ, മനോസേട്ഠാ മനോമയാ;
മനസാ ചേ പസന്നേന, ഭാസതി വാ കരോതി വാ;
തതോ നം സുഖമന്വേതി, ഛായാവ അനപായിനീ”തി [അനുപായിനീതി (ക॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൨].

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

൯൩. മഹാനാമോ സക്കോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച – “ഇദം, ഭന്തേ, കപിലവത്ഥു ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച ബാഹുജഞ്ഞം [ബഹുജനം (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൫.൧൦൧൮] ആകിണ്ണമനുസ്സം സമ്ബാധബ്യൂഹം, സോ ഖോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം വാ പയിരുപാസിത്വാ മനോഭാവനീയേ വാ ഭിക്ഖൂ സായന്ഹസമയം കപിലവത്ഥും പവിസന്തോ ഭന്തേനപി ഹത്ഥിനാ സമാഗച്ഛാമി, ഭന്തേനപി അസ്സേന സമാഗച്ഛാമി, ഭന്തേനപി രഥേന സമാഗച്ഛാമി, ഭന്തേനപി സകടേന സമാഗച്ഛാമി, ഭന്തേനപി പുരിസേന സമാഗച്ഛാമി, തസ്സ മയ്ഹം, ഭന്തേ, തസ്മിം സമയേ മുസ്സതേവ ഭഗവന്തം ആരബ്ഭ സതി, മുസ്സതി ധമ്മം ആരബ്ഭ സതി, മുസ്സതി സങ്ഘം ആരബ്ഭ സതി. തസ്സ മയ്ഹം, ഭന്തേ, ഏവം ഹോതി ‘ഇമമ്ഹി ചാഹം സായന്ഹസമയേ കാലം കരേയ്യം, കാ മയ്ഹം [മമസ്സ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൫.൧൦൧൮] ഗതി, കോ അഭിസമ്പരായോ’”തി.

“മാ ഭായി, മഹാനാമ, മാ ഭായി, മഹാനാമ, അപാപകം തേ മരണം ഭവിസ്സതി, അപാപികാ [അപാപികാ തേ (സീ॰)] കാലങ്കിരിയാ. ചതൂഹി ഖോ, മഹാനാമ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ നിബ്ബാനനിന്നോ ഹോതി നിബ്ബാനപോണോ നിബ്ബാനപബ്ഭാരോ. കതമേഹി ചതൂഹി? ഇധ, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം…പേ॰… ബുദ്ധോ ഭഗവാതി. ധമ്മേ…പേ॰… സങ്ഘേ…പേ॰… അരിയകന്തേഹി സീലേഹി സമന്നാഗതോ ഹോതി അഖണ്ഡേഹി…പേ॰… സമാധിസംവത്തനികേഹി. സേയ്യഥാപി, മഹാനാമ, രുക്ഖോ പാചീനനിന്നോ പാചീനപോണോ പാചീനപബ്ഭാരോ, സോ മൂലച്ഛിന്നോ [മൂലേഹി ഛിന്നോ (സീ॰ ക॰)] കതമേന പപതേയ്യാ”തി? “യേന, ഭന്തേ, നിന്നോ യേന പോണോ യേന പബ്ഭാരോ”തി. “ഏവമേവ ഖോ, മഹാനാമ, ഇമേഹി ചതൂഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ നിബ്ബാനനിന്നോ ഹോതി നിബ്ബാനപോണോ നിബ്ബാനപബ്ഭാരോ. മാ ഭായി, മഹാനാമ, മാ ഭായി, മഹാനാമ, അപാപകം തേ മരണം ഭവിസ്സതി, അപാപികാ കാലങ്കിരിയാ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“സുഖകാമാനി ഭൂതാനി, യോ ദണ്ഡേന ന ഹിംസതി;
അത്തനോ സുഖമേസാനോ, പേച്ച സോ ലഭതേ സുഖ”ന്തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“ഗുന്നഞ്ചേ തരമാനാനം, ഉജും ഗച്ഛതി പുങ്ഗവോ;
സബ്ബാ താ ഉജും ഗച്ഛന്തി, നേത്തേ ഉജും ഗതേ സതി.

“ഏവമേവ മനുസ്സേസു, യോ ഹോതി സേട്ഠസമ്മതോ;
സോ സചേ [സോ ചേവ (സീ॰) പസ്സ (സീ॰) പസ്സ അ॰ നി॰ ४.൭൦] ധമ്മം ചരതി, പഗേവ ഇതരാ പജാ;
സബ്ബം രട്ഠം സുഖം സേതി, രാജാ ചേ ഹോതി ധമ്മികോ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

൩൪. ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ. തേന ഖോ പന സമയേന സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ചീവരകമ്മം കരോന്തി ''നിട്ഠിതചീവരോ ഭഗവാ തേമാസച്ചയേന ചാരികം പക്കമിസ്സതീ''തി. തേന ഖോ പന സമയേന ഇസിദത്തപുരാണാ ഥപതയോ സാകേതേ [സാധുകേ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൰൨)] പടിവസന്തി കേനചി ദേവ കരണീയേന. അസ്സോസും ഖോ ഇസിദത്തപുരാണാ ഥപതയോ ''സമ്ബഹുലാ കിര ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ചീവരകമ്മം കരോന്തി. നിട്ഠിതചീവരോ ഭഗവാ തേമാസച്ചയേന ചാരികം പക്കമിസ്സതീ''തി.

അഥ ഖോ ഇസിദത്തപുരാണാ ഥപതയോ മഗ്ഗേ പുരിസം ഠപേസും ''യദാ ത്വം അമ്ഭോ പുരിസ പസ്സെയ്യാസി ഭഗവന്തം ആഗച്ഛന്തം അരഹന്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം, അഥ അമ്ഹാകം ആരോചേയ്യാസീ''തി. ദ്വീഹതീഹം ഠിതോ ഖോ സോ പുരിസോ അദ്ദസ ഭഗവന്തം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം, ദിസ്വാന യേന ഇസിദത്തപുരാണാ ഥപതയോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ഇസിദത്തപുരാണേ ഥപതയോ ഏതദവോച ''അയം സോ ഭന്തേ [അയം ഭന്തേ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൫.൧൦൰൨] ഭഗവാ ആഗച്ഛതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, യസ്സദാനി കാലം മഞ്ഞഥാ''തി.

അഥ ഖോ ഇസിദത്തപുരാണാ ഥപതയോ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസു, ഉപസങ്കമിത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഭഗവന്തം പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധിംസു. അഥ ഖോ ഭഗവാ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ യേന അഞ്ഞതരം രുക്ഖമൂലം തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. ഇസിദത്തപുരാണാ ഥപതയോ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിംസു, ഏകമന്തം നിസിന്നാ ഖോ ഇസിദത്തപുരാണാ ഥപതയോ ഭഗവന്തം ഏതദവോചും -

''യദാ മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ 'സാവത്ഥിയാ കോസലേസു ചാരികം പക്കമിസ്സതീ'തി, ഹോതി നോ തസ്മിം സമയേ അനത്തമനതാ ഹോതി ദോമനസ്സം 'ദൂരേ നോ ഭഗവാ ഭവിസ്സതീ'തി. യദാ പന മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ 'സാവത്ഥിയാ കോസലേസു ചാരികം പക്കന്തോ'തി, ഹോതി നോ തസ്മിം സമയേ അനത്തമനതാ ഹോതി ദോമനസ്സം 'ദൂരേ നോ ഭഗവാ'തി...പേ॰....

''യദാ പന മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ 'കാസീസു മഗധേസു [കാസീഹി മാഗധേ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൰൨)] ചാരികം പക്കമിസ്സതീ'തി, ഹോതി നോ തസ്മിം സമയേ അനത്തമനതാ ഹോതി ദോമനസ്സം 'ദൂരേ നോ ഭഗവാ ഭവിസ്സതീ'തി . യദാ പന മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ 'കാസീസു മഗധേസു ചാരികം പക്കന്തോ'തി, അനപ്പകാ നോ തസ്മിം സമയേ അനത്തമനതാ ഹോതി അനപ്പകം ദോമനസ്സം 'ദൂരേ നോ ഭഗവാ'തി.

''യദാ പന മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ 'മഗധേസു കാസീസു ചാരികം പക്കമിസ്സതീ'തി, ഹോതി നോ തസ്മിം സമയേ അത്തമനതാ ഹോതി സോമനസ്സം 'ആസന്നേ നോ ഭഗവാ ഭവിസ്സതീ'തി. യദാ പന മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ 'മഗധേസു കാസീസു ചാരികം പക്കന്തോ'തി, ഹോതി നോ തസ്മിം സമയേ അത്തമനതാ ഹോതി സോമനസ്സം 'ആസന്നേ നോ ഭഗവാ'തി... പേ॰....

“യദാ പന മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ ‘കോസലേസു സാവത്ഥിം [സാവത്ഥിയം (സീ॰ ക॰)] ചാരികം പക്കമിസ്സതീ’തി. ഹോതി നോ തസ്മിം സമയേ അത്തമനതാ ഹോതി സോമനസ്സം ‘ആസന്നേ നോ ഭഗവാ ഭവിസ്സതീ’തി.

“യദാ പന മയം ഭന്തേ ഭഗവന്തം സുണോമ ‘സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ’തി ഹോതി അനപ്പകാ നോ തസ്മിം സമയേ അത്തമനതാ, ഹോതി അനപ്പകം സോമനസ്സം ‘ആസന്നേ നോ ഭഗവാ’”തി.

“തസ്മാതിഹ, ഥപതയോ, സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ രജാപഥോ, അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ, അലഞ്ച പന വോ, ഥപതയോ, അപ്പമാദായാ”തി. “അത്ഥി ഖോ നോ, ഭന്തേ, ഏതമ്ഹാ സമ്ബാധാ അഞ്ഞോ സമ്ബാധോ സമ്ബാധതരോ ചേവ സമ്ബാധസങ്ഖാതതരോ ചാ”തി? “കതമോ പന വോ, ഥപതയോ, ഏതമ്ഹാ സമ്ബാധാ അഞ്ഞോ സമ്ബാധോ സമ്ബാധതരോ ചേവ സമ്ബാധസങ്ഖാതതരോ ചാ”തി?

“ഇധ മയം, ഭന്തേ, യദാ രാജാ പസേനദി കോസലോ ഉയ്യാനഭൂമിം നിയ്യാതുകാമോ [ഗന്തുകാമോ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൫.൧൦൦൨] ഹോതി, യേ തേ രഞ്ഞോ പസേനദിസ്സ കോസലസ്സ നാഗാ ഓപവയ്ഹാ, തേ കപ്പേത്വാ യാ താ രഞ്ഞോ പസേനദിസ്സ കോസലസ്സ പജാപതിയോ പിയാ മനാപാ, താ [താസം (സീ॰ ക॰)] ഏകം പുരതോ ഏകം പച്ഛതോ നിസീദാപേമ, താസം ഖോ പന, ഭന്തേ, ഭഗിനീനം ഏവരൂപോ ഗന്ധോ ഹോതി. സേയ്യഥാപി നാമ ഗന്ധകരണ്ഡകസ്സ താവദേവ വിവരിയമാനസ്സ, യഥാ തം രാജകഞ്ഞാനം [രാജാരഹേന (സീ॰ ക॰)] ഗന്ധേന വിഭൂസിതാനം. താസം ഖോ പന, ഭന്തേ, ഭഗിനീനം ഏവരൂപോ കായസമ്ഫസ്സോ ഹോതി, സേയ്യഥാപി നാമ തൂലപിചുനോ വാ കപ്പാസപിചുനോ വാ, യഥാ തം രാജകഞ്ഞാനം സുഖേധിതാനം. തസ്മിം ഖോ പന, ഭന്തേ, സമയേ നാഗോപി രക്ഖിതബ്ബോ ഹോതി. താപി ഭഗിനിയോ രക്ഖിതബ്ബാ ഹോതി. അത്താപി രക്ഖിതബ്ബോ ഹോതി. ന ഖോ പന മയം, ഭന്തേ, അഭിജാനാമ താസു ഭഗിനിസു പാപകം ചിത്തം ഉപ്പാദേന്താ, അയം ഖോ നോ, ഭന്തേ, ഏതമ്ഹാ സമ്ബാധാ അഞ്ഞോ സമ്ബാധോ സമ്ബാധതരോ ചേവ സമ്ബാധസങ്ഘാതതരോ ചാതി.

“തസ്മാതിഹ , ഥപതയോ, സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ രജാപഥോ, അബ്ഭോകാസോ പബ്ബജ്ജാ. അലഞ്ച പന വോ, ഥപതയോ, അപ്പമാദായ. ചതൂഹി ഖോ ഥപതയോ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ സോതാപന്നോ ഹോതി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ.

“കതമേഹി ചതൂഹി? ഇധ, ഥപതയോ, സുതവാ അരിയസാവകോ ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ ഹോതി ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം…പേ॰… ബുദ്ധോ ഭഗവാതി, ധമ്മേ…പേ॰… സങ്ഘേ…പേ॰… വിഗതമലമച്ഛേരേന ചേതസാ അഗാരം അജ്ഝാവസതി, മുത്തചാഗോ പയതപാണി വോസ്സഗ്ഗരതോ യാചയോഗോ ദാനസംവിഭാഗരതോ അപ്പടിവിഭത്തം. ഇമേഹി ഖോ, ഥപതയോ, ചതൂഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ സോതാപന്നോ ഹോതി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ.

“തുമ്ഹേ ഖോ, ഥപതയോ, ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതാ ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം...പേ॰... ബുദ്ധോ ഭഗവാതി, ധമ്മേ...പേ॰... സങ്ഘേ...പേ॰... യം ഖോ പന കിഞ്ചി കുലേ ദേയ്യധമ്മം, സബ്ബം തം അപ്പടിവിഭത്തം സീലവന്തേഹി കല്യാണധമ്മേഹി, തം കിം മഞ്ഞഥ, ഥപതയോ, കതിവിധാ തേ കോസലേസു മനുസ്സാ യേ തുമ്ഹാകം സമസമാ യദിദം ദാനസംവിഭാഗേഹീ”തി? “ലാഭാ നോ, ഭന്തേ, സുലദ്ധം നോ, ഭന്തേ, യേസം നോ ഭഗവാ ഏവം പജാനാതീ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

൧൧൮. “ഏകപുപ്ഫം ചജിത്വാന [യജിത്വാന (ക॰) പസ്സ ഥേരഗാ॰ ൯൬] , സഹസ്സം കപ്പകോടിയോ.

ദേവേ ചേവ മനുസ്സേ ച, സേസേന പരിനിബ്ബുതോ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“അസ്സത്ഥേ ഹരിതോഭാസേ, സംവിരൂള്ഹമ്ഹി പാദപേ;
ഏകം ബുദ്ധഗതം [ബുദ്ധകതം (ക॰) പസ്സ ഥേരഗാ॰ ൨൧൭] സഞ്ഞം, അലഭിംത്ഥം [അലഭിംഹം (സീ॰ ക॰)] പതിസ്സതോ.

“അജ്ജ തിംസം തതോ കപ്പാ, നാഭിജാനാമി ദുഗ്ഗതിം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ സച്ഛികതാ, തസ്സാ സഞ്ഞായ വാസനാ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“പിണ്ഡായ കോസലം പുരം, പാവിസി അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
അനുകമ്പകോ പുരേഭത്തം, തണ്ഹാനിഘാതകോ മുനി.

“പുരിസസ്സ വടംസകോ ഹത്ഥേ, സബ്ബപുപ്ഫേഹിലങ്കതോ;
സോ അദ്ദസാസി സമ്ബുദ്ധം, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതം.

“പവിസന്തം രാജമഗ്ഗേന, ദേവമാനുസപൂജിതം;
ഹട്ഠോ ചിത്തം പസാദേത്വാ, സമ്ബുദ്ധമുപസങ്കമി.

“സോ തം വടംസകം സുരഭിം, വണ്ണവന്തം മനോരമം;
സമ്ബുദ്ധസ്സുപനാമേസി, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി.

“തതോ അഗ്ഗിസിഖാ വണ്ണാ, ബുദ്ധസ്സ ലപനന്തരാ;
സഹസ്സരംസി വിജ്ജുരിവ, ഓക്കാ നിക്ഖമി ആനനാ.

“പദക്ഖിണം കരിത്വാന, സീസേ ആദിച്ചബന്ധുനോ;
തിക്ഖത്തും പരിവട്ടേത്വാ, മുദ്ധനന്തരധായഥ.

“ഇദം ദിസ്വാ അച്ഛരിയം, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
ഏകംസം ചീവരം കത്വാ, ആനന്ദോ ഏതദബ്രവി.

“‘കോ ഹേതു സിതകമ്മസ്സ, ബ്യാകരോഹി മഹാമുനേ;

ധമ്മാലോകോ ഭവിസ്സതി, കങ്ഖം വിതര നോ മുനേ.

'''യസ്സ തം സബ്ബധമ്മേസു, സദാ ഞാണം പവത്തതി;
കങ്ഖിം വേമതികം ഥേരം, ആനന്ദം ഏതദബ്രവി.

'''യോ സോ ആനന്ദ പുരിസോ, മയി ചിത്തം പസാദയി;
ചതുരാസീതികപ്പാനി, ദുഗ്ഗതിം ന ഗമിസ്സതി.

'''ദേവേസു ദേവസോഭഗ്ഗം, ദിബ്ബം രജ്ജം പസാസിയ;
മനുജേസു മനുജിന്ദോ, രാജാ രട്ഠേ ഭവിസ്സതി.

'''സോ ചരിമം പബ്ബജിത്വാ, സച്ഛികത്വാന [സച്ഛികത്വാ ച (ക॰)] ധമ്മതം;
പച്ചേകബുദ്ധോ ധുതരാഗോ, വടംസകോ നാമ ഭവിസ്സതി.

'''നത്ഥി ചിത്തേ [പസ്സ വി॰ വ॰ വ്വ॰ർ] പസന്നമ്ഹി, അപ്പകാ നാമ ദക്ഖിണാ;
തഥാഗതേ വാ സമ്ബുദ്ധേ, അഥ വാ തസ്സ സാവകേ.

'''ഏവം അചിന്തിയാ [പസ്സ അപ॰ ഥേര ഫ.ഫ.വ്വ.വ] ബുദ്ധാ, ബുദ്ധധമ്മാ അചിന്തിയാ;
അചിന്തിയേ പസന്നാനം, വിപാകോ ഹോതി അചിന്തിയോ'''തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

൯൩. ''ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചം പുഗ്ഗലം പസന്നചിത്തം ഏവം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച പജാനാമി ''(യഥാ ഖോ അയം പുഗ്ഗലോ ഇരിയതി, യഞ്ച പടിപദം പടിപന്നോ, യഞ്ച മഗ്ഗം സമാരൂള്ഹോ) [( ) നത്ഥി അം॰ നി॰ ഫ.൪൩-൪ർ; ഇതിവു॰ വ൨ഫ]. ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ കാലം കരേയ്യ, യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം സഗ്ഗേ. തം കിസ്സ ഹേതു? ചിത്തം ഹിസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പസന്നം, ചേതോപസാദഹേതു [ചിത്തപ്പസാദഹേതു (സീ॰ ക॰)] ഖോ പന ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തീ''തി. ഏതമത്ഥം ഭഗവാ അവോച, തത്ഥേതം ഇതി വുച്ചതി -

''പസന്നചിത്തം ഞത്വാന, ഏകച്ചം ഇധ പുഗ്ഗലം;
ഏതമത്ഥഞ്ച ബ്യാകാസി, ബുദ്ധോ [സത്ഥാ (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഇതിവു॰ വ൨ഫ] ഭിക്ഖൂന സന്തികേ.

''ഇമമ്ഹി ചായം സമയേ, കാലം കയിരാഥ പുഗ്ഗലോ;
സഗ്ഗമ്ഹി ഉപപജ്ജേയ്യ, ചിത്തം ഹിസ്സ പസാദിതം.

''ചേതോപസാദഹേതു ഹി, സത്താ ഗച്ഛന്തി സുഗ്ഗതിം;
യഥാഭതം നിക്ഖിപേയ്യ, ഏവമേവം തഥാവിധോ;
കായസ്സ ഭേദാ സപ്പഞ്ഞോ, സഗ്ഗം സോ ഉപപജ്ജതീ''തി.

''അയമ്പി അത്ഥോ വുത്തോ ഭഗവതാ ഇതി മേ സുത''ന്തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“സുവണ്ണച്ഛദനം നാവം, നാരി ആരുയ്ഹ തിട്ഠസി;
ഓഗാഹസി [ഓഗാഹസേ (സീ॰ ക॰) പസ്സ വി॰ വ॰ ൩൯] പോക്ഖരണിം,
പദ്മം ഛിന്ദസി പാണിനാ.

“കേന തേ താദിസോ വണ്ണോ, ആനുഭാവോ ജുതി ച തേ;
ഉപ്പജ്ജന്തി ച തേ ഭോഗാ, യേ കേചി മനസിച്ഛിതാ.

“പുച്ഛിതാ ദേവതേ സംസ, കിസ്സ കമ്മസ്സിദം ഫലം;
സാ ദേവതാ അത്തമനാ, ദേവരാജേന പുച്ഛിതാ.

“പഞ്ഹം പുട്ഠാ വിയാകാസി, സക്കസ്സ ഇതി മേ സുതം;
അദ്ധാനം പടിപന്നാഹം, ദിസ്വാ ഥൂപം മനോരമം.

“തത്ഥ ചിത്തം പസാദേസിം, കസ്സപസ്സ യസസ്സിനോ;
പദ്മപുപ്ഫേഹി പൂജേസിം, പസന്നാ സേഹി തസ്സേവ;
കമ്മസ്സ ഫലം വിപാകോ, ഏതാദിസം കതപുഞ്ഞാ ലഭന്തീ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“ദാനകഥാ സീലകഥാ സഗ്ഗകഥാ പുഞ്ഞകഥാ പുഞ്ഞവിപാകകഥാ”തി;
ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“അപിചാപി പംസുഥൂപേസു ഉദ്ദിസ്സകതേസു ദസബലധരാനം തത്ഥപി കാരം കത്വാ സഗ്ഗേസു നരാ പമോദന്തീ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“ദേവപുത്തസരീരവണ്ണാ, സബ്ബേ സുഭഗസണ്ഠിതീ.

ഉദകേന പംസും തേമേത്വാ, ഥൂപം വഡ്ഢേഥ കസ്സപം.

“അയം സുഗത്തേ സുഗതസ്സ ഥൂപോ, മഹേസിനോ ദസബലധമ്മധാരിനോ;
തസ്മിം [യസ്മിം (സീ॰)] ഇമേ ദേവമനുജാ പസന്നാ, കാരം കരോന്താ ജരാമരണാ പമുച്ചരേ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“ഉളാരം വത തം ആസി, യാഹം ഥൂപം മഹേസിനോ;
ഉപ്പലാനി ച ചത്താരി, മാലഞ്ച അഭിരോപയിം.

“അജ്ജ തിംസം തതോ കപ്പാ, നാഭിജാനാമി ദുഗ്ഗതിം;
വിനിപാതം ന ഗച്ഛാമി, ഥൂപം പൂജേത്വ [പൂജേത്വാ (ക॰)] സത്ഥുനോ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“ബാത്തിംസലക്ഖണധരസ്സ, വിജിതവിജയസ്സ ലോകനാഥസ്സ;
സതസഹസ്സം കപ്പേ, മുദിതോ ഥൂപം അപൂജേസി.

“യം മയാ പസുതം പുഞ്ഞം, തേന ച പുഞ്ഞേന ദേവ സോഭഗ്ഗം;
രജ്ജാനി ച കാരിതാനി, അനാഗന്തുന വിനിപാതം.

“യം ചക്ഖു അദന്തദമകസ്സ, സാസനേ പണിഹിതം തഥാ;
ചിത്തം തം മേ സബ്ബം, ലദ്ധം വിമുത്തചിത്തമ്ഹി വിധൂതലതോ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“സാമാകപത്ഥോദനമത്തമേവ ഹി, പച്ചേകബുദ്ധമ്ഹി അദാസി ദക്ഖിണം.

വിമുത്തചിത്തേ അഖിലേ അനാസവേ, അരണവിഹാരിമ്ഹി
അസങ്ഗമാനസേ.

“തസ്മിഞ്ച ഓകപ്പയി ധമ്മമുത്തമം, തസ്മിഞ്ച ധമ്മേ പണിധേസിം
മാനസം;
ഏവം വിഹാരീഹി മേ സങ്ഗമോ സിയാ, ഭവേ കുദാസുപി ച മാ
അപേക്ഖവാ.

“തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകതോ അഹം, സഹസ്സക്ഖത്തും
കുരുസൂപപജ്ജഥ [കുരൂസൂപപജ്ജഥ (സീ॰)];
ദീഘായുകേസു അമമേസു പാണിസു, വിസേസഗാമീസു അഹീനഗാമിസു.

“തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകതോ അഹം, സഹസ്സക്ഖത്തും
തിദസോപപജ്ജഥ;
വിചിത്രമാലാഭരണാനുലേപിസു, വിസിട്ഠകായൂപഗതോ യസസ്സിസു.

“തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകതോ അഹം, വിമുത്തചിത്തോ അഖിലോ
അനാസവോ;
ഇമേഹി മേ അന്തിമദേഹധാരിഭി, സമാഗമോ ആസിഹി താഹി
താസിഹി.

“പച്ചക്ഖം ഖിമം അവച തഥാഗതോ ജിനോ, സമിജ്ഝതേ സീലവതോ
യദിച്ഛതി;
യഥാ യഥാ മേ മനസാ വിചിന്തിതം, തഥാ സമിദ്ധം അയമന്തിമോ
ഭവോ”തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

“ഏകതിംസമ്ഹി കപ്പമ്ഹി ജിനോ അനേജോ, അനന്തദസ്സീ ഭഗവാ
സിഖീതി;
തസ്സാപി രാജാ ഭാതാ സിഖിദ്ധോ [സിഖണ്ഡി (സീ॰)], ബുദ്ധേ ച ധമ്മേ ച
അഭിപ്പസന്നോ.

“പരിനിബ്ബുതേ ലോകവിനായകമ്ഹി, ഥൂപം സകാസി വിപുലം
മഹന്തം;
സമന്തതോ ഗാവുതികം മഹേസിനോ, ദേവാതിദേവസ്സ നരുത്തമസ്സ.

‘‘തസ്മിം മനുസ്സോ ബലിമാഭിഹാരീ, പഗ്ഗയ്ഹ ജാതിസുമനം പഹട്ഠോ;
വാതേന പുപ്ഫം പതിതസ്സ ഏകം, താഹം ഗഹേത്വാന തസ്സേവ ദാസി.

‘‘സോ മം അവോചാഭിപസന്നചിത്തോ, തുയ്ഹമേവ ഏതം പുപ്ഫം ദദാമി;
താഹം ഗഹേത്വാ അഭിരോപയേസിം, പുനപ്പുനം ബുദ്ധമനുസ്സരന്തോ.

‘‘അജ്ജ തിംസം തതോ കപ്പാ, നാഭിജാനാമി ദുഗ്ഗതിം;
വിനിപാതഞ്ച ന ഗച്ഛാമി, ഥൂപപൂജായിദം ഫല’’ന്തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

‘‘കപിലം നാമ നഗരം, സുവിഭത്തം മഹാപഥം;
ആകിണ്ണമിദ്ധം ഫീതഞ്ച, ബ്രഹ്മദത്തസ്സ രാജിനോ.

‘‘കുമ്മാസം വിക്കിണിം തത്ഥ, പഞ്ചാലാനം പുരുത്തമേ;
സോഹം അദ്ദസിം സമ്ബുദ്ധം, ഉപരിട്ഠം യസസ്സിനം.

‘‘ഹട്ഠോ ചിത്തം പസാദേത്വാ, നിമന്തേസിം നരുത്തമം;
അരിട്ഠം ധുവഭത്തേന, യം മേ ഗേഹമ്ഹി വിജ്ജഥ.

‘‘തതോ ച കത്തികോ പുണ്ണോ [കത്തികാ പുണ്ണാ (ക॰)], പുണ്ണമാസീ ഉപട്ഠിതാ;
നവം ദുസ്സയുഗം ഗയ്ഹ, അരിട്ഠസ്സോപനാമയിം.

‘‘പസന്നചിത്തം ഞത്വാന, പടിഗ്ഗണ്ഹി നരുത്തമോ;
അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, തണ്ഹാനിഘാതകോ മുനി.

‘‘താഹം കമ്മം കരിത്വാന, കല്യാണം ബുദ്ധവണ്ണിതം;
ദേവേ ചേവ മനുസ്സേ ച, സന്ധാവിത്വാ തതോ ചുതോ.

‘‘ബാരാണസിയം നഗരേ, സേട്ഠിസ്സ ഏകപുത്തകോ;
അഡ്ഢേ കുലസ്മിം ഉപ്പജ്ജിം, പാണേഹി ച പിയതരോ.

‘‘തതോ ച വിഞ്ഞുതം പത്തോ, ദേവപുത്തേന ചോദിതോ;
പാസാദാ ഓരൂഹിത്വാന, സമ്ബുദ്ധമുപസങ്കമിം.

‘‘സോ മേ ധമ്മമദേസയി, അനുകമ്പായ ഗോതമോ;
ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുപ്പാദം, ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമം.

‘‘അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം;
ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, മുനി ധമ്മമദേസയി.

‘‘തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, വിഹരിം സാസനേ രതോ;
സമഥം പടിവിജ്ഝാഹം, രത്തിന്ദിവമതന്ദിതോ.

‘‘അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ച, യേ മേ വിജ്ജിംസു [വിജ്ഝിംസു (സീ॰)] ആസവാ;

സബ്ബേ ആസും സമുച്ഛിന്നാ, ന ച ഉപ്പജ്ജരേ പുന.

''പരിയന്തകതം ദുക്ഖം, ചരിമോയം സമുസ്സയോ;
ജാതിമരണസംസാരോ, നത്ഥിദാനി പുനബ്ഭവോ''തി.

ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

൯൯. തത്ഥ കതമം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം?

''ഉദ്ധം അധോ സബ്ബധി വിപ്പമുത്തോ, അയം അഹസ്മീതി [അയമഹമസ്മീതി (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൬൧] അനാനുപസ്സീ;
ഏവം വിമുത്തോ ഉദതാരി ഓഘം, അതിണ്ണപുബ്ബം അപുനബ്ഭവായാ''തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

''സീലവതോ , ആനന്ദ, ന ചേതനാ [ചേതനായ (അ॰ നി॰ ൧൧.൨)] കരണീയാ 'കിന്തി മേ അവിപ്പടിസാരോ ജായേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം സീലവതോ അവിപ്പടിസാരോ ജായേയ്യ. അവിപ്പടിസാരിനാ, ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ പാമോജ്ജം ജായേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം അവിപ്പടിസാരിനോ പാമോജ്ജം ജായേയ്യ. പമുദിതേന, ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ പീതി ജായേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം പമുദിതസ്സ പീതി ജായേയ്യ. പീതിമനസ്സ, ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ കായോ പസ്സമ്ഭേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം പീതിമനസ്സ കായോ പസ്സമ്ഭേയ്യ. പസ്സദ്ധകായസ്സ ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്താഹം സുഖം വേദിയേയ്യ'ന്തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം പസ്സദ്ധകായോ സുഖം വേദിയേയ്യ. സുഖിനോ ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ സമാധി ജായേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം സുഖിനോ സമാധി ജായേയ്യ. സമാഹിതസ്സ ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്താഹം യഥാഭൂതം പജാനേയ്യ'ന്തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനേയ്യ. യഥാഭൂതം പജാനതാ , ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ നിബ്ബിദാ ജായേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം യഥാഭൂതം പജാനന്തോ നിബ്ബിന്ദേയ്യ. നിബ്ബിന്ദന്തേന, ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ വിരാഗോ ജായേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം നിബ്ബിന്ദന്തോ വിരജ്ജേയ്യ. വിരജ്ജന്തേന ആനന്ദ ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ വിമുത്തി ജായേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം വിരജ്ജന്തോ വിമുച്ചേയ്യ. വിമുത്തേന, ആനന്ദ, ന ചേതനാ കരണീയാ 'കിന്തി മേ വിമുത്തിഞാണദസ്സനം ഉപ്പജ്ജേയ്യാ'തി. ധമ്മതാ ഏസാ, ആനന്ദ, യം വിമുത്തസ്സ വിമുത്തിഞാണദസ്സനം ഉപ്പജ്ജേയ്യാ''തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

൧൦൦. ''യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാ, ആതാപിനോ ഝായതോ ബ്രാഹ്മണസ്സ.

അഥസ്സ കങ്ഖാ വപയന്തി സബ്ബാ, യതോ പജാനാതി സഹേതുധമ്മ''ന്തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാ, ആതാപിനോ ഝായതോ ബ്രാഹ്മണസ്സ;
അഥസ്സ കങ്ഖാ വപയന്തി സബ്ബാ, യതോ ഖയം പച്ചയാനം അവേദീ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“കിംനു [പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൨൪൩] കുജ്ഝസി മാ കുജ്ഝി, അക്കോധോ തിസ്സ തേ വരം;
കോധമാനമക്ഖവിനയത്ഥം ഹി, തിസ്സ ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“കദാഹം നന്ദം പസ്സേയ്യം, ആരഞ്ഞം [അരഞ്ഞം (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൨൪൨] പംസുകൂലികം;
അഞ്ഞാതുഞ്ഛേന യാപേന്തം, കാമേസു അനപേക്ഖിന”ന്തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“കിംസു ഛേത്വാ സുഖം സേതി, കിംസു ഛേത്വാ ന സോചതി;
കിസ്സസ്സു [കിസ്സസ്സ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൮൭] ഏകധമ്മസ്സ, വധം രോചേസി ഗോതമാതി.

“കോധം ഛേത്വാ സുഖം സേതി, കോധം ഛേത്വാ ന സോചതി;
കോധസ്സ വിസമൂലസ്സ, മധുരഗ്ഗസ്സ ബ്രാഹ്മണ;
വധം അരിയാ പസംസന്തി, തം ഹി ഛേത്വാ ന സോചതീ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“കിംസു ഹനേ ഉപ്പതിതം, കിംസു ജാതം വിനോദയേ;
കിഞ്ചസ്സു പജഹേ ധീരോ, കിസ്സാഭിസമയോ സുഖോ.

“കോധം ഹനേ ഉപ്പതിതം, രാഗം ജാതം വിനോദയേ;
അവിജ്ജം പജഹേ ധീരോ, സച്ചാഭിസമയോ സുഖോ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

൧൦൧. “സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ, ഡയ്ഹമാനോവ [ദയ്ഹമാനേവ (ക॰) സം॰ നി॰ ൧.൨൧; ഥേരഗാ॰ ൩൯ പസ്സിതബ്ബം] മത്ഥകേ.

കാമരാഗപ്പഹാനായ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ.

“സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ, ഡയ്ഹമാനോവ മത്ഥകേ;
സക്കായദിട്ഠിപ്പഹാനായ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“സബ്ബേ ഖയന്താ നിചയാ, പതനന്താ സമുസ്സയാ;
സബ്ബേസം മരണമാഗമ്മ, സബ്ബേസം ജീവിതമദ്ധുവം;

ഏതം ഭയം മരണേ [മരണം (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൦൦] പേക്ഖമാനോ, പുഞ്ഞാനി കയിരാഥ സുഖാവഹാനി.

“സബ്ബേ ഖയന്താ നിചയാ, പതനന്താ സമുസ്സയാ;
സബ്ബേസം മരണമാഗമ്മ, സബ്ബേസം ജീവിതമദ്ധുവം;
ഏതം ഭയം മരണേ പേക്ഖമാനോ, ലോകാമിസം പജഹേ
സന്തിപേക്ഖോ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“സുഖം സയന്തി മുനയോ, ന തേ സോചന്തി മാവിധ;
യേസം ഝാനരതം ചിത്തം, പഞ്ഞവാ സുസമാഹിതോ;
ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ, ഓഘം തരതി ദുത്തരം.

“വിരതോ കാമസഞ്ഞായ, സബ്ബസംയോജനാതീതോ
[സബ്ബസംയോജനാതിഗോ (സീ॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൯];
നന്ദിഭവപരിക്ഖീണോ [നന്ദീരാഗപരിക്ഖീണോ (ക॰) സം॰ നി॰ ൧.൯],
സോ ഗമ്ഭീരേ ന സീദതീ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“സദ്ദഹാനോ അരഹതം, ധമ്മം നിബ്ബാനപത്തിയാ;
സുസ്സൂസം ലഭതേ പഞ്ഞം, അപ്പമത്തോ വിചക്ഖണോ.

പതിരൂപകാരീ ധുരവാ, ഉട്ഠാതാ വിന്ദതേ ധനം;
സച്ചേന കിത്തിം പപ്പോതി, ദദം മിത്താനി ഗന്ഥതി;
അസ്മാ ലോകാ പരം ലോകം, ഏവം [സവേ (സീ॰) പസ്സ സം॰ നി॰
൧.൨൪൯] പേച്ച ന സോചതീ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“സബ്ബഗന്ഥപഹീനസ്സ, വിപ്പമുത്തസ്സ തേ സതോ;
സമണസ്സ ന തം സാധു, യദഞ്ഞമനുസാസസീതി.

“യേന കേനചി വണ്ണേന, സംവാസോ സക്ക ജായതി;
ന തം അരഹതി സപ്പഞ്ഞോ, മനസാ അനുകമ്പിതും [അനനുകമ്പിതം
(സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൨൩൯].

“മനസാ ചേ പസന്നേന, യദഞ്ഞമനുസാസതി;
ന തേന ഹോതി സംയുത്തോ, യാനുകമ്പാ അനുദ്ദയാ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

൧൦൨. “രാഗോ ച ദോസോ ച കുതോനിദാനാ, അരതീ രതീ [അരതി രതി (ക॰) സം॰ നി॰ ൧.൨൩൭; സു॰ നി॰ ൨൭൩ പസ്സിതബ്ബം] ലോമഹംസോ കുതോജാ.

കുതോ സമുട്ഠായ മനോവിതക്കാ, കുമാരകാ ധങ്കമിവോസ്സജന്തീ.

“രാഗോ ച ദോസോ ച ഇതോനിദാനാ, അരതീ രതീ ലോമഹംസോ ഇതോജാ;
ഇതോ സമുട്ഠായ മനോവിതക്കാ, കുമാരകാ ധങ്കമിവോസ്സജന്തി.

“സ്നേഹജാ അത്തസമ്ഭൂതാ, നിഗ്രോധസ്സേവ ഖന്ധജാ;
പുഥു വിസത്താ കാമേസു, മാലുവാവ വിതതാ വനേ.

“യേ നം പജാനന്തി യതോനിദാനം, തേ നം വിനോദേന്തി സുണോഹി യക്ഖ;
തേ ദുത്തരം ഓഘമിമം തരന്തി, അതിണ്ണപുബ്ബം അപുനബ്ഭവായാ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“ദുക്കരം ഭഗവാ സുദുക്കരം ഭഗവാ”തി;

“ദുക്കരം വാപി കരോന്തി, [കാമദാതി ഭഗവാ]
സേക്ഖാ സീലസമാഹിതാ;
ഠിതത്താ അനഗാരിയുപേതസ്സ, തുട്ഠി ഹോതി സുഖാവഹാ”തി.

“ദുല്ലഭാ [ദുല്ലഭം (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൮൭] ഭഗവാ യദിദം തുട്ഠീ”തി;
“ദുല്ലഭം വാപി ലഭന്തി, [കാമദാതി ഭഗവാ]
ചിത്തവൂപസമേ രതാ;
യേസം ദിവാ ച രത്തോ ച, ഭാവനായ രതോ മനോ”തി.

“ദുസ്സമാദഹം ഭഗവാ യദിദം ചിത്ത”ന്തി;
“ദുസ്സമാദഹം വാപി സമാദഹന്തി, [കാമദാതി ഭഗവാ]
ഇന്ദ്രിയൂപസമേ രതാ;
തേ ഛേത്വാ മച്ചുനോ ജാലം, അരിയാ ഗച്ഛന്തി കാമദാ”തി.

“ദുഗ്ഗമോ ഭഗവാ വിസമോ മഗ്ഗോ”തി;
“ദുഗ്ഗമേ വിസമേ വാപി, അരിയാ ഗച്ഛന്തി കാമദ [കാമദാ (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൮൭];
അനരിയാ വിസമേ മഗ്ഗേ, പപതന്തി അവംസിരാ;
അരിയാനം സമോ മഗ്ഗോ, അരിയാ ഹി വിസമേ സമാ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“ഇദം ഹി [പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൪൮] തം ജേതവനം, ഇസിസങ്ഘനിസേവിതം.

ആവുത്ഥം ധമ്മരാജേന, പീതിസഞ്ജനനം മമ.

“കമ്മം വിജ്ജാ ച ധമ്മോ ച, സീലം ജീവിതമുത്തമം;
ഏതേന മച്ചാ സുജ്ഝന്തി, ന ഗോത്തേന ധനേന വാ.

“തസ്മാ ഹി പണ്ഡിതോ പോസോ, സമ്പസ്സം അത്ഥമത്തനോ;
യോനിസോ വിചിനേ ധമ്മം, ഏവം തത്ഥ വിസുജ്ഝതി.

“സാരിപുത്തോവ പഞ്ഞായ, സീലേന ഉപസമേന ച;
യോപി പാരങ്ഗതോ ഭിക്ഖു, ഏതാവപരമോ സിയാ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“അതീതം നാന്വാഗമേയ്യ, നപ്പടികങ്ഖേ അനാഗതം;
യദതീതം പഹീനം [പഹീണം (സീ॰) പസ്സ മ॰ നി॰ ൩.൨൭൨] തം, അപ്പത്തഞ്ച അനാഗതം.

“പച്ചുപ്പന്നഞ്ച യോ ധമ്മം, തത്ഥ തത്ഥ വിപസ്സതി;
അസംഹീരം അസംകുപ്പം, തം വിദ്വാ മനുബ്രൂഹയേ.

“അജ്ജേവ കിച്ചമാതപ്പം [കിച്ചം ആതപ്പം (സീ॰)], കോ ജഞ്ഞാ മരണം സുവേ;
ന ഹി നോ സങ്ഗരം തേന, മഹാസേനേന മച്ചുനാ.

“ഏവം വിഹാരിം ആതാപിം, അഹോരത്തമതന്ദിതം;
തം വേ ‘‘ഭദ്ദേകരത്തോ’’തി, സന്തോ ആചിക്ഖതേ മുനീ”തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

“ചത്താരിമാനി , ഭിക്ഖവേ, സച്ഛികാതബ്ബാനി. കതമാനി ചത്താരി? അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ ചക്ഖുനാ പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ, അത്ഥി ധമ്മാ സതിയാ പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ, അത്ഥി ധമ്മാ കായേന പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ, അത്ഥി ധമ്മാ പഞ്ഞായ വേദിതബ്ബാ, പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ.

“കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ ചക്ഖുനാ പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ? ദിബ്ബചക്ഖു സുവിസുദ്ധം അതിക്കന്തമാനുസകം ചക്ഖുനാ പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബം.

“കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സതിയാ പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ? പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതി സതിയാ പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ.

“കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ കായേന പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ? ഇദ്ധിവിധാ നിരോധാ കായേന പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബാ.

“കതമേ ച, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ പഞ്ഞായ വേദിതബ്ബാ, പഞ്ഞായ സച്ഛികാതബ്ബാ? ആസവാനം ഖയേ ഞാണം പഞ്ഞായ വേദിതബ്ബം, പഞ്ഞായ ച സച്ഛികാതബ്ബ”ന്തി.

ഇദം നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം.

൧൦൪. തത്ഥ കതമം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം?

“യസ്സ സേലൂപമം ചിത്തം, ഠിതം നാനുപകമ്പതി;
വിരത്തം രജനീയേസു, കോപനേയ്യേ ന കുപ്പതി;

യസ്സേവം ഭാവിതം ചിത്തം, കുതോ നം [തം (ഉദാ॰ ൻർ)] ദുക്ഖമേസ്സതീ’’തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

ആയസ്മതോ ച സാരിപുത്തസ്സ ചാരികാദസമം വേയ്യാകരണം കാതബ്ബന്തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

‘‘യോ ബ്രാഹ്മണോ ബാഹിതപാപധമ്മോ, നിഹുംഹുങ്കോ [നിഹുഹുങ്കോ (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ർ] നിക്കസാവോ യതത്തോ;
വേദന്തഗൂ വൂസിതബ്രഹ്മചരിയോ, ധമ്മേന സോ ബ്രഹ്മവാദം വദേയ്യ;
യസ്സുസ്സദാ നത്ഥി കുഹിഞ്ചി ലോകേ’’തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

‘‘ബാഹിത്വാ പാപകേ ധമ്മേ, യേ ചരന്തി സദാ സതാ;
ഖീണസംയോജനാ ബുദ്ധാ, തേ വേ ലോകസ്മി [ലോകസ്മിം (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൫] ബ്രാഹ്മണാ’’തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

‘‘യത്ഥ ആപോ ച പഥവീ, തേജോ വായോ ന ഗാധതി;
ന തത്ഥ സുക്കാ ജോതന്തി, ആദിച്ചോ നപ്പകാസതി;
ന തത്ഥ ചന്ദിമാ ഭാതി, തമോ തത്ഥ ന വിജ്ജതി.

‘‘യദാ ച അത്തനാവേദി [വേദീ (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൧൦], മുനി മോനേന ബ്രാഹ്മണോ;
അഥ രൂപാ അരൂപാ ച, സുഖദുക്ഖാ പമുച്ചതീ’’തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

‘‘യദാ സകേസു [പസ്സ ഉദാ॰ ൭] ധമ്മേസു, പാരഗൂ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ;
അഥ ഏതം പിസാചഞ്ച, പക്കുലഞ്ചാതിവത്തതീ’’തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

‘‘നാഭിനന്ദതി ആയന്തിം [ആയന്തിം നാഭിനന്ദതി (ഉദാ॰ ൮)], പക്കമന്തിം ന സോചതി;
സങ്ഗാ സങ്ഗാമജിം മുത്തം, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ’’ന്തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

‘‘ന ഉദകേന സുചീ [സുചി (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൯] ഹോതി, ബഹ്വേത്ഥ ന്ഹായതീ [നഹായതി (സീ॰)] ജനോ;
യമ്ഹി സച്ചഞ്ച ധമ്മോ ച, സോ സുചീ സോ ച ബ്രാഹ്മണോ’’തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

“യദാ ഹവേ പാതുഭവന്തി ധമ്മാ, ആതാപിനോ ഝായതോ ബ്രാഹ്മണസ്സ;
വിധൂപയം തിട്ഠതി മാരസേനം, സൂരിയോവ ഓഭാസയമന്തലിക്ഖ”ന്തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

“സന്തിന്ദ്രിയം പസ്സഥ ഇരിയമാനം, തേവിജ്ജപത്തം അപഹാനധമ്മം;
സബ്ബാനി യോഗാനി ഉപാതിവത്തോ, അകിഞ്ചനോ ഇരിയതി
പംസുകൂലികോ.

“തം ദേവതാ സമ്ബഹുലാ ഉളാരാ, ബ്രഹ്മവിമാനം ഉപസങ്കമിത്വാ;
ആജാനിയം ജാതിബലം നിസേധം, നിധ നമസ്സന്തി പസന്നചിത്താ.

“നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
യസ്സ തേ നാഭിജാനാമ, കിം ത്വം നിസ്സായ ഝായസീ”തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

“സഹായാ വതിമേ ഭിക്ഖൂ, ചിരരത്തം സമേതികാ;
സമേതി നേസം സദ്ധമ്മോ, ധമ്മേ ബുദ്ധപ്പവേദിതേ”.

“സുവിനീതാ കപ്പിനേന, ധമ്മേ അരിയപ്പവേദിതേ;
ധാരേന്തി അന്തിമം ദേഹം, ജേത്വാ മാരം സവാഹിനി”ന്തി
[സവാഹന”ന്തി (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൨൪൫].

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

“നയിദം സിഥിലമാരബ്ഭ, നയിദം അപ്പേന ഥാമസാ;
നിബ്ബാനം അധിഗന്തബ്ബം, സബ്ബദുക്ഖപ്പമോചനം [സബ്ബഗന്ഥപമോചനം
(ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൨൩൫].

“അയഞ്ച ദഹരോ ഭിക്ഖു, അയമുത്തമപുരിസോ;
ധാരേതി അന്തിമം ദേഹം, ജേത്വാ മാരം സവാഹിനി”ന്തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

“ദുബ്ബണ്ണകോ ലൂഖചീവരോ, മോഘരാജാ സദാ സതോ;
ഖീണാസവോ വിസംയുത്തോ, കതകിച്ചോ അനാസവോ.

“തേവിജ്ജോ ഇദ്ധിപ്പത്തോ ച, ചേതോപരിയകോവിദോ
[ചേതോപരിയായകോവിദോ (സീ॰)];
ധാരേതി അന്തിമം ദേഹം, ജേത്വാ മാരം സവാഹിനി”ന്തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

൧൦൭. “തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ രൂപസ്സ നിബ്ബിദാ വിരാഗാ നിരോധാ അനുപാദാ വിമുത്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി വുച്ചതി.

ഭിക്ഖുപി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ഞാവിമുത്തോ രൂപസ്സ നിബ്ബിദാ വിരാഗാ നിരോധാ അനുപാദാ വിമുത്തോ പഞ്ഞാവിമുത്തോതി വുച്ചതി.

“തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വേദനായ...പേ॰... സഞ്ഞായ...പേ॰... സങ്ഖാരാനം...പേ॰... വിഞ്ഞാണസ്സ നിബ്ബിദാ വിരാഗാ നിരോധാ അനുപാദാ വിമുത്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി വുച്ചതി. ഭിക്ഖുപി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ഞാവിമുത്തോ വിഞ്ഞാണസ്സ നിബ്ബിദാ വിരാഗാ നിരോധാ അനുപാദാ വിമുത്തോ പഞ്ഞാവിമുത്തോതി വുച്ചതി.

“തത്ര ഖോ, ഭിക്ഖവേ, കോ വിസേസോ കോ അധിപ്പയാസോ [അധിപ്പായോ (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൩.൫൮] കിം നാനാകരണം തഥാഗതസ്സ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പഞ്ഞാവിമുത്തേന ഭിക്ഖുനാതി? ഭഗവംമൂലകാ നോ, ഭന്തേ, ധമ്മാ...പേ॰...

“തഥാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ, അസഞ്ജാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ സഞ്ജനേതാ, അനക്ഖാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ അക്ഖാതാ , മഗ്ഗഞ്ഞൂ മഗ്ഗവിദൂ മഗ്ഗകോവിദോ, മഗ്ഗാനുഗാ ച, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി സാവകാ വിഹരന്തി പച്ഛാസമന്നാഗതാ. അയം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിസേസോ, അയം അധിപ്പയാസോ, ഇദം നാനാകരണം തഥാഗതസ്സ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പഞ്ഞാവിമുത്തേന ഭിക്ഖുനാ”തി.

ഇദം അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം.

൫൦. തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം?

“ഛന്നമതിവസ്സതി [പസ്സ ഉദാ॰ ൪൫], വിവടം നാതിവസ്സതി;
തസ്മാ ഛന്നം വിവരേഥ, ഏവം തം നാതിവസ്സതീ”തി.

“ഛന്നമതിവസ്സതീ”തി സംകിലേസോ, “വിവടം നാതിവസ്സതീ”തി വാസനാ, “തസ്മാ ഛന്നം വിവരേഥ, ഏവം തം നാതിവസ്സതീ”തി അയം സംകിലേസോ ച വാസനാ ച. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

“ചത്താരോമേ, മഹാരാജ [ഭിക്ഖവേ (അം॰ നി॰ ൪.൮൫)], പുഗ്ഗലാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മിം. കതമേ ചത്താരോ? തമോ തമപരായണോ തമോ ജോതിപരായണോ ജോതി തമപരായണോ ജോതി ജോതിപരായണോ”തി. തത്ഥ യോ ച പുഗ്ഗലോ ജോതി തമപരായണോ യോ ച പുഗ്ഗലോ തമോ തമപരായണോ, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ സംകിലേസഭാഗിയാ, യോ ച പുഗ്ഗലോ തമോ ജോതിപരായണോ യോ ച പുഗ്ഗലോ ജോതി ജോതിപരായണോ, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ വാസനാഭാഗിയാ. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം?

“ന തം ദള്ഹം ബന്ധനമാഹു ധീരാ, യദായസം ദാരുജപബ്ബജഞ്ച [ദാരുജം പബ്ബജഞ്ച (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൧)];

സാരത്തരത്താ മണികുണ്ഡലേസു, പുത്തേസു ദാരേസു ച യാ അപേക്ഖാ''തി;
അയം സംകിലേസോ.

''ഏതം ദള്ഹം ബന്ധനമാഹു ധീരാ, ഓഹാരിനം സിഥിലം ദുപ്പമുഞ്ചം;
ഏതമ്പി ഛേത്വാന പരിബ്ബജന്തി, അനപേക്ഖിനോ കാമസുഖം പഹായാ''തി.

അയം നിബ്ബേധോ . ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

൮൦൭. ''യഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ചേതേതി, യഞ്ച പകപ്പേതി, യഞ്ച അനുസേതി. ആരമ്മണമേതം ഹോതി വിഞ്ഞാണസ്സ ഠിതിയാ, ആരമ്മണേ സതി പതിട്ഠാ വിഞ്ഞാണസ്സ ഹോതി, തസ്മിം പതിട്ഠിതേ വിഞ്ഞാണേ വിരൂള്ഹേ ആയതിം [ആയതി (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൩൮] പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി ഹോതി, ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിയാ സതി ആയതിം [ആയതി (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൩൮] ജാതിജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി.

''നോ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ചേതേതി, നോ ചേ പകപ്പേതി, അഥ ചേ അനുസേതി. ആരമ്മണമേതം ഹോതി വിഞ്ഞാണസ്സ ഠിതിയാ, ആരമ്മണേ സതി പതിട്ഠാ വിഞ്ഞാണസ്സ [തസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൩൮] ഹോതി, തസ്മിം പതിട്ഠിതേ വിഞ്ഞാണേ വിരൂള്ഹേ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി ഹോതി, ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിയാ സതി ആയതിം ജാതിജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ''തി. അയം സംകിലേസോ.

''യതോ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, നോ ചേവ [ച (സീ॰ ക॰)] ചേതേതി, നോ ച പകപ്പേതി, നോ ച അനുസേതി. ആരമ്മണമേതം ന ഹോതി വിഞ്ഞാണസ്സ ഠിതിയാ, ആരമ്മണേ അസതി പതിട്ഠാ വിഞ്ഞാണസ്സ ന ഹോതി, തസ്മിം അപ്പതിട്ഠിതേ വിഞ്ഞാണേ അവിരൂള്ഹേ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി ന ഹോതി, ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിയാ അസതി ആയതിം ജാതിജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ നിരുജ്ഝന്തി. ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതീ''തി, അയം നിബ്ബേധോ. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

൮൦൮. തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം?

'''സമുദ്ദോ സമുദ്ദോ'തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ ഭാസതി, നേസോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസ്സ വിനയേ സമുദ്ദോ, മഹാ ഏസോ ഭിക്ഖവേ, ഉദകരാസി മഹാഉദകണ്ണവോ. ചക്ഖു, ഭിക്ഖവേ, പുരിസസ്സ സമുദ്ദോ, തസ്സ രൂപമയോ വേഗോ. അയം സംകിലേസോ.

''യോ തം രൂപമയം വേഗം സഹതി അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, അതരി [അതാരി (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൪.൨൨൮] ചക്ഖുസമുദ്ദം സഊമിം സാവട്ടം

സഗഹം [സഗാഹം (സം॰ നി॰ ൪.൨൨൮)] സരക്ഖസം തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ’’തി. അയം അസേക്ഖോ.

‘‘‘സോതം, ഭിക്ഖവേ...പേ॰... ഘാനം...പേ॰... ജിവ്ഹാ...പേ॰... കായോ...പേ॰... മനോ, ഭിക്ഖവേ, പുരിസസ്സ സമുദ്ദോ തസ്സ ധമ്മമയോ വേഗോതി. അയം സംകിലേസോ.

‘‘യോ തം ധമ്മമയം വേഗം സഹതി, അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, അതരി മനോസമുദ്ദം സഊമിം സാവട്ടം സഗഹം സരക്ഖസം തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ’’തി. അയം അസേക്ഖോ. ഇദമവോച ഭഗവാ, ഇദം വത്വാന സുഗതോ, അഥാപരം ഏതദവോച സത്ഥാ -

‘‘യോ ഇമം സമുദ്ദം സഗഹം സരക്ഖസം,
സഊമിം സാവട്ടം സഭയം ദുത്തരം അച്ചതരി;
സ വേദന്തഗൂ വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ, ലോകന്തഗൂ പാരഗതോതി
വുച്ചതീ’’തി.

അയം അസേക്ഖോ. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

‘‘ഛയിമേ, ഭിക്ഖവേ, ബളിസാ ലോകസ്മിം അനയായ സത്താനം ബ്യാബാധായ [വധായ (സം॰ നി॰ ൪.൨൩൦)] പാണീനം. കതമേ ഛ? സന്തി, ഭിക്ഖവേ, ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ രൂപാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, തഞ്ചേ ഭിക്ഖു അഭിനന്ദതി അഭിവദതി അജ്ഝോസായ തിട്ഠതി, അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഗിലിതബളിസോ [ഗിലബളിസോ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൪.൨൩൦] മാരസ്സ അനയം ആപന്നോ, ബ്യസനം ആപന്നോ, യഥാകാമം കരണീയോ പാപിമതോ.

‘‘സന്തി, ഭിക്ഖവേ, സോതവിഞ്ഞേയ്യാ സദ്ദാ...പേ॰... ഘാനവിഞ്ഞേയ്യാ ഗന്ധാ...പേ॰... ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യാ രസാ...പേ॰... കായവിഞ്ഞേയ്യാ ഫോട്ഠബ്ബാ...പേ॰... മനോവിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, തഞ്ചേ ഭിക്ഖു അഭിനന്ദതി അഭിവദതി അജ്ഝോസായ തിട്ഠതി. അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഗിലിതബളിസോ മാരസ്സ അനയം ആപന്നോ, ബ്യസനം ആപന്നോ, യഥാകാമം കരണീയോ [യഥാകാമകരണീയോ (സീ॰) സം॰ നി॰ ൪.൨൩൦] പാപിമതോ’’തി. അയം സംകിലേസോ.

‘‘സന്തി ച, ഭിക്ഖവേ, ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ രൂപാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, തഞ്ചേ ഭിക്ഖു നാഭിനന്ദതി നാഭിവദതി നാജ്ഝോസായ തിട്ഠതി, അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ന ഗിലിതബളിസോ മാരസ്സ, അഭേദി ബളിസം, പരിഭേദി ബളിസം, ന അനയം ആപന്നോ, ന ബ്യസനം ആപന്നോ, ന യഥാകാമം കരണീയോ പാപിമതോ.

‘‘സന്തി ച, ഭിക്ഖവേ, സോതവിഞ്ഞേയ്യാ സദ്ദാ...പേ॰... മനോവിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, തഞ്ചേ ഭിക്ഖു നാഭിനന്ദതി നാഭിവദതി, നാജ്ഝോസായ തിട്ഠതി. അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ന ഗിലിതബളിസോ മാരസ്സ, അഭേദി ബളിസം, പരിഭേദി

ബളിസം, ന അനയം ആപന്നോ, ന ബ്യസനം ആപന്നോ, ന യഥാകാമം കരണീയോ പാപിമതോ"തി. അയം അസേക്ഖോ. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

൧൦൫. തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം?

"അയം ലോകോ സന്താപജാതോ, ഫസ്സപരേതോ രോഗം വദതി അത്തതോ [അത്തനോ (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൩൦];
യേന യേന ഹി മഞ്ഞതി [മഞ്ഞന്തി (സീ॰ ക॰)], തതോ തം ഹോതി അഞ്ഞഥാ.

"അഞ്ഞഥാഭാവീ ഭവസത്തോ ലോകോ, ഭവപരേതോ ഭവമേവാഭിനന്ദതി;
യദഭിനന്ദതി തം ഭയം;
യസ്സ ഭായതി തം ദുക്ഖ"ന്തി; അയം സംകിലേസോ.

"ഭവവിപ്പഹാനായ ഖോ പനിദം ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ"തി; അയം നിബ്ബേധോ;

"യേ ഹി കേചി സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ ഭവേന ഭവസ്സ വിപ്പമോക്ഖമാഹംസു, സബ്ബേ തേ 'അവിപ്പമുത്താ ഭവസ്മാ'തി വദാമി. യേ വാ പന കേചി സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ വിഭവേന ഭവസ്സ നിസ്സരണമാഹംസു, സബ്ബേ തേ 'അനിസ്സടാ ഭവസ്മാ'തി വദാമി. ഉപധിം [ഉപധി (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൩൦] ഹി പടിച്ച ദുക്ഖമിദം സമ്ഭോതീ"തി. അയം സംകിലേസോ.

"സബ്ബുപാദാനക്ഖയാ നത്ഥി ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവോ"തി. അയം നിബ്ബേധോ.

"ലോകമിമം പസ്സ, പുഥൂ അവിജ്ജായ പരേതാ ഭൂതാ ഭൂതരതാ, ഭവാ അപരിമുത്താ, യേ ഹി കേചി ഭവാ സബ്ബധി സബ്ബത്ഥതായ, സബ്ബേ തേ ഭവാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ"തി. അയം സംകിലേസോ.

"ഏവമേതം യഥാഭൂതം, സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതോ;
ഭവതണ്ഹാ പഹീയതി, വിഭവം നാഭിനന്ദതി;
സബ്ബസോ തണ്ഹാനം ഖയാ, അസേസവിരാഗനിരോധോ നിബ്ബാന"ന്തി;
അയം നിബ്ബേധോ.

"തസ്സ നിബ്ബുതസ്സ ഭിക്ഖുനോ, അനുപാദാ പുനബ്ഭവോ ന ഹോതി;
അഭിഭൂതോ മാരോ വിജിതസങ്ഗാമോ, ഉപച്ചഗാ സബ്ബഭവാനി താദീ"തി.

അയം അസേക്ഖോ. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

"ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ [പസ്സ അ॰ നി॰ ൪.൫], പുഗ്ഗലാ. കതമേ ചത്താരോ? അനുസോതഗാമീ പടിസോതഗാമീ ഠിതത്തോ തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ"തി. തത്ഥ യോയം പുഗ്ഗലോ അനുസോതഗാമീ, അയം പുഗ്ഗലോ സംകിലേസഭാഗിയോ. തത്ഥ യോയം പുഗ്ഗലോ പടിസോതഗാമീ യോ

ച ഠിതത്തോ, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ നിബ്ബേധഭാഗിയാ. തത്ഥ യോയം പുഗ്ഗലോ തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ, അയം അസേക്ഖോ. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച അസേക്ഖഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

൧൧൦. തത്ഥ കതമം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം?

ഛളാഭിജാതികോ അത്ഥി പുഗ്ഗലോ കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ കണ്ഹം ധമ്മം അഭിജായതി, അത്ഥി പുഗ്ഗലോ കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ സുക്കം ധമ്മം അഭിജായതി, അത്ഥി പുഗ്ഗലോ കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം അച്ചന്തദിട്ഠം [അന്തം നിട്ഠം (സീ॰)] നിബ്ബാനം ആരാധേതി, അത്ഥി പുഗ്ഗലോ സുക്കോ സുക്കാഭിജാതികോ കണ്ഹം ധമ്മം അഭിജായതി, അത്ഥി പുഗ്ഗലോ സുക്കോ സുക്കാഭിജാതികോ സുക്കം ധമ്മം അഭിജായതി, അത്ഥി പുഗ്ഗലോ സുക്കോ സുക്കാഭിജാതികോ അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം അച്ചന്തദിട്ഠം നിബ്ബാനം ആരാധേതി.

തത്ഥ യോ ച പുഗ്ഗലോ കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ കണ്ഹം ധമ്മം അഭിജായതി, യോ ച പുഗ്ഗലോ സുക്കോ സുക്കാഭിജാതികോ കണ്ഹം ധമ്മം അഭിജായതി, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ സംകിലേസഭാഗിയാ.

തത്ഥ യോ ച പുഗ്ഗലോ കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ സുക്കം ധമ്മം അഭിജായതി, യോ ച പുഗ്ഗലോ സുക്കോ സുക്കാഭിജാതികോ സുക്കം ധമ്മം അഭിജായതി, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ വാസനാഭാഗിയാ.

തത്ഥ യോ ച പുഗ്ഗലോ കണ്ഹോ കണ്ഹാഭിജാതികോ അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം അച്ചന്തദിട്ഠം നിബ്ബാനം ആരാധേതി, യോ ച പുഗ്ഗലോ സുക്കോ സുക്കാഭിജാതികോ അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം അച്ചന്തദിട്ഠം നിബ്ബാനം ആരാധേതി, ഇമേ ദ്വേ പുഗ്ഗലാ നിബ്ബേധഭാഗിയാ, ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

“ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ [പസ്സ അ॰ നി॰ ൪.൨൩൨-൨൩൩], കമ്മാനി. കതമാനി ചത്താരി? അത്ഥി കമ്മം കണ്ഹം കണ്ഹവിപാകം, അത്ഥി കമ്മം സുക്കം സുക്കവിപാകം, അത്ഥി കമ്മം കണ്ഹസുക്കം കണ്ഹസുക്കവിപാകം, അത്ഥി കമ്മം അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം കമ്മുത്തമം കമ്മസേട്ഠം കമ്മക്ഖയായ സംവത്തതി”.

തത്ഥ യഞ്ച കമ്മം കണ്ഹം കണ്ഹവിപാകം, യഞ്ച കമ്മം കണ്ഹസുക്കം കണ്ഹസുക്കവിപാകം, അയം സംകിലേസോ. യഞ്ച കമ്മം സുക്കം സുക്കവിപാകം, അയം വാസനാ. യഞ്ച കമ്മം അകണ്ഹം അസുക്കം അകണ്ഹഅസുക്കവിപാകം കമ്മുത്തമം കമ്മസേട്ഠം കമ്മക്ഖയായ സംവത്തതി, അയം നിബ്ബേധോ. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയഞ്ച വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

൧൧൧. തത്ഥ കതമം വാസനാഭാഗിയഞ്ച, നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം?

“ലദ്ധാന മാനുസത്തം ദ്വേ, കിച്ചം അകിച്ചമേവ ച;
സുകിച്ചം ചേവ പുഞ്ഞാനി, സംയോജനവിപ്പഹാനം വാ”തി.

“സുകിച്ചം ചേവ പുഞ്ഞാനീ”തി വാസനാ. “സംയോജനവിപ്പഹാനം വാ”തി നിബ്ബേധോ.

“പുഞ്ഞാനി കരിത്വാന, സഗ്ഗാ സഗ്ഗം വജന്തി കതപുഞ്ഞാ;
സംയോജനപ്പഹാനാ, ജരാമരണാ വിപ്പമുച്ചന്തീ”തി.

“പുഞ്ഞാനി കരിത്വാന, സഗ്ഗാ സഗ്ഗം വജന്തി കതപുഞ്ഞാ”തി വാസനാ. “സംയോജനപ്പഹാനാ ജരാമരണാ വിപ്പമുച്ചന്തീ”തി നിബ്ബേധോ. ഇദം വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

“ദ്വേമാനി, ഭിക്ഖവേ, പധാനാനി [പസ്സ അം॰ നി॰ ൨.൨]. കതമാനി ദ്വേ? യോ ച അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതേസു ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം പരിച്ചജതി, യോ ച അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതേസു സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ തണ്ഹക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ നിബ്ബാന”ന്തി. തത്ഥ യോ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതേസു ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം പരിച്ചജതി, അയം വാസനാ.

യോ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതേസു സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ തണ്ഹക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ നിബ്ബാനം, അയം നിബ്ബേധോ. ഇദം വാസനാഭാഗിയഞ്ച നിബ്ബേധഭാഗിയഞ്ച സുത്തം.

തത്ഥ തണ്ഹാസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം തണ്ഹാപക്ഖേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബം തീഹി തണ്ഹാഹി - കാമതണ്ഹായ ഭവതണ്ഹായ വിഭവതണ്ഹായ. യേന യേന വാ പന വത്ഥുനാ അജ്ഝോസിതാ, തേന തേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബം, തസ്സാ വിത്ഥാരോ ഛത്തിംസതണ്ഹാജാലിനിയാവിചരിതാനി.

തത്ഥ ദിട്ഠിസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം ദിട്ഠിപക്ഖേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബം ഉച്ഛേദസസ്സതേന, യേന യേന വാ പന വത്ഥുനാ ദിട്ഠിവസേന അഭിനിവിസതി “ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ”ന്തി, തേന തേനേവ നിദ്ദിസിതബ്ബം, തസ്സാ വിത്ഥാരോ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതാനി.

തത്ഥ ദുച്ചരിതസംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം ചേതനായ ചേതസികകമ്മേന നിദ്ദിസിതബ്ബം തീഹി ദുച്ചരിതേഹി - കായദുച്ചരിതേന വചീദുച്ചരിതേന മനോദുച്ചരിതേന, തസ്സ വിത്ഥാരോ ദസഅകുസലകമ്മപഥാ.

തത്ഥ തണ്ഹാവോദാനഭാഗിയം സുത്തം സമഥേന നിദ്ദിസിതബ്ബം, ദിട്ഠിവോദാനഭാഗിയം സുത്തം വിപസ്സനാ നിദ്ദിസിതബ്ബം, ദുച്ചരിതവോദാനഭാഗിയം സുത്തം സുചരിതേന നിദ്ദിസിതബ്ബം. തീണി അകുസലമൂലാനി. തം കിസ്സ ഹേതു? സംസാരസ്സ നിബ്ബത്തിയാ. തഥാ നിബ്ബത്തേ സംസാരേ കായദുച്ചരിതം കായസുചരിതം വചീദുച്ചരിതം വചീസുചരിതം

മനോദുച്ചരിതം മനോസുചരിതം ഇമിനാ അസുഭേന കമ്മവിപാകേന ഇദം ബാലലക്ഖണം നിബ്ബത്തതീതി. ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

ഇമിനാ സുഭേന കമ്മവിപാകേന ഇദം മഹാപുരിസലക്ഖണം നിബ്ബത്തതീതി. ഇദം വാസനാഭാഗിയം സുത്തം.

തത്ഥ സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം ചതൂഹി കിലേസഭൂമീഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം - അനുസയഭൂമിയാ പരിയുട്ഠാനഭൂമിയാ സംയോജനഭൂമിയാ ഉപാദാനഭൂമിയാ. സാനുസയസ്സ പരിയുട്ഠാനം ജായതി, പരിയുട്ഠിതോ സംയുജ്ജതി, സംയുജ്ജന്തോ ഉപാദിയതി, ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, ഭവപച്ചയാ ജാതി, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി. ഇമാഹി ചതൂഹി കിലേസഭൂമീഹി സബ്ബേ കിലേസാ സങ്ഗഹം സമോസരണം ഗച്ഛന്തി, ഇദം സംകിലേസഭാഗിയം സുത്തം.

വാസനാഭാഗിയം സുത്തം തീഹി സുചരിതേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം, നിബ്ബേധഭാഗിയം സുത്തം ചതൂഹി സച്ചേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം, അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം തീഹി ധമ്മേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം - ബുദ്ധധമ്മേഹി പച്ചേകബുദ്ധധമ്മേഹി സാവകഭൂമിയാ. ഝായിവിസയേ നിദ്ദിസിതബ്ബന്തി.

൧൧൨. തത്ഥ കതമേ അട്ഠാരസ മൂലപദാ? ലോകിയം ലോകുത്തരം ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച, സത്താധിട്ഠാനം ധമ്മാധിട്ഠാനം സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച, ഞാണം ഞേയ്യം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച, ദസ്സനം ഭാവനാ ദസ്സനഞ്ച ഭാവനാ ച, സകവചനം പരവചനം സകവചനഞ്ച പരവചനഞ്ച, വിസജ്ജനീയം അവിസജ്ജനീയം വിസജ്ജനീയഞ്ച അവിസജ്ജനീയഞ്ച, കമ്മം വിപാകോ കമ്മഞ്ച വിപാകോ ച, കുസലം അകുസലം കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച, അനുഞ്ഞാതം പടിക്ഖിത്തം അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച, ഥവോ ചാതി.

തത്ഥ കതമം ലോകിയം?

“ന ഹി പാപം കതം കമ്മം, സജ്ജുഖീരംവ മുച്ചതി;
ഡഹന്തം [ദഹന്തം (സീ॰ ക॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൭൧] ബാലമന്വേതി,
ഭസ്മച്ഛന്നോവ [ഭസ്മാഛന്നോവ (ക॰)] പാവകോതി.

ഇദം ലോകിയം.

“ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അഗതിഗമനാനി സബ്ബം...പേ॰... നിഹീയതേ തസ്സ യസോ കാളപക്ഖേവ ചന്ദിമാ”തി. ഇദം ലോകിയം.

“അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകധമ്മാ [പസ്സ അ॰ നി॰ വൃ.൯]. കതമേ അട്ഠ? ലാഭോ അലാഭോ, യസോ അയസോ, നിന്ദാ പസംസാ, സുഖം ദുക്ഖം. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അട്ഠ ലോകധമ്മാ”തി. ഇദം ലോകിയം.

തത്ഥ കതമം ലോകുത്തരം?

“യസ്സിന്ദ്രിയാനി സമഥങ്ഗതാനി [സമഥം ഗതാനി (സീ॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൯൪];
അസ്സാ യഥാ സാരഥിനാ സുദന്താ;
പഹീനമാനസ്സ അനാസവസ്സ, ദേവാപി തസ്സ പിഹയന്തി താദിനോ”തി.

ഇദം ലോകുത്തരം.

“പഞ്ചിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ഇന്ദ്രിയാനി ലോകുത്തരാനി. കതമാനി പഞ്ച? സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ലോകുത്തരാനീ”തി. ഇദം ലോകുത്തരം.

തത്ഥ കതമം ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച?

“ലദ്ധാന മാനുസത്തം ദ്വേ, കിച്ചം അകിച്ചമേവ ചാ”തി ദ്വേ ഗാഥാ. യം ഇഹ “സുകിച്ചം ചേവ പുഞ്ഞാനീ”തി ച “പുഞ്ഞാനി കരിത്വാന, സഗ്ഗാ സഗ്ഗം വജന്തി കതപുഞ്ഞാ”തി ച. ഇദം ലോകിയം.

യം ഇഹ “സംയോജനവിപ്പഹാനം വാ”തി ച “സംയോജനപ്പഹാനാ, ജരാമരണാ വിപ്പമുച്ചന്തീ”തി ച, ഇദം ലോകുത്തരം. ഇദം ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച.

“വിഞ്ഞാണേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ സതി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി ഹോതി, നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തിയാ സതി പുനബ്ഭവോ ഹോതി, പുനബ്ഭവേ സതി ജാതി ഹോതി, ജാതിയാ സതി ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി. ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ [പസ്സ സം॰ നി॰ ൨.൬൪], മഹാരുക്ഖോ, തസ്സ യാനി ചേവ മൂലാനി അധോഗമാനി യാനി ച തിരിയം ഗമാനി, സബ്ബാനി താനി ഉദ്ധം ഓജം അഭിഹരന്തി. ഏവം ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, മഹാരുക്ഖോ തദാഹാരോ തദുപാദാനോ ചിരം ദീഘമദ്ധാനം തിട്ഠേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിഞ്ഞാണേ ആഹാരേ സതി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി ഹോതി സബ്ബം…പേ॰… ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ”തി. ഇദം ലോകിയം.

“വിഞ്ഞാണേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അസതി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി ന ഹോതി, നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തിയാ അസതി പുനബ്ഭവോ ന ഹോതി, പുനബ്ഭവേ അസതി ജാതി ന ഹോതി, ജാതിയാ അസതി ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ നിരുജ്ഝന്തി. ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതി. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, മഹാരുക്ഖോ അഥ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ കുദ്ദാലപിടകം [കുദാലപിടകം (ക॰)] ആദായ, സോ തം രുക്ഖം മൂലേ ഛിന്ദേയ്യ, മൂലേ [മൂലം (സം॰ നി॰ ൨.൬൪)] ഛേത്വാ പലിഖണേയ്യ, പലിഖണിത്വാ മൂലാനി ഉദ്ധരേയ്യ അന്തമസോ ഉസീരനാളിമത്താനിപി. സോ തം രുക്ഖം ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം ഛിന്ദേയ്യ, ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം ഛിന്ദിത്വാ [ഛിത്വാ (സീ॰ ക॰)] ഫാലേയ്യ, ഫാലേത്വാ സകലികം സകലികം കരേയ്യ, സകലികം സകലികം കരിത്വാ വാതാതപേ വിസോസേയ്യ, വാതാതപേ വിസോസേത്വാ അഗ്ഗിനാ ഡഹേയ്യ, അഗ്ഗിനാ ഡഹേത്വാ മസിം കരേയ്യ, മസിം കരിത്വാ മഹാവാതേ വാ ഓഫുനേയ്യ, നദിയാ വാ സീഘസോതായ പവാഹേയ്യ, ഏവം ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, മഹാരുക്ഖോ

ഉച്ഛിന്നമൂലോ അസ്സ താലാവത്ഥുകതോ അനഭാവംകതോ [അനഭാവംഗതോ (സീ॰)] ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മോ. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വിഞ്ഞാണേ ആഹാരേ അസതി നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തി ന ഹോതി, നാമരൂപസ്സ അവക്കന്തിയാ അസതി സബ്ബം...പേ॰... ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതീ''തി. ഇദം ലോകുത്തരം. ഇദം ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച.

൧൧൩. തത്ഥ കതമം സത്താധിട്ഠാനം?

''സബ്ബാ ദിസാ അനുപരിഗമ്മ ചേതസാ, നേവജ്ഝഗാ പിയതരമത്തനാ കച്ചി;
ഏവം പിയോ പുഥു അത്താ പരേസം, തസ്മാ ന ഹിംസേ പരമത്തകാമോ''തി [പരം അത്തകാമോതി (സീ॰) സം॰ നി॰ ൧.൧൧൯; ഉദാ॰ ൪൧ പസ്സിതബ്ബം].

ഇദം സത്താധിട്ഠാനം.

''യേ കേചി ഭൂതാ ഭവിസ്സന്തി യേ വാപി [ച (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൪൨], സബ്ബേ ഗമിസ്സന്തി പഹായ ദേഹം;
തം സബ്ബജാനിം കുസലോ വിദിത്വാ, ആതാപിയോ [ആതാപീ സോ (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൪൨] ബ്രഹ്മചരിയം ചരേയ്യാ''തി.

ഇദം സത്താധിട്ഠാനം.

''സത്തഹി, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം കല്യാണമിത്തം അപി വിവേചിയമാനേന പണാമിയമാനേന ഗലേ പിസനമജ്ജമാനേന [ഗലേപി പമജ്ജമാനേന (സീ॰)] യാവജീവം ന വിജഹിതബ്ബം. കതമേഹി സത്തഹി? പിയോ ച ഹോതി മനാപോ ച ഗരു ച ഭാവനീയോ ച വത്താ ച വചനക്ഖമോ ച ഗമ്ഭീരഞ്ച കഥം കത്താ ഹോതി, നോ ച അട്ഠാനേ [ന ച അട്ഠാനേ (സീ॰ ക॰) പസ്സ അം॰ നി॰ ൭.൩൭] നിയോജേതി. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സത്തഹി...പേ॰... ന വിജഹിതബ്ബം. ഇദമവോച ഭഗവാ, ഇദം വത്വാന സുഗതോ. അഥാപരം ഏതദവോച സത്ഥാ -

''പിയോ ഗരു ഭാവനീയോ, വത്താ ച വചനക്ഖമോ;
ഗമ്ഭീരഞ്ച കഥം കത്താ, ന ചട്ഠാനേ നിയോജകോ;
തം മിത്തം മിത്തകാമേന, യാവജീവമ്പി സേവിയ''ന്തി.

ഇദം സത്താധിട്ഠാനം.

തത്ഥ കതമം ധമ്മാധിട്ഠാനം?

''യഞ്ച കാമസുഖം ലോകേ, യഞ്ചിദം ദിവിയം സുഖം;
തണ്ഹക്ഖയസുഖസ്സേതേ [തണ്ഹക്ഖയാ സുഖസ്സേതേ (സീ॰) പസ്സ ഉദാ॰ ൧൨], കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസി''ന്തി.

ഇദം ധമ്മാധിട്ഠാനം.

“സുസുഖം [പസ്സ ഥേരഗാ॰ ൨൨൭] വത നിബ്ബാനം,
സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതം;
അസോകം വിരജം ഖേമം, യത്ഥ ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതീ”തി.

ഇദം ധമ്മാധിട്ഠാനം.

തത്ഥ കതമം സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച

“മാതരം പിതരം ഹന്ത്വാ, രാജാനോ ദ്വേ ച ഖത്തിയേ;
രട്ഠം സാനുചരം ഹന്ത്വാ”തി ഇദം ധമ്മാധിട്ഠാനം.

“അനീഘോ യാതി ബ്രാഹ്മണോ”തി; ഇദം സത്താധിട്ഠാനം;
ഇദം സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച.

“ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, ഇദ്ധിപാദാ [പസ്സ ഇദ്ധിപാദസംയുത്തേ]. കതമേ ചത്താരോ? ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതോ ഇദ്ധിപാദോ, വീരിയ... പേ॰... ചിത്ത. വീമംസാസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതോ ഇദ്ധിപാദോ”തി. ഇദം ധമ്മാധിട്ഠാനം.

സോ കായേപി ചിത്തം സമോദഹതി, ചിത്തേപി കായം സമോദഹതി, കായേ സുഖസഞ്ഞഞ്ച ലഹുസഞ്ഞഞ്ച ഓക്കമിത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഇദം സത്താധിട്ഠാനം, ഇദം സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച.

൧൧൪. തത്ഥ കതമം ഞാണം?

“യം തം ലോകുത്തരം ഞാണം, സബ്ബഞ്ഞൂ യേന വുച്ചതി;
ന തസ്സ പരിഹാനത്ഥി, സബ്ബകാലേ പവത്തതീ”തി.

ഇദം ഞാണം.

“പഞ്ഞാ ഹി സേട്ഠാ ലോകസ്മിം, യായം നിബ്ബാനഗാമിനീ
[നിബ്ബേധഗാമിനീ (ഇതിവു॰ ൪൧)];
യായ സമ്മാ പജാനാതി, ജാതിമരണസങ്ഖയ”ന്തി.

ഇദം ഞാണം.

തത്ഥ കതമം ഞേയ്യം?

“കിത്തയിസ്സാമി തേ [വോ (സീ॰ ക॰) പസ്സ സു॰ നി॰ ൧൦൭൨] സന്തിം,
[ധോതകാതി ഭഗവാ,]
ദിട്ഠേ ധമ്മേ അനീതിഹം;
യം വിദിത്വാ സതോ ചരം, തരേ ലോകേ വിസത്തികം.

“തഞ്ചാഹം അഭിനന്ദാമി, മഹേസി സന്തിമുത്തമം;
യം വിദിത്വാ സതോ ചരം, തരേ ലോകേ വിസത്തികം.

“യം കിഞ്ചി സമ്പജാനാസി, [ധോതകാതി ഭഗവാ]

ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ചാപി മജ്ഝേ;
ഏതം വിദിത്വാ സങ്ഗോതി ലോകേ,
ഭവാഭവായ മാകാസി തണ്ഹ''ന്തി.

ഇദം ഞേയ്യം.

''ചതുന്നം, ഭിക്ഖവേ, അരിയസച്ചാനം അനനുബോധാ അപ്പടിവേധാ ഏവമിദം ദീഘമദ്ധാനം സന്ധാവിതം സംസരിതം മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച...പേ॰... തയിദം, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖം അരിയസച്ചം അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം, ദുക്ഖസമുദയം [ദുക്ഖസമുദയോ (സീ॰ ക॰) പസ്സ ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൫] അരിയസച്ചം അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം, ദുക്ഖനിരോധം [ദുക്ഖനിരോധോ (സീ॰ ക॰)] അരിയസച്ചം അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ അരിയസച്ചം അനുബുദ്ധം പടിവിദ്ധം. ഉച്ഛിന്നാ ഭവതണ്ഹാ, ഖീണാ ഭവനേത്തി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ''തി. ഇദമവോച ഭഗവാ, ഇദം വത്വാന സുഗതോ, അഥാപരം ഏതദവോച സത്ഥാ -

''ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം, യഥാഭൂതം അദസ്സനാ;
സംസിതം [സംസരിതം (സീ॰)] ദീഘമദ്ധാനം, താസു താസ്വേവ ജാതിസു.

''താനി ഏതാനി ദിട്ഠാനി, ഭവനേത്തി സമൂഹതാ;
ഉച്ഛിന്നം മൂലം ദുക്ഖസ്സ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ''തി.

ഇദം ഞേയ്യം.

തത്ഥ കതമം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച? രൂപം അനിച്ചം, വേദനാ അനിച്ചാ, സഞ്ഞാ അനിച്ചാ, സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ, വിഞ്ഞാണം അനിച്ചന്തി. ഇദം ഞേയ്യം.

ഏവം ജാനം ഏവം പസ്സം അരിയസാവകോ ''രൂപം അനിച്ച''ന്തി പസ്സതി, ''വേദനാ അനിച്ചാ''തി പസ്സതി, ''സഞ്ഞം...പേ॰... സങ്ഖാരേ...പേ॰... വിഞ്ഞാണം അനിച്ച''ന്തി പസ്സതീതി. ഇദം ഞാണം.

സോ പരിമുച്ചതി രൂപേന, പരിമുച്ചതി വേദനായ, പരിമുച്ചതി സഞ്ഞായ, പരിമുച്ചതി സങ്ഖാരേഹി, പരിമുച്ചതി വിഞ്ഞാണമ്ഹാ, പരിമുച്ചതി ദുക്ഖസ്മാതി വദാമീതി. ഇദം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച.

''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ''തി ഇദം ഞേയ്യം. ''യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതീ''തി ഇദം ഞാണം. ''അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ''തി ഇദം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച.

''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ''തി ഇദം ഞേയ്യം. ''യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതീ''തി ഇദം ഞാണം. ''അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ''തി ഇദം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച.

''സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ''തി ഇദം ഞേയ്യം. ''യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതീ''തി ഇദം ഞാണം. ''അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ''തി ഇദം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച.

‘‘യേ ഹി കേചി, സോണ [പസ്സ സം॰ നി॰ ൩.൪൯], സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ അനിച്ചേന രൂപേന ദുക്ഖേന വിപരിണാമധമ്മേന ‘സേയ്യോഹമസ്മീ’തി വാ സമനുപസ്സന്തി, ‘സദിസോഹമസ്മീ’തി വാ സമനുപസ്സന്തി, ‘ഹീനോഹമസ്മീ’തി വാ സമനുപസ്സന്തി. കിമഞ്ഞത്ര യഥാഭൂതസ്സ അദസ്സനാ. അനിച്ചായ വേദനായ...പേ॰... അനിച്ചായ സഞ്ഞായ...പേ॰... അനിച്ചേഹി സങ്ഖാരേഹി...പേ॰... അനിച്ചേന വിഞ്ഞാണേന ദുക്ഖേന വിപരിണാമധമ്മേന ‘സേയ്യോഹമസ്മീ’തി വാ സമനുപസ്സന്തി, ‘സദിസോഹമസ്മീ’തി വാ സമനുപസ്സന്തി, ‘ഹീനോഹമസ്മീ’തി വാ സമനുപസ്സന്തി, കിമഞ്ഞത്ര യഥാഭൂതസ്സ അദസ്സനാ’’തി. ഇദം ഞേയ്യം.

‘‘യേ ച ഖോ കേചി, സോണ, സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ അനിച്ചേന രൂപേന ദുക്ഖേന വിപരിണാമധമ്മേന ‘സേയ്യോഹമസ്മീ’തിപി ന സമനുപസ്സന്തി, ‘സദിസോഹമസ്മീ’തിപി ന സമനുപസ്സന്തി, ‘ഹീനോഹമസ്മീ’തിപി ന സമനുപസ്സന്തി, കിമഞ്ഞത്ര യഥാഭൂതസ്സ ദസ്സനാ. അനിച്ചായ വേദനായ...പേ॰... അനിച്ചായ സഞ്ഞായ...പേ॰... അനിച്ചേഹി സങ്ഖാരേഹി...പേ॰... അനിച്ചേന വിഞ്ഞാണേന ദുക്ഖേന വിപരിണാമധമ്മേന ‘സേയ്യോഹമസ്മീ’തിപി ന സമനുപസ്സന്തി, ‘സദിസോഹമസ്മീ’തിപി ന സമനുപസ്സന്തി, ‘ഹീനോഹമസ്മീ’തിപി ന സമനുപസ്സന്തി, കിമഞ്ഞത്ര യഥാഭൂതസ്സ ദസ്സനാതി. ഇദം ഞാണം.

ഇദം ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച.

തത്ഥ കതമം ദസ്സനം?

‘‘യേ അരിയസച്ചാനി വിഭാവയന്തി, ഗമ്ഭീരപഞ്ഞേന സുദേസിതാനി.

കിഞ്ചാപി തേ ഹോന്തി ഭുസം പമത്താ [ഭുസപ്പമത്താ (സീ॰) പസ്സ ഖു॰ പാ॰ ൯.൯], ന തേ ഭവം അട്ഠമമാദിയന്തീ’’തി.

ഇദം ദസ്സനം.

‘‘യഥിന്ദഖീലോ പഥവിസ്സിതോ സിയാ, ചതുബ്ഭി വാതേഹി അസമ്പകമ്പിയോ;
തഥൂപമം സപ്പുരിസം വദാമി, യോ അരിയസച്ചാനി അവേച്ച പസ്സതീ’’തി.

ഇദം ദസ്സനം.

‘‘ചതൂഹി, ഭിക്ഖവേ, സോതാപത്തിയങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ ആകങ്ഖമാനോ അത്തനാവ അത്താനം ബ്യാകരേയ്യ ‘ഖീണനിരയോമ്ഹി, ഖീണതിരച്ഛാനയോനി, ഖീണപേത്തിവിസയോ, ഖീണാപായദുഗ്ഗതിവിനിപാതോ, സോതാപന്നോഹമസ്മി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ, സത്തക്ഖത്തുപരമം [സത്തക്ഖത്തുപരമോ (സീ॰)] ദേവേ ച മനുസ്സേ ച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സാമീ’തി. കതമേഹി ചതൂഹി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകസ്സ തഥാഗതേ സദ്ധാ നിവിട്ഠാ പതിട്ഠിതാ വിരൂള്ഹാ മൂലജാതാ അസംഹാരിയാ

സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാ കേനചി വാ ലോകസ്മിം സഹ ധമ്മേന, ധമ്മേ ഖോ പന നിട്ഠം ഗതോ ഹോതി, സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ സന്ദിട്ഠികോ അകാലികോ ഏഹിപസ്സികോ ഓപനേയ്യികോ പച്ചത്തം വേദിതബ്ബോ വിഞ്ഞൂഹി, യദിദം മദനിമ്മദനോ…പേ॰… നിരോധോ നിബ്ബാനം, സഹ ധമ്മിയാ ഖോ പനസ്സ ഹോന്തി ഇട്ഠാ കന്താ പിയാ മനാപാ ഗിഹീ ചേവ പബ്ബജിതാ ച. അരിയകന്തേഹി ഖോ പന സീലേഹി സമന്നാഗതോ ഹോതി അഖണ്ഡേഹി അച്ഛിദ്ദേഹി അസബലേഹി അകമ്മാസേഹി ഭുജിസ്സേഹി വിഞ്ഞുപ്പസട്ഠേഹി അപരാമട്ഠേഹി സമാധിസംവത്തനികേഹി. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചതൂഹി സോതാപത്തിയങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ ആകങ്ഖമാനോ അത്തനാവ അത്താനം ബ്യാകരേയ്യ 'ഖീണനിരയോമ്ഹി, ഖീണതിരച്ഛാനയോനി, ഖീണപേത്തിവിസയോ, ഖീണാപായദുഗ്ഗതിവിനിപാതോ, സോതാപന്നോഹമസ്മി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ, സത്തക്ഖത്തുപരമം ദേവേ ച മനുസ്സേ ച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സാമീ'''തി.

ഇദം ദസ്സനം.

തത്ഥ കതമാ ഭാവനാ?

> "യസ്സിന്ദ്രിയാനി ഭാവിതാനി [സുഭാവിതാനി (സീ॰ ക॰) പസ്സ സു॰ നി॰ ൫൧൬], അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബലോകേ;
> നിബ്ബിജ്ഝ ഇമം പരഞ്ച ലോകം, കാലം കങ്ഖതി ഭാവിതോ സദന്തോ"തി.

അയം ഭാവനാ.

"ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മപദാനി [പസ്സ അ॰ നി॰ ൪.൨൯]. കതമാനി ചത്താരി? അനഭിജ്ഝാ ധമ്മപദം, അബ്യാപാദോ ധമ്മപദം, സമ്മാസതി ധമ്മപദം, സമ്മാസമാധി ധമ്മപദം, ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരി ധമ്മപദാനീ"തി. അയം ഭാവനാ.

തത്ഥ കതമം ദസ്സനഞ്ച ഭാവനാ ച? "പഞ്ച ഛിന്ദേ പഞ്ച ജഹേ"തി ഇദം ദസ്സനം. "പഞ്ച ചുത്തരി ഭാവയേ. പഞ്ച സങ്ഗാതിഗോ ഭിക്ഖു, ഓഘതിണ്ണോതി വുച്ചതീ"തി അയം ഭാവനാ. ഇദം ദസ്സനഞ്ച ഭാവനാ ച.

"തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ഇന്ദ്രിയാനി [പസ്സ സം॰ നി॰ ൫.൪൯൨]. കതമാനി തീണി, അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം. കതമഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അനഭിസമേതസ്സ ദുക്ഖസ്സ അരിയസച്ചസ്സ അഭിസമയായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി, അനഭിസമേതസ്സ ദുക്ഖസമുദയസ്സ അരിയസച്ചസ്സ…പേ॰… ദുക്ഖനിരോധസ്സ…പേ॰… ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ അരിയസച്ചസ്സ അഭിസമയായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി. ഇദം, ഭിക്ഖവേ, അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയ"ന്തി. ഇദം ദസ്സനം.

“കതമഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞിന്ദ്രിയം? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ‘ഇദം ദുക്ഖ’ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘അയം ദുക്ഖസമുദയോ’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ‘അയം ദുക്ഖനിരോധോ’തി…പേ॰… ‘അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ’തി യഥാഭൂതം പജാനാതി. ഇദം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞിന്ദ്രിയം.

“കതമഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, ഖീണാ ജാതി, വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയം, കതം കരണീയം നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി പജാനാതി. ഇദം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയ”ന്തി. അയം ഭാവനാ.

ഇദം ദസ്സനഞ്ച ഭാവനാ ച.

൧൧൬. തത്ഥ കതമം സകവചനം?

> “സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;
> സചിത്തപരിയോദാപനം, ഏതം ബുദ്ധാന സാസന”ന്തി.

ഇദം സകവചനം.

“തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ ബാലലക്ഖണാനി ബാലനിമിത്താനി ബാലാപദാനാനി, യേഹി ബാലം ബാലോതി പരേ സഞ്ജാനന്തി. കതമാനി തീണി? ബാലോ, ഭിക്ഖവേ, ദുച്ചിന്തിതചിന്തീ ച ഹോതി, ദുബ്ഭാസിതഭാസീ ച ഹോതി, ദുക്കടകമ്മകാരീ [ദുക്കതകമ്മകാരീ (സീ॰) മ॰ നി॰ ൩.൨൪൬; അ॰ നി॰ ൩.൩ പസ്സിതബ്ബം] ച ഹോതി. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി ബാലസ്സ ബാലലക്ഖണാനി ബാലനിമിത്താനി ബാലാപദാനാനി.

“തീണിമാനി , ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതസ്സ പണ്ഡിതലക്ഖണാനി പണ്ഡിതനിമിത്താനി പണ്ഡിതാപദാനാനി, യേഹി പണ്ഡിതം പണ്ഡിതോതി പരേ സഞ്ജാനന്തി. കതമാനി തീണി? പണ്ഡിതോ, ഭിക്ഖവേ, സുചിന്തിതചിന്തീ ച ഹോതി, സുഭാസിതഭാസീ ച ഹോതി, സുകതകമ്മകാരീ ച ഹോതി. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി പണ്ഡിതസ്സ പണ്ഡിതലക്ഖണാനി പണ്ഡിതനിമിത്താനി പണ്ഡിതാപദാനാനീ”തി.

ഇദം സകവചനം.

തത്ഥ കതമം പരവചനം?

> “പഥവീസമോ നത്ഥി വിത്ഥതോ, നിന്നോ പാതാലസമോ ന വിജ്ജതി;
> മേരുസമോ നത്ഥി ഉന്നതോ, ചക്കവത്തിസദിസോ നത്ഥി പോരിസോ”തി.

ഇദം പരവചനം.

“‘ഹോതു , ദേവാനമിന്ദ, സുഭാസിതേന ജയോതി. ഹോതു, വേപചിത്തി സുഭാസിതേന ജയോതി. ഭണ, വേപചിത്തി, ഗാഥ’ന്തി. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വേപചിത്തി അസുരിന്ദോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

‘‘ഭിയ്യോ ബാലാ പഭിജ്ജേയ്യും [പകുജ്ഝേയ്യും (സീ॰ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ៣.៤.៦៣], നോ ചസ്സ പടിസേധകോ;
തസ്മാ ഭുസേന ദണ്ഡേന, ധീരോ ബാലം നിസേധയേ’’തി.

‘‘ഭാസിതായ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, വേപചിത്തിനാ അസുരിന്ദേന ഗാഥായ അസുരാ അനുമോദിംസു, ദേവാ തുണ്ഹീ അഹേസും. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, വേപചിത്തി അസുരിന്ദോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ഏതദവോച ‘ഭണ, ദേവാനമിന്ദ, ഗാഥ’ന്തി. ഏവം വുത്തേ, ഭിക്ഖവേ, സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

‘‘ഏതദേവ അഹം മഞ്ഞേ, ബാലസ്സ പടിസേധനം;
പരം സങ്കുപിതം ഞത്വാ, യോ സതോ ഉപസമ്മതീ’’തി.

‘‘ഭാസിതായ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന ഗാഥായ ദേവാ അനുമോദിംസു, അസുരാ തുണ്ഹീ അഹേസും. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ വേപചിത്തിം അസുരിന്ദം ഏതദവോച ‘ഭണ, വേപചിത്തി, ഗാഥ’ന്തി. ഏവം വുത്തേ, ഭിക്ഖവേ, വേപചിത്തി അസുരിന്ദോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

‘‘ഏതദേവ തിതിക്ഖായ, വജ്ജം പസ്സാമി വാസവ;
യദാ നം മഞ്ഞതി [മഞ്ഞതീ (സീ॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ៣.៤.៦៣] ബാലോ,
ഭയാ മ്യായം തിതിക്ഖതി;
അജ്ഝാരുഹതി ദുമ്മേധോ, ഗോവ ഭിയ്യോ പലായിന’’ന്തി.

‘‘ഭാസിതായ ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, വേപചിത്തിനാ അസുരിന്ദേന ഗാഥായ അസുരാ അനുമോദിംസു, ദേവാ തുണ്ഹീ അഹേസും. അഥ ഖോ വേപചിത്തി അസുരിന്ദോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ഏതദവോച ‘ഭണ, ദേവാനമിന്ദ, ഗാഥ’ന്തി. ഏവം വുത്തേ, ഭിക്ഖവേ, സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഇമാ ഗാഥായോ അഭാസി -

‘‘കാമം മഞ്ഞതു വാ മാ വാ, ഭയാ മ്യായം തിതിക്ഖതി;
സദത്ഥപരമാ അത്ഥാ, ഖന്താ ഭിയ്യോ ന വിജ്ജതി.

‘‘യോ ഹവേ ബലവാ സന്തോ, ദുബ്ബലസ്സ തിതിക്ഖതി;
തമാഹു പരമം ഖന്തിം, നിച്ചം ഖമതി ദുബ്ബലോ.

‘‘അബലം തം ബലം ആഹു, യസ്സ ബാലബലം ബലം;
ബലസ്സ ധമ്മഗുത്തസ്സ, പടിവത്താ ന വിജ്ജതി.

‘‘തസ്സേവ തേന പാപിയോ, യോ കുദ്ധം പടികുജ്ഝതി;
കുദ്ധം അപ്പടികുജ്ഝന്തോ, സങ്ഗാമം ജേതി ദുജ്ജയം.

‘‘ഉഭിന്നമത്ഥം ചരതി, അത്തനോ ച പരസ്സ ച;
പരം സങ്കുപിതം ഞത്വാ, യോ സതോ ഉപസമ്മതി.

‘‘ഉഭിന്നം തികിച്ഛന്താനം, അത്തനോ ച പരസ്സ ച;
ജനാ മഞ്ഞന്തി ബാലോതി, യേ ധമ്മസ്സ അകോവിദാ’’തി.

“ഭാസിതാസു ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന ഗാഥാസു ദേവാ അനുമോദിംസു, അസുരാ തുണ്ഹീ അഹേസു”ന്തി. ഇദം പരവചനം.

൧൧൭. തത്ഥ കതമം സകവചനഞ്ച പരവചനഞ്ച?

യഞ്ച പത്തം യഞ്ച പത്തബ്ബം ഉഭയമേതം രജാനുകിണ്ണം ആതുരസ്സാനുസിക്ഖതോ. യേ ച സിക്ഖാസാരാ സീലം വതം ജീവിതം ബ്രഹ്മചരിയം ഉപട്ഠാനസാരാ, അയമേകോ അന്തോ. യേ ച ഏവംവാദിനോ ഏവംദിട്ഠിനോ “നത്ഥി കാമേസു ദോസോ”തി, അയം ദുതിയോ അന്തോ. ഇച്ചേതേ ഉഭോ അന്താ കടസിവഡ്ഢനാ കടസിയോ ദിട്ഠിം വഡ്ഢേന്തി. ഏതേ ഉഭോ അന്തേ അനഭിഞ്ഞായ ഓലീയന്തി ഏകേ അതിധാവന്തി ഏകേതി. ഇദം പരവചനം.

യേ ച ഖോ തേ ഉഭോ അന്തേ അഭിഞ്ഞായ തത്ര ച ന അഹേസും, തേന ച അമഞ്ഞിംസു, വട്ടം തേസം നത്ഥി പഞ്ഞാപനായാതി. ഇദം സകവചനം. അയം ഉദാനോ സകവചനഞ്ച പരവചനഞ്ച.

രാജാ പസേനദി [പസ്സേനദി (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൧൫] കോസലോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച - ഇധ മയ്ഹം, ഭന്തേ, രഹോഗതസ്സ പടിസല്ലീനസ്സ ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി “കേസം നു ഖോ പിയോ അത്താ, കേസം അപ്പിയോ അത്താ”തി. തസ്സ മയ്ഹം, ഭന്തേ, ഏതദഹോസി “യേ ച ഖോ കേചി കായേന ദുച്ചരിതം ചരന്തി, വാചായ ദുച്ചരിതം ചരന്തി, മനസാ ദുച്ചരിതം ചരന്തി, തേസം അപ്പിയോ അത്താ. കിഞ്ചാപി തേ ഏവം വദേയ്യും ‘പിയോ നോ അത്താ’തി, അഥ ഖോ തേസം അപ്പിയോ അത്താ. തം കിസ്സ ഹേതു? യം ഹി അപ്പിയോ അപ്പിയസ്സ കരേയ്യ, തം തേ അത്തനാവ അത്തനോ കരോന്തി, തസ്മാ തേസം അപ്പിയോ അത്താ. യേ ച ഖോ കേചി കായേന സുചരിതം ചരന്തി, വാചായ സുചരിതം ചരന്തി, മനസാ സുചരിതം ചരന്തി, തേസം പിയോ അത്താ. കിഞ്ചാപി തേ ഏവം വദേയ്യും ‘അപ്പിയോ നോ അത്താ’തി, അഥ ഖോ തേസം പിയോ അത്താ. തം കിസ്സ ഹേതു? യം ഹി പിയോ പിയസ്സ കരേയ്യ . തം തേ അത്തനാവ അത്തനോ കരോന്തി. തസ്മാ തേസം പിയോ അത്താ”തി.

“ഏവമേതം, മഹാരാജ, ഏവമേതം, മഹാരാജ, യേ ഹി കേചി, മഹാരാജ, കായേന ദുച്ചരിതം ചരന്തി, വാചായ ദുച്ചരിതം ചരന്തി, മനസാ ദുച്ചരിതം ചരന്തി തസ്മാ തേസം അപ്പിയോ അത്താ. കിഞ്ചാപി തേ ഏവം വദേയ്യും ‘പിയോ നോ അത്താ’തി, അഥ ഖോ തേസം അപ്പിയോ അത്താ. തം കിസ്സ ഹേതു? യം ഹി, മഹാരാജ, അപ്പിയോ അപ്പിയസ്സ കരേയ്യ, തം തേ അത്തനാവ അത്തനോ കരോന്തി, തസ്മാ തേസം അപ്പിയോ അത്താ. യേ ച ഖോ കേചി മഹാരാജ കായേന സുചരിതം ചരന്തി, വാചായ സുചരിതം ചരന്തി, മനസാ സുചരിതം ചരന്തി, തേസം പിയോ അത്താ. കിഞ്ചാപി തേ ഏവം വദേയ്യും ‘അപ്പിയോ നോ അത്താ’തി, അഥ ഖോ തേസം പിയോ അത്താ. തം കിസ്സ ഹേതു? യം ഹി, മഹാരാജ, പിയോ പിയസ്സ കരേയ്യ, തം തേ അത്തനാവ അത്തനോ കരോന്തി, തസ്മാ തേസം പിയോ അത്താതി. ഇദമവോച ഭഗവാ…പേ॰… സത്ഥാ -

“അത്താനഞ്ചേ പിയം ജഞ്ഞാ, ന നം പാപേന സംയുജേ;

ന ഹി തം സുലഭം ഹോതി, സുഖം ദുക്കടകാരിനാ.

“അന്തകേനാധിപന്നസ്സ [മരണേനാഭിഭൂതസ്സ (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൩൨], ജഹതോ മാനുസം ഭവം;
കിം ഹി തസ്സ സകം ഹോതി, കിഞ്ച ആദായ ഗച്ഛതി;
കിഞ്ചസ്സ അനുഗം ഹോതി, ഛായാവ അനപായിനീ.

“ഉഭോ പുഞ്ഞഞ്ച പാപഞ്ച, യം മച്ചോ കുരുതേ ഇധ;
തഞ്ഹി തസ്സ സകം ഹോതി, തംവ ആദായ ഗച്ഛതി;
തംവസ്സ അനുഗം ഹോതി, ഛായാവ അനപായിനീ.

“തസ്മാ കരേയ്യ കല്യാണം, നിചയം സമ്പരായികം;
പുഞ്ഞാനി പരലോകസ്മിം, പതിട്ഠാ ഹോന്തി പാണിന”ന്തി.

ഇദം സുത്തം പരവചനം. അനുഗീതി സകവചനം. ഇദം സകവചനഞ്ച പരവചനഞ്ച.

൧൧൭. തത്ഥ കതമം വിസജ്ജനീയം?

പഞ്ഹേ പുച്ഛിതേ ഇദം അഭിഞ്ഞേയ്യം, ഇദം പരിഞ്ഞേയ്യം, ഇദം പഹാതബ്ബം, ഇദം ഭാവേതബ്ബം, ഇദം സച്ഛികാതബ്ബം, ഇമേ ധമ്മാ ഏവംഗഹിതാ ഇദം ഫലം നിബ്ബത്തയന്തി. തേസം ഏവംഗഹിതാനം അയമത്ഥോ ഇതി ഇദം വിസജ്ജനീയം. “ഉളാരോ ബുദ്ധോ ഭഗവാ”തി ബുദ്ധഉളാരതം ധമ്മസ്വാക്ഖാതതം സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിഞ്ച ഏകംസേനേവ നിദ്ദിസേ. “സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ”തി “സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ”തി “സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ”തി ഏകംസേനേവ നിദ്ദിസേ. യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവം ജാതിയം. ഇദം വിസജ്ജനീയം.

തത്ഥ കതമം അവിസജ്ജനീയം?

“ആകങ്ഖതോ തേ നരദമ്മസാരഥി [നരദമ്മസാരഥീ (സീ॰)], ദേവാ മനുസ്സാ മനസാ വിചിന്തിതം;
സബ്ബേ ന ജഞ്ഞാ കസിണാപി പാണിനോ, സന്തം സമാധിം അരണം നിസേവതോ;
കിന്തം ഭഗവാ ആകങ്ഖതീ”തി.

ഇദം അവിസജ്ജനീയം.

ഏത്തകോ ഭഗവാ സീലക്ഖന്ധേ സമാധിക്ഖന്ധേ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ വിമുത്തിക്ഖന്ധേ വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേ ഇരിയായം പഭാവേ ഹിതേസിതായം കരുണായം ഇദ്ധിയന്തി. ഇദം അവിസജ്ജനീയം.

“തഥാഗതസ്സ, ഭിക്ഖവേ, അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ലോകേ ഉപ്പാദാ തിണ്ണം രതനാനം ഉപ്പാദോ ബുദ്ധരതനസ്സ ധമ്മരതനസ്സ സങ്ഘരതനസ്സ”. കിം പമാണാനി തീണി രതനാനീതി? ഇദം അവിസജ്ജനീയം.

ബുദ്ധവിസയോ അവിസജ്ജനീയോ. പുഗ്ഗലപരോപരഞ്ഞുതാ അവിസജ്ജനീയാ. “പുബ്ബാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജാനീവരണാനം സത്താനം തണ്ഹാസംയോജനാനം സകിം നിരയം സകിം തിരച്ഛാനയോനിം സകിം പേത്തിവിസയം സകിം അസുരയോനിം സകിം ദേവേ സകിം മനുസ്സേ സന്ധാവിതം സംസരിതം”. കതമാ പുബ്ബാ കോടീതി അവിസജ്ജനീയം. ന പഞ്ഞായതീതി സാവകാനം ഞാണവേകല്ലേന. ദുവിധാ ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ദേസനാ അത്തൂപനായികാ ച പരൂപനായികാ ച. ന പഞ്ഞായതീതി പരൂപനായികാ. നത്ഥി ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം അവിജാനനാതി [അപ്പജാനനാതി (സീ॰)] അത്തൂപനായികാ. യഥാ ഭഗവാ കോകാലികം ഭിക്ഖും ആരബ്ഭ അഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും ഏവമാഹ -

“സേയ്യഥാപി , ഭിക്ഖു, വീസതിഖാരികോ കോസലകോ തിലവാഹോ…പേ॰… ന ത്വേവ ഏകോ അബ്ബുദോ നിരയോ. സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖു, വീസതി അബ്ബുദാ നിരയാ, ഏവമേകോ നിരബ്ബുദോ നിരയോ [നിരബ്ബുദനിരയോ (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൧)]. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി നിരബ്ബുദാ നിരയാ, ഏവമേകോ അബബോ നിരയോ. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി അബബാ നിരയാ, ഏവമേകോ അടടോ നിരയോ. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി അടടാ നിരയാ, ഏവമേകോ അഹഹോ നിരയോ. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി അഹഹാ നിരയാ, ഏവമേകോ കുമുദോ നിരയോ. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി കുമുദാ നിരയാ, ഏവമേകോ സോഗന്ധികോ നിരയോ. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി സോഗന്ധികാ നിരയാ, ഏവമേകോ ഉപ്പലകോ നിരയോ [ഉപ്പലനിരയോ (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൧)]. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി ഉപ്പലകാ നിരയാ, ഏവമേകോ പുണ്ഡരീകോ നിരയോ. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖു, വീസതി പുണ്ഡരീകാ നിരയാ, ഏവമേകോ പദുമോ നിരയോ. പദുമേ പന, ഭിക്ഖു, നിരയേ കോകാലികോ ഭിക്ഖു ഉപപന്നോ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസു ചിത്തം ആഘാതേത്വാ”തി. യം വാ പന കിഞ്ചി ഭഗവാ ആഹ “അയം അപ്പമേയ്യോ അസങ്ഖ്യേയ്യോ”തി. സബ്ബം തം അവിസജ്ജനീയം. ഇദം അവിസജ്ജനീയം.

൧൧൯. തത്ഥ കതമം വിസജ്ജനീയഞ്ച അവിസജ്ജനീയഞ്ച, യദാ സോ ഉപകോ ആജീവകോ ഭഗവന്തം ആഹ “കുഹിം, ആവുസോ ഗോതമ, ഗമിസ്സസീ”തി. ഭഗവാ ആഹ -

“ബാരാണസിം ഗമിസ്സാമി, അഹം തം അമതദുന്ദുഭിം;
ധമ്മചക്കം പവത്തേതും, ലോകേ അപ്പടിവത്തിയ”ന്തി.

ഉപകോ ആജീവകോ ആഹ “‘ജിനോ’തി ഖോ ആവുസോ, ഭോ ഗോതമ, പടിജാനാസീ”തി. ഭഗവാ ആഹ -

“മാദിസാ വേ ജിനാ [ജിനാ വേ മാദിസാ (സീ॰ ക॰) പസ്സ മ॰ നി॰ ൨.൩൪൧] ഹോന്തി, യേ പത്താ ആസവക്ഖയം;
ജിതാ മേ പാപകാ ധമ്മാ, തസ്മാഹം ഉപകാ ജിനോ”തി.

കഥം ജിനോ കേന ജിനോതി വിസജ്ജനീയം. കതമോ ജിനോതി അവിസജ്ജനീയം. കതമോ ആസവക്ഖയോ, രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോതി വിസജ്ജനീയം. കിത്തകോ ആസവക്ഖയോതി അവിസജ്ജനീയം. ഇദം വിസജ്ജനീയഞ്ച അവിസജ്ജനീയഞ്ച.

അത്ഥി തഥാഗതോതി വിസജ്ജനീയം. അത്ഥി രൂപന്തി വിസജ്ജനീയം. രൂപം തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. രൂപവാ തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. രൂപേ തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. തഥാഗതേ രൂപന്തി അവിസജ്ജനീയം. ഏവം അത്ഥി വേദനാ...പേ॰... സഞ്ഞാ...പേ॰... സങ്ഖാരാ...പേ॰... അത്ഥി വിഞ്ഞാണന്തി വിസജ്ജനീയം. വിഞ്ഞാണം തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. വിഞ്ഞാണവാ തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. വിഞ്ഞാണേ തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. തഥാഗതേ വിഞ്ഞാണന്തി അവിസജ്ജനീയം. അഞ്ഞത്ര രൂപേന തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. അഞ്ഞത്ര വേദനായ...പേ॰... സഞ്ഞായ...പേ॰... സങ്ഖാരേഹി...പേ॰... വിഞ്ഞാണേന തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. അയം സോ തഥാഗതോ അരൂപകോ...പേ॰... അവേദനകോ...പേ॰... അസഞ്ഞകോ...പേ॰... അസങ്ഖാരകോ...പേ॰... അവിഞ്ഞാണകോതി അവിസജ്ജനീയം. ഇദം വിസജ്ജനീയഞ്ച അവിസജ്ജനീയഞ്ച.

പസ്സതി ഭഗവാ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ഏവം സബ്ബം...പേ॰... യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ പജാനാതീതി വിസജ്ജനീയം. കതമേ സത്താ, കതമോ തഥാഗതോതി അവിസജ്ജനീയം. ഇദം വിസജ്ജനീയഞ്ച അവിസജ്ജനീയഞ്ച.

അത്ഥി തഥാഗതോതി വിസജ്ജനീയം. അത്ഥി തഥാഗതോ പരം മരണാതി അവിസജ്ജനീയം. ഇദം വിസജ്ജനീയഞ്ച അവിസജ്ജനീയഞ്ച.

൧൨൦. തത്ഥ കതമം കമ്മം?

"അന്തകേനാധിപന്നസ്സ , ജഹതോ മാനുസം ഭവം;
കിം ഹി തസ്സ സകം ഹോതി, കിഞ്ച ആദായ ഗച്ഛതി;
കിഞ്ചസ്സ അനുഗം ഹോതി, ഛായാവ അനപായിനീ.

"ഉഭോ പുഞ്ഞഞ്ച പാപഞ്ച, യം മച്ചോ കുരുതേ ഇധ;
തഞ്ഹി തസ്സ സകം ഹോതി, തംവ [തഞ്ച (സീ॰ ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൩൭] ആദായ ഗച്ഛതി;
തംവസ്സ അനുഗം ഹോതി, ഛായാവ അനപായിനീ"തി.

ഇദം കമ്മം.

"പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ബാലം പീഠസമാരൂള്ഹം വാ മഞ്ചസമാരൂള്ഹം വാ ഛമായം [ഛമായ (സീ॰ ക॰) പസ്സ മ॰ നി॰ ૩.൨൪൮] വാ സേമാനം യാനിസ്സ പുബ്ബേ പാപകാനി കമ്മാനി കതാനി കായേന ദുച്ചരിതാനി വാചായ ദുച്ചരിതാനി മനസാ ദുച്ചരിതാനി, താനിസ്സ തമ്ഹി സമയേ ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തി. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, മഹതം പബ്ബതകൂടാനം ഛായാ സായന്ഹസമയം പഥവിയം ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തി. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ബാലം പീഠസമാരൂള്ഹം വാ മഞ്ചസമാരൂള്ഹം വാ ഛമായം വാ സേമാനം യാനിസ്സ പുബ്ബേ പാപകാനി കമ്മാനി കതാനി കായേന ദുച്ചരിതാനി വാചായ ദുച്ചരിതാനി മനസാ ദുച്ചരിതാനി, താനിസ്സ തമ്ഹി സമയേ ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തി. തത്ര, ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ ഏവം ഹോതി 'അകതം വത മേ കല്യാണം, അകതം കുസലം, അകതം ഭീരുത്താണം. കതം

പാപം, കതം ലുദ്ദം, കതം കിബ്ബിസം, യാവതാ ഭോ അകതകല്യാണാനം അകതകുസലാനം അകതഭീരുത്താണാനം കതപാപാനം കതലുദ്ദാനം കതകിബ്ബിസാനം ഗതി, തം ഗതിം പേച്ച ഗച്ഛാമീ'തി, സോ സോചതി കിലമതി പരിദേവതി ഉരത്താളിം കന്ദതി സമ്മോഹം ആപജ്ജതീ''തി.

''പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതം പീഠസമാരൂള്ഹം വാ മഞ്ചസമാരൂള്ഹം വാ ഛമായം വാ സേമാനം യാനിസ്സ പുബ്ബേ കല്യാണാനി കമ്മാനി കതാനി കായേന സുചരിതാനി വാചായ സുചരിതാനി മനസാ സുചരിതാനി, താനിസ്സ തമ്ഹി സമയേ ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തി. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, മഹതം പബ്ബതകൂടാനം ഛായാ സായന്ഹസമയം പഥവിയം ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തി. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതം പീഠസമാരൂള്ഹം വാ മഞ്ചസമാരൂള്ഹം വാ ഛമായം വാ സേമാനം യാനിസ്സ പുബ്ബേ കല്യാണാനി കമ്മാനി കതാനി കായേന സുചരിതാനി വാചായ സുചരിതാനി മനസാ സുചരിതാനി, താനിസ്സ തമ്ഹി സമയേ ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തി. തത്ര, ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതസ്സ 'ഏവം ഹോതി അകതം വത മേ പാപം , അകതം ലുദ്ദം, അകതം കിബ്ബിസം. കതം കല്യാണം, കതം കുസലം, കതം ഭീരുത്താണം, യാവതാ ഭോ അകതപാപാനം അകതലുദ്ദാനം അകതകിബ്ബിസാനം കതകല്യാണാനം കതകുസലാനം കതഭീരുത്താണാനം ഗതി, തം ഗതിം പേച്ച ഗച്ഛാമീ'തി, സോ ന സോചതി ന കിലമതി ന പരിദേവതി ന ഉരത്താളിം കന്ദതി ന സമ്മോഹം ആപജ്ജതി, 'കതം മേ പുഞ്ഞം, അകതം പാപം, യാ ഭവിസ്സതി ഗതി അകതപാപസ്സ അകതലുദ്ദസ്സ അകതകിബ്ബിസസ്സ കതപുഞ്ഞസ്സ കതകുസലസ്സ കതഭീരുത്താണസ്സ, തം പേച്ച ഭവേ ഗതിം പച്ചനുഭവിസ്സാമീ'തി വിപ്പടിസാരോ ന ജായതി. അവിപ്പടിസാരിനോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇത്ഥിയാ വാ പുരിസസ്സ വാ ഗിഹിനോ വാ പബ്ബജിതസ്സ വാ ഭദ്ദകം മരണം ഭദ്ദികാ കാലങ്കിരിയാതി വദാമീ''തി. ഇദം കമ്മം.

''തീണിമാനി , ഭിക്ഖവേ, ദുച്ചരിതാനി. കതമാനി തീണി, കായദുച്ചരിതം വചീദുച്ചരിതം മനോദുച്ചരിതം. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി ദുച്ചരിതാനി. തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, സുചരിതാനി. കതമാനി തീണി? കായസുചരിതം വചീസുചരിതം മനോസുചരിതം. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി സുചരിതാനി. ഇദം കമ്മം.

തത്ഥ കതമോ വിപാകോ?

''ലാഭാ വോ, ഭിക്ഖവേ, സുലദ്ധം വോ, ഭിക്ഖവേ, ഖണോ വോ, ഭിക്ഖവേ, പടിലദ്ധോ ബ്രഹ്മചരിയവാസായ. ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, ഛ ഫസ്സായതനികാ നാമ നിരയാ. തത്ഥ യം കിഞ്ചി ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി അനിട്ഠരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ ഇട്ഠരൂപം. അകന്തരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ കന്തരൂപം. അമനാപരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ മനാപരൂപം.

യം കിഞ്ചി സോതേന സദ്ദം സുണാതി...പേ... ഘാനേന...പേ... ജിവ്ഹായ... പേ... കായേന...പേ... യം കിഞ്ചി മനസാ ധമ്മം വിജാനാതി അനിട്ഠധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ ഇട്ഠധമ്മം. അകന്തധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ കന്തധമ്മം. അമനാപധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ മനാപധമ്മം. ലാഭാ വോ, ഭിക്ഖവേ,

സുലദ്ധം വോ, ഭിക്ഖവേ, ഖണോ വോ, ഭിക്ഖവേ, പടിലദ്ധോ ബ്രഹ്മചരിയവാസായ.

“ദിട്ഠാ മയാ, ഭിക്ഖവേ, ഛ ഫസ്സായതനികാ നാമ സഗ്ഗാ. തത്ഥ യം കിഞ്ചി ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി ഇട്ഠരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ അനിട്ഠരൂപം. കന്തരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ അകന്തരൂപം. മനാപരൂപംയേവ പസ്സതി, നോ അമനാപരൂപം. യം കിഞ്ചി സോതേന സദ്ദം സുണാതി…പേ॰… ഘാനേന …പേ॰… ജിവ്ഹായ…പേ॰… കായേന…പേ॰… മനസാ ധമ്മം വിജാനാതി ഇട്ഠധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ അനിട്ഠധമ്മം. കന്തധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ അകന്തധമ്മം. മനാപധമ്മംയേവ വിജാനാതി, നോ അമനാപധമ്മം. ലാഭാ വോ, ഭിക്ഖവേ, സുലദ്ധം വോ, ഭിക്ഖവേ, ഖണോ വോ, ഭിക്ഖവേ, പടിലദ്ധോ ബ്രഹ്മചരിയവാസായാ”തി. അയം വിപാകോ.

> “സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി, പരിപുണ്ണാനി സബ്ബസോ;
> നിരയേ പച്ചമാനാനം [പച്ചമാനസ്സ (ക॰) പസ്സ പേ॰ വ॰ ൮൦൨], കദാ അന്തോ ഭവിസ്സതി.
>
> “നത്ഥി അന്തോ കുതോ അന്തോ, ന അന്തോ പടിദിസ്സതി [പതിദിസ്സതി (സീ॰) ജാ॰ ൧.൪.൫൪];
> തദാ ഹി പകതം പാപം, തുയ്ഹം മയ്ഹഞ്ച മാരിസാ”തി.

അയം വിപാകോ.

൧൨൧. തത്ഥ കതമം കമ്മഞ്ച വിപാകോ ച?

> “അധമ്മചാരീ ഹി നരോ പമത്തോ, യഹിം യഹിം ഗച്ഛതി ദുഗ്ഗതിം യോ;
> സോ നം അധമ്മോ ചരിതോ ഹനാതി, സയം ഗഹീതോ യഥാ കണ്ഹസപ്പോ.
>
> “ന ഹി [പസ്സ ഥേരഗാ॰ ൩൦൪] ധമ്മോ അധമ്മോ ച, ഉഭോ സമവിപാകിനോ;
> അധമ്മോ നിരയം നേതി, ധമ്മോ പാപേതി സുഗ്ഗതി”ന്തി.

ഇദം കമ്മഞ്ച വിപാകോ ച.

“മാ, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞാനം ഭായിത്ഥ, സുഖസ്സേതം, ഭിക്ഖവേ, അധിവചനം ഇട്ഠസ്സ കന്തസ്സ പിയസ്സ മനാപസ്സ യദിദം പുഞ്ഞാനി. അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ, ദീഘരത്തം കതാനം പുഞ്ഞാനം ഇട്ഠം [ദീഘരത്തം ഇട്ഠം (സീ॰ ക॰) പസ്സ ഇതിവു॰ ൨൨] കന്തം പിയം മനാപം വിപാകം പച്ചനുഭൂതം, സത്ത വസ്സാനി മേത്തചിത്തം ഭാവേത്വാ സത്ത സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ ന ഇമം [ന യിമം (ഇതിവു॰ ൨൨)] ലോകം പുനരാഗമാസിം. സംവട്ടമാനേ സുദാഹം, ഭിക്ഖവേ, കപ്പേ ആഭസ്സരൂപഗോ ഹോമി. വിവട്ടമാനേ കപ്പേ സുഞ്ഞം ബ്രഹ്മവിമാനം ഉപപജ്ജാമി. തത്ര സുദാഹം [സുദം (ഇതിവു॰ ൨൨)], ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മാ ഹോമി മഹാബ്രഹ്മാ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥുദസോ വസവത്തീ. ഛത്തിംസക്ഖത്തും ഖോ പനാഹം, ഭിക്ഖവേ,

സക്കോ അഹോസിം ദേവാനമിന്ദോ, അനേകസതക്ഖത്തും രാജാ അഹോസിം ചക്കവത്തി [ചക്കവത്തി (കം॰)] ധമ്മികോ ധമ്മരാജാ ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ സത്തരതനസമന്നാഗതോ, കോ പന വാദോ പദേസരജ്ജസ്സ? തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏതദഹോസി ‘കിസ്സ നു ഖോ മേ ഇദം കമ്മസ്സ ഫലം, കിസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകോ, യേനാഹം ഏതരഹി ഏവംമഹിദ്ധികോ ഏവംമഹാനുഭാവോ’തി. തസ്സ മയ്ഹം, ഭിക്ഖവേ, ഏതദഹോസി ‘തിണ്ണം ഖോ മേ ഇദം കമ്മാനം ഫലം, തിണ്ണം കമ്മാനം വിപാകോ. യേനാഹം ഏതരഹി ഏവംമഹിദ്ധികോ ഏവംമഹാനുഭാവോ’തി. സേയ്യഥിദം, ദാനസ്സ ദമസ്സ സംയമസ്സാ’’തി. തത്ഥ യഞ്ച ദാനം യോ ച ദമോ യോ ച സംയമോ, ഇദം കമ്മം. യോ തപ്പച്ചയാ വിപാകോ പച്ചനുഭൂതോ, അയം വിപാകോ. തഥാ ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗോ വത്തബ്ബോ.

യം സുഭസ്സ മാണവസ്സ തോദേയ്യപുത്തസ്സ ദേസിതം. തത്ഥ യേ ധമ്മാ അപ്പായുകദീഘായുകതായ സംവത്തന്തി ബഹ്വാബാധഅപ്പാബാധതായ അപ്പേസക്ഖമഹേസക്ഖതായ ദുബ്ബണ്ണസുവണ്ണതായ നീചകുലികഉച്ചകുലികതായ അപ്പഭോഗമഹാഭോഗതായ ദുപ്പഞ്ഞപഞ്ഞവന്തതായ ച സംവത്തന്തി, ഇദം കമ്മം. യാ തത്ഥ അപ്പായുകദീഘായുകതാ…പേ॰… ദുപ്പഞ്ഞപഞ്ഞവന്തതാ, അയം വിപാകോ. ഇദം കമ്മഞ്ച വിപാകോ ച.

൧൧൧. തത്ഥ കതമം കുസലം?

‘‘വാചാനുരക്ഖീ മനസാ സുസംവുതോ, കായേന ച നാകുസലം കയിരാ [അകുസലം ന കയിരാ (സീ॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൨൮൧];
ഏതേ തയോ കമ്മപഥേ വിസോധയേ, ആരാധയേ
മഗ്ഗമിസിപ്പവേദിത’’ന്തി.

ഇദം കുസലം.

‘‘യസ്സ കായേന വാചായ, മനസാ നത്ഥി ദുക്കടം;
സംവുതം തീഹി ഠാനേഹി, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ’’ന്തി.

ഇദം കുസലം.

‘‘തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, കുസലമൂലാനി. കതമാനി തീണി? അലോഭോ കുസലമൂലം, അദോസോ കുസലമൂലം, അമോഹോ കുസലമൂലം. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി കുസലമൂലാനി. ഇദം കുസലം. ‘‘വിജ്ജാ, ഭിക്ഖവേ [വിജ്ജാ ച ഖോ ഭിക്ഖവേ (സംയുത്തനികായേ)], പുബ്ബങ്ഗമാ കുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ അനുദേവ [അനദേവ (സീ॰ ക॰), സ്യാദികണ്ഡേ (മോഗ്ഗല്ലാനേ) ൧൧ സുത്തം പസ്സിതബ്ബം] ഹിരീ ഓത്തപ്പഞ്ചാ’’തി. ഇദം കുസലം.

തത്ഥ കതമം അകുസലം?

‘‘യസ്സ അച്ചന്ത ദുസ്സീല്യം, മാലുവാ സാലമിവോത്ഥതം;
കരോതി സോ തഥത്താനം, യഥാ നം ഇച്ഛതീ ദിസോ’’തി.

ഇദം അകുസലം.

“അത്തനാ ഹി കതം പാപം, അത്തജം അത്തസമ്ഭവം;
അഭിമത്ഥതി [അഭിമന്ഥതി (സീ॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൧൬൧] ദുമ്മേധം, വജിരംവസ്മമയം മണി”ന്തി.

ഇദം അകുസലം.

“ദസ കമ്മപഥേ നിസേവിയ, അകുസലാകുസലേഹി വിവജ്ജിതാ;
ഗരഹാ ച ഭവന്തി ദേവതേ, ബാലമതീ നിരയേസു പച്ചരേ”തി.

ഇദം അകുസലം.

“തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അകുസലമൂലാനി [പസ്സ അ॰ നി॰ ൩.൭൦], കതമാനി തീണി? ലോഭോ അകുസലമൂലം, ദോസോ അകുസലമൂലം, മോഹോ അകുസലമൂലം. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി അകുസലമൂലാനി”. ഇദം അകുസലം.

തത്ഥ കതമം കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച?

“യാദിസം [സം॰ നി॰ ൧.൨൫൬] വപതേ ബീജം, താദിസം ഹരതേ ഫലം;
കല്യാണകാരീ കല്യാണം, പാപകാരീ ച പാപക”ന്തി.

തത്ഥ യം ആഹ “കല്യാണകാരീ കല്യാണ”ന്തി, ഇദം കുസലം. യം ആഹ “പാപകാരീ ച പാപക”ന്തി, ഇദം അകുസലം. ഇദം കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച.

“സുഭേന കമ്മേന വജന്തി സുഗ്ഗതിം, അപായഭൂമിം അസുഭേന കമ്മുനാ;
ഖയാ ച കമ്മസ്സ വിമുത്തചേതസോ, നിബ്ബന്തി തേ ജോതിരിവിന്ധനക്ഖയാ”.

തത്ഥ യം ആഹ “സുഭേന കമ്മേന വജന്തി സുഗ്ഗതി”ന്തി, ഇദം കുസലം. യം ആഹ “അപായഭൂമിം അസുഭേന കമ്മുനാ”തി, ഇദം അകുസലം. ഇദം കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച.

൧൨൩. തത്ഥ കതമം അനുഞ്ഞാതം?

“യഥാപി ഭമരോ പുപ്ഫം, വണ്ണഗന്ധമഹേഠയം [വണ്ണഗന്ധം അഹേഠയം (സീ॰) പസ്സ ധ॰ പ॰ ൪൯];
പലേതി [പളേതി (ക॰)] രസമാദായ, ഏവം ഗാമേ മുനീ ചരേ”തി.

ഇദം അനുഞ്ഞാതം.

“തീണിമാനി , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂനം കരണീയാനി. കതമാനി തീണി, ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതി ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീ, സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസു, കായകമ്മവചീകമ്മേന സമന്നാഗതോ കുസലേന പരിസുദ്ധാജീവോ. ആരദ്ധവീരിയോ ഖോ പന ഹോതി ഥാമവാ ദള്ഹപരക്കമോ അനിക്ഖിത്തധുരോ അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ സച്ഛികിരിയായ. പഞ്ഞവാ ഖോ പന ഹോതി

ഉദയത്ഥഗാമിനിയാ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ അരിയായ നിബ്ബേധികായ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയഗാമിനിയാ. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂനം തീണി കരണീയാനീ''തി. ഇദം അനുഞ്ഞാതം.

''ദസയിമേ [ദസ ഇമേ (സീ॰ ക॰) പസ്സ അ॰ നി॰ ൧൦.൪൮], ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ പബ്ബജിതേന അഭിണ്ഹം പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ. കതമേ ദസ? 'വേവണ്ണിയമ്ഹി അജ്ഝുപഗതോ'തി പബ്ബജിതേന അഭിണ്ഹം പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം...പേ॰... ഇമേ ഖോ ഭിക്ഖവേ ദസ ധമ്മാ പബ്ബജിതേന അഭിണ്ഹം പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ''തി. ഇദം അനുഞ്ഞാതം.

''തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, കരണീയാനി. കതമാനി തീണി? കായസുചരിതം വചീസുചരിതം മനോസുചരിതന്തി. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി കരണീയാനീ''തി. ഇദം അനുഞ്ഞാതം.

തത്ഥ കതമം പടിക്ഖിത്തം?

''നത്ഥി പുത്തസമം പേമം, നത്ഥി ഗോസമിതം [ഗോണസമം (ക॰) പസ്സ സം॰ നി॰ ൧.൧൩] ധനം;
നത്ഥി സൂരിയസമാ [സുരിയസമാ (സീ॰)] ആഭാ, സമുദ്ദപരമാ സരാ''തി.

ഭഗവാ ആഹ -

''നത്ഥി അത്തസമം പേമം, നത്ഥി ധഞ്ഞസമം ധനം;
നത്ഥി പഞ്ഞാസമാ ആഭാ, വുട്ഠിവേ പരമാ സരാ''തി.

ഏത്ഥ യം പുരിമകം, ഇദം പടിക്ഖിത്തം.

''തീണിമാനി , ഭിക്ഖവേ അകരണീയാനി. കതമാനി തീണി? കായദുച്ചരിതം വചീദുച്ചരിതം മനോദുച്ചരിതന്തി. ഇമാനി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തീണി അകരണീയാനീ''തി. ഇദം പടിക്ഖിത്തം.

൧൨൪. തത്ഥ കതമം അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച?

''കിംസൂധ ഭീതാ ജനതാ അനേകാ, മഗ്ഗോ ചനേകായതനോ പവുത്തോ [ചനേകായതനപ്പവുത്താ (സം॰ നി॰ ൧.൭൫)];
പുച്ഛാമി തം ഗോതമ ഭൂരിപഞ്ഞ, കിസ്മിം ഠിതോ പരലോകം ന ഭായേതി.

''വാചം മനഞ്ച പണിധായ സമ്മാ, കായേന പാപാനി അകുബ്ബമാനോ;
ബഹ്വന്നപാനം ഘരമാവസന്തോ, സദ്ധോ മുദൂ സംവിഭാഗീ വദഞ്ഞൂ;
ഏതേസു ധമ്മേസു ഠിതോ ചതൂസു, ധമ്മേ ഠിതോ പരലോകം ന ഭായേ''തി.

തത്ഥ യം ആഹ ''വാചം മനഞ്ച പണിധായ സമ്മാ''തി, ഇദം അനുഞ്ഞാതം. ''കായേന പാപാനി അകുബ്ബമാനോ''തി, ഇദം പടിക്ഖിത്തം. ''ബഹ്വന്നപാനം ഘരമാവസന്തോ, സദ്ധോ മുദൂ സംവിഭാഗീ വദഞ്ഞൂ. ഏതേസു ധമ്മേസു ഠിതോ

ചതൂസു, ധമ്മേ ഠിതോ പരലോകം ന ഭായേ”തി, ഇദം അനുഞ്ഞാതം. ഇദം അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച.

“സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;
സചിത്തപരിയോദാപനം, ഏതം ബുദ്ധാനസാസനം”.

തത്ഥ യം ആഹ “സബ്ബപാപസ്സ അകരണ”ന്തി, ഇദം പടിക്ഖിത്തം, യം ആഹ “കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ”തി, ഇദം അനുഞ്ഞാതം. ഇദം അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച.

“കായസമാചാരമ്പാഹം, ദേവാനമിന്ദ, ദുവിധേന വദാമി സേവിതബ്ബമ്പി അസേവിതബ്ബമ്പി. വചീസമാചാരമ്പാഹം , ദേവാനമിന്ദ , ദുവിധേന വദാമി സേവിതബ്ബമ്പി അസേവിതബ്ബമ്പി. മനോസമാചാരമ്പാഹം ദേവാനമിന്ദ, ദുവിധേന വദാമി...പേ॰... പരിയേസനമ്പാഹം, ദേവാനമിന്ദ, ദുവിധേന വദാമി സേവിതബ്ബമ്പി അസേവിതബ്ബമ്പി”.

“കായസമാചാരമ്പാഹം, ദേവാനമിന്ദ, ദുവിധേന വദാമി സേവിതബ്ബമ്പി അസേവിതബ്ബമ്പീ”തി ഇതി ഖോ പനേതം വുത്തം, കിഞ്ചേതം പടിച്ച വുത്തം. യഥാരൂപഞ്ച ഖോ കായസമാചാരം സേവതോ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, ഏവരൂപോ കായസമാചാരോ ന സേവിതബ്ബോ. തത്ഥ യം ജഞ്ഞാ കായസമാചാരം “ഇമം [ഇദം (ക॰) പസ്സ ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬൫] ഖോ മേ കായസമാചാരം സേവതോ അകുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, കുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തീ”തി, ഏവരൂപോ കായസമാചാരോ സേവിതബ്ബോ. “കായസമാചാരമ്പാഹം ദേവാനമിന്ദ, ദുവിധേന വദാമി സേവിതബ്ബമ്പി അസേവിതബ്ബമ്പീ”തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്തം. “വചീസമാചാരം...പേ॰... “പരിയേസനമ്പാഹം, ദേവാനമിന്ദ, ദുവിധേന വദാമി സേവിതബ്ബമ്പി അസേവിതബ്ബമ്പീ”തി ഇതി ഖോ പനേതം വുത്തം, കിഞ്ചേതം പടിച്ച വുത്തം. യഥാരൂപഞ്ച ഖോ പരിയേസനം സേവതോ അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, ഏവരൂപാ പരിയേസനാ ന സേവിതബ്ബാ. തത്ഥ യം ജഞ്ഞാ പരിയേസനം “ഇമം ഖോ മേ പരിയേസനം സേവതോ അകുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, കുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തീ”തി, ഏവരൂപാ പരിയേസനാ സേവിതബ്ബാ. “പരിയേസനമ്പാഹം, ദേവാനമിന്ദ, ദുവിധേന വദാമി സേവിതബ്ബമ്പി അസേവിതബ്ബമ്പീ”തി ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്തം.

തത്ഥ യം ആഹ “സേവിതബ്ബമ്പീ”തി, ഇദം അനുഞ്ഞാതം. യം ആഹ “ന സേവിതബ്ബമ്പീ”തി, ഇദം പടിക്ഖിത്തം. ഇദം അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച.

൧൭൦. തത്ഥ കതമോ ഥവോ?

“മഗ്ഗാനട്ഠങ്ഗികോ [പസ്സ ധ॰ പ॰ ൨൭൩] സേട്ഠോ, സച്ചാനം ചതുരോ പദാ;
വിരാഗോ സേട്ഠോ ധമ്മാനം, ദ്വിപദാനഞ്ച ചക്ഖുമാ”തി.

അയം ഥവോ.

‘‘തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, അഗ്ഗാനി. കതമാനി തീണി? യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ ചതുപ്പദാ വാ ബഹുപ്പദാ വാ രൂപിനോ വാ അരൂപിനോ വാ സഞ്ഞിനോ വാ അസഞ്ഞിനോ വാ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞിനോ വാ, തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി സേട്ഠമക്ഖായതി പവരമക്ഖായതി , യദിദം അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാനം [അം° നി° ൪.൩൪; ഇതിവു° ൯൦ പസ്സിതബ്ബം] പഞ്ഞത്തിസങ്ഖതാനം വാ അസങ്ഖതാനം വാ, വിരാഗോ തേസം ധമ്മാനം അഗ്ഗമക്ഖായതി സേട്ഠമക്ഖായതി പവരമക്ഖായതി, യദിദം മദനിമ്മദനോ...പേ°... നിരോധോ നിബ്ബാനം. യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഘാനം പഞ്ഞത്തി ഗണാനം പഞ്ഞത്തി മഹാജനസന്നിപാതാനം പഞ്ഞത്തി, തഥാഗതസാവകസങ്ഘോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി സേട്ഠമക്ഖായതി പവരമക്ഖായതി, യദിദം ചത്താരി പുരിസയുഗാനി അട്ഠ പുരിസപുഗ്ഗലാ... പേ°... പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ലോകസ്സാതി.

‘‘സബ്ബലോകുത്തരോ സത്ഥാ, ധമ്മോ ച കുസലക്ഖതോ
[കുസലമക്ഖതോ (ക°)];
ഗണോ ച നരസീഹസ്സ, താനി തീണി വിസ്സിസ്സരേ.

‘‘സമണപദുമസഞ്ചയോ ഗണോ, ധമ്മവരോ ച വിദൂനം സക്കതോ;
നരവരദമകോ ച ചക്ഖുമാ, താനി തീണി ലോകസ്സ ഉത്തരി.

‘‘സത്ഥാ ച അപ്പടിസമോ, ധമ്മോ ച സബ്ബോ നിരുപദാഹോ;
അരിയോ ച ഗണവരോ, താനി ഖലു വിസ്സിസ്സരേ തീണി.

‘‘സച്ചനാമോ ജിനോ ഖേമോ സബ്ബാഭിഭൂ, സച്ചധമ്മോ നത്ഥഞ്ഞോ തസ്സ ഉത്തരി;
അരിയസങ്ഘോ നിച്ചം വിഞ്ഞൂനം പൂജിതോ, താനി തീണി ലോകസ്സ ഉത്തരി.

‘‘ഏകായനം ജാതിഖയന്തദസ്സീ, മഗ്ഗം പജാനാതി ഹിതാനുകമ്പീ;
ഏതേന മഗ്ഗേന തരിംസു പുബ്ബേ, തരിസ്സന്തി യേ ച [യേ ചാപി (സീ° ക°) പസ്സ സം° നി° ൫.൩൮൪] തരന്തി ഓഘം.

‘‘തം താദിസം ദേവമനുസ്സസേട്ഠം;
സത്താ നമസ്സന്തി വിസുദ്ധിപേക്ഖാ’’തി.

അയം ഥവോതി.

തത്ഥ ലോകിയം സുത്തം ദ്വീഹി സുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം സംകിലേസഭാഗിയേന ച വാസനാഭാഗിയേന ച. ലോകുത്തരംപി സുത്തം തീഹി സുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം ദസ്സനഭാഗിയേന ച ഭാവനാഭാഗിയേന ച അസേക്ഖഭാഗിയേന ച. ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച. യസ്മിം സുത്തേ യം യം പദം ദിസ്സതി സംകിലേസഭാഗിയം വാ വാസനാഭാഗിയം വാ, തേന തേന ലോകിയന്തി നിദ്ദിസിതബ്ബം, ദസ്സനഭാഗിയം വാ ഭാവനാഭാഗിയം വാ അസേക്ഖഭാഗിയം വാ യം യം പദം ദിസ്സതി തേന തേന ലോകുത്തരന്തി നിദ്ദിസിതബ്ബം.

വാസനാഭാഗിയം സുത്തം സംകിലേസഭാഗിയസ്സ സുത്തസ്സ നിഗ്ഘാതായ, ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം വാസനാഭാഗിയസ്സ സുത്തസ്സ നിഗ്ഘാതായ, ഭാവനാഭാഗിയം സുത്തം ദസ്സനഭാഗിയസ്സ സുത്തസ്സ പടിനിസ്സഗ്ഗായ, അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം ഭാവനാഭാഗിയസ്സ സുത്തസ്സ പടിനിസ്സഗ്ഗായ, അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം.

ലോകുത്തരം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനം ഛബ്ബീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം, തേ തീഹി സുത്തേഹി സമന്വേസിതബ്ബാ ദസ്സനഭാഗിയേന ഭാവനാഭാഗിയേന അസേക്ഖഭാഗിയേന ചാതി.

തത്ഥ ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം പഞ്ചഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം ഏകബീജിനാ കോലംകോലേന സത്തക്ഖത്തുപരമേന സദ്ധാനുസാരിനാ ധമ്മാനുസാരിനാ ചാതി, ദസ്സനഭാഗിയം സുത്തം ഇമേഹി പഞ്ചഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം. ഭാവനാഭാഗിയം സുത്തം ദ്വാദസഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം സകദാഗാമിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേന, സകദാഗാമിനാ, അനാഗാമിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേന, അനാഗാമിനാ , അന്തരാ പരിനിബ്ബായിനാ, ഉപഹച്ച പരിനിബ്ബായിനാ, അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനാ, സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനാ, ഉദ്ധംസോതേന അകനിട്ഠഗാമിനാ, സദ്ധാവിമുത്തേന, ദിട്ഠിപ്പത്തേന, കായസക്ഖിനാ ചാതി, ഭാവനാഭാഗിയം സുത്തം ഇമേഹി ദ്വാദസഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം. അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം നവഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം സദ്ധാവിമുത്തേന, പഞ്ഞാവിമുത്തേന, സുഞ്ഞതവിമുത്തേന, അനിമിത്തവിമുത്തേന, അപ്പണിഹിതവിമുത്തേന, ഉഭതോഭാഗവിമുത്തേന സമസീസിനാ പച്ചേകബുദ്ധസമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി ചാതി, അസേക്ഖഭാഗിയം സുത്തം ഇമേഹി നവഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം. ഏവം ലോകുത്തരം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനം ഇമേഹി ഛബ്ബീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ലോകിയം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനം ഏകൂനവീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം. തേ ചരിതേഹി നിദ്ദിട്ഠാ സമന്വേസിതബ്ബാ കേചി രാഗചരിതാ, കേചി ദോസചരിതാ, കേചി മോഹചരിതാ, കേചി രാഗചരിതാ ച ദോസചരിതാ ച, കേചി രാഗചരിതാ ച മോഹചരിതാ ച, കേചി ദോസചരിതാ ച മോഹചരിതാ ച, കേചി രാഗചരിതാ ച ദോസചരിതാ ച മോഹചരിതാ ച, രാഗമുഖേ ഠിതോ രാഗചരിതോ, രാഗമുഖേ ഠിതോ ദോസചരിതോ, രാഗമുഖേ ഠിതോ മോഹചരിതോ, രാഗമുഖേ ഠിതോ രാഗചരിതോ ച ദോസചരിതോ ച മോഹചരിതോ ച, ദോസമുഖേ ഠിതോ ദോസചരിതോ, ദോസമുഖേ ഠിതോ മോഹചരിതോ, ദോസമുഖേ ഠിതോ രാഗചരിതോ, ദോസമുഖേ ഠിതോ രാഗചരിതോ ച ദോസചരിതോ ച മോഹചരിതോ ച, മോഹമുഖേ ഠിതോ മോഹചരിതോ, മോഹമുഖേ ഠിതോ രാഗചരിതോ മോഹമുഖേ ഠിതോ ദോസചരിതോ, മോഹമുഖേ ഠിതോ രാഗചരിതോ ച ദോസചരിതോ ച മോഹചരിതോ ചാതി, ലോകിയം സുത്തം സത്താധിട്ഠാനം ഇമേഹി ഏകൂനവീസതിയാ പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം.

വാസനാഭാഗിയം സുത്തം സീലവന്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം, തേ സീലവന്തോ പഞ്ച പുഗ്ഗലാ പകതിസീലം സമാദാനസീലം ചിത്തപ്പസാദോ സമഥോ വിപസ്സനാ ചാതി, വാസനാഭാഗിയം സുത്തം ഇമേഹി പഞ്ചഹി പുഗ്ഗലേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ലോകുത്തരം സുത്തം ധമ്മാധിട്ഠാനം തീഹി സുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം ദസ്സനഭാഗിയേന ഭാവനാഭാഗിയേന അസേക്ഖഭാഗിയേന ച.

ലോകിയഞ്ച ലോകുത്തരഞ്ച സത്താധിട്ഠാനഞ്ച ധമ്മാധിട്ഠാനഞ്ച ഉഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബം, ഞാണം പഞ്ഞായ നിദ്ദിസിതബ്ബം പഞ്ഞിന്ദ്രിയേന പഞ്ഞാബലേന അധിപഞ്ഞാസിക്ഖായ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേന സമ്മാദിട്ഠിയാ തീരണായ സന്തീരണായ ധമ്മേ ഞാണേന അന്വയേ ഞാണേന ഖയേ ഞാണേന അനുപ്പാദേ ഞാണേന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയേന അഞ്ഞിന്ദ്രിയേന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയേന ചക്ഖുനാ വിജ്ജായ ബുദ്ധിയാ ഭൂരിയാ മേധായ, യം യം വാ പന ലബ്ഭതി, തേന തേന പഞ്ഞാധിവചനേന നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ഞേയ്യം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേഹി അജ്ഝത്തികബാഹിരേഹി ഹീനപ്പണീതേഹി ദൂരസന്തികേഹി സങ്ഖതാസങ്ഖതേഹി കുസലാകുസലാബ്യാകതേഹി സങ്ഖേപതോ വാ ഛഹി ആരമ്മണേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം. ഞാണഞ്ച ഞേയ്യഞ്ച തദുഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബം, പഞ്ഞാപി ആരമ്മണഭൂതാ ഞേയ്യം, യം കിഞ്ചി ആരമ്മണഭൂതം അജ്ഝത്തികം വാ ബാഹിരം വാ, സബ്ബം തം സങ്ഖതേന അസങ്ഖതേന ച നിദ്ദിസിതബ്ബം.

ദസ്സനം ഭാവനാ [ദസ്സനാ ഭാവനാ (സീ॰)] സകവചനം പരവചനം വിസജ്ജനീയം അവിസജ്ജനീയം കമ്മം വിപാകോതി സബ്ബത്ഥ തദുഭയം സുത്തേ യഥാ നിദ്ദിട്ഠം, തഥാ ഉപധാരയിത്വാ ലബ്ഭമാനതോ നിദ്ദിസിതബ്ബം, യം വാ പന കിഞ്ചി ഭഗവാ അഞ്ഞതരവചനം ഭാസതി, സബ്ബം തം യഥാനിദ്ദിട്ഠം ധാരയിതബ്ബം.

ദുവിധോ ഹേതു യഞ്ച കമ്മം യേ ച കിലേസാ, സമുദയോ കിലേസാ. തത്ഥ കിലേസാ സംകിലേസഭാഗിയേന സുത്തേന നിദ്ദിസിതബ്ബാ. സമുദയോ സംകിലേസഭാഗിയേന ച വാസനാഭാഗിയേന ച സുത്തേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ. തത്ഥ കുസലം ചതൂഹി സുത്തേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബം വാസനാഭാഗിയേന ദസ്സനഭാഗിയേന ഭാവനാഭാഗിയേന അസേക്ഖഭാഗിയേന ച. അകുസലം സംകിലേസഭാഗിയേന സുത്തേന നിദ്ദിസിതബ്ബം . കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച തദുഭയേന [തദുഭയേഹി (സീ॰)] നിദ്ദിസിതബ്ബം. അനുഞ്ഞാതം ഭഗവതോ അനുഞ്ഞാതായ നിദ്ദിസിതബ്ബം, തം പഞ്ചവിധം സംവരോ പഹാനം ഭാവനാ സച്ഛികിരിയാ കപ്പിയാനുലോമോതി, യം ദിസ്സതി താസു താസു ഭൂമീസു, തം കപ്പിയാനുലോമേന നിദ്ദിസിതബ്ബം. പടിക്ഖിത്തം ഭഗവതാ പടിക്ഖിത്തകാരണേന നിദ്ദിസിതബ്ബം. അനുഞ്ഞാതഞ്ച പടിക്ഖിത്തഞ്ച തദുഭയേന നിദ്ദിസിതബ്ബം. ഥവോ പസംസായ നിദ്ദിസിതബ്ബോ. സോ പഞ്ചവിധേന വേദിതബ്ബോ ഭഗവതോ ധമ്മസ്സ അരിയസങ്ഘസ്സ അരിയധമ്മാനം സിക്ഖായ ലോകിയഗുണസമ്പത്തിയാതി. ഏവം ഥവോ പഞ്ചവിധേന നിദ്ദിസിതബ്ബോ.

ഇന്ദ്രിയഭൂമി നവഹി പദേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ, കിലേസഭൂമി നവഹി പദേഹി നിദ്ദിസിതബ്ബാ, ഏവമേതാനി അട്ഠാരസ പദാനി ഹോന്തി നവ പദാനി കുസലാനി നവ പദാനി അകുസലാനീതി, തഥാഹി വുത്തം ''അട്ഠാരസ മൂലപദാ കുഹിം ദട്ഠബ്ബാ, സാസനപ്പട്ഠാനേ''തി. തേനാഹ ആയസ്മാ മഹാകച്ചായനോ -

''നവഹി ച പദേഹി കുസലാ, നവഹി ച യുജ്ജന്തി അകുസലപ്പക്ഖാ;

ഏതേ ഖലു മൂലപദാ, ഭവന്തി അട്ഠാരസ പദാനീ"തി.

നിയുത്തം സാസനപ്പട്ഠാനം.

ഏത്താവതാ സമത്താ നേത്തി യാ ആയസ്മതാ മഹാകച്ചായനേന ഭാസിതാ ഭഗവതാ അനുമോദിതാ മൂലസങ്ഗീതിയം സങ്ഗീതാതി.

നേത്തിപ്പകരണം നിട്ഠിതം.